

Di

El diccionari terminològic

enprimerterme.9
Criteris i Mètodes

El diccionari terminològic

Direcció de la col·lecció:
Rosa Colomer i Artigas

Coordinació:
F. Xavier Fargas Valero

Redacció d'aquest volum:
Joan Rebagliato Nadal

Edició:
F. Xavier Fargas Valero

El diccionari terminològic

Biblioteca de la Universitat de Vic. Dades CIP:

El diccionari terminològic / TERMCAT, Centre de Terminologia ; [coordinació: F. Xavier Fargas Valero ; redacció: Joan Rebagliato Nadal]

p. ; cm. - (En Primer Terme ; 9. Criteris i Mètodes)

Bibliografia

ISBN 978-84-9766-394-6 (Eumo)

ISBN 978-84-393-8676-6 (TERMCAT)

I. Fargas, Xavier II. Rebagliato Nadal, Joan III. Col·lecció
1. Terminologia - Metodologia 2. Diccionaris - Redacció
801.3

Disseny de la coberta: Eumogràfic

Maquetació: Victòria López

Primera edició: desembre de 2010

© TERMCAT, Centre de Terminologia, 2010

© d'aquesta edició:

Eumo Editorial. C. de Perot Rocaguinarda, 3. 08500 Vic
Tel. 93 889 28 18 - Fax 93 889 35 41
www.eumoeditorial.cat - eumoeditorial@eumoeditorial.com
-Eumo és l'editorial de la Universitat de Vic-

TERMCAT, Centre de Terminologia
Diputació, 119. 08015 Barcelona
www.termcat.cat - informacio@termcat.cat

Impress a Liberdúplex

Dipòsit legal: B-46.063-2010

ISBN Eumo Editorial: 978-84-9766-394-6

ISBN TERMCAT: 978-84-393-8676-6

Queda expressament prohibida, sota les sancions establertes per la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta obra sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, tant si és feta per reprografia o per tractament informàtic com per qualsevol altre mitjà o procediment. Queda igualment prohibida la distribució d'exemplars d'aquesta edició mitjançant lloguer o préstec públics.

TAULA DE CONTINGUTS

Introducció	9
1. Temàtica i finalitat d'un diccionari	13
2. Presentació del diccionari terminològic	27
3. Preparació	193
4. Extracció i compleció de les dades	229
5. Revisió del cos del diccionari	257
6. Elaboració de les parts complementàries	293
7. Consideracions finals	299
8. Bibliografia	307
9. Índex analític	311
10. Índex general	317

Introducció

Un diccionari terminològic estructura un camp acotat de la cultura com una xarxa de conceptes. Per a cadascun dels conceptes delimitats, proporciona una denominació en la llengua principal (sovint, també la denominació equivalent en altres llengües) i la categoria lèxica i, opcionalment, informació sobre el subdomini a què pertany, la definició i altres qüestions complementàries. La suma del concepte i de la denominació en un àmbit d'especialitat és el que anomenem *terme*, i la informació sobre cada terme, *fitxa del terme*. De diccionaris terminològics se'n poden fer, i se n'han fet, sobre un ventall amplíssim de temes, pràcticament infinit: les telecomunicacions, la psiquiatria, els esports, l'arquitectura, la indústria, els traguers, la física, la infermeria, el dret penitenciari, l'arqueologia o el circ, per citar-ne uns quants exemples.

El resultat no és una obra de lectura seguida, com podria ser un manual, sinó una obra de consulta, la qual ha d'estar prou ben feta per a garantir dues qüestions: en primer lloc, la fixació dels conceptes d'aquell àmbit i les denominacions corresponents, per a permetre una intercomprensió més segura i immediata entre els seus especialistes dintre d'una comunitat lingüística o entre diverses comunitats lingüístiques; en segon lloc, la possibilitat, per als que hi tinguin interès o en tinguin necessitat, de servir com a aproximació succincta i precisa a aquell àmbit.

L'elaboració d'un diccionari terminològic, com tantes altres activitats de la ciència i la tècnica —o, en general, com tantes altres activitats de qualsevol ordre— és una tasca complexa. I ho és, en aquest cas, perquè requereix alhora coneixements de l'àmbit abordat i coneixements estrictament terminològics, per a assegurar la bondat de la informació i l'adequació del producte al format i les convencions establertes. La suma de coneixements de l'àmbit i de coneixements terminològics farà molt més probable que el diccionari final sigui un projecte reeixit.

En l'àmbit cultural català, es pot considerar que tant la literatura com l'estudi de la llengua en general han despertat,

com qui diu des de sempre, un interès inusualment elevat i han estat cultivats amb una extensió i uns resultats prou notables. Les circumstàncies històriques, evidentment, hi han contribuït. Sigui com sigui, la terminologia (com a disciplina parcialment lingüística que és) també participa d'aquesta tendència general, i això explica la disponibilitat d'un nombre considerable de títols i recursos terminològics en català, a més de l'existència d'un organisme oficialment dedicat a la coordinació d'activitats terminològiques com és el TERMCAT.

El TERMCAT va ser fundat el 1985 per la Generalitat de Catalunya i l'Institut d'Estudis Catalans i, amb posterioritat, es va convertir en un consorci integrat per les dues entitats fundadores i pel Consorci per a la Normalització Lingüística. Cinc anys després de la fundació, va començar a publicar una sèrie de títols de reflexió terminològica. L'objectiu era explicar al públic interessat la metodologia terminològica i els criteris concrets amb què havia estat aplicada als seus productes, conscient com era del paper fonamental de la terminologia en el desenvolupament dels àmbits d'especialitat i en la normalització de la llengua catalana.

Fruit d'aquesta voluntat d'explicitació es van publicar, el 1990, els títols *Metodologia del treball terminològic* (que és, de manera indubtable, l'antecedent de l'obra present), *Manlleus i calcs en els treballs de terminologia catalana* i *Formació de termes amb elements cultes*. El 2005, reprenent la idea d'aquests volums, es va encetar la col·lecció En Primer Terme, dividida en la sèrie Criteris i Mètodes (treballs aprovats pel Consell Supervisor del TERMCAT o elaborats per les àrees de recerca del Centre que tenen relació amb l'activitat terminològica) i la sèrie Papers (obres impulsades pel TERMCAT que tenen relació amb la recerca terminològica). Pertanyen a aquesta col·lecció títols com *Recerca terminològica: El dossier de normalització* i *Espais terminològics 2009: Terminologia i variació geolingüística*.

Ara, coincidint amb la celebració dels vint-i-cinc anys de la fundació, el TERMCAT confirma la seva voluntat de participar en la difusió del coneixement terminològic amb l'elaboració d'aquest títol, *El diccionari terminològic*, que té un objectiu doble: d'una banda, reflexionar sobre la pràctica terminològica pròpia i buscar la uniformitat interna en l'aplicació dels propis criteris, ja que en l'elaboració de dades terminològiques, com en totes les tasques complexes, sempre hi ha el risc d'un cert grau de

diversitat; de l'altra, oferir a tothom que hi estigui interessat el màxim de dades possibles per a interpretar tota la informació continguda en un diccionari terminològic i, en últim terme, per a donar format de diccionari terminològic a un cabal de coneixements que vulgui difondre.

És interessant fer algunes remarques amb relació als objectius indicats. Així, pel que fa a la funció d'element de reflexió, l'elaboració de l'obra ha comportat la introducció de canvis en alguns criteris interns del TERMCAT, per exemple en l'apartat de les categories lèxiques (vegeu el punt 2.4.4). A més, la intenció de donar eines per a la utilització i l'elaboració de diccionaris es complementa amb l'oferta gratuïta que fa el mateix TERMCAT d'una eina de gestió de dades terminològiques, anomenada *GesTerm*, des del seu web (www.termcat.cat).

Quant a l'estructura, *El diccionari terminològic* es presenta dividit en dues parts:

- Una primera part, composta pels capítols 1 i 2, que caracteritza els diccionaris terminològics enfront dels manuals i dels altres tipus de diccionaris (capítol 1) i que analitza cadascuna de les grans parts d'un diccionari terminològic i cadascun dels camps d'informació presents en la fitxa d'un terme (capítol 2).
- Una segona part, composta pels capítols 3, 4, 5 i 6, que exposa successivament les diverses fases del procés d'elaboració d'un diccionari terminològic, des de la preparació (capítol 3) i l'extracció i la compleció de les dades (capítol 4) fins a la revisió (capítol 5) i l'elaboració de les parts complementàries (capítol 6).

Aquesta segona part segueix les grans línies generals del procés d'elaboració de productes terminològics del TERMCAT, activitat certificada a principis del 2010 d'acord amb la norma UNE-EN ISO 9001:2008 de sistemes de gestió de la qualitat.

A les dues parts exposades, cal sumar-hi aquesta mateixa introducció inicial, amb un valor de presentació, i també un darrer capítol a tall de conclusió, «Consideracions finals», en què es reflexiona breument sobre la integració del diccionari terminològic en la societat en tant que treball de recerca obert, més que no pas com un producte tancat i rígidament lligat a un format.

Amb la intenció de facilitar al màxim la consulta de tot el material aquí aplegat, forçosament esquemàtic i resumit, s'ha procurat exemplificar un gran nombre de qüestions¹ i s'ha dividit l'exposició en múltiples punts i apartats, consultables en l'índex general final. Igualment, s'ha completat l'obra amb un índex analític, que permet accedir ràpidament a la pàgina del manual on es parla d'un determinat fet.

En l'elaboració d'*El diccionari terminològic*, és de justícia agrair les profitoses revisions i aportacions que hi han fet Rosa Colomer, Jordi Bover, Xavier Fargas, Glòria Fontova i Maria Navas. Igualment, cal destacar les obres del TERMCAT en què es basen els apartats de l'ordenació de la nomenclatura (*L'ordenació de termes*, redactat per Maria Navas), la bibliografia (*Bibliografia: Criteris de presentació en el treball terminològic*, redactat per Mariona Torra) i la definició (*La definició terminològica*, redactat per Joan Rebagliato). Així mateix, els capítols de les denominacions, el buidatge i la difusió parteixen de guions i treballs no publicats de Montserrat Serra (denominacions) i Marta Grané (buidatge i difusió). Totes les persones citades en aquest paràgraf són tècnics del TERMCAT.

Confiem que la lectura o la consulta d'aquest manual us resulti d'utilitat i us desperti la curiositat sobre diverses qüestions de la disciplina terminològica, tant si compartiu els criteris exposats com si no us semblen adequats. Com és sabut, el debat i la discussió són tan importants com les aportacions mateixes per a l'enfortiment d'una disciplina i d'una llengua. Que eren els propòsits que tenia el TERMCAT vint-i-cinc anys enrere i són, també, els que té ara.

Finalment, no podem acabar aquestes línies sense agrair la tasca de tothom que ha col·laborat en el projecte del TERMCAT al llarg de tots aquests anys, des de les institucions i les persones amb responsabilitats públiques que tossudament hi han cregut, fins als treballadors, els especialistes consultats i els usuaris que donen sentit a la seva existència. A tots ells, moltes gràcies i enhorabona, perquè el TERMCAT és mèrit seu.

1. S'ha de tenir present que, per a facilitar la comprensió del manual, s'han aplicat a tots els exemples els criteris actuals. Això pot comportar algunes diferències entre els exemples i les obres originals en paper d'on provenen en uns quants casos.

1. Temàtica i finalitat d'un diccionari

A l'hora de plantejar-se l'elaboració d'un diccionari, és del tot recomanable tenir en compte quines característiques té una obra d'aquesta mena i quins són els avantatges i els inconvenients que presenta, per estar segurs que és el format que més s'ajusta als nostres interessos. I és que de formats escrits per a divulgar les nocions bàsiques d'un àmbit n'hi ha diversos, i la tria del més apropiat dependrà de la finalitat i de l'àmbit. D'entrada, podem distingir entre diccionaris i manuals per a una divulgació global, i articles, monografies, estudis, etc. per a una divulgació parcial.

A continuació exposarem breument què s'entén per diccionari (punt 1.1), quins tipus de diccionari hi ha (punt 1.2) i quins avantatges i inconvenients presenta un diccionari en comparació amb altres formats (punt 1.3).

1.1 Caracterització

Què és un diccionari? La definició que en dona la segona edició del diccionari normatiu (el *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, DIEC2) és la següent:

Obra que recull els mots d'una llengua, els termes d'una ciència, d'un art, d'una activitat, etc., amb llur significació, disposats en un ordre determinat, normalment alfabètic, que pot contenir d'altres informacions de naturalesa gramatical, fonètica, etc.

Es tracta d'una definició necessàriament àmplia, perquè ha de servir per a tots els tipus de diccionaris existents (que són molts, com demostra la consulta a qualsevol llibreria mínimament especialitzada) i per a totes les ordenacions possibles (que també són diverses). Tot i això, hi queden clars tres punts: (1) que un diccionari no s'estructura com un discurs seguit sinó com

una successió d'unitats considerades bàsiques (els termes o les paraules); (2) que aquestes unitats bàsiques estan disposades de manera ordenada; i (3) que, de cada unitat, el diccionari en dóna el significat i altra informació de naturalesa diversa.

Tot i ser una definició àmplia, s'ha de tenir en compte que es refereix al sentit estricte de *diccionari*, ja que, en realitat, també és habitual anomenar així els productes que compleixen totes aquestes característiques excepte la de recollir els significats. El motiu és que, tot i no incloure el significat, sí que donen informació sobre les paraules o els termes, ja que en proporcionen l'àrea temàtica, la categoria lèxica, etc. Aquest altre significat més lax és justament el que utilitzem en aquesta obra, per a poder-nos referir amb una sola denominació tant als productes terminològics amb definicions (que serien els diccionaris pròpiament dits) com als productes terminològics sense definicions. (Vegeu el punt 2.1.)

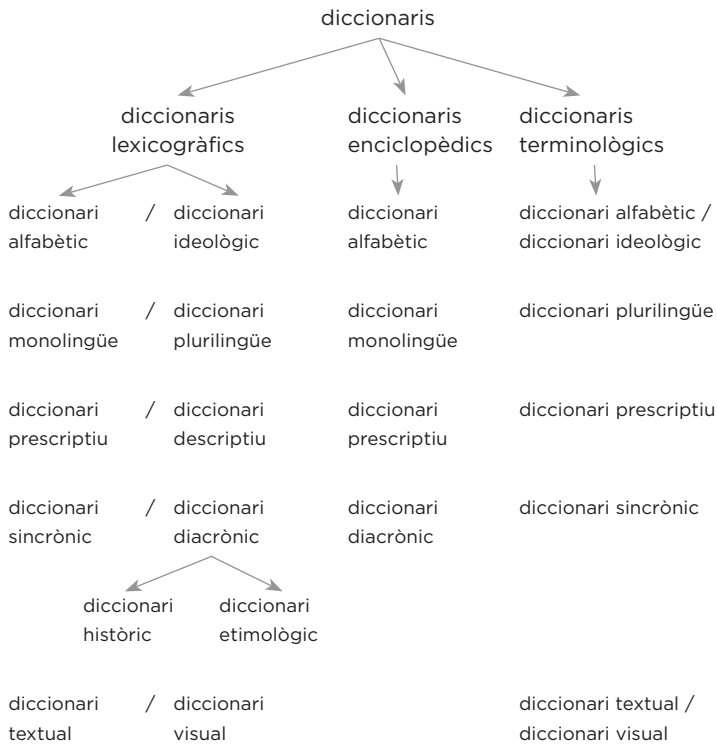
Tornant a la definició del DIEC2, les característiques 1 (estructuració del discurs en una successió d'unitats bàsiques) i 2 (ordenació de les unitats bàsiques) oposen els diccionaris a altres formats de divulgació existents. Per exemple, als manuals i els articles, que s'organitzen com un discurs seguit, estructurat en apartats que inclouen les unitats bàsiques. (Pot ser un exemple de manual aquest mateix llibre que teniu a les mans.)

A continuació analitzarem més a fons aquest producte que anomenem *diccionari*. Abans, però, encara convé distingir-hi alguns elements:

- Cada unitat bàsica inclosa en un diccionari és una *entrada*.
- Les entrades poden ser *entrades principals* (tenen informació pròpia, és a dir, categoria lèxica, equivalents, definició, notes) o bé *entrades secundàries* (només tenen categoria lèxica i una remissió a la fitxa a la qual pertanyen, generalment veg. *x* o bé *sin. x*).
- El conjunt de totes les entrades d'un diccionari, tant d'entrades principals com d'entrades secundàries, s'anomena *nomenclatura*.
- Del conjunt d'una entrada principal i la informació corresponent se'n diu *article* (sobretot en un diccionari lexicogràfic) o bé *fitxa* (sobretot en un diccionari terminològic). (Amb relació als diccionaris lexicogràfics i els diccionaris terminològics, vegeu el punt 1.2.)

1.2 Tipologia

Com ja hem dit, hi ha una gran diversitat de diccionaris pel que fa a les característiques, les funcions i fins i tot les dimensions. Tot i això, dintre aquesta gran diversitat, s'hi poden distingir tres grans grups bàsics: diccionaris lexicogràfics, diccionaris enciclopèdics i diccionaris terminològics.¹ Aquests tres grups es poden caracteritzar d'acord amb l'esquema següent:

1. Aquesta classificació de diccionaris pren com a punt de partida les set oposicions entre diccionaris establertes a Rafel (2005): diccionaris enciclopèdics o de la llengua, diccionaris generals o especialitzats, diccionaris semasiològics o onomasiològics, diccionaris monolingües o bilingües, diccionaris actius o passius, diccionaris prescriptius o descriptius, i diccionaris sincrònics o diacrònics.

En els punts que vénen a continuació s'explicita el contingut d'aquest esquema.

1.2.1 Diccionaris lexicogràfics

Són els diccionaris que recullen les paraules considerades d'ús general en una llengua (sovint, també amb terminologia bàsica i incursions en registres literaris i populars). Generalment (però no sempre), prenen com a punt de partida les paraules per establir quins significats té cadascuna i, a continuació, ordenen aquests significats a l'interior de cada article (segueixen, doncs, una orientació semasiològica, és a dir de la forma de la paraula al significat). Cadascun dels significats corresponents a una entrada és una accepció.

S'hi poden establir almenys cinc oposicions, que permeten classificar-los segons que triïn una opció o una altra en cadascuna: a) diccionaris alfabètics o ideològics, b) diccionaris monolingües o plurilingües, c) diccionaris prescriptius o descriptius, d) diccionaris sincrònics o diacrònics, i e) diccionaris textuais o visuals.

a) *Diccionaris alfabètics, diccionaris ideològics*

Els *diccionaris alfabètics* ordenen les entrades seguint una ordenació alfabètica, de manera que, habitualment, la primera entrada del diccionari és també la primera alfabèticament i l'última entrada és l'última alfabèticament. Diem «habitualment» perquè també hi ha els *diccionaris inversos*, que ordenen les entrades alfabèticament però començant per l'última lletra de cadascuna, de manera que queden ordenades llegint de dreta a esquerra. També es podrien incloure en aquest grup els *diccionaris de la rima*, ja que, tot i que no segueixen una ordenació alfabètica, sí que ordenen les entrades atenent únicament a la seva forma; concretament, estableixen grups en què totes les paraules contingudes tenen la mateixa rima.

Al costat d'aquest grup majoritari de diccionaris que ordenen les paraules només per la forma, també hi ha diccionaris que les ordenen segons els significats. El que fan aquests altres diccionaris és establir uns grans àmbits (l'alimentació, el cos humà, el

temps, etc.) i atribuir cada paraula a un d'aquests àmbits. Com que hi ha moltes paraules amb més d'una accepció o significat, pot passar que una mateixa paraula consti en dos o més grups diferents. Segueixen, per tant, una orientació onomasiològica, perquè parteixen del significat de les paraules per arribar a la forma. Aquesta mena de diccionaris s'anomenen *diccionaris ideològics*. Com hem vist, no hi ha una ordenació alfabètica sinó una ordenació sistemàtica, segons la pertinença de les paraules a un dels àmbits establerts o a un altre. S'ha de tenir en compte, però, que aquesta ordenació sistemàtica sovint afecta només el primer nivell de classificació, ja que, a l'interior de cada grup de paraules és freqüent seguir també l'ordenació alfabètica.

b) Diccionaris monolingües, diccionaris plurilingües

Els diccionaris que utilitzen una sola llengua per a les entrades i per a la informació que en donen són *diccionaris monolingües*, mentre que parlem de *diccionaris plurilingües* quan a una entrada en una llengua li correspon una explicació, generalment una equivalència, en altres llengües. (El cas més freqüent de diccionari plurilingüe, amb molta diferència, és el diccionari bilingüe, en què es posen en relació dues llengües.) Els diccionaris monolingües habitualment proporcionen la categoria lèxica de les entrades, les definicions i exemples, però, també poden donar informacions diferents: quins són els sinònims i els antònims de les entrades (*diccionaris de sinònims, diccionaris d'antònims*); com s'han de pronunciar (*diccionaris de pronúncia*), o bé com s'han d'escriure, flexionar i partir en síl·labes (*diccionaris ortogràfics*).

c) Diccionaris descriptius, diccionaris prescriptius

Igualment, els diccionaris lexicogràfics poden ser *diccionaris prescriptius* o *diccionaris descriptius*, segons que recullen, respectivament, un subconjunt de la llengua que es vol que sigui el model seguit per una comunitat o bé el conjunt d'usos lingüístics d'aquesta comunitat, amb independència del grau de correcció que puguin tenir. Un exemple prototípic de diccionari prescriptiu és el diccionari d'una acadèmia de la llengua, i un exemple de diccionari descriptiu, un diccionari d'estudi de la llengua, pensat més per a professionals lingüístics.

d) *Diccionaris sincrònics, diccionaris diacrònics*

També s'hi poden distingir els *diccionaris sincrònics* (inclouen la llengua d'una època determinada, sovint l'actual però no necessàriament) i els *diccionaris diacrònics* (inclouen la llengua de diverses èpoques, generalment amb documents datats). Dintre els diccionaris diacrònics hi ha els diccionaris històrics (rastregen les diverses formes i significats de les paraules al llarg de la història d'una llengua) i els diccionaris etimològics (estableixen quin és l'origen de les entrades).

e) *Diccionaris textuels, diccionaris visuals*

Finalment, tot i que la majoria de diccionaris donen la informació verbalment, amb codis diversos (els podem anomenar *diccionaris textuels*), també hi ha *diccionaris visuals*, en què el significat no està definit sinó que es representa per mitjà d'una il·lustració.

Per il·lustrar les diverses informacions dels diccionaris lexicogràfics i com un mateix diccionari participa en cadascuna de les oposicions, a cops fins i tot amb elements de tots dos termes de l'oposició, prendrem l'article *dormilega* en el DIEC2, el *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB)² i el *Diccionari de sinònims de frases fetes*.³

(1) **DIEC2:** Es tracta d'un diccionari lexicogràfic general, monolingüe, prescriptiu i sincrònic.

dormilega *adj.* i *m.* i *f.* **1** Dormilec. *Ets un dormilega.* *f.* **2** Bavosa 1.

2. ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de B. *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Moll, 1985. 10 v. ISBN 84-273-0025-5. També disponible en línia a: <<http://dcvb.iecat.net/>> [Consulta: 17 setembre 2010]

3. ESPINAL, M. Teresa. *Diccionari de sinònims de frases fetes*. [Bellaterra]: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions; València: Publicacions de la Universitat de València; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004. ISBN 84-490-2346-7; 84-370-5845-7; 84-8415-565-X

- (2) **DCVB:** Es tracta d'un diccionari lexicogràfic general, monolingüe (amb informació de diccionari bilingüe, diccionari de sinònims i diccionari de pronúncia), descriptiu i diacrònic (històric i etimològic).

DORMILEGA

|| 1. *adj. i subst. m. i f.* Que dorm molt (or., occ., bal.); **cast.** *dormilón*. El mal esperit de la carn els havia revifat per una estona... però desseguit tornaven a l'ensopiment dormilega a què vivian condemnats, Casellas Sots 167. Un dia feren tart ferm amb so despertar-se... aquells quatre beneits dormilegues, Alcover Cont. 213. **Fer la dormilega:** dormir fora de les hores normals de descans (Mall.). «Es qui està malalt, que jega; | per ara em vull divertir, | i com me tocarà a mi, | ja faré sa dormilega» (cançó pop. Mall.).

|| 2. Crisàl·lida; insecte, especialment lepidòpter, en l'estat letàrgic en què es transforma de larva en papallona (Mallorca); **cast.** *crisálida*.

|| 3. Niu de l'insecte cavall de serp, que sol estar davall una pedra o en altre lloc resguardat (Artà).

|| 4. Peix de diferents espècies del gènere *Blennius* (Tarr.), i especialment el *Blennius palmicornis*. Tenen noms particulars la *dormilega de cap roig* (*Blennius erythrocephalus*), la *dormilega roja* o *dormilega de fang* (*Bl. gattorugine*) i la *dormilega petita* o *dormilega de roca* (*Bl. sphinx*).

CULT. POP.—Segons el folklorista Andreu Ferrer, a Menorca hi ha la creença que per a guarir les quartanes cal cosir una dormilega (crisàl·lida) a la roba del pacient, a un punt on ell no ho pugui veure, ni ho ha de saber; perquè si sap que la duu no li farà efecte (Tres. Avis 1928, pàg. 100). En quant a les dormilegues en el sentit 'niu de cavalls de serp' (Artà), els pagesos artanencs diuen que si les recullen en divendres i les couen, són molt bones per a curar el mal de queixal.

FON.: *durmileḡa* (Barc., Tarr., Artà, Sóller, Menorca); *dormileḡe* (LI.); *dormileḡa* (Mall.).

SINÒN.:— || 1, *dormilec*, *dormileca*, *dormilego*;— || 2, *gatzoneta*;— || 4, *bavosa*, *capsigrany*, *futarra*, *llepissós*, *rabosa*.

ETIM.: derivat de *dormir* amb un sufix d'origen obscur, tant per la *l* com per la terminació *-ec* o *-ega*, si bé aquesta es pot agregar a la sèrie relativament nombrosa de noms que porten el sufix *-ec*.

- (3) **Diccionari de sinònims de frases fetes:** Es tracta d'un diccionari lexicogràfic ideològic, monolingüe (amb informació de diccionari de sinònims), descriptiu i sincrònic.

DORMILEGA

dormir com un liró SV, dormir molt

Tan bon punt es posa al llit ja dorm com un liró. Té el son molt fàcil

→ **dormir com el guix, dormir més que el guix**

▷ **fer la matinada** (p.ext.), **prendre la matinada** (p.ext.),

fer la matinada grassa (p.ext.), **enganxar-se-li els llençols** (a algú) (p.ext.)

1.2.2 Diccionaris enciclopèdics

Són els diccionaris que exposen el coneixement actual (generalment també històric) sobre una o més matèries repartit al llarg d'una estructura de paraules clau. En aquests diccionaris, no només s'explica el significat de les entrades, sinó que sobretot s'utilitzen aquestes entrades com a portes per a endinsar-se en una matèria determinada. Hi ha, doncs, una orientació onomasiològica, ja que el punt de partida és el coneixement. A efectes pràctics, això fa que aportin molta més informació històrica, tècnica, etc. que els diccionaris lexicogràfics, els quals en principi es limiten a donar la informació estrictament necessària per a distingir una paraula d'una altra.

Són un tipus especial de diccionari enciclopèdic els *diccionaris biogràfics*, que recullen biografies de persones il·lustres ordenades alfabèticament a partir dels cognoms.

A més, sovint s'anomena diccionari enciclopèdic la suma d'un diccionari lexicogràfic i del que seria pròpiament un diccionari enciclopèdic, és a dir un recull que conté el conjunt de paraules d'una llengua i, dintre aquest conjunt, un subconjunt de paraules amb informació enciclopèdica.

Per il·lustrar la informació que dóna un diccionari enciclopèdic es pot agafar l'article *taula* de la *Gran enciclopèdia catalana* (GEC2).⁴ Com es pot observar, hi ha una primera part de diccionari lexicogràfic i una segona part de diccionari pròpiament enciclopèdic.

taula *f*

Moble que consisteix en una peça llisa i plana sostinguda horitzontalment per potes o petges, que serveix per a menjar, escriure, treballar, jugar, etc.

taula modernista,
dissenyada per Gaspar
Homar i Mezquida -
Fototeca.cat

La taula ha seguit les normes dels estils decoratius i llurs evolucions. A Egipte era sostinguda per petges que imitaven les potes d'un animal. Al món grecoromà era de marbre o bronze i se sostenia mitjançant petges entrecreuats. Al Baix Imperi Romà i a Bizanci hom construïa taules de metalls preciosos. Durant l'edat mitjana consistia en una gran peça de fusta sostinguda per petges, molt simples en el romànic i que es complicaren en el gòtic. El

Renaixement adoptà les formes romanes i els petges laterals units per travessers amb arcades. El Barroc continuà els travessers que unien petges en forma de columna salomònica o en forma d'estípit. El s XVIII rebutjà els travessers i simplificà les taules, corbant les potes l'estil Lluís XV i adoptant la línia recta el Lluís XVI; en aquest moment aparegueren nous tipus de taula mòbils o ampliables i diferents petites taules auxiliars. L'Imperi imposà les taules rodones, que també foren difoses al s XIX. Al s XX la taula segueix les directrius del disseny industrial.

4. *Gran enciclopèdia catalana*. 2a ed. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1986-2006. 28 v. ISBN 84-85194-81-0

1.2.3 Dictionaris terminològics

Són els dictionaris que, d'alguna manera, reuneixen característiques dels altres dos, ja que tenen una orientació onomasiològica (com els dictionaris enciclopèdics) però, per contra, caracteritzen els conceptes bàsicament amb els trets necessaris per a oposar-los als altres conceptes (com fan els dictionaris lexicogràfics amb les paraules). Com a característica específica, no recullen llengua general, sinó únicament el llenguatge d'especialitat propi d'un sol àmbit i d'una sola època (generalment, l'actual). A més, d'acord amb la voluntat d'estandardització que els caracteritza, solen ser prescriptius i solen incloure equivalències en altres llengües.

Com que els dictionaris terminològics són l'objecte d'aquest manual, seran analitzats de manera més detinguda en el capítol 2.

Per il·lustrar la informació que dona un dictionari terminològic, resulta útil comparar l'article *taula* de la GEC2 (vegeu el quadre anterior) amb la fitxa següent, procedent del *Diccionari de fusteria*:

taula *n f*

es mesa

fr table

en table

FUSTERIA. Moble que consisteix en un tauler sostingut horitzontalment per tres o més petges que serveix per a posar-hi objectes, menjar, escriure, treballar, jugar, etc.

NOTA: Hi ha molts tipus de taula segons les seves característiques: taula amb calaixos, taula colissa —o extensible—, taula braser, taula d'ales, taula rodona, etc.; i segons l'ús: taula d'ordinador, taula de dibuix, taula escriptori, etc.

1.3 Avantatges i inconvenients

La gran varietat de diccionaris exposats en el punt anterior demostra que, efectivament, d'un diccionari només es deu poder dir que és un conjunt d'unitats lingüístiques bàsiques disposades ordenadament i amb una determinada informació.

Doncs bé, situats en un àmbit d'especialitat, aquestes característiques mínimes ofereixen uns avantatges clars, i també uns inconvenients innegables, respecte als altres formats possibles de divulgació del coneixement. En aquesta comparació, prendrem com a model alternatiu el cas del manual, ja que comparteix amb el diccionari terminològic la característica de ser una aproximació completa a un àmbit; els altres formats possibles, com ara articles o ponències, tenen unes limitacions d'espai que els fan útils per a altres finalitats.

Així, en primer lloc, els diccionaris terminològics (des d'ara, diccionaris) proporcionen una ajuda incomparable per a desxifrar les paraules i els termes d'un text, gràcies a la gran quantitat d'informació que en donen sintetitzada en poc espai i gràcies també a l'ordenació alfabètica, que és del tot arbitrària però que resulta enormement pràctica. En un diccionari, l'usuari aconsegueix de manera quasi immediata la solució a una consulta puntual. En canvi, en un manual, la mateixa consulta requereix almenys dos passos: buscar en el sumari a quin capítol pot sortir la paraula volguda i llegir el context en què surt per localitzar-la. L'existència d'un índex analític simplifica aquesta cerca, com també la facilita l'existència d'enllaços. Cal tenir en compte, però, que no tots els manuals tenen índexs analítics (els quals, d'altra banda, no sempre són exhaustius) i que tampoc tots els manuals en línia estan construïts amb enllaços.

En segon lloc, aquesta informació immediata té el valor de la fixació pel que fa a les denominacions i els conceptes, gràcies al seu caràcter generalment prescriptiu i a la voluntat universalista, més enllà de teories concretes. Per contra, en els manuals aquest valor es desdibuixa, perquè els autors no solen pronunciar-se de manera sistemàtica ni exhaustiva sobre la bondat de les denominacions i perquè els conceptes estan emmarcats en teories concretes.

En tercer lloc, un diccionari ben fet garanteix que la definició que proporciona és vàlida per a un gran nombre de contextos on surti aquella paraula. En canvi, en un manual sovint és l'usuari el que ha de deduir quin significat té aquella paraula a partir del context on surt, i això pot fer que el significat que dedueix d'aquell manual no coincideixi exactament amb el significat que té aquella mateixa paraula en el text que li interessa entendre.

En quart lloc, un diccionari (en aquest cas, un diccionari enciclopèdic i un diccionari terminològic) poden ser útils també com a aproximació als coneixements bàsics d'una matèria. En el cas d'un diccionari enciclopèdic, per la gran quantitat d'informació que proporciona i, en el cas d'un diccionari terminològic, per l'arbre de camp inicial (un esquema conceptual del camp abordat, vegeu el capítol 2), pels índexs temàtics que pot contenir i per la presència de denominacions de termes relacionats en altres definicions i en altres notes.

Cal tenir en compte, en aquest punt, els avantatges que ofereix la tecnologia. Actualment, els diccionaris en línia, i sobretot els diccionaris amb enllaços interns, augmenten de manera exponencial els valors de facilitat de consulta i d'aproximació a una matèria de coneixement que poden proporcionar els diccionaris. Els motius d'aquesta més gran facilitat són la possibilitat de passar molt fàcilment d'una fitxa o article a un altre i de tenir-los a disposició en el mateix ordinador quan hi estem treballant. (Els diccionaris en línia són diccionaris consultables per Internet, i els diccionaris amb enllaços interns, diccionaris que permeten accedir amb un sol clic a un article des d'un altre article que el cita.)

Així i tot, al costat dels avantatges dels diccionaris enfront d'altres formats de divulgació, també hi ha inconvenients. Se'n poden citar bàsicament dos, que afecten, respectivament, l'usuari de l'obra i l'autor.

Pel que fa a l'usuari, s'ha de tenir en compte que un diccionari és una obra de consulta puntual (encara que, rastrejada amb paciència, pugui servir com una certa aproximació a la matèria). És per això que, si un usuari vol introduir-se de manera sistemàtica en aquella matèria, és clarament preferible que triï un manual, ja que un manual insereix els conceptes en un marc teòric, els ordena des dels més bàsics als més complexos i mostra de manera clara quines són les relacions de filiació entre teories

i conceptes. Un diccionari és molt útil, doncs, sempre que no hagi de complir més funcions que les d'eina complementària de consulta puntual.

Finalment, pel que fa a l'autor, convé que tingui en compte que avui dia és gairebé indispensable que un diccionari s'elabori amb una eina de gestió pensada específicament per a aquest ús. Una eina de gestió així permet introduir i recuperar la informació per camps (denominacions en les diverses llengües, categoria lèxica, definició, etc.) i, a més, en alguns casos, obliga a utilitzar codis de llistes predeterminades, de manera que prevé una part important d'errors. Igualment, una eina de gestió simplifica molt l'aplicació massiva de canvis o correccions.⁵ (Vegeu una explicació més detallada sobre les característiques que ha de tenir una eina de gestió terminològica en el punt 3.5.2.) Enfront d'aquest condicionant tecnològic, un manual requereix únicament un programa de processament de textos per a ser elaborat.

A partir d'aquests avantatges i inconvenients i dels objectius que ens haguem proposat aconseguir amb el nostre producte, doncs, haurem d'establir si ens convé més donar-li un format de diccionari o bé un altre format divulgatiu.

5. En cas de voler fer un diccionari i no disposar de cap eina de gestió específica, és bo tenir en compte les possibilitats que proporciona Internet, ja que se n'hi poden trobar —de franc o de pagament— diverses: SDL Multiterm (de SDL), tlTERM (de TshwaneDJe), Terminus (de la UPF), etc. També el TERMCAT ofereix en el seu web (www.termcat.cat) una eina de gestió lliurement descarregable, el GesTerm, amb prestacions molt similars a l'eina que utilitza internament. Vegeu, per a més informació sobre aquestes eines de gestió, el punt 3.5.2.c.

2. Presentació del diccionari terminològic

En el capítol anterior hem caracteritzat de manera força general els diccionaris lexicogràfics, els diccionaris enciclopèdics i els diccionaris terminològics i hem establert quins són els avantatges i els inconvenients del format de diccionari enfront d'altres formats d'exposició del coneixement. En aquest capítol, en canvi, abordarem amb una mica de deteniment els diccionaris terminològics: com són (punt 2.1), quins tipus de diccionaris terminològics hi ha (punt 2.2) quina organització o estructura general tenen (punt 2.3) i quin esquema o microestructura té cada fitxa (punt 2.4).

A continuació d'aquest capítol 2, un cop exposades de manera detallada les característiques d'aquest producte, explicarem pas per pas quin pot ser un procés adequat per a elaborar-ne un.

2.1 Característiques

En primer lloc, un diccionari terminològic és un diccionari delimitat temàticament perquè correspon a un sol àmbit del coneixement, el qual pot ser més o menys ampli. Així, hi ha diccionaris terminològics d'homeopatia, enginyeria industrial, arqueologia, immunologia, lingüística, esports, etc.

Això comporta que un diccionari terminològic no inclogui ni totes les paraules de la llengua ni tan sols totes les paraules que s'usen en un determinat àmbit, sinó únicament aquelles paraules que tenen un significat especial en aquell àmbit. No es tracta, doncs, de fer un diccionari lexicogràfic acotat, sinó de fer un diccionari dels conceptes o unitats de coneixement fonamentals d'un àmbit. Per tant, un diccionari terminològic

no ha de recollir ni categories lèxiques pràcticament buides de significat (conjuncions i preposicions), ni tampoc paraules pròpies de la llengua general.

En segon lloc, l'aproximació d'un diccionari terminològic al seu àmbit d'estudi està a mig camí entre l'aproximació d'un diccionari lexicogràfic i l'aproximació d'un diccionari enciclopèdic, tal com hem establert en el punt 1.2:

- Respecte als diccionaris lexicogràfics, les definicions dels diccionaris terminològics contenen els trets necessaris per a distingir un terme d'un altre terme (una accepció d'una altra accepció, en el cas d'un diccionari lexicogràfic), a més de certs trets molt característics però no diferenciadors. (Vegeu el punt 2.4.6.) Els diccionaris enciclopèdics, en canvi, recullen molta informació accessòria, relativa a la història, els components, les perspectives de futur, etc.
- Respecte als diccionaris enciclopèdics, també hi ha una orientació onomasiològica, és a dir que es delimiten els conceptes i s'escull una paraula determinada, o denominació, per a designar aquell concepte. En canvi, els diccionaris lexicogràfics tenen una orientació semasiològica, consistent a partir d'un conjunt de paraules i estudiar, per a cadascuna, quins significats té.

L'aproximació del diccionari terminològic té dues conseqüències pràctiques: d'una banda, que sovint els articles terminològics no estan dividits en articles amb diverses accepcions o significats sinó que cada nou significat genera un terme independent; de l'altra, que les definicions són alhora tècniques (solen contenir altres termes del mateix diccionari) i breus (se sol considerar que una definició terminològica, com una de lexicogràfica, ha d'estar formada per una frase sense cap punt entremig).

En tercer lloc, la finalitat estandarditzadora adoptada per la terminologia des del seu naixement comporta que pràcticament tots els diccionaris terminològics siguin prescriptius, és a dir que proposin com a més adequada una determinada denominació per a una llengua, encara que puguin recollir-ne diverses. (Aquesta qüestió està exposada més detingudament en el punt 2.2.)

I, en quart lloc, la voluntat de contribuir a l'intercanvi del coneixement, present en la terminologia des de bon principi, implica també que, habitualment, un diccionari terminològic sigui plurilingüe, o bé en el conjunt de la informació o, almenys, pel que fa a les denominacions. Així, és freqüent que un diccionari terminològic tingui una llengua principal, que determina l'ordenació i en la qual estan escrites també la definició i les notes, i unes llengües d'equivalència, que ofereixen la traducció de cada denominació.

2.2 Tipologia

Per a establir quins tipus de diccionaris terminològics hi ha, pot ser bo partir, a efectes comparatius, de les cinc oposicions preses en consideració en els diccionaris lexicogràfics: diccionaris alfabètics — diccionaris ideològics; diccionaris monolingües — diccionaris plurilingües; diccionaris descriptius — diccionaris prescriptius; diccionaris sincrònics — diccionaris diacrònics, i diccionaris textuais — diccionaris visuals.

D'aquestes cinc oposicions, només dues són vàlides per als diccionaris terminològics: que s'organitzin com un diccionari alfabètic o un diccionari ideològic i que siguin diccionaris textuais o diccionaris visuals. En les tres oposicions restants, els diccionaris terminològics trien, o acostumen a triar, una sola possibilitat.

Seguint la primera oposició vàlida, els diccionaris terminològics poden ser diccionaris alfabètics o diccionaris ideològics. Sovint apliquen una *ordenació alfabètica*, és a dir que classifiquen tots els termes d'acord amb un ordre alfabètic estricte. Tot i això, també hi ha diccionaris que utilitzen una *ordenació sistemàtica*, els quals classifiquen els termes en les diverses branques establertes per a aquella matèria. (Aquesta segmentació de la matèria d'estudi és l'arbre de camp; vegeu el punt 2.3.2.)

És un exemple d'ordenació sistemàtica el *Diccionari de natació*,¹ amb l'arbre de camp següent:

1. Termes generals
2. Natació
 - 2.1 Instal·lacions
 - 2.2 Personal
 - 2.2.1 Esportistes
 - 2.2.2 Personal oficial
 - 2.2.3 Personal tècnic i auxiliar
 - 2.3 Tècnica
 - 2.4 Control de les proves
 - 2.5 Organització
3. Salts
 - 3.1 Instal·lacions
 - 3.2 Personal
- ...
4. Waterpolo
 - 4.1 Instal·lacions
 - 4.2 Personal
- ...
5. Natació sincronitzada
 - 5.1 Instal·lacions
 - 5.2 Personal
- ...

Els termes d'aquest diccionari estan agrupats en cinc apartats, que corresponen a les àrees principals de l'arbre de camp (*Termes generals, Natació, Salts, Waterpolo, Natació sincronitzada*). A l'interior de cada apartat, els termes estan ordenats alfabèticament.

Igualment, els diccionaris terminològics poden ser *diccionaris textuais* (amb una definició escrita) o *diccionaris visuals* (amb una *definició ostensiva*, és a dir un dibuix, una foto, un esquema, etc.), tal com hem establert per als diccionaris lexicogràfics.

1. TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Diccionari de natació*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991. (Diccionaris dels Esports Olímpics; 6). ISBN 84-7739-220-X

La comparació del tractament que rep el terme *torre de telecomunicacions* en un diccionari textual i en un diccionari visual mostra de manera clara les diferències entre l'un i l'altre:

(1) Diccionari textual: *Societat de la informació. Noves tecnologies i Internet: Diccionari terminològic.*²

torre de telecomunicacions *f*

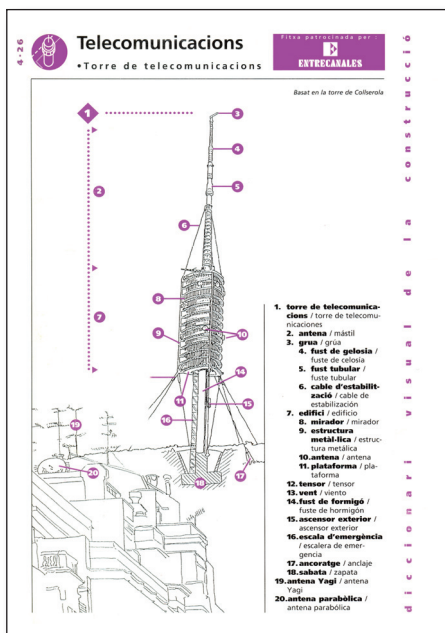
es torre de telecomunicaciones

fr tour de télécommunications

en telecommunication tower

Instal·lació equipada amb aparells de recepció i de transmissió de senyals, que subministra serveis de telecomunicacions a una àrea geogràfica propera.

(2) Diccionari visual: *Diccionari visual de la construcció.*³

2. TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Societat de la informació. Noves tecnologies i Internet: Diccionari terminològic*. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2000. ISBN 84-393-5228-X

3. CATALUNYA. DEPARTAMENT DE POLÍTICA TERRITORIAL I OBRES PÚBLIQUES. *Diccionari visual de la construcció*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques, 1994. ISBN 84-393-3116-9

En canvi, en la resta d'oposicions, pràcticament no hi ha tria possible: els diccionaris terminològics són quasi sempre *plurilingües* (contenen equivalents en una o més llengües, tal com s'ha avançat en el punt 2.1), *fonamentalment prescriptius* (recullen les denominacions i les definicions considerades adequades, també citat en el punt 2.1) i *sincrònics* (reflecteixen una sola època del coneixement, generalment l'època de redacció de l'obra).

El caràcter sincrònic dels diccionaris terminològics no ofereix gaires dubtes, però per què diem que un diccionari terminològic és quasi sempre plurilingüe i fonamentalment prescriptiu? Perquè la terminologia va néixer lligada al món de la indústria i de la tècnica, amb la voluntat d'establir conceptes d'aquest àmbit que fossin universalment vàlids i que tinguessin una única denominació en cada llengua. L'objectiu d'aquesta estandardització de conceptes i denominacions era facilitar els intercanvis teòrics i comercials entre països. A l'origen, doncs, els diccionaris terminològics havien de ser, per principi, plurilingües i prescriptius. Així i tot, l'evolució d'aquesta disciplina ha obligat a matisar aquestes pretensions.

Pel que fa al caràcter plurilingüe, hi ha diccionaris d'especialitat monolingües, sobretot en àmbits molt lligats a una cultura (per exemple, un diccionari casteller) o en llengües dominants (és força habitual en anglès). L'aproximació creixent entre diccionaris enciclopèdics i diccionaris terminològics facilita, també, el monolingüisme. Ara bé, la utilitat de l'enfocament plurilingüe és indiscutible i, per tant, sembla bo de mantenir-lo sempre que sigui possible.

Pel que fa al caràcter prescriptiu, s'han de tenir en compte aquests factors:

- Els conceptes poden estar lligats a qüestions culturals, de tradició, etc. i no ser, doncs, universals. Això és molt clar en àmbits com el dret, en què sovint no hi ha equivalències exactes entre llengües diferents.
- No es pot obviar l'existència de la sinonímia, és a dir l'existència de més d'una denominació en una mateixa llengua per a un sol concepte. Es tracta d'un fenomen general, que respon a l'existència de teories diferents o a la proximitat a la llengua general (es dona sobretot en camps com la geografia, la botànica, etc.). (Vegeu el punt 2.4.2.d.)

- Quan una llengua no té una denominació comunament acceptada per a un concepte i es considera que cal evitar l'ús d'un manlleu determinat, el diccionari terminològic presenta en el seu lloc el neologisme que considera més adequat. Si no hi ha l'aval d'una autoritat lingüística reconeguda, el neologisme té un valor de proposta i no un valor prescriptiu.

Totes aquestes circumstàncies provoquen que els diccionaris terminològics mantinguin el caràcter prescriptiu de l'origen però de manera atenuada, és a dir que siguin *fonamentalment* prescriptius, i no completament.

Es poden fer altres matisos al caràcter necessàriament prescriptiu d'un diccionari terminològic:

- En primer lloc, s'ha de tenir present que, al costat de la terminologia duta a terme per organismes plurinacionals, és molt habitual el cas d'organismes terminològics lligats a una llengua determinada, com és el cas del TERMCAT per al català. En aquest cas, els diccionaris terminològics que elaboren solen considerar-se prescriptius per a la seva llengua principal (el català, doncs, en el cas del TERMCAT) i descriptius per a les llengües d'equivalència, ja que en aquestes altres llengües es limiten a constatar quines són les formes més habituals, sense emetre judicis sobre la seva bondat.
- En segon lloc, autors com Alpízar (1992) defensen un caràcter mixt prescriptiu-descriptiu per als diccionaris terminològics, a partir de la idea que, a més de les formes considerades correctes, també poden incloure argot del llenguatge d'especialitat d'aquella matèria i regionalismes. El mateix autor, però, considera que únicament s'haurien de recollir aquestes formes quan servissin com a equivalents de manlleus sense alternativa pròpia i quan se'n demostrés la bondat lingüística. A la pràctica, doncs, més que negar el caràcter prescriptiu dels diccionaris terminològics, sembla que el que Alpízar proposa és elevar a prescriptives aquestes formes.

A part d'aquestes oposicions procedents dels diccionaris lexicogràfics, també podem aplicar oposicions específiques als diccionaris terminològics, segons que siguin exhaustius o parcials i segons que tinguin definició o no.

Així, un diccionari terminològic es pot proposar de recollir de manera sistemàtica i exhaustiva el conjunt de termes utilitzats en un àmbit del saber o de la tècnica (en podem dir *diccionari exhaustiu*) o bé pot voler fer-hi una aproximació només parcial, per exemple incloent tan sols els termes elementals o els que presenten més dificultats formals o de delimitació conceptual (en podem dir *diccionari parcial*).

Finalment, si bé és molt útil que els diccionaris terminològics continguin una definició (*diccionari amb definicions*), hi ha un nombre molt elevat d'aquesta mena de diccionaris que no en tenen (*diccionari sense definicions*).⁴ Els motius solen ser que la definició no és necessària per a les seves finalitats (és el cas de productes destinats a l'enginyeria lingüística) o bé la disponibilitat d'espai en el producte final o de temps per a l'elaboració. Tot i això, cal tenir en compte que únicament la definició pot donar la delimitació exacta d'un terme, perquè la definició representa el concepte i en terminologia la unitat mínima és el concepte i no la paraula. És a dir, la definició ens garanteix quin sentit exacte hem de donar a una denominació i, alhora, ens permet distingir entre dues denominacions iguals amb significats diferents (en altres paraules, permet distingir entre dos homògrafs). Per tant, sempre que sigui possible, és preferible que un diccionari terminològic presenti definicions.

4. Segons com expliquen el significat d'un terme, les definicions poden ser *parafràstiques* (l'expliquen amb una frase capaç de substituir la denominació en un context), *metalingüístiques* (l'expliquen amb una frase que no pot substituir la denominació) o *ostensives* (l'expliquen amb una il·lustració). Vegeu, amb relació a això, el punt 2.4.6.

Podem aprofundir, doncs, la classificació dels diccionaris terminològics exposada en el punt 1.2, llavors per oposició als diccionaris lexicogràfics i els diccionaris enciclopèdics:

diccionari terminològic

diccionari plurilingüe

diccionari prescriptiu

diccionari sincrònic

diccionari alfabètic

/

diccionari ideològic

diccionari textual

/

diccionari visual

diccionari exhaustiu

/

diccionari parcial

diccionari amb definicions

/

diccionari sense definicions

Tal com s'ha establert en el punt 1.1, fins ara hem utilitzat *diccionari* amb un sentit ampli: tota mena de productes estructurats com un conjunt ordenat de denominacions, per a cadascuna de les quals s'aporta algun tipus d'informació. De manera més estricta, tanmateix, en l'àmbit de la terminologia es distingeixen productes diferents: hi ha diccionaris, però també hi ha lèxics, terminologies, vocabularis, reculls, etc. Cap d'aquestes denominacions dels diversos productes té un significat clarament establert, ni en terminologia ni tampoc en lexicografia, fins al punt que de vegades poden ser definides i utilitzades de manera contradictòria per organismes diferents.

Tot i això, segons l'ús més estès, es pot considerar que un *diccionari* pròpiament dit és un producte sistemàtic, amb definicions i extens; que un *lèxic* no presenta definicions i és igualment extens, i que una *terminologia* i un *vocabulari* són d'una extensió més reduïda.

Davant d'aquesta poca claredat de les distincions entre productes terminològics, el TERMCAT segueix uns criteris propis per a anomenar d'una manera o una altra els seus productes. Es tracta de distincions molt esquemàtiques, que tenen en compte bàsicament la naturalesa de l'aproximació al camp d'estudi, la presència de definició i el nombre de termes recollit. En resulta l'esquema següent:

Denominació	Aproximació al camp d'estudi	Presència de definicions	Presència d'equivalents	Nombre de termes
<i>diccionari</i>	Exhaustiva i sistemàtica	Sí	Sí	+300
<i>lèxic</i>	Exhaustiva i sistemàtica	No	Sí	+300
<i>terminologia</i>	Exhaustiva i sistemàtica	Opcional	Sí	100-300
<i>vocabulari</i>	No exhaustiva, assistemàtica	Opcional	Opcional	-100

De manera menys sistemàtica, el TERMCAT també caracteritza així els productes següents:

- *Nomenclatura*: Conjunt de denominacions estandaritzades d'un camp d'estudi, sense definicions, sense equivalents i sense límits d'extensió. (Per exemple, una nomenclatura de fàrmacs o productes químics.)
- *Tesaurus*: Conjunt de paraules clau per a l'anàlisi de documents d'un camp d'estudi, sense definicions i sense límits d'extensió.
- *Glossari*: Conjunt de denominacions d'una obra que es considera que convé explicar, recollides amb la definició corresponent al final d'aquesta obra, sense equivalents ni límits d'extensió.
- *Recull*: Conjunt de denominacions no estandaritzades i sense voluntat sistematitzadora d'un camp d'estudi, opcionalment amb equivalents i definicions i sense límits d'extensió. (Per exemple, un recull de noms de plantes.)

2.3 Estructura general

Per estructura general d'un diccionari s'entén el conjunt de les diverses parts que el formen, la principal de les quals és el bloc amb les fitxes dels termes (que constitueix el cos del diccionari).

En el cas dels diccionaris editats en paper, es pot considerar que hi ha un consens força gran tant amb relació a les parts que componen el diccionari com amb relació a l'ordre en què es disposen. Així, l'estructura i l'ordre més habituals són els següents:

- Introducció
- Arbre de camp
- Taula d'abreviacions
- Cos del diccionari
- Índexs
- Bibliografia

En els diccionaris electrònics, en canvi, no es pot parlar d'un ús clarament majoritari ni pel que fa a les parts de l'estructura ni, encara menys, pel que fa a la disposició. De fet, en aquesta última qüestió s'ha de tenir present que difícilment es poden establir criteris, ja que les diverses parts de l'estructura es distribueixen per l'espai de la pantalla i no seqüencialment, com succeeix en l'edició en paper, i, a més, sovint es tracta de simples enllaços que, en obrir-se, ocupen la pantalla sencera. El grau de llibertat en la disposició de les parts, doncs, és molt gran.

Per contra, la naturalesa del format (edició en paper o edició electrònica) pràcticament no hauria de tenir incidència en l'estructura del diccionari. Sigui quin sigui el format, s'hauria de considerar igualment necessari explicar a l'usuari com s'ha constituït el corpus i quins criteris s'han seguit (*introducció*), com s'ha estructurat conceptualment l'àmbit (*arbre de camp*), quines abreviacions s'utilitzen en el cos del diccionari (*taula d'abreviacions*) i quines obres s'han consultat (*bibliografia*). Fins i tot és convenient que hi hagi *índexs*, només que en aquest cas amb les entrades habilitades com a enllaços a la fitxa. En tot cas, el que sí que es pot considerar determinat pel format és l'extensió, ja que els textos electrònics solen ser més breus i concisos, per a facilitar-ne la lectura.

A més d'aquests elements, els diccionaris també poden tenir un *pròleg* o presentació, en què una persona rellevant en l'àrea (generalment, diferent dels autors) subratlla els trets principals de l'obra i, doncs, d'alguna manera n'avalua els continguts, *il·lustracions* molt diverses (quadres, esquemes, imatges, etc.) i *anexos* de tota mena que es consideri convenient d'incloure-hi.

A continuació analitzarem breument les diverses parts considerades necessàries i deixarem per a l'últim punt les parts accessòries que també pot contenir. Per convenció, en aquesta exposició seguirem l'ordenació més habitual en l'edició en paper.

2.3.1 Introducció

Per més que la introducció sigui, sens dubte, un dels apartats menys llegits d'un diccionari, també és, paradoxalment, un dels més importants. Per a l'usuari que vol fer consultes d'una certa profunditat en el diccionari, perquè l'orienta sobre el que hi pot trobar i perquè li dóna eines per a extreure'n tota la informació possible. Per a l'autor, perquè li permet exposar els criteris aplicats, ja que això justifica davant de l'usuari la tria de termes i el tractament que s'hi dóna.

Les funcions de la introducció, doncs, són múltiples:

- Presentar mínimament l'àmbit de coneixement en què s'inscriu el diccionari.
- Justificar l'oportunitat del producte, ja sigui per la importància o l'actualitat d'aquell àmbit, per l'absència d'una obra actual considerada de referència que l'abasti completament o pels problemes d'adequació lingüística o fixació conceptual que presenta en la llengua principal.
- Indicar les característiques bàsiques del diccionari: nombre de fitxes, presència de definicions, notes i àrea temàtica en les fitxes, llengües d'equivalència, tipus d'índexs (vegeu el punt 2.2.5) i presència d'anexos, taules o il·lustracions.
- Explicar la selecció de la nomenclatura que s'ha fet en el diccionari: quin és el corpus de buidatge o conjunt de materials de tot tipus (escrits i orals) d'aquell àmbit que s'han estudiat a fons per extreure'n els termes i quins cri-

teris de pertinença s'han tingut en compte (per exemple, en un diccionari d'esports es pot decidir desestimar els termes pertanyents només a un registre periodístic).

- Explicar els criteris metodològics que s'han seguit en l'elaboració del diccionari, amb l'objectiu de facilitar les cerques: a partir de quina paraula s'ordenen les denominacions formades per més d'una paraula (vegeu el punt 2.3.4.a), com es representen les denominacions de doble gènere (vegeu el punt 2.4.2), com s'ordenen els termes (vegeu el punt 2.3.4), com s'ha tractat la sinonímia, etc.
- Indicar si s'han fet estudis lingüístics específics de les denominacions de la llengua principal que resultaven poc adequades, si s'ha rebut l'assessorament d'algun organisme, etc.

Pel que fa a l'adequació lingüística de les denominacions en català, pot ser bo tenir en compte els dos serveis d'assessorament que ofereix el TERMCAT:

- (1) *Consulta en línia del Cercaterm* (al seu web, www.termcat.cat). El Cercaterm és una eina que consulta més de dues-centes mil fitxes de les bases de dades terminològiques del TERMCAT, amb denominació catalana, àrea temàtica, gairebé sempre amb equivalents en altres llengües i sovint amb definició. En més de la meitat d'aquests termes (dada del desembre de 2010), el Cercaterm també indica de quin producte provenen, cosa que és útil per a valorar-ne la informació.⁵
- (2) *Peticició d'assessorament al Servei de Consultes*, per mitjà de la mateixa interfície del Cercaterm. El Servei de Consultes dona resposta als dubtes terminològics en llengua catalana que no hagin pogut ser resolts amb la consulta directa de les fitxes del Cercaterm.

5. El Cercaterm, a més, inclou la Neoloteca, que és el diccionari en línia de tots els termes normalitzats pel Consell Supervisor del TERMCAT i, doncs, sòlidament establerts pel que fa a la denominació i la definició. Aquests termes, que també poden ser consultats en un repertori propi, indiquen que procedeixen de la Neoloteca quan són consultats des del Cercaterm.

- Donar a conèixer l'equip de treball, amb els noms de les persones que l'integren, els càrrecs o ocupacions que tenen, el paper que han fet en el diccionari i el caràcter particular o en representació d'una institució que té la seva intervenció.

Aquest últim punt també es pot donar de manera segregada de la introducció, en un apartat de crèdits que sigui independent. (És l'opció que segueix habitualment el TERMCAT.)

2.3.2 Arbre de camp

L'arbre de camp és un esquema jerarquitzat de les diverses àrees d'una matèria que s'han tingut en compte a l'hora d'elaborar aquell diccionari. Es tracta, per tant, d'una presentació esquemàtica de la matèria, que ensenya com s'han estructurat els diversos àmbits que hi pertanyen.

Un arbre de camp s'acostuma a presentar com una llista d'ítems diversos, que sintàcticament són noms o sintagmes nominals. D'aquests ítems, n'hi ha que són principals (o de primer nivell) i d'altres que en depenen (de segon nivell), els quals fins i tot poden tenir al seu torn ítems que en depenguin (de tercer nivell), i així de manera successiva. Els diversos nivells de jerarquia solen indicar-se per mitjans tipogràfics (lleta negreta — lleta rodona, ítems més entrats a mesura que baixen de nivell, etc.) o bé amb codis numèrics (1, 1.1, 1.1.1, 2, etc.).

En cadascun dels nivells de l'arbre de camp, els diversos ítems s'acostumen a ordenar d'acord amb criteris temàtics, que porten, en general, a anar descendint del que és més general al que és més específic. És per això que força arbres de camp presenten un ítem inicial del tipus *Conceptes generals*, *Termes generals*, *Generalitats*, etc., el qual fa referència als termes que són comuns a tots els altres ítems o bé que pertanyen a àmbits connexos. (S'ha de tenir en compte, però, que també és freqüent considerar que aquests termes queden inclosos en el nus del diccionari que recull el nom de la matèria, a partir del qual es desenvolupa l'arbre de camp. Vegeu, amb relació a això, el punt 2.4.5.)

Tot això és vàlid pel que fa a l'arbre de camp com a apartat del diccionari. Ara bé, també convé tenir ben present que l'arbre de camp és la reproducció real de l'estructura temàtica del diccionari. Per tant, cadascun dels diversos grups que es mostren

en l'arbre de camp ha de funcionar també com a àrea temàtica del diccionari. És a dir, totes les fitxes del diccionari han d'estar assignades, *almenys en la versió de treball*, a un grup o a un altre. (En canvi, en el diccionari finalment editat, es pot decidir, per motius d'espai, etc., no fer públiques les àrees temàtiques en l'interior de les fitxes.)

Igualment, aquesta mateixa estructura temàtica, a més de quedar reflectida en l'arbre de camp, també pot ser utilitzada per a classificar els termes del cos del diccionari (en el cas d'un diccionari d'ordenació sistemàtica) i per a elaborar un índex temàtic, que reculli els termes assignats a cada àrea (vegeu el punt 2.3.5). La presència d'aquest tipus d'índex en un diccionari és, evidentment, opcional.

Per exemple, el *Diccionari de la neu*⁶ presenta l'arbre de camp següent:

Nivologia

Meteorologia

Neu i mantell nival

Allaus

Seguretat i protecció

Cadastre i cartografia

Geomorfologia

Esports d'hivern

Termes generals

Tècniques

Reglamentació

Personal

Equip

Instal·lacions

Competicions i premis

Alpinisme

Esquí alpi

Esquí artístic i acrobàtic

6. ANDORRA. SERVEI DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA; TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Diccionari de la neu*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2001. (Diccionaris de l'Enciclopèdia. Diccionaris Terminològics) ISBN 84-412-0880-8; 84-393-5538-6

Esquí de muntanya
Esquí nòrdic
Raquetes de neu
Surf de neu
Telemarc
Trineus de gossos i pulca

Medicina esportiva

Salvaments

Infraestructures i equipaments

Turisme
Xarxa viària

Fins i tot en el cas d'un diccionari terminològic en què es decideixi no mostrar l'àrea temàtica en la fitxa de cada terme ni tampoc incloure-hi índexs temàtics, l'arbre de camp inicial continua tenint unes funcions molt destacables:

- A l'usuari no expert en aquell camp, li serveix com a guia esquemàtica per a tenir-ne una visió global.
- A l'usuari expert en aquell camp, li indica quins termes es deuen haver tingut en compte en la selecció i quins deuen haver estat desestimats.
- Als autors del diccionari, durant les fases inicials d'elaboració, en primer lloc els permet determinar quins termes són pertinents (un terme que no pot ser inclòs a cap ítem no hauria de formar part de la nomenclatura) i, en segon lloc, els ajuda a redactar les definicions (l'estructura de l'àmbit ha de quedar reflectida en les definicions).
- Als autors del diccionari, en fases més avançades del diccionari, l'aplicació de l'arbre de camp els permet treballar amb grups més reduïts i homogenis de termes, corresponents a cada ítem. (Vegeu el punt 2.4.5.)

2.3.3 Taula d'abreviacions

Pràcticament tots els diccionaris, si no tots, utilitzen abreviacions o codis, que permeten donar de manera sintètica un tipus d'informació que es repeteix sovint al llarg de l'obra. D'aques-

ta manera, d'una banda s'unifiquen les representacions d'una mateixa informació i, de l'altra, s'aconsegueix un estalvi d'espai considerable.

Les abreviacions, però, no són universals (fins i tot, en una mateixa cultura en poden coexistir de diferents) i, a més, les característiques de cada diccionari poden portar a crear-ne de noves. Això fa convenient recollir en un sol esquema quines són les abreviacions utilitzades en aquell producte i quin valor tenen, per tal que l'usuari pugui consultar-hi qualsevol dubte d'interpretació que tingui. És l'anomenada *taula d'abreviacions*.

Algunes obres situen la taula d'abreviacions a l'interior de la introducció, tot i que, per comoditat de consulta, sembla preferible oferir-la a part. En aquest últim cas, per convenció, sol situar-se just abans del cos del diccionari.

Finalment, també hi ha diversitat en l'ordenació interna de les abreviacions. Així, les obres terminològiques poden decantar-se per l'ordenació alfabètica sense excepcions (presentació que és pròpia de la lexicografia) o per l'ordenació per camps (és a dir, un grup per a les abreviacions relatives a la categoria lèxica, un altre grup per a les abreviacions relatives a la llengua de l'equivalent, etc.).

De fet, tampoc no hi ha uniformitat en els productes que classifiquen les abreviacions per camps, ja que encara s'hi poden distingir els que ordenen alfabèticament les pertanyents a un mateix camp i els que, en casos com les categories lèxiques (o categories gramaticals), segueixen un ordre d'importància.

El TERMCAT, per exemple, ordena les abreviacions de categories lèxiques segons la importància que se'ls atribueix en terminologia. Així, surten en primer lloc les abreviacions corresponents als noms, que són les categories lèxiques per antonomàsia en aquest àmbit (vegeu el punt 2.4.4); després, les corresponents als adjectius, que formen part de la mateixa classe nominal; després, les corresponents als verbs; després, les corresponents als adverbis, i, en últim lloc, les corresponents a les interjeccions.

La taula d'abreviacions que utilitza el TERMCAT en els seus diccionaris és la següent:

Categories lèxiques

n m	nom masculí
n m pl	nom masculí plural
n f	nom femení
n f pl	nom femení plural
n m, f	nom masculí i femení
n m/f	nom masculí o femení
adj	adjectiu
v tr	verb transitiu
v tr pron	verb transitiu pronominal
v prep	verb preposicional
v prep pron	verb preposicional pronominal
v intr	verb intransitiu
v intr pron	verb intransitiu pronominal
v tr/prep	verb transitiu o preposicional
adv	adverbi
interj	interjecció
loc llat	locució llatina

Remissions

sin.	sinònim absolut
sin. compl.	sinònim complementari
abrev.	abreviatura
den. com.	denominació comercial
den. desest.	denominació desestimada
veg.	vegeu

Indicadors de llengua

es	castellà
fr	francès
it	italià
pt	portuguès
en	anglès
de	alemany

Altres

sbl	símbol
------------	--------

(Vegeu els punts 2.4.4, 2.4.2 i 2.4.3, respectivament sobre categories lèxiques, denominacions en la llengua principal i denominacions en les llengües d'equivalència, pel que fa al significat i l'ús d'aquests codis.)

2.3.4 Cos del diccionari i macroestructura: l'ordenació dels termes

El cos del diccionari és evidentment el nucli del producte, fins al punt que només aquesta part queda recollida en la definició de *diccionari* presentada en el punt 1.1. Generalment, això s'evidencia també en la proporció molt més gran d'espai que ocupa respecte a les altres parts de l'estructura general d'un diccionari. Anomenem *cos del diccionari*, doncs, el conjunt ordenat de totes les fitxes treballades.

Els criteris que regeixen l'organització del cos del diccionari constitueixen la macroestructura del diccionari. Pertanyen a la macroestructura, doncs, els criteris que regeixen la presentació de la nomenclatura (només les fitxes completes o bé també les remissions) i els criteris que en regeixen l'ordenació (ordenació alfabètica o ordenació sistemàtica⁷ —punt 1.2.1—, ordenació de les denominacions sintagmàtiques segons un ordre alfabètic continu o un ordre alfabètic discontinu, i ordenació dels homògrafs).

Pel que fa a la presentació, cal tenir en compte que, en la visualització final dels productes en paper, el cos del diccionari sol recollir tant les fitxes, encapçalades per la denominació principal (vegeu el punt 2.3), com les denominacions secundàries de la llengua principal (en aquest cas, únicament informen sobre la denominació principal que cal consultar per veure el contingut de la fitxa). En els diccionaris electrònics, en canvi, sol haver-hi un índex que recull les denominacions principals i les denominacions secundàries, amb la particularitat que, en clicar-ne una de qualsevol, s'accedeix sempre a la fitxa completa.

7. En realitat, tal com ja s'ha comentat en el punt 1.2.1, una ordenació sistemàtica sol constituir només el primer nivell de classificació, ja que en l'interior de cada grup temàtic sovint també hi ha una ordenació alfabètica.

L'exemple següent, extret de l'edició impresa del *Diccionari d'infermeria*,⁸ mostra aquesta coexistència de fitxes i de denominacions secundàries en l'edició final del cos del diccionari:

bol *n m*

veg. **embolada** *n f*

bomba d'infusió *n f*

sin. compl. **bomba de perfusió** *n f*

es bomba de infusión

fr pompe à perfusion; pompe d'infusion

en infusion pump

MATERIAL D'INFERMERIA. Aparell utilitzat per a administrar una solució farmacològica per via intravenosa mitjançant una velocitat precisa i contínua durant un interval de temps determinat.

bomba de perfusió *n f*

veg. **bomba d'infusió** *n f*

bossa col·lectora *n f*

es bolsa colectora

fr poche collectrice; sac collecteur

en collector bag

MATERIAL D'INFERMERIA. Bossa que es penja a la bancada d'un llit o que es col·loca a sota del vestit utilitzada per a recollir l'orina, els sucs digestius o els productes d'un drenatge que hi arriben mitjançant una sonda.

Pel que fa a l'ordenació, els diccionaris terminològics es caracteritzen pel tractament que fan de les denominacions sintagmàtiques, és a dir, les denominacions formades per més d'una paraula. És una qüestió bàsica, ja que en aquest punt els diccionaris terminològics difereixen dels diccionaris lexicogràfics i els diccionaris enciclopèdics:

- Els diccionaris terminològics ordenen les denominacions sintagmàtiques començant per l'element de l'esquerra, amb independència que sigui una preposició, un numeral,

8. TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Diccionari d'infermeria*. Barcelona: LID: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2008. ISBN 978-84-8356-082-2; 978-84-393-7777-1

etc. o que hi hagi un nom propi en la denominació, i els donen una fitxa pròpia.⁹

- Els diccionaris lexicogràfics ordenen les denominacions sintagmàtiques per l'element de l'esquerra però habitualment no els donen un article propi, sinó que les situen en l'article corresponent al seu nucli sintàctic o semàntic.
Excepció: Les locucions llatines i les paraules que només funcionen dintre una locució (*doina*, dintre *en doina*) solen recollir-se en un article propi.
- Els diccionaris enciclopèdics ordenen les denominacions sintagmàtiques sense noms propis igual que els diccionaris lexicogràfics i, en cas que hi hagi noms propis, les encapçalen amb aquest nom propi i els donen una fitxa pròpia.

El quadre següent mostra les diferències de tractament de les denominacions sintagmàtiques en els diccionaris terminològics, els diccionaris lexicogràfics i els diccionaris enciclopèdics.

		<i>a boca de canó</i>	<i>banda de Caspary</i>
Diccionari terminològic	Forma de l'entrada	a boca de canó	banda de Caspary
	Fitxa on s'ubica	a boca de canó [FITXA PRÒPIA]	banda de Caspary [FITXA PRÒPIA]
Diccionari lexicogràfic	Forma de l'entrada	a boca de canó	—
	Article on s'ubica	boca	—
Diccionari enciclopèdic	Forma de l'entrada	a boca de canó	Caspary, banda de
	Article on s'ubica	boca	Caspary, banda de [FITXA PRÒPIA]

9. S'ha de tenir en compte que en dominis com ara la química són habituals segments inicials formats per lletres gregues i números enganxats amb guionet a una paraula (la *base*). Per a aquests casos, el TERMCAT proposa ordenar els termes a partir de la base. Així, *α-talassèmia* s'ordenaria a partir de *talassèmia*. (Extret de *L'ordenació de termes*.)

Un cop establert el punt de partida de l'ordenació en els diccionaris terminològics, hi ha encara diverses particularitats que afecten l'ordenació alfabètica i, doncs, la nomenclatura. L'ordenació alfabètica, malgrat l'arbitrarietat (perquè no hi ha cap raó lingüística que la justifiqui), resulta especialment útil perquè es basa només en la forma, perquè és coneguda per tothom que ha estat alfabetitzat i perquè és general en les llengües que comparteixen un mateix alfabet. Això no vol dir, però, que no presenti dubtes i problemes importants, sobretot en determinats àmbits del coneixement. Bàsicament, se'ns poden plantejar quatre qüestions:

- Les denominacions sintagmàtiques, s'han d'ordenar respectant la divisió en diverses paraules o bé prescindint d'aquesta divisió?
- Com s'ordenen les denominacions amb caràcters específics d'una llengua, caràcters diacrítics o majúscules?
- Com s'ordenen les denominacions amb indicacions gramaticals o morfològiques?
- Com s'ordenen els homògrafs?

A continuació tractarem amb un cert deteniment d'aquestes qüestions, basant-nos en l'obra del TERMCAT *L'ordenació de termes*. Evidentment, en aquesta obra es fa una exposició més detallada i s'aborden punts específics. Per exemple, com s'han d'ordenar les denominacions amb xifres (*1.500 m llisos*, *V parell cranial*), diacrítics (*aigüerol*, *sòl*), caràcters especials (*anticòs anti-antigen La/SS-B, ex-libris*), majúscules (*pH-metre*, *SIDA*), formats tipogràfics (cursiva, negreta), subíndexs i superíndexs (*regió V_{κ} , m^2*), símbols (€) i lletres d'altres alfabetes (*interferó β*).

a) Denominacions sintagmàtiques

La qüestió inicial que s'han de plantejar tots els diccionaris terminològics és si tracten les denominacions sintagmàtiques com si estiguessin constituïdes per una única paraula (és a dir, *com si* no tinguessin espais en blanc entremig) o bé si tenen en compte que hi ha formants diferents. Dit de manera tècnica, si apliquen, respectivament, una *ordenació alfabètica contínua* (també anomenada *ordenació lletra per lletra*) o bé una *ordenació alfabètica discontinua* (també anomenada *ordenació*

mot per mot). Aquesta decisió afecta igualment els diccionaris enciclopèdics i els diccionaris lexicogràfics, si bé en aquest últim cas de manera poc important, ja que en la tradició lexicogràfica catalana les denominacions compostes de més d'una paraula se situen dintre l'article d'una de les paraules que les formen.¹⁰

Per reflectir la diferència entre una denominació formada per una sola paraula i una denominació formada per més d'una paraula, l'ordenació alfabètica discontinua considera que l'espai entre paraules i alguns signes no alfabètics amb funció separadora (com ara guionets i apòstrofs) s'han de tractar com si, en l'alfabet, fossin anteriors a la lletra *a*. Això permet que totes les denominacions que estan formades sobre una mateixa paraula surtin ordenades l'una darrere l'altra, sense interrupcions d'altres denominacions.

En canvi, en l'ordenació alfabètica contínua, les denominacions compostes per més d'una paraula s'ordenen prescindint dels espais en blanc i dels signes no alfabètics que puguin tenir, ben bé com si no hi fossin. Aquest sistema és més fàcil d'automatitzar i, aparentment, també d'aplicar. Tot i això, té l'inconvenient greu d'interrompre sovint les sèries de denominacions formades sobre una mateixa paraula amb denominacions formades sobre altres paraules.

L'exemple següent, extret de *L'ordenació de termes*, exposa d'una manera molt gràfica les diferències d'utilitzar un sistema d'ordenació o altre sobre una mateixa llista de paraules (aquí, simplificada respecte a *L'ordenació...*).

Ordenació alfabètica contínua:

alfabet
alfabet fonètic
alfabètic -a
alfabèticament
alfabetització
alfabetitzar
alfabet Morse
alfabet telegràfic

10. Tal com s'indica a *L'ordenació de termes*, en altres tradicions lexicogràfiques, com ara la francesa i l'anglesa, sí que solen recollir-se les denominacions formades per més d'una paraula dintre la nomenclatura dels diccionaris.

Ordenació alfabètica discontinua:

alfabet
alfabet fonètic
alfabet Morse
alfabet telegràfic
alfabètic -a
alfabèticament
alfabetització
alfabetitzar

b) Caràcters específics, caràcters diacrítics i majúscules

Una altra qüestió que es pot plantejar en l'ordenació són els criteris que cal aplicar als caràcters específics i als diacrítics.

Pel que fa als caràcters específics, és bo tenir en compte que en català la *ç* es considera una *c*, i només s'ordena en segon lloc en cas de dues denominacions que es distingeixin només perquè l'una té una *c* i l'altra una *ç* (*placa, plaça, placar*); el grup *l·l* rep exactament el mateix tractament respecte a *ll* (*armilla, armil·la, armillera*), i els dígrafs *ll*, *ny* i *rr* s'ordenen d'acord amb l'ordre de cadascuna de les dues lletres (*ll=l+l*, igual com *lm=l+m*).

Pel que fa als diacrítics, les denominacions amb accents o dièresis només es tenen en compte quan hi ha denominacions homògrafes sense accent ni dièresi. En aquests casos, les denominacions amb accent o dièresi s'ordenen darrere les altres.

Finalment, pel que fa a les majúscules, les denominacions amb majúscules també es tenen en compte només en el cas que hi hagi denominacions homògrafes en minúscules. Llavors, les denominacions amb majúscules s'ordenen darrere les altres.

c) Indicacions gramaticals i morfològiques

També ens podem trobar el problema de les indicacions gramaticals i morfològiques adjuntades a una denominació. Bàsicament, es tracta de terminacions o formes completes que donen informació sobre la flexió de la forma que encapçala la denominació o bé de partícules que donen informació sobre el comportament gramatical d'una denominació.

Pel que fa a les indicacions sobre la flexió d'una forma, es tracta sobretot dels noms i els adjectius amb formes diferen-

ciades segons el gènere (per exemple, el nom *administrador -a de webs* o *administrador de webs*, *administradora de webs* i l'adjectiu *sedimentari -ària*). Pel que fa a les indicacions sobre el comportament gramatical d'una denominació, es poden destacar els casos de la partícula *to* de l'anglès que indica, en posposició, que una denominació té la categoria de verb (per exemple, *abseil, to*) i de la partícula *se* (*s'*) del francès que indica, també en posposició, que una denominació verbal és pronominal (*déformer, se* i *assurer, s'*).

En tots aquests casos, les indicacions gramaticals i morfològiques no es tenen en compte per a l'ordenació, excepte si hi ha una denominació exactament igual que no les presenta; en aquest cas, la denominació que porti indicacions gramaticals o morfològiques s'ordena darrere la denominació que no en té.

L'exemple següent, extret també de *L'ordenació de termes*, exposa el tractament donat a la partícula *to* de l'anglès:

abseil
abseil, to
abseil device

d) Homògrafs

L'última qüestió relativa a l'ordenació que es pot plantejar és l'ordenació dels *homògrafs*, és a dir dels termes diferents encapçalats per denominacions exactament iguals. En l'ordenació dels homògrafs per a la presentació final del diccionari pot ser bo aplicar criteris successius diferents:

- (1) Per convenció, s'ordenen els termes segons la categoria lèxica: primer els noms, després els adjectius, després els verbs i després els adverbis.
- (2) En cas que coincideixin dos homògrafs de la mateixa categoria lèxica definits de tal manera que l'un surt en la definició de l'altre, se situa en primer lloc el que està definit sense fer referència a l'altre.
- (3) En cas que coincideixin dos o més homògrafs de la mateixa categoria lèxica sense referències dels uns als altres en la definició, es recorre a criteris conceptuals. Concretament, es dona prioritat als termes d'abast te-

màtic més gran enfront dels termes d'àrea temàtica més reduïda i als sentits rectes enfront dels sentits figurats. (Vegeu *L'ordenació de termes*, pàg. 43-46.)

Excepte el criteri 1 de categories lèxiques, els altres criteris d'ordenació dels homògrafs comporten necessàriament una intervenció de l'autor sobre les dades, ja que es tracta de criteris de base semàntica i, per tant, no es poden implementar en una base de dades. Això vol dir que l'autor haurà d'intervenir d'alguna manera o bé sobre el llistat final o bé sobre les fitxes de la base de dades. (Amb relació a aquesta qüestió, vegeu el punt 2.4.2.e.)

Els exemples següents, extrets també de *L'ordenació de termes*, mostren l'ordenació recomanada en un cas de categories lèxiques diferents i en un cas de categories lèxiques coincidents:

(1) *Categories lèxiques diferents:*

circular *n f*
circular *adj*
circular *v intr*

(2) *Categories lèxiques coincidents en termes que es remeten:*

parapent *n m*

ESPORTS D'AVENTURA. Planador constituït per una vela corba rectangular, sense armadura, i un arnès que en penja per al pilot, que permet l'enlairament des d'un lloc elevat.

parapent *n m*

ESPORTS D'AVENTURA. Modalitat de vol lliure practicada amb un parapent.

2.3.5 Índexs

El fet que els diccionaris terminològics segueixin, habitualment, una ordenació alfabètica podria fer pensar, en una anàlisi superficial, que els índexs són innecessaris. Una anàlisi una mica més acurada, però, fa veure de seguida que els índexs són eines de consulta potents per als usuaris de qualsevol diccionari terminològic.

D'entrada, cal establir que hi ha bàsicament dos tipus d'índexs possibles:

(1) *Índexs alfabètics*: Són els índexs que ordenen alfabèticament totes les denominacions d'una mateixa llengua, sigui una llengua principal o una llengua d'equivalència. S'hi poden fer dues distincions:

- En un diccionari d'ordenació sistemàtica, és necessari que hi hagi un índex alfabètic en la llengua principal, per a compensar les dificultats de consulta que pot provocar la subjectivitat d'aquest tipus d'ordenació.
- En qualsevol diccionari, convé que hi hagi índexs alfabètics en les llengües d'equivalència (un índex per a cada llengua), ja que el cos del diccionari només permet localitzar els termes a partir de la llengua principal. D'aquesta manera, un diccionari terminològic en català amb equivalents en castellà, francès i anglès podrà ser consultat a partir d'una denominació catalana (en el cos del diccionari) o bé a partir d'una denominació castellana, francesa o anglesa (en els índexs alfabètics corresponents).

(2) *Índexs temàtics*: Són els índexs que ordenen temàticament les denominacions d'una llengua (generalment, només la principal). La classificació que fan servir correspon a l'arbre temàtic (vegeu el punt 2.3.2), ja sigui en tots els nivells o bé només en els més generals. S'hi poden fer dues distincions:

- En un diccionari d'ordenació alfabètica, hi poden haver índexs temàtics en la llengua principal i també en les llengües d'equivalència, si bé aquest últim cas és més rar, sobretot en els diccionaris en paper. La presència d'un índex temàtic en un diccionari terminològic no és freqüent, però, en canvi, resulta molt útil per a convertir el diccionari en una eina d'aproximació a aquell àmbit de coneixement, gràcies a l'agrupació conceptual que aporta. Evidentment, si es vol incloure un índex temàtic en un diccionari, és convenient especificar també en cada fitxa del cos del diccionari quina és la seva àrea temàtica.

- En un diccionari d'ordenació sistemàtica, hi poden haver índexs temàtics en les llengües d'equivalència (en la llengua principal no té sentit, ja que voldria dir repetir l'ordenació exacta del cos del diccionari). Es tracta d'una possibilitat molt poc utilitzada en els diccionaris en paper, tant perquè es considera innecessària (es pressuposa que els usuaris d'un diccionari dominen la llengua principal) com, senzillament, per motius d'espai —i, doncs, econòmics.

En les obres editades en paper, tots aquests índexs solen incloure, a continuació de la denominació, el número d'ordre que correspon a la fitxa del terme en el cos del diccionari, perquè l'usuari pugui consultar la fitxa on està inclosa la denominació que busca. També hi ha la possibilitat, però, d'utilitzar la denominació que encapçala la fitxa en comptes del número d'ordre. (Amb relació al número d'ordre, vegeu el punt 2.4.1.)

En les obres editades en línia, en canvi, en comptes del número d'ordre, és especialment útil que la denominació actuï com un enllaç a la fitxa del terme corresponent.

Per exemple, són mostres dels dos tipus bàsics d'índexs exposats els casos següents:

Índex alfabètic:

*Diccionari dels mercats financers*¹¹

Índex anglès

abandon an option, to , 1	call , 450
accordion operation , 456	call option , 450
accounting entry , 60	accounting register , 563
call prices , 531	call premium , 537
...	...

11. CATALUNYA. DEPARTAMENT D'ECONOMIA I FINANCES; TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Diccionari dels mercats financers*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Economia i Finances: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2009. ISBN 978-84-393-8052-8

B/E , 348	date of exercise , 182
backing , 73	date of issue , 181
balance sheet analysis , 50	date of record , 188
balance-sheet ratio , 553	day order , 485
...	...
Índex temàtic:	
<i>Diccionari general de l'esport</i> ¹²	
Índex temàtic català	
ESPORT (CONCEPTES GENERALS)	CAÇA, PESCA I TIR
a l'aire lliure , 42	apuntar , 595
abandó , 73	encertar , 4353
abandonament , 75	impactar , 6203
abandonar , 76	impacte , 6205
...	...
ATLETISME	Caça
10 km marxa , 3	abast , 82
20 km marxa , 4	abast efectiu , 83
50 km marxa , 5	afaitar , 194
100 m llisos , 9	aixec , 273
...	...

A part, és clar, també hi poden haver índexs d'altres elements presents de manera no sistemàtica en l'obra: índexs d'il·lustracions, índexs de fotografies, índexs de taules, etc.

2.3.6 Bibliografia

La bibliografia, que sol ser l'última part de l'estructura general del diccionari, serveix per a fer públiques en una llista sintètica i ordenada les obres que s'han buidat o que s'han consultat per a elaborar les informacions del diccionari. Per tant, inclou tant el corpus de buidatge ja presentat a la introducció (vegeu el punt

12. TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Diccionari general de l'esport*. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2010. ISBN 978-84-393-8296-6

2.3.1), que és la base del diccionari, com el corpus de referència (constituït per les obres consultades, sistemàticament o puntualment, per a completar les dades buidades).

Convé tenir present, doncs, que la bibliografia publicada en un diccionari no és un recull genèric d'obres sobre aquella matèria i, per tant, que no hi haurien de figurar obres no consultades. Ara bé, la limitació a les obres efectivament consultades no impedeix que aquesta llista pugui servir també a l'usuari com a guia per a ampliar els seus coneixements en aquell àmbit, ja que, evidentment, un diccionari no pot recollir tota la informació continguda en les obres consultades. De fet, aquesta funció didàctica és una altra de les finalitats que té la bibliografia.

El TERMCAT sol classificar les obres consultades en tres grups, segons la seva naturalesa:

- (1) *Obres especialitzades*: Són les obres restringides a un àmbit d'especialitat que no estan estructurades com un inventari de paraules sinó com un discurs seguit, encara que estigui segmentat en apartats i subapartats (manuals, normes, estudis, revistes, etc.). S'utilitzen sobretot per al buidatge.
- (2) *Obres terminològiques*: Són els productes terminològics, és a dir, diccionaris, terminologies, vocabularis i lèxics restringits a un àmbit d'especialitat (vegeu el punt 2.1). S'utilitzen sobretot com a eines de consulta.
- (3) *Obres lexicogràfiques*: Són els diccionaris lexicogràfics, és a dir, els diccionaris que recullen paraules d'ús general en una llengua, ja siguin monolingües, bilingües, etc. (vegeu el punt 1.2.1). S'utilitzen sobretot com a eines de consulta.

Tot i els grups establerts, però, s'han de seguir uns mateixos criteris per a referenciar totes les obres consultades, ja que aquesta divisió no és sinó una guia per a fer més fàcil la consulta d'unes llistes que poden arribar a ser força extenses.

Hi ha molts sistemes per a elaborar les referències bibliogràfiques, fins al punt que un gran nombre d'organismes i publicacions en tenen de propis. Així i tot, també és cert que sovint les diferències afecten només qüestions de detall i que hi ha un acord força general en les qüestions més importants.

Davant d'aquesta diversitat, doncs, aquí exposarem de manera molt sintètica els criteris que segueix el TERMCAT, recollits en l'obra *Bibliografia. Criteris de presentació en els treballs terminològics*, la qual al seu torn pren com a base les normes *ISO 690:1987 Documentation: Bibliographic references: Content, form and structure* i *ISO 690-2 Documentation: Bibliographic references: Electronic documents or parts thereof*. El lector que vulgui una explicació més detallada, farà bé d'adreçar-s'hi.

Per facilitar l'exposició dels criteris, no tractarem en apartats diferents els documents en paper i els recursos electrònics, sinó que indicarem en cada cas, amb criteris i exemples, quines són les peculiaritats que presenten.

En qualsevol document que es vol incloure a la bibliografia, convé identificar els elements següents, tots els quals han de sortir, si és possible, en la referència bibliogràfica:

- Responsabilitat principal
- Títol
- Designació general del tipus de material (si no és un llibre o una publicació periòdica en paper)
- Edició
- Publicació
- Descripció física
- Col·lecció
- Número normalitzat
- Adreça electrònica (en els documents en línia)
- Data de consulta (en els documents en línia)

A continuació exposem, punt per punt, les característiques principals de cadascun d'aquests elements.

- *Responsabilitat principal*: Persona o entitat que té la responsabilitat d'una obra, sigui com a autora o com a editora. En les publicacions periòdiques s'escriu a continuació del títol i, en cas d'autor desconegut, s'obvia aquest camp i es comença directament amb el títol.

En els documents editats en paper i en els recursos electrònics, s'han de recollir les dades tal com consten al document pel que fa a la presència o no d'un segon cognom, la presència d'una conjunció entre cognoms, l'escriptura del nom de manera desenvolupada o amb inicials i la funció d'editor o coordinador del responsable principal en una obra col·lectiva.

En general, els cognoms de persona i els noms d'entitat s'escriuen tots amb majúscula o bé amb majúscula inicial i versaleta, i els noms de persona, amb majúscula inicial i minúscula, si està desenvolupat.

Pel que fa a la puntuació, se separa amb un punt i un espai del títol, que s'escriu a continuació. En les publicacions periòdiques, però, s'escriu en primer lloc el títol i en segon lloc la responsabilitat principal.

Autor personal	1 autor	CAMPBELL, R. Harvey. <i>Hypertextual finance glossary</i> [en línia]. Durham: Duke University, 2009. < http://www.duke.edu/charvey/Classes/wpg/bfglosa.htm > [Consulta: 20 maig 2009]
	2-3 autors	BLANCO GONZÁLEZ, Juli; PAPIÓ AZNAR, Francesc; VILÀ MIQUEL, Lluís Ignasi. <i>Diccionari de procediments culinàris</i> . Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2005. ISBN 84-393-6736-8
	+ 3 autors	GARCIA PETIT, Lluís [et al.]. <i>Diccionari d'arqueologia</i> . Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2002.
Editor literari o científic	Editor	COLÓN DOMÈNCEH, Germà; GIMENO BETÍ, Lluís (ed.). <i>Els noms i els conceptes: Noves tendències en l'estudi del lèxic</i> . Castelló de la Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I, 2006. ISBN 84-8021-568-2
	Coordina-dor	VERNET, Jaume (coord.). <i>Dret lingüístic</i> . Valls: Cossetània, 2003. (Eina; 23) ISBN 84-96035-41-7

Entitat	Entitat no subordinada	INVESTOR LEARNING CENTRE OF CANADA. <i>Glossary</i> [en línia]. 2a ed. Toronto: BMO Investor Line, cop. 2009. < http://www.bmoinvestorline.com/Education_Centre/Gossary.html > [Consulta: 20 maig 2009]
	Entitat subordinada a una altra	CONSORCI PER A LA NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA. OFICINA DE CATALÀ DE BLANES. <i>Vocabulari de la fruita i la verdura</i> [material gràfic]. Blanes: Consorci per a la Normalització Lingüística. Oficina de Català de Blanes, [2006]. 1 tríptic.
	Entitat de govern	CATALUNYA. DEPARTAMENT DE CULTURA; ILLES BALEARS. CONSELLERIA D'EDUCACIÓ I CULTURA. <i>El català, llengua d'Europa</i> . [Barcelona]: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, DL 2001.

Publicacions periòdiques	<i>Llengua & Literatura</i> . Societat Catalana de Llengua i Literatura. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1986-. ISSN 0213-6554
---------------------------------	--

- *Títol*: Designació d'una obra que permet distingir-la de les altres.

S'ha de recollir tal com consti en el document pel que fa a la llengua, l'ordre i l'ortografia, mentre que es pot adaptar l'ús distintiu de majúscules i minúscules al sistema propi.

Els títols d'obres completes que no són publicacions periòdiques s'escriuen amb cursiva, majúscula inicial i minúscula (excepte les paraules a què els correspon majúscula d'acord amb les regles generals).

Els títols de publicacions periòdiques s'escriuen amb cursiva, amb majúscula inicial en la primera paraula i en tots els noms, adjectius, verbs i adverbis, i amb minúscula en la resta.

Els títols de parts d'una obra (capítols o articles) s'escriuen amb rodona, majúscula inicial i entre cometes, seguits del nom de l'obra a què pertanyen (el qual va precedit de la forma A:

si es tracta d'una obra, però no si es tracta d'una publicació periòdica).

Pel que fa a la puntuació interna, en cas d'haver-hi subtítol se separa del títol principal amb dos punts, pel que fa a la puntuació final, se separa amb un espai de la designació del tipus de material (en cas d'haver-n'hi) o amb un punt i un espai de l'edició.

Obres completes no periòdiques	Sense subtítol	RIBES, Jordi; SERRA, Antoni; GOULA, Marta. <i>Catàleg dels heteròpters de Catalunya (Insecta, Hemiptera, Heteroptera)</i> . Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Institució Catalana d'Història Natural, 2004. ISBN 84-7283-725-4
	Amb subtítol	CABRÉ, M. Teresa. <i>Terminology: Theory, methods and applications</i> . Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, cop. 1999. (Terminology and Lexicography Research and Practice) ISBN 90-272-1633-7
Publicacions periòdiques		<i>Servei d'Informació Col·legial</i> . Col·legi Oficial de Metges de Barcelona. Barcelona: Col·legi Oficial de Metges de Barcelona, 1988-.
Part d'una obra més gran	Capítol d'un llibre	PRAT SABATER, Marta. «Criteris lingüístics per a la justificació de les transmissions lèxiques del català.» A: <i>Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Banyoles (16 i 17 de juny de 2006)</i> . Barcelona: Institut d'Estudis Catalans; Banyoles: Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles: Ajuntament de Banyoles: Consell Comarcal del Pla de l'Estany, 2008, p. 13-26. ISBN 978-84-7283-973-1
	Article d'una revista	COLOMER ARTIGAS, Rosa; FARGAS VALERO, F. Xavier; MONTES PÉREZ, Dolors. «Noves perspectives sobre els manlleus». <i>Estudis Romànics</i> (2006), núm. 28, p. 151-177.

- *Designació general del tipus de material:* Descripció del material de suport d'un document que no és ni un llibre ni una publicació periòdica en paper.

S'indica si es tracta d'un recurs electrònic d'accés local (*recurs electrònic*) o remot (*en línia*), enregistrament de vídeo, enregistrament sonor, material gràfic, manuscrit, etc.

Pel que fa a la puntuació, s'escriu amb rodona entre claudàtors i se separa amb un punt i un espai de l'edició.

Recursos electrònics	D'accés local	INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA. <i>Anuari estadístic de Catalunya 1992-2002</i> [recurs electrònic]. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Institut d'Estadística de Catalunya, DL 2002. 1 CD-ROM. ISBN 84-393-5972-1
	D'accés remot	EEA <i>multilingual environmental glossary</i> [en línia]. Copenhaguen: European Environment Agency, cop. 1995-2008. < http:// glossary.eea.europa.eu/EEAGlossary/ > [Consulta: 20 octubre 2008]
Material gràfic		<i>El castell: Terminologia bàsica</i> [material gràfic]. [S.l.]. Consorci per a la Normalització Lingüística, [2003]. 1 cartell.
Enregistrament sonor		<i>Laboratori de física II. 2n curs de ciències químiques</i> [enregistrament sonor]. [Alacant]: Universitat d'Alacant. Departament de Física Aplicada, 1991. 1 casset.

- *Edició:* Conjunt de còpies d'un document publicades en una mateixa data per una mateixa editorial.

Només es fa constar informació d'edició en cas que presenti singularitats: revisió, ampliació, etc. i número d'edició (a partir de la segona), de manera abreujada i tal com consta en l'original.

Pel que fa a la puntuació, se separa amb un punt i un espai de la publicació.

Edició	SMITH, A.D. (ed.). <i>Oxford dictionary of biochemistry and molecular biology</i>. 1st ed., 3rd repr. Oxford [etc.]: Oxford University Press, 2004. ISBN 0-19-850673-2 <i>Directrius per a l'accessibilitat al contingut web</i> [en línia]. Versió 1.0. Cambridge (Massachusetts): W3C, 2008. <http://www.w3.org/2006/11/WCAG_ca/> [Consulta: 25 març 2010]
---------------	---

- **Publicació:** Dades referents al context de l'edició (lloc, editorial i data).

Lloc de publicació: Lloc on està establerta l'editorial. S'escriu amb majúscula inicial i en la llengua i la forma amb què consta en el document. Pel que fa a la puntuació, se separa amb dos punts i un espai de l'editorial.

Editorial: Responsable de la producció i la difusió del document. S'escriu tal com consta en el document, prescindint de les mencions del tipus *editorial* (excepte si formen part indissociable del nom) o bé *cia.*, *SA*, etc. Pel que fa a la puntuació, se separa amb coma i un espai de la data de publicació.

Data de publicació: Data d'aparició del document. En cas de publicació per parts en anys successius, l'any d'inici i l'any de final se separen amb un guionet (si encara no hi ha any final, es deixa el guionet com a últim component de la data). Pel que fa a la puntuació, va seguida d'un punt i un espai.

Lloc de publicació	MALLORY, Susan Bayliss. <i>An illustrated dictionary of dermatologic syndromes</i>. 2nd ed. London; New York: Taylor & Francis, 2006. ISBN 1-84214-246-1
Editorial	<i>La bourse, ça s'apprend!</i> [en línia]. Paris: École de la Bourse, [2008] <http://www.ecolebourse.com> [Consulta: 19 maig 2009]

Data de publicació	Puntual	<i>Financial glossary</i> [en línia]. Genève: Axone Services & Développement: Viel Tradition Group, cop. 2008. < http://tradition.axone.ch > [Consulta: 20 maig 2009]
	Durativa amb final	COROMINES i VIGNEUX, Joan. <i>Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana</i> . Barcelona: Curial: La Caixa, 1983-2001. 10 v. ISBN 84-7256-173-9
	Durativa sense final	HOYO, Josep del; ELLIOTT, Andrew; CHRISTIE, David (ed.). <i>Handbook of the birds of the world</i> . Barcelona: Linx, 1992-.

- *Descripció física*: Conjunt de característiques físiques d'un document.

En els documents editats en paper, fa referència al nombre de pàgines o de volums d'una publicació. Es tracta d'una dada opcional.

En els documents electrònics d'accés local, fa referència al tipus de recurs electrònic en què es troba (CD-ROM, disquet, etc.).

En aquest cas, es tracta d'una dada molt recomanable.

Pel que fa a la puntuació, se separa amb un punt i un espai de la col·lecció (en cas que hi consti) o bé no porta cap mena de puntuació (si no hi consta).

Document en paper	Nombre de pàgines	FARRENY SISTAC, Maria Dolors. <i>La llengua dels processos de crims a la Lleida del segle XVI</i> . Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2004. 615 p. (Biblioteca Filològica; 49) ISBN 84-7283-729-7
	Nombre de volums	SÁNCHEZ-MONGE y PARELLADA, Enrique. <i>Diccionario de plantas de interés agrícola</i> . Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación. Centro de Publicaciones, DL 2001. 2 v. ISBN 84-491-0514-5

Document electrònic	INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA. <i>Anuari estadístic de Catalunya 1992-2002</i> [recurs electrònic]. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Institut d'Estadística de Catalunya, DL 2002. 1 CD-ROM ISBN 84-393-5972-1
----------------------------	---

- *Col·lecció*: Conjunt de publicacions d'una mateixa editorial relacionades entre si en què s'insereix el document.
En els documents editats en paper i en els recursos en línia, s'escriu entre parèntesis, amb majúscula inicial en la primera paraula i en tots els noms, adjectius, verbs i adverbis i amb minúscula en la resta. En cas que es tracti d'una col·lecció numerada, el número de col·lecció es fa constar a continuació del nom de la col·lecció, separat per un punt i coma.
Pel que fa a la puntuació, no porta cap mena de signe darrere.

Col·leccions no numerades	TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. <i>Lèxic multilingüe de la indústria</i> [en línia]. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, cop. 2009. (Diccionaris en Línia) < http://www.termcat.cat/dicci/industria/index.html > [Consulta: 25 març 2010]
Col·leccions numerades	<i>El català de l'Alguer: Un model d'àmbit restringit</i> . Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2003. (Biblioteca Filològica; 48) ISBN 84-7283-716-5

- *Número internacional normalitzat*: Número únic que identifica tots els exemplars d'una mateixa edició. Fa referència a llibres (*international book standard number*, ISBN), publicacions periòdiques (*international standard serial number*, ISSN) i altres tipus de materials.
Es recull en tots els documents en què consti.
S'escriu en últim lloc, sense cap signe de puntuació darrere i, opcionalment, en una línia a part (és la solució que adopta el TERMCAT). Si n'hi ha més d'un (corresponents a editors diferents), se separen l'un de l'altre amb un punt i coma.

Llibres (ISBN)	GRIMAL, Pierre. <i>Diccionari de mitologia grega i romana</i> . Barcelona: Edicions de 1984, 2008. ISBN 978-84-96061-97-2
Publicacions periòdiques (ISSN)	<i>Llengua & Literatura</i> . Societat Catalana de Llengua i Literatura. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1986-. ISSN 0213-6554

- *Adreça electrònica*: Adreça d'Internet en què està allotjat un document en línia consultat.
Pel que fa a la puntuació, s'escriu en una línia a part i entre angles i se separa amb un espai de la data de consulta.

Adreça electrònica	<i>RuralCat: La comunitat virtual agroalimentària i del món rural</i> [en línia]. Barcelona: Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca, cop. 2002-2008. < http://www.ruralcat.net > [Consulta: 19 octubre 2008]
---------------------------	---

- *Data de consulta*: Dia en què s'ha consultat un document en línia. Com que els documents d'aquesta naturalesa sovint tenen una vida curta i estan sotmesos a múltiples canvis, sembla convenient proporcionar aquesta informació temporal a l'usuari.
Pel que fa a la puntuació, no porta cap mena de signe darrer.

Data de consulta	<i>La bourse, ça s'apprend!</i> [en línia]. Paris: École de la Bourse, [2008]. < http://www.ecolebourse.com > [Consulta: 19 maig 2009]
-------------------------	--

És un exemple d'aplicació de tots els criteris exposats la bibliografia del *Diccionari dels mercats financers* (citats en el punt 2.3.5):

BIBLIOGRAFIA

Obres especialitzades

ABC bourse: Apprendre [en línia]. London: AbcBourse.com, cop. 1999-2009.

<<http://www.abcbourse.com/apprendre/index.html>> [Consulta: 19 maig 2009]

AMAT SALAS, Oriol. *La bolsa: Funcionamiento y técnicas para invertir*. 6a ed., corr. y act. Bilbao: Deusto, cop. 2000.

ISBN 84-234-1759-X

Avui [en línia]. Barcelona: Corporació Catalana de Comunicació, 2009.

<<http://www.avui.cat>> [Consulta: 19 maig 2009]

Bolsa de Bilbao [en línia]. Bilbao: Bolsa de Bilbao, 2009.

<<http://www.bolsabilbao.es/bolsa/es/html/home-es.html>> [Consulta: 19 maig 2009]

...

Obres terminològiques

ANTOINE, Joseph; CAPIAU-HUART, Marie-Claire. *Dictionnaire des marchés financiers*. Bruxelles: De Boeck, 2006. (Comptabilité, Contrôle & Finance)

ISBN 2-8041-4934-X

ISSN 1373-0150

BALLESTER CAÑIZARES, Lucía [et al.]. *Glosario de términos bursátiles y financieros*. Madrid: Civitas, 2004.

ISBN 84-470-2139-4

CAMPBELL, R. Harvey. *Hypertextual finance glossary* [en línia]. Durham: Duke University, 2009.

<<http://www.duke.edu/~charvey/Classes/wpg/bfglosa.htm>> [Consulta: 20 maig 2009]

CANADA. TRANSLATION BUREAU. *Termium* [en línia]. Gati-neau: Canada. Translation Bureau, 2009.

<<http://www.btb.termiumplus.gc.ca/>> [Consulta: 20 maig 2009]

...

Obres lexicogràfiques

Clave: diccionario de uso del español actual. 6a ed. Madrid: SM, 2003.

ISBN 84-348-7606-X

Gran diccionari de la llengua catalana. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1998. (Diccionaris de l'Enciclopèdia)

ISBN 84-412-2790-X

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Diccionari de la llengua catalana* [en línia]. 2a ed. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2009.

<<http://dlc.iec.cat/>> [Consulta: 20 maig 2009]

PEARSALL, Judy (ed.). *The new Oxford dictionary of English*. New York: Oxford University Press, cop. 1998.

ISBN 0-19-861263-X

...

2.3.7 Parts accessòries

Entenem per parts accessòries d'un diccionari totes aquelles parts que, a parer dels autors del producte, pot resultar convenient d'afegir-hi, tot i que no siguin considerades necessàries de manera general en tots els diccionaris. Bàsicament, podem situar en aquest grup les presentacions o pròlegs, les il·lustracions i els annexos.

a) Presentació

La presentació (que també es pot anomenar *pròleg*, *prefaci*, etc.) és un text elaborat per una personalitat de l'àmbit a què s'adreça el diccionari o bé per un representant institucional que sol fer una valoració global del que representa el diccionari per a l'àmbit a què s'adreça.

La finalitat d'aquest text és avalar de cara als consultants la terminologia que es presenta, tant pel que fa a la selecció com al tractament. És per aquest motiu que normalment es procura que l'autor de la presentació sigui rellevant en l'àmbit, ja sigui per les seves aportacions com a especialista o com a representant d'una institució que hi té competències.

És un exemple de presentació el text següent, extret del *Diccionari de psiquiatria*:¹³

Amb el títol *Diccionari de psiquiatria* es presenta aquesta obra, que, sens dubte, els professionals de la psiquiatria i de la salut mental sabran apreciar com a instrument de treball útil i necessari en la seva feina de cada dia.

Útil, atès que recull 1.062 entrades i definicions extretes del buidatge de textos bàsics i actuals d'ús freqüent en la nostra especialitat, amb l'objectiu que sigui una obra rigorosa i eclèctica. Així, en la selecció de termes i l'enfocament no s'ha pres partit per concepcions antigues o modernes de la salut mental, sinó que s'ha intentat recollir i ordenar tant els termes que s'utilitzen tradicionalment com els més recents —a vegades fruit de l'aplicació de tecnologies noves—, i, a més a més, s'ha mirat d'aclarir els termes que podrien comportar confusions semàntiques o errades ortogràfiques [...].

Josefina Pérez Blanco
Presidenta de la Societat Catalana de Psiquiatria
i Salut Mental
(2002-2006)

b) Il·lustracions

En segons quins àmbits, pot ser especialment útil incloure il·lustracions en el diccionari, entenent com a tals dibuixos, esquemes, fotografies, taules, fórmules, etc. Les il·lustracions, en aquest sentit ampli, poden ajudar molt a entendre els significats dels termes i també les relacions existents entre ells (vegeu el punt 2.4.6.b, en l'apartat referent a les definicions ostensives).

La presència d'il·lustracions d'aquesta mena, doncs, pot servir per a alleugerir el pes de les definicions, perquè d'aquesta manera ja disposen d'un complement gràfic, o per a introduir-hi variables expressades en una fórmula. Igualment, també poden portar a

13. TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Diccionari de psiquiatria*. Barcelona: Elsevier-Doyma: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2007. ISBN 978-84-458-1774-2; 978-84-393-7373-5

prescindir de les notes relacionals (vegeu el punt 2.4.7.a), perquè ja permeten vehicular aquesta mateixa informació.

Són exemples de fitxes de termes combinades amb il·lustracions els casos següents, extrets de diccionaris diferents:

- *Diccionari d'arquitectura romànica catalana*¹⁴

Claustre. Sant Genís de Fontanes

85 claustre *m*

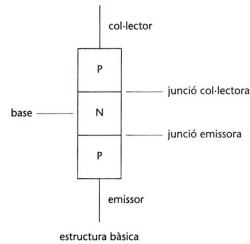
es claustro
fr cloître
it chiostro
en cloister
de Kreuzgang

Recinte format per una galeria coberta, disposada al voltant d'un pati, normalment quadrat, amb mur a una banda i oberta al pati a l'altra, que serveix de centre i de comunicació a les principals dependències de l'edifici on es troba, generalment, un monestir o un temple.

- *Diccionari de telecomunicacions*¹⁵

transistor PNP *m* **TECNOLOGIA ELECTRÒNICA.** Transistor bipolar format per una base de semiconductor N, situada entre dues regions P, la d'emissor i la de col·lector.

es transistor PNP
en PNP transistor

□ transistor PNP

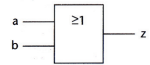
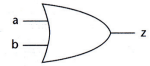
suma lògica *f* **TECNOLOGIA ELECTRÒNICA.** Funció lògica que dona el valor 0 únicament quan totes les seves variables tenen el valor 0 i que dona 1 per a la resta de les combinacions.

SIN COMPL. funció O *f*; funció OR *f*

es función O; función OR; suma lógica
en OR function

a	b	z
0	0	0
0	1	1
1	0	1
1	1	1

$$z = a + b$$

□ suma lògica

14. CABESTANY I FORT, Joan-F.; MATAS I BLANXART, M. Teresa. *Diccionari d'arquitectura romànica catalana*. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2006. ISBN 84-393-7100-4

15. UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE CATALUNYA; TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA; ENCICLOPÈDIA CATALANA. *Diccionari de telecomunicacions*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2007. (Ciència i Tecnologia) ISBN 978-84-412-1459-0; 978-84-393-7408-4

c) Annexos

L'objectiu establert per a un diccionari, les restriccions metodològiques i d'espai i la naturalesa mateixa de l'àmbit en què s'inscriu poden aconsellar, a vegades, d'afegir annexos al diccionari. Aquests annexos, amb un valor complementari o d'aprofundiment, solen posar-se a continuació del cos del diccionari i abans, per tant, dels índexs i la bibliografia.

Són exemples d'annexos afegits a alguns diccionaris del TERMCAT els casos següents:

Diccionari	Annex
UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE CATALUNYA; TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA; ENCICLOPÈDIA CATALANA. <i>Diccionari de telecomunicacions</i> . Barcelona: Enciclopèdia Catalana: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2007.	- Cronologia de fites de l'àmbit - Biografies de personalitats - Institucions significatives - Símbols de components de telecomunicacions
TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. <i>Diccionari general de l'esport</i> . Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2010.	- Classificació de lesions esportives
TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. <i>Diccionari de veterinària i ramaderia</i> . Barcelona: Enciclopèdia Catalana: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2002.	- Etnologia - Morfologia

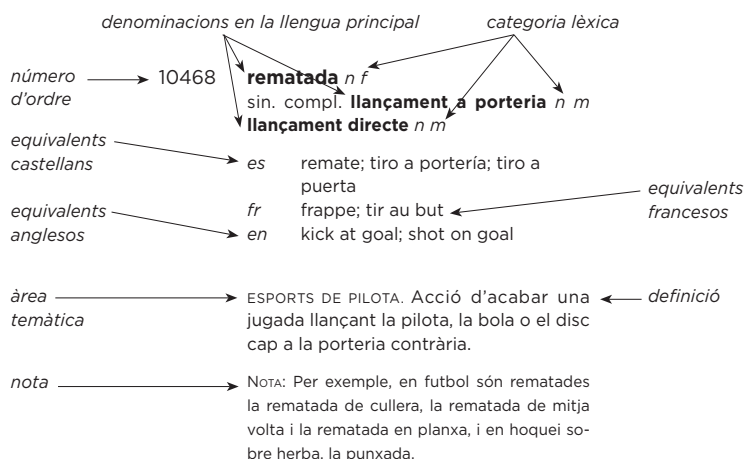
2.4 Microestructura

Per microestructura d'un diccionari s'entén el conjunt dels camps que formen una fitxa de terme prototípica, cadascun dels quals s'ha de cenyir a uns criteris propis. D'acord amb l'ordre més habitual en la presentació d'una fitxa terminològica, aquests camps solen ser els següents:

- Número d'ordre
- Denominacions en la llengua principal
- Denominacions en les llengües d'equivalència
- Categoria lèxica
- Àrea temàtica
- Definició
- Nota

D'aquest conjunt de camps de la microestructura, no tots són obligatoris en un diccionari (ja hem dit que hi ha diccionaris sense definicions, per exemple), ni tampoc tots s'utilitzen sistemàticament en tots els termes (la nota, com a cas més clar, només sol figurar en uns quants termes).

A tall d'exemple, pot resultar útil presentar la fitxa d'un article complet, en què tots aquests camps estan emplenats. Es tracta d'un esquema extret de la introducció del *Diccionari general de l'esport*, corresponent al terme *rematada*:

A continuació analitzarem breument cadascun dels camps de la microestructura d'un terme, seguint aquest mateix esquema. Per a un resum dels diversos punts, es pot consultar l'apartat 5.1.2, en què es recullen les qüestions principals que cal tenir en compte a l'hora de fer la revisió temàtica dels termes d'un diccionari.

2.4.1 Número d'ordre

En un diccionari en paper, el número d'ordre és el número que encapçala cada entrada. En canvi, en un diccionari en línia amb un índex fet amb enllaços, no hi ha números d'ordre, perquè són innecessaris: n'hi ha prou de clicar una entrada de l'índex per anar a la fitxa volguda.

Els números d'ordre són únics i correlatius en el cos del diccionari d'una obra en paper, de tal manera que la primera entrada del cos del diccionari té el número 1, la segona el número 2 i així successivament.

Pel que fa als números d'ordre, doncs, no és rellevant que les entrades s'hagin distribuït segons una ordenació alfabètica o segons una ordenació sistemàtica. Igualment, s'ha de tenir present que es numeren les entrades i no les fitxes, és a dir que tenen un número d'ordre tant les entrades principals (amb categoria lèxica, equivalents, potser definició, etc.) com les entrades secundàries (que només tenen categoria lèxica i una remissió a la fitxa on estan recollides).

És un exemple d'aplicació dels números d'ordre el cas següent, extret del *Lèxic multilingüe de la indústria*:¹⁶

9335	muntant <i>n m</i>
<i>es</i> montante
<i>fr</i> montant
<i>en</i> strut; upright
COMPONENTS D'AUTOMOCIÓ.
9336	muntatge <i>n m</i>
veg. fotomuntatge <i>n m</i>

16. TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Lèxic multilingüe de la indústria*. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2009. ISBN 978-84-393-8083-2

9337	muntatge <i>n m</i> es montaje fr montage en assembly; mounting PROCESSOS DE FABRICACIÓ.
9338	muntura <i>n f</i> es montura fr monture; sertissage; sertissure en mount; mounting; setting JOIERIA I BIJUTERIA.
9339	muntura <i>n f</i> veg. sella <i>n f</i>

Per a què serveix el número d'ordre? Doncs per a identificar de manera exacta cada entrada. Així, per exemple, es pot remetre l'usuari a la fitxa del terme des d'una denominació de l'índex temàtic o de l'índex en una llengua d'equivalència (vegeu el punt 2.3.5). Hi ha el mateix número d'ordre, per tant, en totes les denominacions dels diversos índexs que corresponen al mateix terme.

Tot i que també és possible prescindir-ne, convé tenir en compte que l'ús d'aquest codi no lingüístic per a referir-se a una fitxa resulta més precís que no pas l'ús d'un dels camps de la fitxa (denominació, definició, etc.) en una de les llengües, pels motius següents:

- Pel que fa a la llengua, resulta quasi immediat pensar que s'hauria de triar com a referència la llengua principal. Tot i això, és obvi que, a un usuari d'un diccionari que no en domini la llengua principal, no l'ajuda gaire que la referència a una fitxa sigui la denominació en aquesta llengua.
- Pel que fa als camps, la denominació sembla la manera lògica de referir-s'hi, gràcies a la seva brevetat enfront de la definició. En canvi, té els inconvenients de perjudicar l'accés multilingüe esmentat, de l'homografia (la mateixa denominació pot identificar fitxes diferents) i de la inestabilitat (revisions posteriors poden modificar, o eliminar, denominacions).

A més d'aquests avantatges de precisió i facilitat d'accés des de llengües diferents, la presència dels números d'ordre en els índexs encara té un altre efecte positiu: permet un estalvi d'espai considerable respecte a la utilització de les denominacions.

Com a contrapartides, això sí, el recurs als números d'ordre d'una banda fa perdre espai en el cos del diccionari i, de l'altra, fa impossible la utilització dels índexs com a diccionaris bilingües. Cap d'aquests dos inconvenients es dona quan els índexs d'equivalents remeten a les denominacions de la llengua principal que encapçalen la fitxa, en comptes d'utilitzar els números d'ordre.

Per tant, tot i que terminològicament és preferible fer servir els números d'ordre, en la presentació del diccionari haurem de decidir si ens inclinem per aquesta opció o bé si en prescindim i utilitzem la denominació de la llengua principal com a distintiu d'una fitxa.

L'exemple següent mostra la utilització dels números d'ordre i de la denominació principal en els índexs. (Les dades amb números d'ordre s'han extret del *Lèxic multilingüe de la indústria*, mentre que les dades amb denominacions principals són una reelaboració.)

ÍNDEX TEMÀTIC CATALÀ	1. AMB NÚMERO D'ORDRE	2. AMB DENOMINACIÓ PRINCIPAL
	Electrònica accelerador, 73 ¹⁷ acceptor, 79 acoblador de guiaones, 311 acoblador direccional, 312	Electrònica accelerador acceptor acoblador de guiaones acoblador direccional

17. *Accelerador* té un sol número d'ordre (a diferència de *acelerador*, *accélérateur* i *accelerator*) perquè en l'àmbit de l'electrònica només hi ha una fitxa que tingui aquesta denominació catalana. En les altres llengües, com que estan recollides en índexs alfabètics i no índexs temàtics, sí que hi ha homografia.

	1. AMB NÚMERO D'ORDRE	2. AMB DENOMINACIÓ PRINCIPAL
ÍNDEX CASTELLÀ	acelerador , 73, 75, 77, 10476 acceptor , 79 acoplador de guía de ondas , 311 acoplador direccional , 312	acelerador , acelerador acceptor , acceptor acoplador de guía de ondas , acoblador de guiaones acoplador direccional , acoblador direccional
ÍNDEX FRANCÈS	accélérateur , 73, 75, 77, 10476 accepteur , 79 coupleur de guie d'onde , 311 coupleur directionnel , 312	accélérateur , accelerador accepteur , acceptor coupleur de guie d'onde , acoblador de guiaones coupleur directionnel , acoblador direccional
ÍNDEX ANGLÈS	accelerator , 73, 75, 77, 10476 acceptor , 79 directional coupler , 312 waveguide coupler , 311	accelerator , accelerador acceptor , acceptor directional coupler , acoblador direccional waveguide coupler , acoblador de guiaones

2.4.2 Denominacions en la llengua principal

Tal com ja s'ha argumentat, la terminologia s'ocupa en primer lloc dels conceptes o significats. Per tant, en un diccionari terminològic és bàsic delimitar els conceptes amb precisió i proporcionar-los una definició que els caracteritzi de manera suficient. Ara bé, és evident que un concepte, a més d'una definició que el verbalitzi, necessita també una denominació que hi faci referència. Podríem dir que la denominació és l'etiqueta d'un terme. O la nansa que permet d'agafar-lo i utilitzar-lo en

cada llengua. En aquest punt, però, tractarem només de les denominacions en la llengua principal del diccionari, per les qüestions específiques que plantegen. Deixarem per al punt següent, doncs, les qüestions que afecten les denominacions en les llengües d'equivalència.

El fet que la terminologia parteixi dels conceptes determina que una mateixa fitxa de terme no pugui recollir en cap cas dos significats diferents. Això té diverses conseqüències importants, que allunyen la terminologia de la lexicografia:

- (1) A cada denominació li pot correspondre únicament una definició. (Si a una denominació li correspon més d'un significat, és senyal que es tracta de denominacions homògrafes de termes diferents.)
- (2) En l'interior de la fitxa d'un terme no hi poden haver subentrades (és a dir locucions creades sobre l'entrada). Aquesta diferència ja ha estat exposada en el punt 2.3.4 a partir de l'exemple *a boca de canó*: en terminologia hi hauria dues fitxes independents (*boca* i *a boca de canó*) i, en lexicografia, un sol article (*boca*, que tindria la subentrada *a boca de canó*).
- (3) Una denominació tant pot estar formada per una sola paraula (*boca*) com per un conjunt de paraules (*a boca de canó*). La unitat denominativa, doncs, *no* és la paraula, sinó que qualsevol combinació d'una o més paraules és vàlida com a denominació (sempre que estigui ben formada i que resulti adequada).

Són un exemple de combinacions diferents de paraules les denominacions següents:

a l'uníson *adj*

PATINATGE ARTÍSTIC SOBRE GEL; PATINATGE ARTÍSTIC SOBRE RODES. Dit dels moviments i les posicions duts a terme de manera coordinada pels patinadors que actuen per parelles o en grup, amb la finalitat d'executar un programa amb la màxima concordança.

abalisament *n m*

ESPORTS NÀUTICS. Senyalització d'un camp de regata amb balises.

abandonar el ferro *v intr*

ESGRIMA. Deixar de tocar el ferro contrari amb el ferro propi.

abatiment d'obstacle *n m*

HÍPICA. Falta consistent a tirar a terra totalment o parcialment un obstacle en intentar franquejar-lo.

Cadascun dels elements que formen les denominacions poden estar constituïts, al seu torn, per caràcters de naturalesa molt diferent, no sempre lingüística:

- lletres del mateix alfabet
- lletres d'altres alfabets (sovint, l'alfabet grec)
- xifres
- símbols
- etc.

Són exemples d'algunes d'aquestes possibilitats els casos següents:

— Denominacions amb lletres gregues:

γ-globulina *n f*

sin. compl. **gammaglobulina** *n f*; **globulina** *γ* *n f*

IMMUNOLOGIA. Proteïna del sèrum que té la mobilitat més lenta i se situa a la zona gamma en l'electroforesi.

— Denominacions amb números i símbols:

10 km marcha *n m pl*

ATLETISME. Prova femenina de marcha de 10 km disputada en un circuit.

a) Tipologia

Tots aquests caràcters diversos i elements diversos es poden integrar de maneres diferents per a formar una denominació: es poden sumar per a crear una única paraula, es poden sumar mantenint-se com a paraules diferents o es poden escurçar segons procediments diversos. Totes aquestes possibilitats donen lloc als tipus de denominacions següents:

- *Denominacions simples*: Denominacions formades per una sola paraula i per un sol morfema (és a dir, un únic formant amb significat).

Per exemple:

feina *n f*

NEGOCIACIÓ COL·LECTIVA. Lloc en què s'exerceix regularment una activitat per la qual es rep remuneració.

- *Denominacions complexes*: Denominacions formades per dos morfemes o més. Segons el nombre de paraules, s'hi poden distingir:

Denominacions compostes: Denominacions complexes formades per una sola paraula.

Per exemple:

ribotar *v tr* [=ribot + ar]

FUSTERIA. Treballar una peça de fusta amb un ribot per tal de rebaixar-la o polir-la.

contramur *m* [=contra + mur]

ARQUEOLOGIA. Paret adossada a una altra per a reforçar-la o protegir-la.

Denominacions sintagmàtiques: Denominacions complexes formades per diverses paraules.

Per exemple:

gen de resposta immunitària *n m*

IMMUNOLOGIA. Cadascun dels gens que, amb el seu efecte conjunt, determinen la intensitat de la resposta immunitària contra un antigen.

- *Denominacions escurçades*: Denominacions formades per mitjà d'un escurçament aplicat a una o més paraules. S'hi distingeixen tipus diferents, segons el sistema d'escurçament aplicat:

Sigla: Denominació escurçada en què es recullen les inicials de les diverses paraules d'una denominació sintagmàtica.

Per exemple:

medicament genèric *n m*

sigla **EFG** *n f* [=especialitat *farmacèutica* **genèrica**, denominació antiga]

INFERMERIA. Medicament amb la mateixa composició quantitativa i qualitativa, la mateixa forma farmacèutica i igual eficàcia terapèutica que un producte farmacèutic original de referència.

Acrònim: Denominació escurçada en què es recullen les primeres lletres de les diverses paraules d'una denominació sintagmàtica, la qual es pronuncia com una paraula i no lletra per lletra.

Per exemple:

alta fidelitat *n f*

sin. compl. **hi-fi** *n f* [=high *fidelity*]

TELECOMUNICACIONS. Sistema de reproducció de sons o d'imatges amb mínimes alteracions respecte de la font original.

Mot creuat: Denominació escurçada en què es recullen parts de paraules diverses que, posades completes, no formarien una sola denominació.

Per exemple:

heliport *n m* [= **helicòpter** + **aeroport**]

NEU I ESPORTS D'HIVERN. Instal·lació construïda específicament per a l'envol i l'aterratge d'helicòpters.

[*Heliport* és una denominació, però *helicòpter aeroport* no.]

Truncament: Denominació escurçada d'ús oral i escrit en què es recull una part d'una denominació simple o una denominació composta (generalment, la part inicial), sense cap signe de puntuació que indiqui l'escurçament.

Per exemple:

metro *n m* [= **metropolità**]

sin. compl. **metropolità** *n m*

TRANSPORT FERROVIARI. Ferrocarril, generalment de recorregut subterrani, destinat al transport ràpid de viatgers dins una ciutat.

Abreviatura: Denominació escurçada d'ús només escrit en què es recull una part d'una denominació (sovint, la part inicial d'una denominació simple), seguida d'algun signe de puntuació (generalment, un punt) que indica l'escurçament.

Per exemple:

ad libitum [la] *adv*

abrev. **ad lib.** *adv* [= **ad libitum**]

TEATRE. Deixant llibertat d'improvisar als actors en una frase o un moviment de massa o confusió d'un guió.

Símbol: Denominació escurçada d'ús escrit consistent en un o més caràcters assignats per convenció, de valor sovint internacional, a un concepte.

Per exemple:

metre *n m*

sbl **m** *n m*

CARTOGRAFIA. Unitat de longitud del sistema internacional igual a la longitud del trajecte recorregut en el buit per la llum durant 1/299.792.458 segons.

El TERMCAT, seguint una pràctica força habitual en terminologia, només indica en les abreviatures (*abrev.*), les sigles (*sigla*) i els símbols (*sbl*) el procediment que ha donat lloc a una denominació escurçada. En canvi, no l'indica en els acrònims, ni en els mots creuats, ni en els truncaments, tots els quals, doncs, només poden ser denominacions principals o denominacions secundàries.

El motiu és que la naturalesa d'abreviatura, sigla i símbol té repercussions sobre l'escriptura (les abreviatures s'escriuen amb punt final i no solen tenir plural, les sigles i els símbols no tenen plural) i sobre la pronúncia (abreviatures i símbols no solen pertànyer al discurs oral, perquè no tenen una forma fònica).

Per contra, acrònims, mots creuats i truncaments són veritables paraules, que no segueixen cap norma especial d'escriptura ni tenen cap impediment oral. En aquest cas, la informació sobre la seva formació té interès lingüístic, però no aporta cap dada rellevant a l'usuari sobre l'ús del mot.

b) Procedència

A més de la tipologia, les denominacions també es poden distingir segons la procedència: si han estat creades en aquella mateixa llengua o bé si s'han agafat ja construïdes d'una altra llengua (*manlleus*).

Pel que fa a les denominacions creades en la mateixa llengua, poden haver seguit els processos de formació següents:

- *Especialització o extensió semàntiques d'una paraula*: Es dóna un significat més concret o lleument diferent a una paraula ja existent.
Exemple: cadira *f* (per a designar cadascun dels vehicles d'un telecadira)
- *Conversió*: S'utilitza una paraula en una categoria lèxica diferent afegint-hi o suprimint-ne morfemes.
Exemple: autenticació *f* (a partir del verb *autenticar*)
- *Habilitació*:¹⁸ S'utilitza una paraula en una categoria lèxica diferent sense afegir-hi ni suprimir-ne cap morfema.
Exemple: concursat -ada *n m, f* (a partir del participi *concurSAT -ada*)
- *Derivació*: Se suma a un lexema un morfema derivatiu que en matisi el significat per a crear una nova paraula.
Exemple: arenització *n f* (a partir de *aren(a) + itz(ar) + ció*)
- *Composició*: Se sumen dos o més lexemes per a crear una nova paraula.
Exemple: aplegapilotes *n m, f* (a partir de *aplega(r) + pilota*)
- *Sintagmació*: Se sumen dues o més paraules.
Exemple: màquina de perns *n f* (a partir de *màquina + de + pern*)

Pel que fa als manlleus, s'hi poden distingir dos casos diferents:

- *Cultismes*: Denominacions creades amb formants grecs, amb formants llatins o bé, de manera menys recomanable, amb formants grecs i llatins en la mateixa denominació.
Exemple: dipiràmide *n f*, mamografia *n f*
- *Manlleus pròpiament dits*: Denominacions importades completes d'una altra llengua.
Exemple: kitsch *adj*, pul·lòver *n m*

18. Per a la distinció entre conversió i habilitació, seguim la proposta de Rull (2007).

Els manlleus, a més, es poden recollir exactament amb la grafia pròpia de la llengua original (és l'*adopció*; per exemple, *kitsch*) o bé es poden recollir adaptats al sistema ortogràfic de la llengua de destinació (és l'*adaptació*; per exemple, *pul-lòver* a partir de l'anglès *pullover*). S'ha de tenir en compte, però, que en general es considera preferible assajar una alternativa pròpia abans que recollir un manlleu (amb adaptació o adopció).

Si es decideix descartar l'alternativa en la llengua pròpia i, doncs, plantejar-se si s'opta per l'adaptació o l'adopció dels manlleus al sistema propi, s'han de tenir presents els avantatges i els inconvenients de cadascuna:

- L'adaptació permet saber de manera segura la pronúncia del manlleu i evita grafies estranyes a la llengua de destinació, però pot portar a trencar la coincidència formal no només amb la llengua d'origen, sinó també amb totes les altres llengües que tenen aquell mateix manlleu.
- L'adopció respecta la coincidència formal amb les altres llengües, però pot provocar pronúncies errònies i introduir grafies estranyes a la llengua de destinació.

Per aquests motius, doncs, no es pot triar de manera sistemàtica una de les dues vies, sinó que cal valorar-les en cada cas totes dues com a opcions possibles i triar-ne l'una o l'altra segons resulti més indicat.

D'acord amb aquesta línia, el TERMCAT dóna prioritat a l'adaptació per la utilitat que té per a l'usuari, però estableix diversos casos que poden fer preferible l'adopció. El quadre següent recull aquests casos (no es tracta, doncs, de regles), que poden fer descartar l'adaptació:

Adopció	
Fenomen	Exemple
Forma molt estesa amb la grafia original	kitsch <i>adj</i> ART whisky <i>n m</i> ALIMENTACIÓ
Forma pròpia d'un àmbit molt restringit	macellum [la] <i>n m</i> ARQUEOLOGIA
Xenisme (la realitat referida no existeix en la llengua d'arribada)	kame [gd] <i>n m</i> GEOGRAFIA FÍSICA
Forma present sense variacions en moltes llengües	allegro [it] <i>n m</i> MÚSICA web <i>n m</i> INTERNET
Forma procedent d'un topònim o antropònim, en què es vol destacar l'origen	chester [en] <i>n m</i> ALIMENTACIÓ goethita <i>n f</i> MINERALOGIA ¹⁹
Forma que no pot ser adaptada sense grans canvis gràfics	eagle [en] <i>n m</i> GOLF

Tal com es pot observar, uns quants exemples (*macellum*, *kame*, *allegro*, *chester* i *eagle*) presenten un codi de dues lletres entre claudàtors a continuació de la denominació. Es tracta d'un criteri del TERMCAT per a indicar en determinats casos de quina llengua s'ha pres el manlleu.

Aquest codi *no* s'aplica a tots els manlleus adoptats, sinó únicament als casos en què la lectura de la denominació d'acord amb les regles de la llengua catalana donaria lloc a una pronúncia que s'allunya de la que en solen fer els especialistes. Així, *macellum* [la] indica que la llengua originària és el llatí i que no se sol llegir, per tant, *massellúm, i *allegro* [it], que la llengua originària és l'italià i que no se sol llegir *allégro.

Els codis utilitzats per a indicar les llengües són els codis de dos caràcters de la norma ISO 639-1:2002. Són els mateixos que el TERMCAT utilitza per a indicar a quina llengua pertanyen els equivalents (vegeu el punt 2.4.3.a).

19. En aquest cas, s'ha adaptat la terminació al català perquè ja no forma part de l'antropònim *Goethe*, tal com fan les altres llengües (es *goethita*, fr *goethite*, it *goethite*, en *goethite*, de *Goethit*).

c) Presentació

Sigui quina sigui la tipologia i la procedència de les denominacions, en un diccionari totes s'han d'adaptar a una mateixa presentació: han d'estar flexionades en l'anomenada *forma canònica* i han de seguir uns mateixos criteris gràfics.

Pel que fa als *criteris gràfics*, totes les denominacions es presenten per convenció en negreta, en rodona, amb minúscules i majúscules distribuïdes segons correspondria en l'interior d'un text i, en el cas de les denominacions sintagmàtiques, amb el mateix ordre d'elements que tindrien en un discurs.

Així, doncs:

- S'utilitza la lletra negreta (per a fer destacar la denominació respecte de la resta de la fitxa).
- S'utilitza la lletra rodona (perquè es considera que totes les denominacions recollides són adequades i, doncs, formen part de ple dret del cabal lèxic d'un llenguatge d'especialitat, siguin o no siguin manlleus).
Excepció: Les denominacions en què les regles internacionals d'aquell àmbit prescriu la cursiva (és el cas de la nomenclatura científica de plantes i animals).
- S'utilitzen les minúscules en general i es recorre a la lletra majúscula només en aquelles paraules que la norma obliga a escriure amb majúscules, com ara les inicials dels noms propis i el conjunt d'una sigla.
- No es té en compte quin és el nucli sintàctic o semàntic d'una denominació sintagmàtica a l'hora d'ordenar-ne les paraules que la formen (vegeu el punt 2.3.4).

Són exemples de l'aplicació d'aquests criteris gràfics els casos següents:

latch [en] *adj*

ELECTRÒNICA. Biestable amb sincronització per nivell.

[l no: *latch*]

passivitat sense pèrdues *n f*

TECNOLOGIA DE TELECOMUNICACIÓ. Propietat del circuit o element que no conté cap font d'energia i que no dissipa energia, com ara un condensador.

[I no: Passivitat sense pèrdues]

PCS *n m*

TELEMÀTICA. Sistema de telefonia mòbil que funciona en les bandes de 1.800 i 1.900 MHz.

NOTA: *PCS* és una sigla que correspon a la denominació anglesa *personal communications service* ('sistema de comunicacions personals').

[I no: pcs]

trànsit de Poisson *n m*

TELEMÀTICA. Trànsit en què el temps entre arribades i el temps de servei són variables aleatòries amb funció de densitat de probabilitat en forma d'exponencials negatives.

[I no: Poisson, trànsit de]

Pel que fa a la *forma canònica*, la presentació depèn de la categoria lèxica de la denominació i, en la representació de la flexió femenina en les categories nominals, també depèn dels criteris que es decideixi seguir. Categoria per categoria, la presentació és la següent:

- **Noms:** En general, es recullen en singular.
Excepcions: Es recullen en plural els plurals lexicalitzats, que són aquelles paraules que no tenen singular possible (per exemple, *raïgs X*; vegeu el punt 2.4.4.b), i també aquelles parts de la denominació que no són el nucli i sempre van en plural en aquella denominació (per exemple, *botiga de joguines*).
En els noms que tenen una forma per al masculí i una forma diferent per al femení segons quin sigui el sexe del referent (per exemple, *ecòleg* - *ecòloga*), hi ha dues formes de representació possibles:

- (1) Donar la forma masculina completa i la forma femenina completa

Per exemple, en el cas *ecòleg* - *ecòloga*, es podria representar d'aquestes dues maneres, segons el tractament que es vulgui donar al codi de categoria lèxica:

ecòleg *n m*, **ecòloga** *n f* | **ecòleg**, **ecòloga** *n m, f*
GESTIÓ AMBIENTAL. Biòleg especialitzat en l'estudi de la interacció que es produeix entre els organismes i el medi on viuen.

(2) Donar la forma masculina completa i, a continuació, la terminació femenina. Per convenció, solen seguir-se les regles següents, que són les que el DIEC2 aplica als adjectius:

a) Si el femení només es diferencia del masculí per l'afegiment d'una *a* o per la substitució de la vocal final per una *a*, s'escriu a continuació de la forma masculina un guionet i una *a*.

b) Si el femení es diferencia del masculí per més lletres que la vocal final *i*, a més, la forma masculina no té la vocal tònica a la primera síl·laba, s'escriu a continuació de la forma masculina un guionet i el final de la forma femenina des de la vocal tònica, inclosa.

c) Si el femení es diferencia del masculí per més lletres que la vocal final *i*, a més, la forma masculina té la vocal tònica a la primera síl·laba, s'escriu a continuació de la forma masculina la forma femenina completa.²⁰

20. Aquest punt reformula el principi del DIEC2, que parla només d'escriure la forma femenina completa quan la forma masculina és monosíl·laba. Casos com *petri pètria* (del mateix DIEC2), mostren que aquest criteri no està prou ben precisat.

A continuació s'exemplifiquen les diverses possibilitats de representació de les terminacions femenines dels noms amb formes diferenciades per al masculí i el femení:

auditor -a ambiental *n m, f*

INSTRUMENTS I MESURES DE CONTROL. Persona especialitzada en la realització d'auditories de sistemes de gestió mediambiental.

[Correspon al punt 2a.]

ecòleg -òloga *n m, f*

GESTIÓ AMBIENTAL. Biòleg especialitzat en l'estudi de la interacció que es produeix entre els organismes i el medi on viuen.

[Correspon al punt 2b.]

roig roja *n m, f*

PILOTA VALENCIANA. Jugador que porta un element identificador de color vermell en el transcurs d'una partida individual o d'una partida per equips, com a mostra que ell o el seu equip estan considerats de més nivell que l'adversari.

[Correspon al punt 2c.]

El criteri de posar la forma masculina completa i la terminació femenina té els avantatges de l'estalvi de temps i de la facilitat de representació en una base de dades, però també té inconvenients clars:

- Presenta la forma femenina com una funció de la forma masculina.
- Dificulta la interpretació d'una denominació sintagmàtica, perquè no és evident què és una terminació i què forma part de la forma masculina i perquè obliga a conèixer els criteris seguits per a saber com s'ha de construir la forma femenina.
- Dificulta la cerca en un recurs electrònic, perquè pot situar terminacions a l'interior d'una denominació sintagmàtica (per exemple, *comissari -ària tècnic -a controlador -a*).

D'altra banda, en alguns casos la forma masculina i la forma femenina d'un nom de doble gènere no es construeixen sobre la mateixa arrel o lexema, sinó que tenen bases diferents. En aquest cas, se segueixi el criteri que se segueixi per a la representació de la forma femenina, resulta indispensable donar les dues formes completes.

És un exemple de nom de doble gènere amb formes masculina i femenina construïdes sobre arrels diferents el cas següent (també amb dues possibilitats de representació de la categoria lèxica:

home del temps *n m*, dona del temps *n f* | home del temps, dona del temps *n m, f*

CIÈNCIES DE LA TERRA. Persona que, generalment en un mitjà de comunicació, elabora i presenta la informació meteorològica.

El TERMCAT, en la representació dels noms que tenen formes diferents per al masculí i per al femení, va optar de bon principi per recollir la forma masculina i la terminació femenina:

ecòleg -òloga *n m, f*

Tot i això, no es descarta la possibilitat futura d'escriure totes dues formes desenvolupades, separades per una coma i, idealment, amb un codi de categoria lèxica propi per a cada forma:

ecòleg *n m*, ecòloga *n f*

- **Adjectius:** En els adjectius amb una mateixa forma per al masculí i el femení, es recull la forma singular; en els adjectius amb formes diferenciades per al masculí i el femení, es recull la forma masculina singular i la terminació femenina singular.

El motiu de no donar la forma femenina completa en aquest segon cas és que la diferència de gènere no es deu a una diferència de sexe pròpia del seu significat

(mascle - femella) sinó únicament a una adaptació de l'adjectiu al gènere del nom que complementa. Les regles que regeixen la terminació femenina (coincidents amb la possibilitat 2 dels noms de formes masculina i femenina diferenciades) són les següents:

- a) Si el femení només es diferencia del masculí per l'afegiment d'una *a* o per la substitució de la vocal final per una *a*, s'escriu a continuació de la forma masculina un guionet i una *a*.
- b) Si el femení es diferencia del masculí per més lletres que la vocal final *i*, *a* més, la forma masculina no té la vocal tònica a la primera síl·laba, s'escriu a continuació de la forma masculina un guionet i el final de la forma femenina des de la vocal tònica, inclosa.
- c) Si el femení es diferencia del masculí per més lletres que la vocal final *i*, *a* més, la forma masculina té la vocal tònica a la primera síl·laba, s'escriu a continuació de la forma masculina la forma femenina completa.

A continuació s'exemplifiquen les diverses maneres com se sol representar la terminació femenina en els adjectius amb forma femenina diferenciada:

antropològic -a *adj*

ANTROPOLOGIA. Relatiu o pertanyent a l'antropologia o als éssers humans.

[Correspon al punt *a*.]

al·lèrgic -a *adj*

CIÈNCIES DE LA SALUT. Que causa al·lèrgia o hipersensibilitat específica.

[Correspon al punt *b*.]

clàudi clàudia *adj*

DIVISIONS CRONOCULTURALS. Datat entre els anys 41 i 54 dC a l'Imperi Romà.

[Correspon al punt *c*.]

- **Verbs:** Es recullen en la forma d'infinitiu. En el cas dels verbs pronominals, es recull també el pronom a continuació del verb (vegeu, amb relació als verbs pronominals, el punt 2.4.4.d).

Són exemples de les formes canòniques dels verbs els casos següents:

abrillantar *v tr*

PROCEDIMENTS CULINARIS. Donar lluentor a un preparat, generalment de pastisseria, cobrint-lo amb un xarop, gelatina, etc.

tallar-se *v intr pron*

PROCEDIMENTS CULINARIS. Perdre, una salsa, el lligam entre els ingredients que la formen.

coure a la llosa *v tr*

PROCEDIMENTS CULINARIS. Coure damunt d'una llosa convenientment escalfada.

- **Adverbis:** Es recullen en la seva forma única.

Són exemples de les formes canòniques dels adverbis els casos següents:

reglamentàriament *adv*

DRET. ADMINISTRACIÓ PÚBLICA. Per mitjà de l'elaboració i l'aprovació de reglaments.

per torns *adv*

VIDEOJOCS. Manera de jugar intervenint alternativament els jugadors per tal que cadascun disposi d'un temps de reflexió, habitualment limitat, entre un moviment i el següent.

- **Interjeccions:** Es recullen en la seva forma única, seguides d'un signe d'interrogació o d'admiració si els correspon d'acord amb la pronúncia. (Per a una explicació més completa sobre les interjeccions, vegeu el punt 2.4.4.f.)

Són exemples de les formes canòniques de les interjeccions els casos següents:

vol interior! *interj*

BEISBOL. Expressió amb què l'àrbitre principal indica que hi ha hagut un vol interior.

llestos? *interj*

ESGRIMA. Expressió amb què l'àrbitre demana als tiradors si estan a punt per començar el combat.

d) *Sinonímia*

En la rígida concepció inicial de la terminologia, es defensava que la relació entre terme i denominació havia de ser d'un a un, per a aconseguir la màxima precisió possible. Això, doncs, exclouia la possibilitat de diverses denominacions per a un sol concepte, és a dir, exclouia la sinonímia.

Tanmateix, la pràctica terminològica va imposar aviat com una evidència que també en terminologia hi poden haver maneres diferents de designar un mateix concepte. Aquestes diferències es poden atribuir tant a l'àmbit d'especialitat com a la llengua general:

- Pel que fa a l'àmbit d'especialitat, l'existència de teories, tendències i tradicions diferents pot fer que coexisteixin denominacions diferents, igualment vàlides, degudes a enfocaments diferents.
- Pel que fa a la llengua general, és sabut que la sinonímia hi abunda, com a conseqüència de la diversitat geogràfica dels dialectes i de la diversitat estilística dels registres. Per tant, àmbits pròxims a la llengua general (botànica, ictiologia, esports...) presenten força sinònims.

La sinonímia, doncs, existeix també en terminologia. Tot i això, de la concepció inicial ha quedat la idea que és bo indicar quina de les diverses denominacions és preferible, evidentment sempre que sigui possible establir-ho i, evidentment, partint de la base que totes les denominacions recollides han de ser correctes. Per a determinar la preferència d'una denominació

sobre les altres s'han de tenir en compte diversos factors (cap dels quals, per si sol, generalment no determina la tria):²¹

- *Adequació lingüística*: Es prioritzen les denominacions que, fonèticament, resulten fàcils de pronunciar; morfològicament, s'ajusten a les regles de flexió, derivació i composició de la llengua pròpia; sintàcticament, respecten l'ordre de la llengua pròpia en les diverses paraules d'una denominació sintagmàtica, i, semànticament, resulten precises i transparents.

Per exemple:

amperímetre de pinça *n m*

sin. compl. **pinça amperimètrica** *n f*

TELECOMUNICACIONS. Amperímetre proveït d'una pinça que es pot obrir per a encabir-hi un conductor quan aquest conductor no pot ser interromput.

[*Amperímetre de pinça* és un tipus d'amperímetre i no un tipus de pinça; l'ordre sintàctic ho mostra situant *amperímetre* com a nucli de la denominació.]

- *Adequació conceptual*: Es prioritza la denominació que es refereix de manera més precisa al concepte.

Per exemple:

paper d'alumini *n m*

paper d'estany *n m*

sin. compl. **paper de plata** *n m*

UTILLATGE DE CUINA. Full molt prim d'alumini o d'un aliatge d'estany, plom i bismut, que s'utilitza per a embolicar certs productes.

[La composició del paper fa que resulti menys adequat dir-ne *paper de plata*.]

21. Es tracta de factors extrets de l'obra del TERMCAT *La normalització terminològica en català: criteris i termes 1986-2004*, que els aplica a la tria d'una denominació com a normalitzada enfront d'una altra de possible.

- *Adequació a la terminologia de l'àmbit*: Es prioritza la denominació que segueix els criteris propis de l'àmbit per a la formació de denominacions.

Per exemple:

fita de control *n f*

sin. compl. **balisa** *n f*

CURSA D'ORIENTACIÓ. Cadascun dels senyals consistents en un prisma triangular de tela blanca i taronja o bé blanca i vermella que estan fixats als elements que cal localitzar o bé situats en una estaca al costat.

[*Fita de control* és preferible per l'existència del terme relacionat *fita txeca*, que és un tipus de fita de control o balisa.]

- *Analogia amb els equivalents*: Es prioritza la denominació que manté més paral·lelismes amb els equivalents.

Per exemple:

ring *n m*

sin. compl. **cuadrilàter** *n m*

es cuadrilátero; ring

fr ring

en ring

BOXA. Recinte quadrat de 5 a 6 m d'amplada recobert amb una superfície tèxtil i delimitat per tots costats per tres o quatre cordes sostingudes per un pal a cada extrem, que està situat a sobre una plataforma.

[El predomini de la forma *ring* en els equivalents determina que *ring* sigui denominació principal.]

- *Extensió d'ús*: Pel que fa a l'extensió lingüística, en cas de variació geogràfica es prioritza la denominació territorialment més estesa i, en cas de variació de registre, sovint la més formal. (Per a aquests casos, sol ser un bon indicador seguir el DIEC2: quan recull més d'una entrada amb el mateix significat, considerem preferent aquella on consta la definició.)

Per exemple:

surf d'arena *n m*

ESPORTS D'AVENTURA. Esport d'aventura consistent a desplaçar-se mantenint l'equilibri amb una planxa d'arena sobre pendents d'arena, generalment al desert.

[En comptes de *surf de sorra*, perquè *arena* té una extensió territorial més gran que *sorra*.]²²

Pel que fa a l'extensió en l'àmbit, en cas que dues denominacions abastin igualment tota l'àrea temàtica s'intenta prioritzar la més habitual entre els especialistes, i, en cas que tinguin un abast desigual, es prioritza la denominació de validesa general.

Per exemple:

(1) *Denominacions amb abast a tota l'àrea:*

cistella *n f*

sin. compl. **barqueta** *n f*

AEROSTACIÓ. Part d'un globus aerostàtic en forma de cilindre baix i suspesa de l'embolcall, que es destina al transport dels tripulants i la càrrega.

[*Cistella* i *barqueta* cobreixen igualment tota l'àrea, però *cistella* es documenta més en l'àmbit que no pas *barqueta*.]

(2) *Denominacions amb abast desigual:*

quimono *n m*

sin. compl. **dobok** *n m* [TAEKWONDO]; **judogi** *n m* [JUDO]; **karategi** *n m* [KARATE]

ESPORTS DE COMBAT. Equip d'un judoka, un karateka o un taekwondista, compost de jaqueta, pantalons, cinturó i, en categoria femenina, també de samarreta.

22. En aquest cas, no es recull a la fitxa la denominació *surf de sorra* perquè es considera que aquesta denominació ja es dedueix a partir de la sinonímia en llengua general entre *sorra* i *arena*.

[*Quimono* val per a tots els esports de combat, a diferència de les altres denominacions, que només valen per al taekwondo, el judo o el karate.]

Les denominacions d'una fitxa vàlides per a tots els contextos i usos s'anomenen *denominacions principals*, mentre que les denominacions amb certes restriccions per motius d'adequació lingüística, adequació conceptual, restricció temàtica, etc. s'anomenen *denominacions secundàries*.

Quan una fitxa conté una denominació principal i una o més denominacions secundàries, la denominació principal encapçala la fitxa i les denominacions secundàries hi queden incloses amb la indicació que són sinònims complementaris (*sin. compl.*). Aquesta indicació significa que són denominacions sinònimes de la principal però que és preferible la principal. Evidentment, s'haurà d'utilitzar la denominació principal en el diccionari sempre que convingui fer referència a aquell terme en les definicions i les notes.

És un exemple d'una fitxa amb un sinònim complementari el cas següent:

monyo *n m*

sin. compl. **castanya** *n f*

PERRUQUERIA. Lligat de cabells de forma arrodonida que se subjecta al clatell o bé al damunt, al darrere o als costats del cap.

[*Castanya* també és una denominació vàlida, però és preferible fer servir *monyo*.]

En canvi, quan una fitxa conté diverses denominacions principals, s'encapçala, per convenció, amb la denominació que és primera alfabèticament, i les altres denominacions principals hi queden incloses amb la indicació que són sinònims absoluts (*sin.*). Aquesta indicació significa que, tot i anar en segon lloc, són denominacions igual de vàlides que la primera. S'ha de tenir en compte, però, que el fet que una denominació encapçali la fitxa com a primera alfabètica té repercussions importants en el diccionari: és la denominació que s'haurà d'utilitzar sempre

que calgui fer referència a aquell terme en les definicions i les notes.

És un exemple de fitxa amb diverses denominacions principals el cas següent del *Diccionari de geografia física*:

congost *n m*

sin. **gorja** *n f*

GEOGRAFIA FÍSICA. Vall estreta i profunda entre muntanyes, de vores abruptes, excavada per l'aigua d'un riu o per on circula.

[*Congost* i *gorja* es consideren denominacions igualment vàlides però, per raons alfabètiques, la fitxa s'encapçala amb *congost*.]

El diccionari ha de ser coherent a partir de la tria feta per motius alfabètics:

engorjat -ada *adj*

GEOGRAFIA FÍSICA. Ficat dins d'un congost entre penyals.

[Val la pena remarcar que en la definició no s'ha de tenir en compte que *engorjat* està format sobre *gorja*, sinó únicament que es fa referència a un terme que té *congost* com a primera denominació entre diverses denominacions vàlides. Vegeu el punt 2.4.6, en l'apartat de l'atracció lèxica.]

e) Homògrafs

A més de la sinonímia, en els diccionaris terminològics també és força freqüent l'homografia, és a dir la presència de termes que, tot i ser diferents (ja que representen un concepte diferent) coincideixen en la denominació. En el punt 2.3.4.d ja hem comentat aquesta qüestió i hem donat criteris per a ordenar els homògrafs:

- A partir de la categoria lèxica (primer els noms, després els adjectius, després els verbs, després els adverbis i finalment les interjeccions).
- A partir de la relació establerta entre ells, en el cas de termes lligats (primer, el terme sense referència a l'altre terme).

- A partir de criteris conceptuals (si hi ha diferències d'abast temàtic, primer els termes de més abast; si hi ha diferències de sentits rectes i figurats, primer els termes de sentit recte).

Igualment, també s'ha avançat que, per la naturalesa mateixa d'aquests criteris, només el de les categories lèxiques pot ser implementat en una base de dades. Per tant, l'autor del diccionari es pot trobar en uns quants casos havent d'intervenir directament sobre les dades per a aconseguir l'ordenació d'homògrafs que considera oportuna.

Hi ha dues grans possibilitats d'intervenció:

(1) *Intervenció sobre el llistat final*: Un cop llistat el cos del diccionari, es reordenen manualment els homògrafs en l'editor de textos, de manera que l'ordre final del llistat és diferent del que consta en la base de dades.

(2) *Intervenció sobre la base de dades*: Abans de llistar el cos del diccionari, s'estableix algun tipus de marcatge en les dades per a garantir que en el llistat final s'ordenaran correctament.

El marcatge de les denominacions homògrafes en la base de dades es pot fer de dues maneres diferents, segons les característiques de la nostra eina de gestió:

a) Assignant un número d'ordre intern als termes afectats. Es tracta d'una numeració dels homògrafs visible en màquina però no en els llistats. Si la nostra eina de gestió ofereix aquesta possibilitat, n'hi haurà prou que marquem amb un 1 l'homògraf que ha d'anar en primer lloc, amb un 2 el que ha d'anar en segon lloc, etc.

b) Posposant a les denominacions homògrafes un caràcter qualsevol que en determini l'ordenació, en cas que la nostra eina de gestió no permeti recórrer a números interns d'ordenació.

En aquesta opció *b*, tant és vàlid posposar un número (generalment en forma de superíndex) com posposar un nombre variable d'un determinat caràcter no numèric, com ara un asterisc. (Per exemple, posposaríem un as-

terisc a l'homògraf que ha d'anar en segona posició, dos asteriscos al que ha d'anar en tercera posició, etc.)

La diferència entre utilitzar un número posposat o un altre caràcter posposat és que el número es pot deixar en la versió final del diccionari, mentre que el caràcter no numèric haurà de ser suprimit amb una instrucció de la versió final. S'ha de tenir en compte, però, que la utilització de números pot portar a confusió en àmbits en què no és rar que les denominacions presentin xifres. Finalment, és important tenir en compte que convé deixar un espai en blanc entre la denominació i el caràcter triat per a ordenar els homògrafs, ja que, si no, es pot distorsionar l'ordenació de denominacions semblants.²³

En el *Diccionari general de l'esport*, en què l'homografia és molt freqüent, es va marcar a la base de dades l'ordenació volguda amb caràcters no numèrics:

atac *n m* ESPORTS DE PILOTA. Acció i efecte d'actuar sobre una pilota, una bola, un volant o un disc procedent d'una passada, un llançament, una intercepció o un rebot per controlar-lo, fer-lo arribar a un company d'equip o intentar puntuar.

atac * *n m* ESPORTS DE RAQUETA. Acció i efecte de tornar una pilota amb la intenció d'aconseguir la iniciativa en el punt en joc.

atac ** *n m* ATLETISME; CICLISME. Acció d'un o més corredors d'augmentar el ritme per distanciar-se d'altres corredors o per avançar-los.

atac *** *n m* REM; PIRAGÜISME. Moment inicial d'una palada, corresponent al moviment de fer entrar el rem o la pala dintre l'aigua.

23. Per exemple, si la nostra eina de gestió prioritza l'espai en blanc davant de qualsevol altre caràcter, d'acord amb el que estableix l'ordenació alfabètica discontinua (vegeu el punt 2.3.4.a), ens podríem trobar que ens ordena incorrectament *atacar pels extrems* davant de *atac^l* o *atac**. En canvi, *atacar pels extrems* quedaria correctament ordenat darrere de *atac^l* o *atac **.

atac **** *n m* NATACIÓ. Fase primera d'una braçada, corresponent al moviment del braç d'entrar a l'aigua.

Evidentment, tots aquests caràcters no numèrics es van eliminar del document final.

2.4.3 Denominacions en les llengües d'equivalència

Per raons pràctiques i d'espai, en aquesta obra hem separat el tractament de les denominacions en la llengua principal (punt 2.4.2) i el tractament de les denominacions en les llengües d'equivalència (aquest mateix punt), també anomenades *equivalents*. Es tracta d'una divisió pràctica però arbitrària, ja que totes les denominacions tenen la mateixa funció, pertanyin a la llengua que pertanyin. Per això, molts dels criteris exposats en el punt anterior també són vàlids per a les denominacions en les llengües d'equivalència:

- (1) Tipus de denominacions (vegeu el punt 2.4.2.a).
- (2) Procedència de les denominacions (vegeu el punt 2.4.2.b, si bé, en cas d'atribuir un valor descriptiu als equivalents,²⁴ només es recullen formes documentades, i no es fan propostes noves d'adaptacions o manlleus).
- (3) Presentació de les denominacions (vegeu el punt 2.4.2.c, si bé la forma canònica té característiques específiques pel que fa a la forma femenina de noms i adjectius, en totes les llengües, i pel que fa als verbs pronominals, en francès, i els verbs en general, en anglès). (Vegeu el punt 2.4.3.a.)

Aquí, doncs, donarem per establerts els punts coincidents i ens limitarem a exposar els trets específics de les denominacions de les llengües d'equivalència pel que fa a la presentació i la sinonímia.

24. Per a una discussió sobre el valor prescriptiu o descriptiu de les denominacions dels diccionaris terminològics, vegeu el punt 2.2.

a) Presentació

En les obres terminològiques és habitual presentar els equivalents en diverses llengües a continuació de la denominació de la llengua principal, que és la que determina l'ordenació de la fitxa en el cos del diccionari. Les llengües d'equivalència s'utilitzen de manera sistemàtica, com la llengua principal. És a dir que, en principi, tots els conceptes d'un diccionari haurien de tenir una denominació en la llengua principal i una per a cadascuna de les llengües d'equivalència. Ara bé, de vegades pot passar que no es documenti un equivalent en una llengua determinada i, en aquests casos, és millor deixar aquest buit que no pas intentar fer una traducció d'existència no documentada.

Per a indicar a quina llengua pertanyen els equivalents, se sol recórrer als codis establerts en la norma ISO 639-1. Es tracta de codis formats per dues lletres minúscules, que corresponen, en un bon nombre de casos, a dues de les primeres lletres del nom de cada llengua escrit en aquesta mateixa llengua.

A continuació recollim alguns d'aquests codis ISO, sobretot de llengües europees:

Codi	Nom de la llengua (en català)	Nom de la llengua (en la llengua)	Codi	Nom de la llengua (en català)	Nom de la llengua (en la llengua)
af	afrikaans	Afrikaans	hu	hongarès	magyar nyelv
ar	àrab	'arabiy	it	italià	italiano
br	bretó	Breshoneg	ja	japonès	nihongo
ca	català	català	ko	coreà	choson-o
co	cors	corso	la	llatí	lingua latina
cs	txec	český jazyk	nl	neerlandès	Nederlands
cy	gal·lès	Cymraeg	no	noruec	norsk
da	danès	dansk	oc	occità	occitan
de	alemany	Deutsch	pt	portuguès	português
el	grec	elliniká	rm	retoromànic	romontsch
en	anglès	English	ro	romanès	(limba) română
eo	esperanto	esperanto	ru	rus	ruskij (âzyk)
es	castellà	español	sc	sard	sardu
eu	basc	euskera	si	singalès	simhala
fi	finès	suomi	sl	eslovè	slovenski (jezik)
fr	francès	français	sv	suec	svenska
ga	irlandès	Gaeilge	tr	turc	türkçe
gd	escocès	Gàidhlig	zh	xinès	zhongwen
gl	gallec	galego			

Aquests codis tenen un valor distintiu: establir a quina llengua pertany cada equivalent d'un terme. Per tant, en un diccionari que doni equivalents en una sola llengua, es pot prescindir d'assignar-li un codi a cada fitxa, ja que no hi ha confusió possible.

En tots els casos, però, cada llengua d'equivalència té un camp propi, situat després de la denominació principal i abans de la definició. El camp d'una llengua d'equivalència es compon del codi de llengua corresponent (en cas d'una única llengua d'equivalència es pot obviar, tal com hem dit) i de l'equivalent o els equivalents en aquella llengua. En cas d'haver-hi més d'un equivalent en la mateixa llengua, se solen separar entre si per mitjà d'un punt i coma.

És un exemple de representació dels equivalents el cas següent, extret del *Diccionari dels mercats financers*:

dipòsit de valors *n m*

es depósito de valores

fr dépôt de titres; dépôt de valeurs

en deposit of securities; securities deposit

MERCATS FINANCERS. Lliurament a un dipositari d'un conjunt de valors perquè els administri i els custodii.

Pel que fa a la *forma canònica*, se segueixen els mateixos criteris generals de reduir el nom al singular (excepte en els plurals lexicalitzats), els adjectius al masculí singular i els verbs a l'infinitiu, a més de recollir els adverbis i les interjeccions en la seva forma única invariable.

Tot i això, en els equivalents és una pràctica força habitual no indicar quines són les formes femenines dels noms i dels adjectius amb formes diferenciades segons el gènere, perquè es pressuposa que un usuari amb coneixements d'aquestes llengües ja és capaç de construir-la sabent quina és la forma masculina.

Aquesta pràctica, però, tot i simplificar la feina i permetre estalviar molt d'espai, té dos inconvenients clars: en primer lloc, qui consulta una forma en una llengua no és necessàriament un expert en aquesta llengua; en segon lloc, no sempre és deduïble la forma femenina a partir de la masculina.

Sembla preferible, per tant, fer constar també el femení en els equivalents. Com en el cas de les denominacions en la llengua principal, podem recórrer a dues solucions diferents (que presentem segons un ordre de preferència):

- (1) Donar la forma masculina completa i la forma femenina completa en els noms, i la forma masculina completa i la terminació femenina en els adjectius.
- (2) Donar la forma masculina completa i la terminació femenina en els noms i en els adjectius.

S'ha de tenir en compte que cada llengua té uns criteris propis de representació de la terminació femenina i que convé respectar-los. L'opció d'aplicar a les llengües d'equivalència els mateixos criteris que regeixen en la llengua principal no és recomanable, perquè obliga els usuaris a conèixer aquests criteris i, per tant, posa en entredit el caràcter multilingüe dels diccionaris terminològics.

A continuació recollim, molt succintament, els criteris que segueixen per a indicar la forma femenina de noms i adjectius algunes llengües romàniques habituals en els treballs terminològics:

Llengua	Noms amb formes diferenciades segons el gènere	Adjectius amb formes diferenciades segons el gènere
	Criteri habitual	Criteri habitual
castellà	Forma masculina, última síl·laba de la forma femenina precedida d'una coma <i>cartero, ra</i>	Forma masculina, última síl·laba de la forma femenina precedida d'una coma <i>nocturno, na</i>
francès	Forma masculina, terminació femenina des de la primera vocal de l'última síl·laba masculina precedida d'una coma <i>chirurgien, ienne</i>	Forma masculina, terminació femenina des de la primera vocal de l'última síl·laba masculina precedida d'una coma <i>généreux, euse</i>

	Forma masculina, terminació femenina des de l'última síl·laba de la forma masculina precedida d'una coma (si la solució anterior no és suficient) <i>acteur, trice</i>	Forma masculina, terminació femenina des de l'última síl·laba de la forma masculina precedida d'una coma (si la solució anterior no és suficient) <i>générateur, trice</i>
italià	Forma masculina, última vocal de la forma femenina precedida d'un guionet <i>geologo -a</i>	Forma masculina <i>bianco</i>
	Forma masculina, terminació femenina des de la síl·laba que canvia precedida d'un guionet (si la solució anterior no és suficient) <i>pittore -trice</i>	Forma masculina <i>osservatore</i>

En tots aquests casos, recomanem: per als noms, escriure les formes masculina i femenina senceres o bé la forma masculina i la terminació femenina acordada als criteris de cada llengua; en els adjectius, escriure la forma masculina dels noms i la terminació femenina dels adjectius acordada als criteris de cada llengua.

Convé tenir present que de vegades (tant en llengües de gènere com en llengües que no són de gènere, com ara l'anglès), alguns conceptes que s'apliquen a referents de sexe masculí i referents de sexe femení tenen denominacions que només cobreixen els referents de sexe masculí o denominacions que només cobreixen els referents de sexe femení. Això es deu a raons gramaticals i raons culturals:

- (1) Raons gramaticals, perquè en una llengua d'equivalència determinada la forma masculina i la forma femenina corresponent a aquell terme poden estar formades sobre lexemes diferents.

- (2) Raons culturals, perquè en una llengua d'equivalència determinada pot passar que només hi hagi referents d'un sexe determinat per a aquell terme.

És el cas d'algunes denominacions de l'anglès construïdes sobre *man* (per a un referent masculí, per exemple *policeman*) o sobre *woman* (per a un referent femení, per exemple *policewoman*).

Si en el diccionari atribuïm categoria lèxica als equivalents, i no només a les denominacions, podrem resoldre fàcilment aquests casos en les llengües de gènere utilitzant el codi de categoria lèxica adequat (*n m* o bé *n f*). En canvi, no els podrem resoldre en les llengües que no són de gènere.

Per contra, si no atribuïm categoria lèxica als equivalents, tots els casos seran igualment problemàtics, corresponguin o no a una llengua de gènere.

Proposem resoldre tots els casos que no puguem resoldre amb el codi de categoria lèxica indicant amb un codi adjuntat a la denominació (per exemple, [*m*] o [*f*]) quin és el sexe dels referents a què poden aplicar-se aquestes denominacions.

De fet, és força habitual no donar informació sobre la categoria lèxica dels equivalents, ja sigui perquè es considera que ha de ser fonamentalment igual a la categoria de les denominacions de la llengua principal, ja sigui per comoditat. En realitat, però, com que la categoria lèxica sol incorporar també característiques de tipus sintàctic i morfològic (règim dels verbs, gènere i nombre dels noms), sembla preferible recollir també la categoria lèxica en els equivalents. D'aquesta manera es donaria compte de les diferències morfològiques existents i, per tant, s'orientaria l'usuari sobre la manera d'utilitzar els equivalents. (Vegeu el punt 2.4.4.)

És un exemple d'equivalents aplicables només a un sexe determinat per a termes de doble gènere el cas següent:

cambrer -a *n m, f*
es camarero
fr garçon [*m*]; serveur
en waiter [*m*]; waitress [*f*]

OCUPACIONS. Persona que té al seu càrrec el servei de les taules d'un bar o un restaurant.

I, pel que fa als *criteris gràfics*, totes les denominacions es presenten igualment, per convenció, en negreta, en rodona, amb minúscules i majúscules distribuïdes segons correspondria en l'interior d'un text i, en el cas de les denominacions sintagmàtiques, amb el mateix ordre d'elements que tindrien en un discurs.

S'ha de tenir en compte, però, que els criteris de majúscules i minúscules són diferents per a cada llengua, de manera que és convenient saber quins són. Com a diferències més destacables, podem citar l'ús de la majúscula inicial en anglès per als gentilicis i l'ús de la majúscula inicial en alemany per a tots els noms.

Finalment, amb relació a l'ordre de les denominacions, convé destacar dues excepcions concretes a la presentació seqüencial:

- (1) Verbs pronominals francesos: Se sol recollir el pronom a continuació del verb en infinitiu, separat per una coma.

joindre, se [=se joindre]

- (2) Verbs anglesos: Se sol recollir la marca d'infinitiu a continuació del verb en infinitiu, separat per una coma.

joint, to [=to joint]

b) Sinonímia

Tal com s'estableix en el punt 2.4.3.d, les denominacions de la llengua principal estan jerarquitzades segons el grau de preferència en cas que hi hagi sinonímia (s'indica quins sinònims són absoluts i quins són complementaris). Per contra, en les denominacions de les llengües d'equivalència és habitual no fer consideracions sobre preferències. En aquest cas, l'ordre de presentació dels sinònims que se segueix és purament alfabètic.

El TERMCAT, per exemple, no es pronuncia sobre la preferència entre dos equivalents sinònims, ni tan sols sobre la seva bondat: com a organisme encarregat de normalitzar la terminologia en català, fa propostes en aquesta llengua (per principi, la seva llengua principal) i es limita a recollir el que es documenta en el camp dels equivalents. El fet que en una obra del TERMCAT es reculli un equivalent, doncs, no vol dir que es consideri que és la forma idònia, ni tan sols (a l'extrem) que sigui una forma vàlida.

Tot i això, evidentment es vetlla, i convé vetllar, perquè les fonts de documentació siguin les més adequades en cada llengua (obres d'organismes codificadors i normalitzadors, d'organismes oficials, etc.), de manera que els equivalents proporcionats ofereixin garanties.

2.4.4 Categoria lèxica

En la fitxa d'un terme, la categoria lèxica (també anomenada sovint *categoria gramatical*) ens indica quina funció pot desenvolupar aquell terme en un discurs.²⁵ O, en altres paraules, determina en quines construccions sintàctiques és possible inserir el terme.

De totes les categories lèxiques existents en la llengua, en terminologia es poden trobar les següents:

- (1) nom
- (2) adjectiu
- (3) verb
- (4) adverbi
- (5) interjecció

En aquesta llista, es distingeixen tres blocs de categories segons la freqüència: un primer bloc constituït pels noms, que són

25. *Categoria lèxica* i *categoria gramatical*, però, tendeixen a distingir-se cada vegada més: *categoria lèxica* indicaria la funció que desenvolupa una paraula en una oració, i *categoria gramatical*, les propietats presents de manera general en una mateixa categoria lèxica, com ara la flexió de nombre en els noms.

especialment freqüents; un segon bloc constituït pels adjectius i els verbs, que són poc freqüents, i un tercer bloc constituït pels adverbis i les interjeccions, que són molt poc freqüents.

Són exemples de les categories lèxiques recollides en terminologia els casos següents:

Nom: **casella** *n f*
ESCACS. Cadascun dels seixanta-quatre quadrats d'un escaquer.

Adjectiu: **posicional** *adj*
ESCACS. Dit del plantejament d'una partida pensat per a aconseguir una bona posició de les peces a mitjà o llarg termini.

Verb: **estar en escac** *v intr*
ESCACS. Estar amenaçat, el rei, per una peça contrària.

Adverbi: **a pilota aturada** *adv*
FUTBOL. Manera de començar una jugada posant la pilota en joc amb els peus després d'una interrupció del joc.

Interjecció: **escac i mat!** *interj*
ESCACS. Expressió amb què un jugador adverteix l'adversari que li ha fet mat.

En queden fora, doncs, les categories funcionals amb nul o baix contingut semàntic, com són els *pronoms*, els *articles*, les *preposicions* i les *conjuncions*. El motiu és que, en principi, no els correspon cap significat especialitzat, sinó que tots els seus significats són propis també de la llengua general.

És important tenir en compte que la categoria lèxica correspon al terme (és a dir, al conjunt de denominació i concepte en una àrea d'especialitat) i ha de ser vàlida per a totes les denominacions, siguin de la llengua principal o de les llengües d'equivalència. No és possible, doncs, que a un terme amb la categoria lèxica de verb li correspongui un equivalent que sigui un nom.

Ara bé, tot i això, a la pràctica els diccionaris terminològics sovint no associen la categoria lèxica al conjunt del terme sinó a cadascuna de les denominacions. Les causes d'aquesta pràctica són dues:

- (1) A més de la categoria lèxica pròpiament dita (*nom, adjectiu, verb, adverb, interjecció*), en els noms i els verbs aquest camp també sol recollir amb freqüència informació morfològica i sintàctica complementària. Aquest altre tipus d'informació ja no és vàlid per a tot un terme, sinó que està lligat a cada denominació.

En el cas del català, aquesta informació complementària és morfològica pel que fa als noms (s'indica el gènere, i també el nombre en els plurals lexicalitzats), i sintàctica (s'indica el règim sintàctic) i morfològica (s'indica l'existència de pronominalització) pel que fa als verbs.

- (2) Sovint hi ha variació d'una llengua a l'altra pel que fa a les abreviacions de categories lèxiques i, sobretot, de característiques morfològiques i sintàctiques.

(En aquest manual, però, proposem donar uns mateixos codis que siguin vàlids per a totes les llengües, de manera que l'usuari no es trobi una mateixa informació expressada amb codis diferents; vegeu, més avall, aquest mateix apartat.)

Per tant, totes les denominacions d'un mateix terme han de tenir la mateixa categoria lèxica (*nom, adjectiu, verb, adverb* o *interjecció*) i poden tenir diferents característiques morfològiques (*femení, pronominal*, etc.) i sintàctiques (*transitiu, intransitiu*, etc.).

Finalment, també convé tenir en compte que, per qüestions pràctiques, partirem de la base que és bo utilitzar uns mateixos codis per a totes les llengües d'un mateix diccionari terminològic o d'una mateixa base de dades terminològica. No es tracta d'una qüestió evident, ja que hi ha autors i organismes que defensen la conveniència de respectar els usos propis de cada llengua. Creiem, però, que és preferible unificar al màxim els codis, per a facilitar la consulta de l'usuari i, alhora, fer més segura la tasca de l'autor. D'aquesta manera, es garanteix que la llista de codis que cal dominar és molt més curta que no pas una suma de totes les llistes de les diverses llengües.

Tal com ens ho imaginem, un producte terminològic que doni la categoria lèxica dels equivalents, a més de la llengua principal, farà servir els mateixos codis per a totes les llengües, mentre que explicarà en cadascuna de les llengües utilitzades el significat d'aquests codis.

Aquest punt és important per a justificar que, en cadascuna de les categories lèxiques, proposem uns codis que siguin màximament aptes per a totes les llengües.

A continuació abordarem en diversos apartats quin tractament proposem per a les locucions (apartat a), per als noms (apartat b), per als adjectius (apartat c), per als verbs (apartat d), per als adverbis (apartat e) i per a les interjeccions (apartat f).

a) Locucions

El marcatge d'un terme com a *locució* s'hauria de considerar inadequat quan funciona com a categoria lèxica única, però també quan acompanya una altra categoria lèxica. S'ha de tenir en compte que aquest marcatge no dóna informació sobre la categoria lèxica (i, doncs, sobre la funció) d'una denominació, sinó que únicament ens diu que una denominació està formada per més d'una paraula. I aquest tipus d'informació l'usuari ja la pot aconseguir per ell mateix de manera immediata a la vista de qualsevol denominació.

Quan el marcatge *locució* funciona com a categoria única (sense especificar si és nominal, verbal, adjectival o adverbial), és especialment inadequat perquè en realitat no hi ha cap mena d'informació sobre la categoria lèxica. Per tant, davant d'un terme amb el codi corresponent a locució, l'usuari no té manera de saber quina funció fa en una oració.

Aquest marcatge és igualment defectuós si el que vol indicar és que una denominació pot tenir tant un valor adjectival com un valor adverbial. El motiu és que una mateixa fitxa no pot acumular dues categories lèxiques diferents, ja que cada terme està concebut com una unitat funcional i dues categories lèxiques indiquen dues funcions diferents. La impossibilitat que un terme tingui dues categories lèxiques es posa de manifest amb les definicions: una mateixa definició no pot servir alhora per a un adjectiu i per a un adverbi (vegeu el punt 2.4.6). Per tant, en cas que una locució pugui tenir un valor adjectival i un valor

adverbial, caldrà prioritzar un dels valors o bé fer dues fitxes independents (l'una per a l'adjectiu, l'altra per a l'adverbi).

Quan funciona com a element complementador d'una categoria lèxica (és a dir, *locució nominal*, *locució verbal*, *locució adjectival* o *locució adverbial*), el marcatge *locució* també és inadequat, per diversos motius:

- (1) Des d'un punt de vista teòric, no es pot considerar apropiat al camp de la categoria lèxica perquè no diu res sobre la funció sintàctica de la denominació i, a més, ocupa la part central del codi (parlem de *locucions adjectivals* i no de *adjectius locutius*).
- (2) Des d'un punt de vista pràctic, la informació que aporta es dedueix a simple vista de la denominació mateixa (és immediat veure si una denominació està formada per una paraula o més d'una) i, per tant, és innecessària.
- (3) Des d'un punt de vista comparatiu, dificulta l'establiment de relacions entre denominacions, ja que un mateix terme pot tenir una denominació que sigui adjectiu i una altra, en la mateixa llengua o en una de diferent, que sigui locució adjectival.

Malgrat aquests arguments contraris, sovint els diccionaris terminològics utilitzen el marcatge *locució*, amb un tractament desigual segons la categoria lèxica:

- No s'hi documenta pràcticament mai la categoria *locució nominal*. Probablement perquè el nom és la categoria prototípica en terminologia, perquè les locucions són especialment abundants entre els noms i perquè la llargada del codi *loc nom* dificultaria la presència d'informació morfològica sobre el gènere i el nombre (es podrien arribar a trobar codis del tipus *loc nom m pl*, per als noms masculins amb un plural lexicalitzat).
- S'hi documenta amb una certa freqüència la categoria *locució verbal*. Per a evitar l'inconvenient de la llargada (que podria generar codis del tipus *loc v intr pron* per als verbs intransitius pronominals), quan s'utilitza aquest codi se sol prescindir de les indicacions sobre el règim i la

pronominalització del verb. El valor informatiu, per tant, és molt baix.

- S'hi documenten habitualment les categories *locució adjectival* o *locució adverbial* i, fins i tot, *locució*.

Ara bé, d'acord amb els arguments teòrics, pràctics i comparatius que hem donat i per coherència amb el tractament habitual en els noms, recomanem rebutjar en tots els casos vistos la indicació *locució*. Considerem que és un marcatge poc adequat tant si va sol com si acompanya una altra categoria lèxica, i tant si s'utilitza en la classe dels noms com si s'utilitza en les classes dels verbs, els adjectius o els adverbis.

Tot i això, hi ha un cas molt especial de locució, que correspon al que sovint s'etiqueta com a *llatinisme* o *locució llatina* (codis *llat* o *loc llat*). Es tracta de denominacions corresponents a oracions senceres o parts d'una oració compostes amb unitats lèxiques llatines i construïdes amb una sintaxi llatina. Aquest tipus de locucions són especialment freqüents en determinats àmbits, com ara el dret.

De manera similar als casos que hem vist, l'etiqueta habitual *locució llatina* no fa cap referència a la funció sintàctica desenvolupada en una oració, sinó únicament a la forma (és una denominació formada per més d'una paraula) i a l'origen (està manllevada del llatí). No es pot considerar, per tant, que sigui una categoria lèxica que ajudi gaire l'usuari.

Ara bé, aquesta categoria lèxica sol englobar dues realitats diferents:

- (1) Locucions que, tot i funcionar sovint en aposició a noms del tipus *principi*, *regla* o *criteri*, també tenen un ús sintàctic lliure dintre l'oració, equiparable al de qualsevol altra categoria lèxica.

El tractament que han de rebre, doncs, és paral·lel al donat a les locucions vistes fins ara (*locucions nominals*, *locucions adjectivals*, *locucions verbals* i *locucions adverbials*). És a dir, marcatge amb el codi corresponent a la seva categoria, amb independència del seu caràcter locutiu i del seu origen llatí.²⁶

Són exemples de locucions llatines amb valor sintàctic lliure (o valor de part d'oració) els casos següents:

(1) *Valor de nom:*

derogatio fori [la] *n f*

DRET INTERNACIONAL. Exclusió de competència judicial internacional dels tribunals a favor dels quals no s'ha produït l'elecció.

El context següent mostra l'ús lliure d'aquesta locució:

«Tema 4. La competència judicial internacional (II) [...]. La regulació de la competència judicial internacional: estructura de les regles de competència. El problema de la derogatio fori.»²⁷

(2) *Valor d'adjectiu:*

ad hoc *adj*

COMUNICACIÓ EMPRESARIAL. Dit de l'estudi o l'enquesta sobre un tema específic duts a terme en un moment precís i expressament per encàrrec d'un client.

(3) *Valor d'adverbi:*

ad libitum [la] *adv*

Deixant llibertat d'improvisar als actors en una frase o un moviment de massa o confusió d'un guió.

NOTA: *Ad libitum* significa, literalment, 'a voluntat'.

26. En moltes locucions llatines del TERMCAT figura el codi [la] darrere la denominació. Es tracta d'un criteri propi per a indicar que una denominació ve d'una altra llengua (el llatí, en aquest cas, d'aquí el codi [la]) i que no es pronuncia segons les regles del català. Quan la pronúncia forana i la catalana coincideixen (és el cas de *ad hoc*), el TERMCAT prescindeix d'aquest marcatge. (Vegeu el punt 2.4.2.b.)

27. Passatge extret de: *Assignatura Dret internacional privat. Llicenciatura en Dret. Pla d'estudis 2001. Dret + ADE. Curs 2008-2009* [en línia]. [Bellaterra]: Universitat Autònoma de Barcelona. Àrea de Dret Internacional Privat, 2008-2009. <<http://www.uab.es/Document/666/336/dretinternacionalprivat.doc>> [Consulta: 19 octubre 2010]

- (2) Locucions que equivalen a oracions senceres, amb verb explícit o implícit. En aquests casos, no se'ls pot aplicar cap codi corresponent a una part d'oració (*nom, adjectiu, verb o adverb*).

Davant la impossibilitat d'assignar-los un codi de categoria lèxica, doncs, per a aquests casos proposem mantenir el marcatge com a locucions llatines, que com a mínim informa sobre el seu origen.

Són exemples de locucions llatines amb valor d'oració els casos següents:

- (1) *Amb verb explícit:*

aequalia aequalis curantur [la] *loc llat*

HOMEOPATIA. Locució llatina que expressa el principi terapèutic propi de la isopatia segons el qual les malalties es guareixen per mitjà de l'administració de l'agent causal o amb productes resultants de la manifestació de la mateixa malaltia.

NOTA: *Aequalia aequalis curantur* significa, literalment, 'els iguals es curen amb els iguals'.

- (2) *Sense verb explícit:*

nulla poena sine lege, nullum crimen sine lege [la] *loc llat*

DRET PENAL I PENITENCIARI.

NOTA: *Nulla poena sine lege, nullum crimen sine lege* significa, literalment, 'cap pena sense llei, cap delictes sense llei', és a dir que no hi ha delictes ni pena si no hi ha llei.

Les locucions llatines amb valor oracional, doncs, són l'únic cas en què proposem, excepcionalment, fer referència en el codi de categoria lèxica a la seva naturalesa locutiva (*loc llat*). En tots els altres casos —incloses les locucions llatines que no tenen valor d'oració—, considerem preferible no fer-hi referència.

Són exemples del tractament donat habitualment a les locucions i de la solució que proposem els casos següents:

Denominació	Tractament habitual	Tractament recomanat
dieta completa	nom femení	nom femení
concertar un contracte	verb / loc. verbal	verb intransitiu ²⁸
en actiu	loc. adjectival / loc.	adjectiu
per compte d'altri	loc. adverbial / loc.	adverbi
derogatio fori	l·latanisme / loc. l·latina	nom femení
aequalia aequalis curantur	l·latanisme / loc. l·latina	locució l·latina

b) Noms

En el cas dels noms, solen donar-se dues particularitats destacables en el tractament terminològic:

- (1) La categoria lèxica *nom* inclou sovint informació morfològica que es considera rellevant sobre el gènere (*masculí, femení, masculí i femení*, etc.) i, si cal, també sobre el nombre (*plural lexicalitzat*).

Aquesta pràctica és del tot aconsellable, ja que el gènere (en les llengües que en tenen) i les peculiaritats del nombre són clau per a poder utilitzar correctament una denominació en un discurs. D'aquesta manera, es garanteix que l'usuari té prou informació per a fer adoptar el mateix gènere i el mateix nombre als articles, els adjectius, els pronoms i els verbs que hi han de concordar.

- (2) És molt freqüent que la informació morfològica sobre el gènere substitueixi la categoria lèxica, en comptes de complementar-la. Es considera, per tant, que *f* no significa 'femení' sinó 'nom femení'.

28. Amb relació al caràcter intransitiu d'aquesta denominació, vegeu l'apartat 2.4.4.d.

Aquesta pràctica no ens sembla adequada, tal com argumentem més endavant. És per això que proposem d'utilitzar un codi doble, que reculli la categoria lèxica (*nom*) i les característiques morfològiques (*masculí, femení, etc.*).

A continuació analitzem cadascuna d'aquestes dues particularitats.

Pel que fa a les **característiques morfològiques** incloses en la categoria lèxica, es tracta, com ja hem avançat, del gènere i el nombre:

- (1) *Gènere*: En moltes llengües europees (però molt poques a escala mundial, no més d'un 15%),²⁹ cada nom té de manera inherent un gènere determinat, que pot obligar a fer-hi concordar articles, adjectius, pronoms i formes verbals, segons les normes de cada llengua. Hi ha llengües que tenen dos gèneres (masculí i femení), llengües que en tenen tres (masculí, femení i neutre) i llengües que fins i tot en tenen més de tres.

El gènere només sol coincidir amb el sexe del referent en els noms referits a persones i animals i, encara, només en un grup d'aquests noms; per exemple, *persona*, *ésser humà* o *balena* tenen sempre un sol gènere, tant si s'apliquen a un referent mascle com si s'apliquen a un referent femella. Pel que fa als noms sense cap referent sexual, una immensa majoria tenen de manera inherent un sol gènere; per exemple, en català *taula*, *camió* o *arbre* són masculins o femenins sense cap relació amb el sexe. Tot i això, també hi poden haver noms sense referent sexual que admetin tant el gènere masculí com el gènere femení; per exemple, *mar* té dos gèneres, masculí i femení, els quals s'atribueixen al mateix referent.

Per tant, per a poder utilitzar correctament una denominació amb categoria lèxica de nom en una llengua de gènere, resulta imprescindible saber quin gènere té i, en cas de tenir-ne dos, si estan lligats al sexe del referent o no. Les llengües romàniques són llengües de gènere i, per tant, aquestes qüestions també s'han de tenir en compte en català.

29. Dada extreta de Junyent (2008).

El tractament habitual en terminologia consisteix a atribuir un codi morfològic a tots els noms que informi sobre la naturalesa del gènere, tant en els casos en què es tracta d'un gènere intrínsec com en els casos en què el gènere està lligat al sexe del referent. Això permet distingir diversos grups de denominacions, entre els quals podem destacar els següents:

- a) *Noms masculins*: La denominació té una única forma i un únic gènere, el masculí.

Són exemples de noms masculins els casos següents:

biotip pícnic

PSIQUIATRIA. Biotip en què la constitució es caracteritza per obesitat, membres curts i cara rodona.

infant

CIÈNCIES DE LA SALUT. Persona que està en els primers anys de la vida.

- b) *Noms femenins*: La denominació té una única forma i un únic gènere, el femení.

Són exemples de noms femenins els casos següents:

amímia

PSIQUIATRIA. Alteració motora caracteritzada per l'absència d'expressió mímica.

part interessada

MERCATS FINANCERS. Grup de persones que tenen accions o interessos en una empresa.

- c) *Noms neutres*: La denominació té una única forma i un únic gènere, el neutre.

És un exemple de nom neutre el cas següent:

Kind ['nen', en alemany]

- d) *Noms masculins i femenins*: La utilització del gènere masculí o del gènere femení està determinada pel sexe del referent del discurs: si el nom s'aplica a un mascle, s'utilitza el gènere masculí; si s'aplica a una femella, el gènere femení.³⁰ La denominació pot tenir una sola forma per a tots dos gèneres o bé pot tenir una forma per al masculí i una forma diferent per al femení.

Són exemples de noms masculins i femenins els casos següents:

psicoterapeuta

PSIQUIATRIA. Professional que practica la psicoteràpia.

capità -ana | capità, capitana

ESPORTS DE PILOTA. Jugador encarregat de representar un equip i de coordinar-lo en el transcurs d'un partit d'acord amb l'entrenador.

- e) *Noms masculins o femenins*: La utilització del gènere masculí o del gènere femení està determinada per qüestions dialectals o estilístiques, ja que el referent no té sexe. La denominació té una sola forma per a tots dos gèneres.

És un exemple de nom masculí o femení el cas següent:

estupor

PSIQUIATRIA. Estat d'inconsciència total o parcial sense moviments i sense reacció als estímuls.

- (2) *Nombre*: La distinció singular-plural és, si no universal, sí present almenys en una gran majoria de llengües. Dintre

30. Sovint hi ha un gènere anomenat no marcat que, en contextos plurals, i també en contextos singulars de valor genèric, resulta vàlid per a tots dos gèneres. En el cas del català i de les llengües europees de gènere, aquest gènere no marcat és el masculí. Segons dades de Carme Junyent, també hi ha llengües (molt poques, en són exemples el guajiro i l'iroquès) que utilitzen el femení com a gènere no marcat.

cada llengua, també és majoritària la possibilitat de fer servir un nom en singular i en plural. Això no vol dir, però, que tots els noms siguin utilitzables en singular i en plural.

Així, hi ha diversos noms que solen construir-se en singular i només en determinats contextos admeten el plural (per exemple, noms abstractes del tipus *alegria*, etc.). Igualment, també hi ha noms que pràcticament sempre s'utilitzen en plural, perquè solen formar part d'un conjunt més ampli (per exemple, noms de peces de pasta, com ara *espaguetis*). Finalment, també hi ha noms que només són morfològicament possibles en plural, fins al punt que no és admissible en la llengua utilitzar-los en contextos singulars. Aquest últim cas correspon al que habitualment s'anomena *plurals lexicalitzats*.

La lexicografia basada en corpus procura indicar de manera estadística totes aquestes limitacions que afecten el nombre, per tal que l'usuari tingui la màxima informació possible. En terminologia, en canvi (com en lexicografia clàssica), només solen indicar-se els plurals lexicalitzats, ja que són l'únic cas en què un ús diferent de l'habitual resulta contrari a la gramàtica.

El tractament habitual, per tant, consisteix a donar un codi morfològic sobre el nombre únicament a aquelles denominacions que només puguin ser flexionades en plural i ser utilitzades en contextos plurals. A més, aquestes denominacions es recullen, com a forma canònica, també en plural. La gran majoria de denominacions, doncs, no tenen cap mena d'informació sobre el nombre.

Els exemples següents mostren el tractament habitual del nombre en terminologia:

Denominacions sense informació sobre el nombre:

Denominacions d'ús indistint singular-plural **dictàfon** *nom masculí*
SOCIETAT DE LA INFORMACIÓ. INTERNET. Aparell electrònic que permet de reproduir dictats i converses.

Denominacions d'ús habitual singular **escriptura** *nom femení*
SOCIETAT DE LA INFORMACIÓ. INTERNET. Fixació d'una informació en un dispositiu de memòria o un suport.

Denominacions d'ús habitual plural **valor** *nom masculí*
MERCATS FINANCERS. Actiu financer negociat en una borsa com a representació de part del deute o del capital d'una entitat.

Denominacions amb informació sobre el nombre:

Denominacions amb un ús únic en plural **costes** *nom femení plural*
DRET PROCESSAL. Conjunt de despeses penals.

salats *nom masculí plural*
BOTÀNICA. Mata de tija llenyosa i fulles petites i carnoses que es fa en terrenys salabrosos.

Pel que fa a la segona particularitat de la representació terminològica dels noms, es tracta de la **substitució de la categoria lèxica** per les característiques morfològiques. Tal com ja hem avançat, s'estableix, per exemple, que el significat del codi *f* no és 'femení' sinó '*nom femení*'. Això és especialment freqüent en la tradició del català i en la tradició del castellà, a més de documentar-se també en obres franceses, italianes, etc. La reducció del codi de categoria lèxica al codi del gènere, però, presenta almenys tres inconvenients importants:

- (1) No s'afirma directament res sobre la categoria lèxica, a diferència del que succeeix amb adjectius, adverbis i interjeccions (i, sovint, també amb els verbs).
- (2) Resulta incoherent amb el tractament donat als verbs si la informació sintàctica (*transitiu, intransitiu*, etc.) se suma a la categoria lèxica *verb* en comptes, també, de substituir-la (*v tr, v intr*, etc., i no *tr, intr*, etc.).
(Alguns productes, de manera més coherent, utilitzen tant *m* amb el significat 'nom masculí' com *tr* amb el significat 'verb transitiu', però són majoritaris els productes que fan la substitució de codis en els noms i la complementació en els verbs.)
- (3) Trencar l'aparença d'unitat en la categoria lèxica que haurien de tenir totes les denominacions d'un mateix terme. Així, entre una denominació amb el codi *m* i una denominació amb el codi *f*, no hi ha cap unitat formal, com tampoc no hi és entre *m* ('masculí') i *n* ('nom', en anglès).

Per tant, creiem que la solució ideal seria adoptar un codi per a la categoria lèxica *nom* i mantenir-lo quan s'hi afegixen els codis de gènere i nombre, en comptes de donar-lo per sobreentès.

Ara bé, un cop establerta la conveniència d'un codi per a indicar la categoria lèxica de nom, encara hi ha pendent el problema de determinar quin ha de ser aquest codi, ja que, com hem establert a 2.4.4, convé que sigui adequat a un gran nombre de llengües. S'ha de decidir, doncs, quina representació ha de tenir la categoria *nom*.

La suma del codi de categoria lèxica i el codi de trets morfològics es fa, per exemple, a Rousseau (2008). En aquest document es fa una reflexió interessant sobre aquest problema de substituir el codi de categoria lèxica pel codi de gènere. Tanmateix, per respecte a la tradició de cada llengua, Rousseau proposa dos codis diferents per a la categoria lèxica *nom*: *n.*, de l'arrel *nom*, o *s.*, de l'arrel *substantiu*, segons la llengua.

D'aquesta manera, resol el problema que sovint els noms siguin les úniques denominacions sense codi de categoria lèxica pròpiament dit (ja que és freqüent que només hi consti el gènere), però no resol l'inconvenient que les denominacions de llengües diferents tinguin codis diferents per a la mateixa categoria.

A continuació recollim en un quadre quines denominacions utilitzen habitualment els diccionaris de referència en diverses llengües per a referir-se a aquesta categoria i amb quins codis les representen. Com es pot observar, en la majoria de llengües es dona la parella *nom-substantiu*, tot i que unes llengües prioritzen el primer element de la parella i d'altres el segon:

Llengua	Nom categoria lèxica	Codi habitual
català	nom	— [codi gènere]
	substantiu	—
castellà	nombre	—
	sustantivo	— [codi gènere]
francès	nom	n
	substantif	—
italià	nome	—
	sostantivo	s
portuguès	nome	—
	substantivo	s
romanès	nume	—
	substantiv	— [codi gènere]
anglès	noun	n
	substantive	—
alemany	Nomen	—
	Substantiv	— [codi gènere]

Davant d'aquesta dicotomia entre *nom* i *substantiu*, proposem utilitzar *nom* com a denominació de la categoria, perquè la gramàtica actual tendeix més a aquest ús i perquè sembla una denominació més pròpia de la llengua general (i, doncs, més coneguda) que no pas *substantiu*.³¹ Com a conseqüència, el codi d'aquesta categoria lèxica hauria de ser *n* i no *s*.

Aquest codi *n* de la categoria lèxica de nom es combinaria amb els diversos trets morfològics de gènere i nombre oportuns, en unes combinacions que resulten comprensibles des de la majoria de llengües usals en el nostre àmbit terminològic.

L'única excepció a aquesta facilitat d'interpretació són els codis *n m i f* i *n m o f*, ja que les conjuncions que contenen són pròpies del català. Per a aquests casos, doncs, creiem que podrien resultar útils els codis *n m, f* (equivalent a *n m i f*, indica que el gènere està determinat pel sexe del referent) i *n m/f* (equivalent a *n m o f*, indica que el gènere no està determinat pel sexe del referent). D'aquesta manera s'evitarien problemes idiomàtics.

El quadre següent mostra la nostra proposta global per als noms. Aquesta proposta té en compte alhora les peculiaritats morfològiques necessàries en diverses llengües, la conveniència de conservar un mateix nucli del codi en tots els noms i la facilitat d'utilització en moltes llengües.

31. Etimològicament, hi ha diferències: *nom* designaria totes les paraules de la categoria nominal, les quals podrien ser noms substantius (o *substantius*) o bé noms adjectius (o *adjectius*), mentre que *substantiu* designaria un tipus de noms. L'ús de *nom* com a sinònim de *nom substantiu* o *substantiu*, però, ja és habitual i admès en totes les llengües.

Categoria lèxica	Gènere	Nombre	Codi proposat
nom	—	singular i plural (<i>man, table</i>) [anglès]	<i>n</i>
	masculí	singular i plural (<i>accès seqüencial</i>)	<i>n m</i>
		plural lexicalitzat (<i>platerets</i>)	<i>n m pl</i>
	femení	singular i plural (<i>glicina</i>)	<i>n f</i>
		plural lexicalitzat (<i>deixalles</i>)	<i>n f pl</i>
	neutre	singular i plural (<i>Kind</i>) [alemany]	<i>n n</i>
	masculí i femení	singular i plural (<i>pivot mitjà, pivot mit- jana</i>) (<i>modista</i>)	<i>n m, f</i>
	masculí o femení	singular i plural (<i>dolor</i>)	<i>n m/f</i>

Evidentment, a partir d'aquesta base és lícita qualsevol altra combinació que pugui requerir una llengua concreta: *n pl* ('nom plural'), *n n pl* ('nom neutre plural'), *n m/n* ('nom masculí o neutre'), etc.

c) *Adjectius*

Els adjectius mantenen lligams estrets amb els noms, motiu pel qual en diverses llengües (com ara el català) presenten flexió de nombre i de gènere per a concordar amb el nom que complementen. Tot i això, la variació és gran, perquè les llengües sense flexió de gènere en els noms tampoc no en tenen en els adjectius i perquè hi ha llengües que no tenen flexió de nombre per als adjectius (per exemple, l'anglès).

A continuació, doncs, abordem el tractament de les característiques morfològiques dels adjectius en aquelles llengües en què els adjectius tenen gènere i nombre, ja que per a totes les altres se sobreentén que la categoria lèxica sempre ha de ser *adjectiu*, sense més:

- (1) *Gènere*: Pràcticament tots els adjectius de les llengües de gènere es poden flexionar en tots els gèneres, tant si tenen una forma diferenciada per a cada gènere (*profà*, *profana*) com si tenen una mateixa forma (*sobrenatural*). El motiu de la flexió de gènere és que els adjectius no tenen un gènere intrínsec (com sí que tenen els noms), sinó que s'adapten al gènere del nom que complementen. En general, doncs, la categoria lèxica dels adjectius no necessita incloure mai cap indicació específica sobre el gènere.

Tot i això, hi ha un cas particular que pot fer dubtar: els adjectius que s'apliquen només a un referent de sexe masculí o un referent de sexe femení. Per a aquests casos cal recordar, però, que l'adjectiu no té gènere i que no concorda amb el referent sinó amb un nom. Tenint en compte, doncs, que probablement sempre podrem trobar un nom de gènere masculí adequat a un referent de sexe femení, i a l'inrevés (per exemple, podem referir-nos a un home com a "*Persona* de sexe masculí" o a una dona com a "*Individu* de sexe femení"), tampoc en aquests casos hauríem d'afegir cap característica morfològica a la categoria lèxica *adjectiu*.

És un exemple d'adjectiu que aparentment només admet el gènere femení el cas següent:

prenyada *adjectiu femení*

VETERINÀRIA I RAMADERIA. Dit de la femella que porta a l'úter un embrió o un fetus.

Semànticament, *prenyada* només es pot aplicar a una femella; tot i això, també podem parlar de *animals prenyats* o *exemplars prenyats*, en què el gènere masculí del nom (*animal*, *exemplar*) obliga l'adjectiu a concordar-hi.

Per tant, és preferible la solució següent:

→ **prenyat -ada** *adjectiu*

VETERINÀRIA I RAMADERIA. Que porta a l'úter un embrió o un fetus.

(2) *Nombre*: Pràcticament tots els adjectius de les llengües amb flexió de nombre en els adjectius es poden flexionar en singular i en plural, gairebé sempre amb formes diferenciades per a un i altre (*profà-profana, profans-profanes; sobrenatural, sobrenaturals*). El nombre dels adjectius depèn gramaticalment del nom amb què concordi, mentre que el nombre dels noms depèn de les necessitats discursives. En general, doncs, la categoria lèxica dels adjectius no necessita incloure mai cap indicació específica sobre el nombre.

També en el cas del nombre, però, hi ha un cas particular que pot provocar dubtes: els adjectius que tenen una mateixa forma per al singular i per al plural, resolts de vegades amb la marca *invariable* en la categoria lèxica (amb un codi del tipus *inv*). S'ha de tenir present, però, que un *adjectiu invariable* no és un adjectiu defectiu (és a dir, no passa que no pugui complementar un nom masculí singular, un nom femení singular, etc.) sinó que és un adjectiu que utilitza una mateixa forma per a tots els casos. La invariabilitat de la forma de l'adjectiu, doncs, afecta la denominació i no la categoria lèxica. Com que, tot i això, és una informació útil per a l'usuari saber que un adjectiu és igual en singular i en plural, recomanem explicar-ho a l'apartat de la nota.

Per exemple:

antirovell *adjectiu invariable*

ENGINYERIA MECÀNICA. Que evita la formació de rovell.

Semànticament, *antirovell* es pot aplicar a noms de qual-sevol gènere i nombre: *producte antirovell, substància antirovell; productes antirovell, substàncies antirovell*. La seva categoria lèxica, doncs, no té cap particularitat

especial respecte a un adjectiu com ara *blanc* (amb la flexió *blanc*, *blanca*; *blancs*, *blanques*).

Per tant, és preferible la solució següent:

→ **antirovell** *adjectiu*

ENGINYERIA MECÀNICA. Que evita la formació de rovell.

NOTA: En català, *antirovell* té la mateixa forma en singular i en plural.

A banda d'aquest cas, n'hi ha un altre encara més rar: els adjectius que només tenen una forma de plural i només poden complementar, per tant, noms flexionats en plural. Si es trobessin casos d'aquesta mena, caldria assignar-los, ara sí, un codi del tipus *adj pl*, perquè es tracta d'una característica morfològica que afecta la categoria lèxica. Ara bé, cal tenir en compte que no hem pogut documentar cap cas així en diccionaris terminològics i que en els diccionaris lexicogràfics només hi ha casos de llengua general (com ara *diferents* o *diversos* amb el sentit 'uns quants').

Finalment, cal recordar que és preferible no indicar a la categoria lèxica el caràcter locutiu d'una denominació adjectival (vegeu l'apartat *a*). Per tant, una denominació amb valor d'adjectiu hauria de tenir la categoria única *adjectiu* i no *locució adjectival*, tant si està formada per una paraula sola com si està formada per diverses paraules.

Els exemples següents mostren el tractament donat als adjectius pel que fa a la categoria lèxica i també pel que fa a la denominació:

Denominacions amb formes diferenciades pel gènere

profà -ana *adjectiu*

ANTROPOLOGIA. Que no té caràcter sagrat.

Denominacions amb una sola forma en tots els gèneres

sobrenatural *adjectiu*

ANTROPOLOGIA. Que excedeix les lleis i les forces conegudes de la natura.

Pel que fa a la representació, doncs, l'únic problema que planteja aquesta categoria lèxica és que en algunes llengües habitualment utilitzades en treballs terminològics del nostre àmbit hi ha petites diferències de codi. Com que aquesta diversitat, però, és molt petita, tal com mostra el quadre següent (extret de diccionaris de referència), creiem que es pot obviar i utilitzar, per a totes les llengües, el mateix codi: *adj* (en el supòsit que es vulgui atribuir categoria lèxica als equivalents).

Llengua	Nom cat. lèxica	Codi habitual	Codi proposat
català	adjectiu	adj	adj
castellà	adjetivo	adj	
francès	adjectif	adj	
italià	aggettivo	agg	
portuguès	adjectivo	adj	
romanès	adjectiv	adj	
anglès	adjective	adj	
alemany	Adjektiv	Adj	

d) Verbs

En el cas dels verbs, la particularitat més destacable és que el camp de la categoria lèxica recull informació sintàctica (concretament, sobre el règim sintàctic) i, si és necessari, també informació morfològica (concretament, sobre la pronominalització).

A continuació abordarem la **informació sintàctica** proporcionada en el camp de la categoria lèxica dels verbs, que se centra en la transitivitat; en relació amb aquesta qüestió, també estudiarem el tractament dels verbs de doble règim, dels usos absoluts i de les locucions.

- (1) *Transitivitat*: Tradicionalment, tant en terminologia com en lexicografia, aquest tret sintàctic s'ha marcat sempre en els verbs. El marcatge consistia a indicar si un verb

determinat es construeix amb un complement obligatori sense preposició que sol admetre la construcció passiva (l'anomenat *complement directe*), o bé si es construeix sense un complement d'aquestes característiques. En el primer cas tindríem un verb transitiu i, en el segon cas, un verb intransitiu. De manera complementària, de vegades també s'ha marcat l'ús absolut, és a dir la possibilitat d'utilitzar un verb transitiu sense complement directe (vegeu més avall).

Ara bé, aquesta doble caracterització (triple si hi comptem els usos absoluts) és netament insatisfactòria per un motiu clar: perquè no permet fer distincions entre els casos dels verbs intransitius amb un complement obligatori introduït amb preposició (l'anomenat *complement de règim*, *complement preposicional*, etc.) i els casos dels verbs intransitius que no necessiten mai cap complement (a diferència dels verbs que accepten un ús absolut).

Són un exemple de la insuficiència de la caracterització d'un verb com a verb intransitiu els casos següents:

comunicar *verb intransitiu*

SOCIETAT DE LA INFORMACIÓ. Tenir, un telèfon al qual s'està trucant, la línia ocupada.

accedir *verb intransitiu*

SOCIETAT DE LA INFORMACIÓ. Introduir-se en un sistema informàtic, en un fitxer o en un sistema de transmissió per disposar de les dades o els recursos que conté.

Comunicar, en el sentit exemplificat, no té mai un complement, mentre que *accedir* ha de portar un complement (*sistema informàtic*, *fitxer* o *sistema de transmissió*) que expliciti on s'introdueix el subjecte. La categoria lèxica, però, no pot indicar aquesta diferència perquè és la mateixa per a tots dos.

Fins ara, no sembla que les obres terminològiques hagin assajat cap solució a aquest problema. En canvi, sí que es poden trobar propostes sobre aquesta qüestió en algunes obres lexicogràfiques. Això permet distingir entre dues grans solucions:

(1) *Verb transitiu, verb de règim (o verb preposicional), verb intransitiu*

Es consideren verbs intransitius els verbs que no exigeixen cap complement i es crea una categoria nova al mateix nivell que les altres:

- *verb de règim o verb preposicional*: S'aplica als verbs que exigeixen un complement preposicional o complement de règim (equival a *verb transitiu indirecte* en la solució 2).

Pròpia sobretot del català i el castellà, tot i no ser en cap cas majoritària (es pot trobar utilitzada al *Gran Larousse català*).

(2) *Verb transitiu (verb transitiu directe, verb transitiu indirecte), verb intransitiu*

Es consideren verbs intransitius els verbs que no exigeixen cap complement i s'amplia l'abast dels verbs transitius, que queden dividits en dues subcategories noves:

- *verb transitiu directe*: S'aplica als verbs transitius que exigeixen un complement directe (és a dir, el que habitualment s'entén per *verb transitiu*)
- *verb transitiu indirecte*: S'aplica als verbs que exigeixen un complement de règim (equival a *verb de règim o verb preposicional* en la solució 1).

Pròpia sobretot del francès i el portuguès, que potser són les llengües en què més s'ha abordat aquesta qüestió (es pot trobar utilitzada a *Le Nouveau Petit Robert: dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*).

Totes dues solucions presenten problemes de cara a l'usuari:

- (1) La solució 1 restringeix el significat usual de verb intransitiu en els diccionaris i afegeix una categoria nova.
- (2) La solució 2 restringeix el significat usual de verb intransitiu, afegeix dues subcategories noves i amplia el significat de verb transitiu per incloure-hi verbs que no admeten una construcció passiva (els verbs amb complement de règim).

De les diverses opcions possibles per a indicar l'existència d'un complement de règim, probablement la que distorsiona menys el sistema tradicional és la triple distinció *verb transitiu* (amb complement directe), *verb preposicional* (amb complement de règim; com argumentem més endavant, preferim la denominació *verb preposicional* a *verb de règim*) i *verb intransitiu* (sense complement necessari). D'aquesta manera, per a establir la informació sintàctica d'una denominació verbal haurem de mirar els punts següents:

- a) *Si exigeix un complement al seu context.*
En cas de no exigir-lo, és un verb intransitiu; en cas d'exigir-lo, encara pot ser un verb transitiu o un verb preposicional.
- b) *Si, en el supòsit d'exigir un complement, es tracta d'un complement directe o un complement de règim.*
En cas d'exigir un complement directe, és un verb transitiu; en cas d'exigir un complement de règim, és un verb preposicional.

Reprenent els exemples anteriors, la triple classificació dels verbs proposada tindria aquest resultat:

Estructura 1: SUBJECTE [*una persona*] - VERB [*teledirigir*]
- COMPLEMENT DIRECTE [*objecte*]

teledirigir *verb transitiu*

SOCIETAT DE LA INFORMACIÓ. Dirigir un objecte a distància per mitjà de senyals elèctrics o electro-magnètics.

Estructura 2: SUBJECTE [*una persona*] - VERB [*accedir*] -
COMPLEMENT DE RÈGIM [*A un sistema informàtic, un fitxer, un sistema de transmissió*]

accedir *verb preposicional*

SOCIETAT DE LA INFORMACIÓ. Introduir-se en un sistema informàtic, en un fitxer o en un sistema de transmissió per disposar de les dades o els recursos que conté.

Estructura 3: SUBJECTE [*un telèfon*] - VERB [*comunicar*]

comunicar *verb intransitiu*

SOCIETAT DE LA INFORMACIÓ. Tenir, un telèfon al qual s'està trucant, la línia ocupada.

- (2) *Verbs de doble règim*: Els verbs de doble règim són els verbs que admeten, *sense canviar de significat*, una construcció de complement obligatori sense preposició i una construcció de complement obligatori amb preposició. Amb els codis tradicionals, es tracta d'un verb transitiu i intransitiu; amb la proposta que fem aquí, seria un verb transitiu o preposicional. S'ha de remarcar, però, que es tracta d'un cas molt poc freqüent.

És un exemple de verb de doble règim sintàctic el cas següent:

arremetre *verb transitiu o preposicional*

ESGRIMA. Executar contra el tirador adversari una acció ofensiva o contraofensiva directa a continuació d'una parada de l'altre i sense haver tornat a la guàrdia entremig.

A partir del codi de categoria lèxica, tant és possible *arremetre un adversari (verb transitiu)* com *arremetre contra un adversari (verb preposicional)*.

(3) *Ús absolut*: Aquest punt ja ha estat indicat en l'apartat de la transitivitat, però no ha estat resolt. S'entén per ús absolut la construcció sense complement directe d'un verb normalment transitiu. La representació d'aquest tret presenta almenys dos grans problemes:

- a) Complexitat, perquè no és gens fàcil establir quins verbs transitius poden construir-se sense complement i quins no.³²
- b) Asistematicitat, com a conseqüència del problema 1.

En realitat, a l'extrem un nombre altíssim de verbs transitius són imaginables en un context sense complement directe (com a mínim, tots els que indiquen un procés, vegeu la nota 32). D'aquí la dificultat d'establir en quins casos l'ús absolut està prou establert i en quins no.

Per tant, sembla aconsellable prescindir d'aquesta indicació. Això voldria dir, doncs, que no s'ha d'utilitzar mai el codi *v abs* d'alguns diccionaris i que tampoc s'ha de donar aquest significat al codi *v tr i intr*, tal com fan altres diccionaris. (Aquest últim codi també s'ha utilitzat, com ja hem vist, per a casos de verbs de doble règim.)

(4) *Locucions*: Les distincions *verb transitiu - verb preposicional - verb intransitiu* (o bé *verb transitiu - verb intransitiu*, si es prefereix) també s'haurien d'aplicar a les locucions, d'acord amb el criteri de no tenir en compte el caràcter locutiu d'una denominació. (Vegeu l'apartat a.) És important tenir en compte que el que es valora és l'estructura

32. És una mostra de la complexitat d'acotar els usos absoluts l'excel·lent estudi de Joana Rosselló a la *Gramàtica del català contemporani* (vol. 2, pàg. 1902): En general, considera que l'admeten els verbs de procés, enfront dels verbs estatius. Dins dels verbs de procés, però, hi són especialment propicis els verbs de creació i consumpció i els d'impacte; igualment, en determinats casos el verb té el mateix significat que si tingués el complement realitzat, mentre que en d'altres el significat es matisa i, doncs, caldria parlar de termes diferents.

sintàctica que un verb imposa al context, i no l'estructura del verb mateix. Per tant, en el cas d'una locució verbal (també en podem dir *denominació sintagmàtica verbal*), no hem de mirar si el verb que funciona com a nucli té un complement en la mateixa denominació, sinó si el conjunt de la denominació necessita un complement en el discurs.

Són exemples del tractament proposat per a les locucions verbals els casos següents:

Estructura 1: SUBJECTE [*una persona*] - VERB [*treure a terra*] - COMPLEMENT DIRECTE [*una embarcació*]

treure a terra *verb transitiu*

VELA. Fer sortir una embarcació del mar.

Estructura 2: SUBJECTE [*una persona*] - VERB [*donar bany*] - COMPLEMENT DE RÈGIM [*A una peça de fusta*]

donar bany *verb preposicional*

sin. **tenyir** *verb transitiu*³³

FUSTERIA. Impregnar una peça de fusta d'una matèria colorant abans d'envernissar-la per tal de donar-li color o canviar-ne el que té.

Estructura 3: SUBJECTE [*una persona*] - VERB [*afluixar les regnes* | *renunciar a un intent*]

afluixar les regnes *verb intransitiu*

HÍPICA. Disminuir suaument la tibantor de les regnes deixant-les anar.

renunciar a un intent *verb intransitiu*

HALTEROFÍLIA. Decidir, un aixecador, no fer un dels tres intents a què té dret, generalment per motius tàctics.

Pel que fa a la **informació morfològica** inclosa en la categoria lèxica *verb*, es tracta de la pronominalització.

33. La utilització de la categoria *verb preposicional* permet que el tractament de les denominacions d'aquest terme sigui més coherent: *donar bany* i *tenyir* necessiten un complement, però en un cas es construeix amb preposició i en l'altre sense; en canvi, si *donar bany* és *verb intransitiu*, es podria interpretar que no necessita complement, de manera que no lligaria amb *tenyir*.

Tradicionalment sempre s'ha marcat en la categoria lèxica el caràcter pronominal de determinats verbs. Es tracta, de fet, d'una indicació redundant respecte de la denominació (que ja recull sempre el pronom, vegeu el punt 2.4.2.c). De fet, aquesta indicació té més sentit en lexicografia, en què un verb considerat transitiu —i, doncs, amb entrada sense pronom— pot tenir una accepció pronominal. Tot i això, com que es tracta d'una qüestió que afecta la flexió del verb, es pot considerar que és convenient recollir-la.

En canvi, no és gaire justificable la pràctica també tradicional de considerar el codi de verb pronominal com a alternatiu al codi de verb transitiu o verb intransitiu, i no com a complementari. I diem que no és justificable perquè un verb pronominal tant pot tenir un complement directe o un complement de règim com no tenir complement. La pronominalització fa referència a la morfologia; la transitivitat, a la sintaxi.

D'acord amb el criteri introduït en català pel DIEC2, doncs (i ja aplicat abans en lexicografia italiana, per exemple), sembla aconsellable tenir en compte tant la pronominalització com la transitivitat a l'hora de caracteritzar un verb. D'aquesta manera, proposem estudiar totes dues qüestions davant de qualsevol verb:

- a) *Si és un verb transitiu, preposicional o intransitiu.*
- b) *Si aquest verb, que és transitiu, preposicional o intransitiu, és pronominal o no. En cas afirmatiu, tindríem, respectivament, un verb transitiu pronominal, un verb preposicional pronominal o un verb intransitiu pronominal.*

Són exemples del tractament proposat per als verbs pronominals els casos següents:

Estructura 1: SUBJECTE [*una persona*] - VERB [*arrogar-se*] - COMPLEMENT DIRECTE [*una facultat, un poder*]

arrogar-se verb transitiu pronominal

DRET PENAL. Apropiar-se una facultat o un poder sense tenir-hi dret.

Estructura 2: SUBJECTE [*una persona*] - VERB [*anticipar-se*] - COMPLEMENT DE RÈGIM [*A l'adversari*]

anticipar-se *verb preposicional pronominal*

JUDO; KARATE. Impedir a l'adversari de començar els moviments que previsiblement tenia intenció de fer de manera immediata.

Estructura 3: SUBJECTE [*una persona*] - VERB [*ofegar-se*]

ofegar-se *verb intransitiu pronominal*

BOMBERS. Asfixiar-se per immersió.

Finalment, abordarem la representació que cal fer de tots aquests fenòmens. En aquest punt, cal tenir en compte que la complexitat de la informació sintàctica i morfològica afegida a la categoria lèxica dels verbs dificulta el disseny de trobar uns codis aplicables a un gran nombre de llengües.

Pel que fa al codi estricte de la *categoria lèxica*, hi ha una pràctica unanimitat en els diccionaris de referència d'unes quantes llengües, gràcies a la proximitat de les denominacions. Proposem, doncs (malgrat l'anglès), utilitzar el codi *v*.

Llengua	Nom cat. lèxica	Codi habitual	Codi proposat
català	verb	v	v
castellà	verbo	— [codi règim]	
francès	verbe	v	
italià	verbo	v	
portuguès	verbo	v	
romanès	verb	v	
anglès	verb	vb	
alemany	Verb	V	

Pel que fa a la *caracterització morfològica i sintàctica* dels verbs, no són problemàtiques ni la pronominalització ni la distinció entre verb transitiu i verb intransitiu:

- (1) En el primer cas, perquè la construcció pronominal resolta amb un morfema adjuntat als verbs (*adonar-se*) no és un fenomen general i, per tant, només s'ha de prendre en consideració en les llengües afectades; a més, moltes de les llengües amb aquest fenomen utilitzen l'etiqueta *verb pronominal*.
- (2) En el segon cas, perquè la transitivitat, entesa com a exigència d'un complement directe (*verb transitiu*) o no-exigència d'un complement directe (*verb intransitiu*) és una distinció general a moltes llengües, les quals, a més, solen utilitzar aquestes mateixes denominacions.

En canvi, sí que pot ser problemàtica la categoria *verb preposicional* que proposem. Bàsicament, per dos motius:

- a) Es tracta d'una categoria que pot interferir amb denominacions paral·leles d'altres llengües.
Per exemple, en anglès *prepositional verb* s'utilitza sovint per a denominar un tipus de *phrasal verbs* en què la partícula afegida al verb és una preposició (*look after*). Aquests casos de l'anglès, com el dels *phrasal verbs* que contenen un adverbí, sembla convenient resoldre'ls recollint la preposició en la denominació i atribuint al conjunt la categoria de verb transitiu, verb preposicional o verb intransitiu que li correspongui segons que exigeixi un complement directe, que exigeixi un complement de règim o que no exigeixi cap complement.
- b) Es tracta d'una categoria no utilitzada en l'anàlisi d'algunes llengües.
Per exemple, en francès i en portuguès, si bé també s'usa *complement de règim verbal* i *verb de règim*, és majoritari parlar de *verbs transitius directes* (verbs transitius amb complement directe) i *verbs transitius indirectes* (verbs de règim). I en altres llengües, com ara l'italià, no sembla que es faci cap distinció denominativa entre els verbs intransitius que no exigeixen complement i els que sí.

Cate- goria lèxica	Informació sintàctica		Informació morfològica		Codi pro- posat
	Tret sintàctic	Valor	Tret morfològic	Valor	
verb	transitiu	Exigeix comple- ment sense preposició	no pronominal	No exigeix pronom de subjecte	v tr
			pronominal	Exigeix pronom de subjecte	v tr pron
	preposi- cional	Exigeix comple- ment amb preposició	no pronominal	No exigeix pronom de subjecte	v prep
			pronominal	Exigeix pronom de subjecte	v prep pron
	transitiu i preposi- cional	Exigeix comple- ment sense preposició o bé comple- ment amb preposició	no pronominal	No exigeix pronom de subjecte	v tr/ prep
			pronominal	Exigeix pronom de subjecte	v tr/ prep pron
	intransitiu	No exigeix cap comple- ment	no pronominal	No exigeix pronom de subjecte	v intr
			pronominal	Exigeix pronom de subjecte	v intr pron

Tot i això, la utilitat d'aquesta nova categoria per a l'usuari sembla clara. Considerem adequat, doncs, d'aplicar-la a totes les llengües en què tingui sentit. Pel que fa a la manera de representar-la, proposem fer servir el codi *v prep* i la descodificació «Verb preposicional», ja que resulten més fàcils d'entendre i d'usar des d'altres llengües que no pas *v règ* i «Verb de règim». En aquest cas, doncs, prescindim del fet que en català sembla

més freqüent *verb de règim* i que alguna obra lexicogràfica ja havia utilitzat *v règ* (per exemple, el *Gran Larousse Català*, com ja hem indicat).

El quadre anterior mostra les diverses combinacions possibles entre la categoria lèxica de verb i la informació sintàctica i morfològica que considerem oportú d'incloure-hi.

e) *Adverbis*

En el cas dels adverbis, no es recull mai informació morfològica, perquè els adverbis són invariables, ni tampoc informació sintàctica.

Recordem que, com en les altres categories, és millor no indicar a la categoria lèxica que una denominació és una locució (vegeu l'apartat a). Per tant, una denominació amb valor d'adverbi hauria de tenir la categoria única *adverbi* i no *locució adverbial*, tant si està formada per una paraula sola com si està formada per diverses paraules.

El tractament habitual consisteix a utilitzar el codi de categoria lèxica *adverbi* sense cap afegiment.

Són exemples del tractament donat als adverbis els casos següents:

notarialment *adverbi*

NOTARIA. Per mitjà de notari.

a la part *adverbi*

AGRICULTURA. RAMADERIA. PESCA. Manera de repartir els guanys del treball fent que cada treballador tingui dret a una part.

Pel que fa a la representació, la diversitat denominativa és molt petita en les llengües considerades, i encara més la diversitat del codi. No sembla que hi hagi cap problema, doncs, a proposar un únic codi *adv* per a aquesta categoria.

Llengua	Nom cat. lèxica	Codi habitual	Codi proposat
català	adverbi	adv	adv
castellà	adverbio	adv	
francès	adverbe	adv	
italià	adverbio	adv	
portuguès	advérbio	adv	
romanès	adverb	adv	
anglès	adverb	adv	
alemany	Adverb	Adv	

f) Interjeccions

En el cas de les interjeccions, no es recull mai, tampoc, ni informació morfològica ni informació sintàctica.

Com que no és una categoria gaire usual, ni tan sols generalment acceptada, pot ser útil recordar-ne les característiques: una interjecció és un terme amb una denominació invariable i amb valor d'oració, és a dir que no pot funcionar a l'interior d'una oració més àmplia i que té un significat ple per si sol. En terminologia, són un cas prototípic d'interjeccions les ordres.

Les interjeccions amb valor terminològic que hem exposat corresponen al que Cuenca (2002) anomena *interjeccions impròpies*. D'acord amb aquesta autora, les interjeccions pròpies són formes simples molt fixades únicament amb valor interjectiu (*oh!*, *ecs!*, etc.), mentre que les interjeccions impròpies són expressions més complexes derivades de construccions lèxiques que han quedat fixades per l'ús (*Mare de Déu!*, *ostres!*, *bon dia!*).

Tal com es pot veure, les interjeccions pròpies difícilment poden ser objecte del treball terminològic, mentre que es poden assimilar a les interjeccions impròpies diverses ordres i preguntes amb valor terminològic pertanyents, per exemple, a l'àmbit esportiu.

Com en les altres categories, no és rellevant indicar que una interjecció està formada per més d'una paraula —és a dir, no s'hauria de marcar com a locució. (Vegeu l'apartat a.)

El tractament habitual consisteix a utilitzar el codi de la categoria lèxica *interjecció* sense cap afegiment. A més, en cas que tinguin un valor entonatiu especial, les denominacions s'acompanyen d'un signe d'admiració o d'interrogació.

Són exemples del tractament donat a les interjeccions els casos següents:

no molesteu *interjecció*

HOTELERIA I TURISME Expressió escrita en un cartell de porta amb què els clients indiquen, penjant-la al pany de fora de la seva habitació, que no volen ser destorbats o no volen que ningú entri a l'habitació quan no hi són.

va de bo! *interjecció*

PILOTA VALENCIANA Expressió amb què el servidor indica que es disposa a fer el servei.

llestos? *interjecció*

ESGRIMA Expressió amb què l'àrbitre demana als tiradors si estan a punt per a començar el combat.

Pel que fa a la **presentació**, tant les denominacions de la categoria com els codis utilitzats presenten una unitat força gran. Davant d'això, proposem fer servir sempre el codi *interj*.

Llengua	Nom cat. lèxica	Codi habitual	Codi proposat
catlà	interjecció	interj	interj
castellà	interjección	interj	
francès	interjection	interj	
italià	interiezione	inter	
portuguès	interjeição	interj	
romanès	interjecție	interj	
anglès	interjection	interj	
alemany	Interjektion	Int	

2.4.5 Àrea temàtica

L'àrea temàtica d'un terme és la branca de l'arbre de camp a què s'ha atribuït aquell terme. Posades totes juntes, doncs, les àrees temàtiques d'un diccionari coincideixen amb l'arbre de camp, ja que no són sinó una aplicació d'aquest arbre als termes.

Tal com hem comentat a l'apartat corresponent (vegeu el punt 2.3.2), l'arbre de camp és un esquema jerarquitzat de les diverses àrees d'una matèria. Es tracta d'una llista de noms o sintagmes nominals classificats en nivells i subnivells, cadascun dels quals pot funcionar com a àrea temàtica.

Si diem que els nivells i subnivells *poden* funcionar com a àrea temàtica és perquè no tots han de tenir per definició termes assignats: sí que és obligatori en les àrees temàtiques d'últim nivell, ja que, si no, es tractaria d'àrees sense cap funció que no haurien de figurar en l'arbre de camp; en canvi, pot ser que les àrees que fan de nus d'altres àrees no tinguin cap terme assignat, perquè ja fan la funció d'agrupar àrees de nivell més baix.

Les àrees temàtiques tenen la finalitat de classificar els termes en grups conceptualment pròxims. Aquesta classificació resulta molt útil tant per a elaborar el diccionari com per a consultar-lo (vegeu el punt 2.3.2):

- (1) En l'elaboració, ajuda els autors a assegurar una representació adequada de cada grup en l'obra i també a redactar definicions controlades (vegeu el punt 2.4.6).
- (2) En la consulta, dóna una primera aproximació del significat del terme a l'usuari i també li permet refer la classificació de la terminologia de l'àmbit.

A l'hora de redactar la definició, és molt important tenir en compte el valor d'aproximació semàntica que té l'àrea temàtica per evitar de caure en la redundància. És a dir, la definició presuposa l'àrea temàtica i en cap cas ha de repetir la informació que ja consta en aquest altre camp. (Vegeu el punt 2.4.6.)

D'aquesta manera, l'àrea temàtica funciona com un encapçalament de la definició, sovint situat just abans de la definició o bé darrere la denominació que encapçala la fitxa. Ara bé, sigui quina sigui la ubicació de l'àrea dins la fitxa, pel que fa a la tipografia convé que quedi perfectament distingida de la definició.

El TERMCAT, per raons editorials de visualització, dóna un format diferent a l'àrea temàtica segons que es tracti d'un diccionari publicat en línia, d'un diccionari publicat en paper o del Cerca-term:

- (1) En els diccionaris en paper, es presenta l'àrea temàtica abans que la definició, dintre la mateixa línia, separada amb un punt de la definició i escrita en versaletes.

de llinda *adj*

sin. compl. **a nivell** *adj*

ELEMENTS ARQUITECTÒNICS. Dit de l'arc o de la volta que té l'intradós gairebé horitzontal.

- (2) En els diccionaris en línia, es presenta l'àrea temàtica abans que la definició, en una línia pròpia, entre angles i escrita en rodona.

de llinda *adj*

sin. compl. **a nivell** *adj*

<Elements arquitectònics>

Dit de l'arc o de la volta que té l'intradós gairebé horitzontal.

- (3) En el Cercaterm, es presenta l'àrea temàtica a continuació de la denominació que encapçala la fitxa i escrita en rodona.³⁴

de llinda *adj*

Arqueologia > Construccions > Elements arquitectònics

de llinda *loc adj*

sin. compl. **a nivell** *adj*

Dit de l'arc o de la volta que té l'intradós gairebé horitzontal.

Tots aquests criteris, evidentment, estan subjectes a revisions futures.

34. En aquest cas, a més, tal com es pot observar en l'exemple, no es dóna únicament l'àrea temàtica final, sinó que es dóna el recorregut temàtic complet. Vegeu la continuació d'aquest mateix punt.

D'altra banda, aquesta estructura de l'arbre de camp jerarquizada per nivells pot portar a defensar que l'àrea temàtica d'un terme hauria d'explicitar totes les branques de l'arbre de camp de les quals depèn aquesta àrea temàtica. Així, es faria el recorregut temàtic complet d'un terme (el que s'ha anomenat *ruta del coneixement*) des de l'àrea de nivell més alt fins a l'àrea de nivell més baix.

En aquesta opció de representació, és habitual marcar amb el signe inclusiu '>' el pas d'una àrea temàtica de nivell més alt a una àrea temàtica de nivell més baix.

És un exemple de recorregut temàtic complet d'un terme el cas següent:

risc mínim *n m*

GESTIÓ AMBIENTAL > POLÍTICA > INSTRUMENTS I MESURES DE CONTROL

Risc ambiental negligible, prèviament acordat, que pot presentar una instal·lació en cas d'accident.

El valor informatiu d'aquesta opció per a l'usuari és clar, ja que li mostra de manera precisa en quin punt de l'esquema s'insereix un terme, sense necessitat de consultar l'arbre de camp.

Ara bé, al costat d'un valor informatiu indubtable, també és veritat que, en un diccionari editat en paper, aquesta opció té un cost d'espai elevat —i, doncs, un cost econòmic. A més, s'ha de recordar que, davant del cos del diccionari, ja hi ha l'arbre de camp, que justament permet saber quina jerarquia d'àrees s'ha establert. Tot això fa que sovint els diccionaris (sobretot els editats en paper) facin constar únicament en els termes l'última de les àrees temàtiques de la qual depenen.

És un exemple d'àrea temàtica última recollida en un terme el cas següent:

representant *n m, f*

ADMINISTRACIÓ D'INFERMERIA. Persona que té la legitimitat per a actuar i decidir en nom d'una altra.

L'opció de recollir tots els nivells de les àrees, doncs, sembla especialment apropiada per a la consulta en línia, en què la pantalla mostra cada vegada una sola fitxa, i encara més per a les consultes d'eines que agrupen diferents diccionaris (com és el cas del Cercaterm).

Finalment, també és freqüent el cas de diccionaris publicats que no donen àrea temàtica per als termes, sigui perquè l'àmbit acotat ja és molt reduït, sigui perquè el nombre total de termes és baix, sigui per raons d'espai o sigui perquè no es pot assegurar l'estudi exhaustiu de cadascuna de les àrees. En tot cas, es facin públiques o no les àrees temàtiques, sembla del tot necessari classificar els termes en branques diferents del mateix àmbit a l'hora d'elaborar el diccionari, per a garantir-ne una redacció molt més controlada.

2.4.6 Definició

En qualsevol producte terminològic, la definició és cabdal per a establir amb precisió l'existència mateixa d'un terme, en primer lloc, i els límits d'aquest terme, en segon lloc. Aquesta estabilitat de significat que proporciona la definició fa possibles tots els punts següents durant l'elaboració del producte:

- (1) Determinar a quina branca de l'arbre de camp cal assignar un terme (és a dir, l'àrea temàtica).
- (2) Determinar que dues denominacions tenen el mateix significat (és a dir, són sinònimes).
- (3) Determinar que dues denominacions iguals tenen significats diferents (és a dir, són homògrafes).
- (4) Determinar la validesa dels equivalents proposats per a un terme.

Igualment, a l'usuari del producte també li aporta uns beneficis clars:

- (1) Assegurar la comprensió del terme en un text determinat.
- (2) Fer possible la utilització del terme en un text propi.

Tot i aquests múltiples avantatges, és freqüent que els diccionaris no tinguin definicions, sigui per raons d'espai, sigui per falta de temps per a controlar-ne la bondat, sigui perquè no són necessàries per a les finalitats previstes. Ara bé, això és acceptable per a la versió final d'un diccionari, però no ho hauria de ser al llarg de l'elaboració. En aquesta fase, és convenient disposar sempre de definicions de treball, que facin visible en tot moment a quin concepte fa referència cada terme.

A continuació estudiarem amb un cert deteniment la relació entre concepte i definició (punt 2.4.6.a), els tipus possibles de definicions i la utilitat de cadascun (punt 2.4.6.b), les característiques generals que han de complir les definicions terminològiques (punt 2.4.6.c) i, finalment, de quina manera s'han d'elaborar (punt 2.4.6.d).

Per a tots aquests punts ens basarem en l'obra del TERMCAT *La definició terminològica*, que aborda amb molt més detall cadascun dels punts aquí esbossats.

a) Concepte i definició

En terminologia, s'entén que un terme és la unió d'una denominació i un concepte utilitzats en un àmbit determinat. En un diccionari terminològic, la denominació es recull de manera directa, en un camp propi (específic per a cada llengua, en el cas freqüent d'un diccionari plurilingüe); en canvi, el concepte, com a conseqüència de la seva naturalesa abstracta, no pot ser recollit directament, sinó que ha de ser filtrat per una definició.

La definició no és la simple verbalització del concepte, sinó que és una representació del concepte. Podríem dir que, idealment, el concepte és inamovible i és perfecte, perquè recull tots els elements de la realitat a què fa referència la denominació i no en recull cap més. Per exemple, el concepte de *memòria flaix* engloba tots els subsistemes digitals reals que es poden denominar així i no n'engloba cap altre, com ara les memòries només de lectura.

Ara bé, el concepte és molt ampli, ja que conté tant els trets diferencials i els trets molt característics com els trets que no tenen ni valor diferencial ni valor especialment característic. Per exemple, en un elefant la trompa es pot considerar un tret diferenciador respecte als rinoceronts o els hipopòtams, i el color gris, un tret característic; en canvi, el gruix de la pell o l'alçada exacta es poden considerar trets no característics.

Enfront d'aquesta amplitud i aquesta falta de jerarquització de trets en el concepte, la definició és una essencialització, una mena de síntesi que recull només els trets amb valor diferenciador i els trets molt característics i, a més, que els recull d'acord amb una estructura que els classifica segons la seva importància. La definició, doncs, fa que el concepte pugui ser explicat, comprès i traduït. El fa manejable.

La relació directa entre concepte i definició té dues conseqüències importants:

- (1) Una definició no pot vehicular mai dos conceptes alhora.
- (2) Per a elaborar les definicions d'un diccionari terminològic és necessari haver aclarit prèviament com es relacionen els termes de l'àmbit en qüestió.

Pel que fa a la impossibilitat de vehicular dos conceptes alhora, comporta que no sigui aconsellable que una definició reculli dues o més frases que remetin a realitats diferents (ni que estiguin separades amb un signe de puntuació o una conjunció)³⁵ ni tampoc que tinguin dos descriptors (és a dir, dues paraules amb funció de nucli de la definició), situació en què tindriem l'anomenat *doblet descriptor*. (Vegeu, amb relació a aquesta última qüestió, el punt 2.4.6.c, en l'apartat de la unitat significativa i formal.)

35. Excepte, és clar, en un diccionari terminològic que s'hagi concebut amb accepcions, en comptes de reservar una fitxa de terme per a cada significat. Vegeu el punt 2.1.

Són exemples de definicions que no respecten la relació d'un a un entre concepte i definició els casos següents:

(1) *Dues definicions en una de sola*

mimèticament *adv*

ECOLOGIA. D'una manera mimètica (DEFINICIÓ 1), amb mimetisme (DEFINICIÓ 2).

→ ECOLOGIA. D'una manera mimètica.³⁶

(2) *Dos descriptors en una definició (doble descriptor)*

recollir *v tr*

INFORMÀTICA. *Anar a buscar* (DESCRIPTOR 1) una instrucció de la memòria principal i *portar-la* (DESCRIPTOR 2) a la unitat de processament.

→ INFORMÀTICA. Portar una instrucció de la memòria principal a la unitat de processament.

Pel que fa a l'esquema de l'àmbit previ a la redacció de les definicions, hauria de fer explícites les relacions existents entre els termes:³⁷

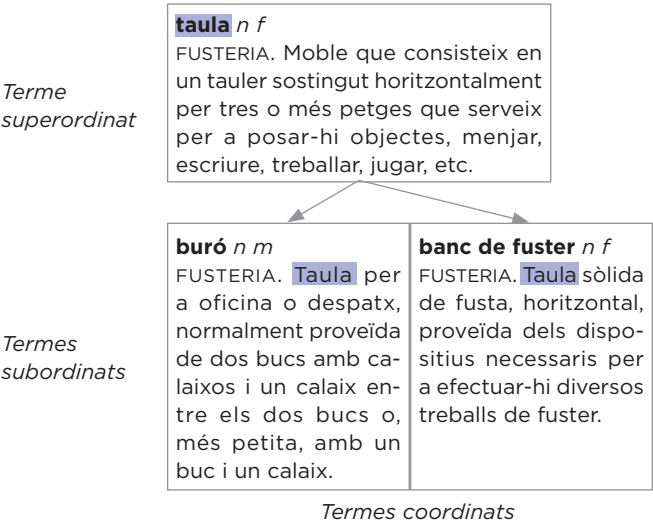
- (1) *Relacions jeràrquiques genèriques*, que fan que uns termes (*subordinats*) siguin tipus d'uns termes més generals (*superordinats*) i que diversos termes (*coordinats*) depenguin del mateix terme superordinat.
- (2) *Relacions jeràrquiques partitives* que fan que uns termes (*partitius*) siguin parts o fases d'uns termes més grans (*comprendius*) i que diversos termes (*coordinats*) depenguin del mateix terme compresiu.
- (3) *Relacions d'associació*, que fan que uns termes es puguin considerar associats amb d'altres per lligams de causa-efecte, acció-lloc, matèria-producte, activitat-instrument, etc.

36. Al llarg d'aquest punt dedicat a la definició, per raons de brevetat, utilitzarem el signe → per a marcar les definicions que considerem adequades des del punt de vista exposat.

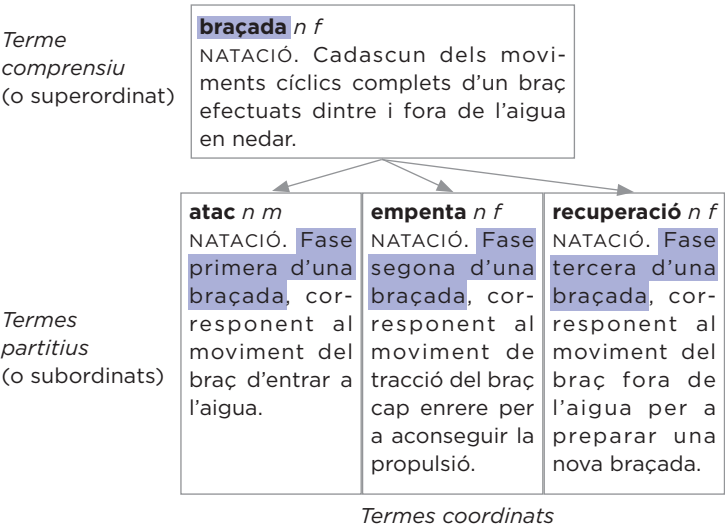
37. Es pot consultar una exposició força completa d'aquestes relacions a ISO 704:2009.

Són exemples dels diversos tipus de relacions proposats els casos següents:

- Relació jeràrquica genèrica:

- Relació jeràrquica partitiva:

- Relació d'associació:

<i>Termes associats</i>	parapent <i>n m</i> VOL LLIURE. Planador constituït per una vela corba rectangular, sense armadura, i un arnès que en penja per al pilot, que permet l'enlairament des d'un lloc elevat. NOTA: El parapent s'utilitza en la pràctica del parapent i el parapent de muntanya.	parapent <i>n m</i> VOL LLIURE. Modalitat de vol lliure practicada amb un parapent.

Un esquema així ens indicarà quin ha de ser el nucli de la definició d'un terme (un subordinat té com a nucli el seu superordinat, i un partitiu, el seu comprensiu) i també de quins termes s'ha de distingir cada terme (un subordinat i un partitiu s'han de distingir dels seus coordinats, i un associat, dels seus associats).

Convé tenir en compte, a més, que en terminologia regeix el principi de l'herència de trets, és a dir que un subordinat inclou tots els trets que formen part de la definició del seu superordinat. És per això que, teòricament, els termes coordinats només s'han de distingir entre ells, ja que són els únics que comparteixen els mateixos trets bàsics (els trets del seu superordinat).

b) Tipologia

Es poden distingir diferents tipus de definicions en terminologia, segons el mitjà utilitzat per donar el significat (l'anomenada *equivalència semàntica*, que pot ser amb paraules o amb imatges) i segons que puguin substituir la denominació en un discurs o no la puguin substituir (que tinguin, doncs, l'anomenada *equivalència sintàctica* o no la tinguin).

La naturalesa de l'equivalència semàntica, doncs, és de detecció òbvia, mentre que l'equivalència sintàctica és més complexa. S'entén que una definició té equivalència sintàctica i pot, per tant, substituir una denominació quan, donat un text qualsevol,

se'n pot treure la denominació i posar-hi la seva definició sense que el significat ni la sintaxi del text se'n ressentin. Aquesta prova és l'anomenada *prova de la substitució*.

És un exemple de prova de la substitució la substitució de *alta costura*, en el text següent

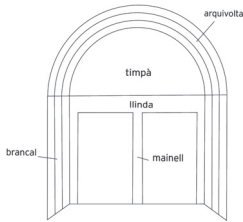
“La botiga de roba Santa Eulalia presenta [...] una col·lecció de 25 vestits representatius com a homenatge a l'*alta costura* femenina entre 1926 i 1999.” [extret de la pàgina web de Barcelona Cultura],

per la definició de *alta costura* (“Art de dissenyar i confeccionar peces de roba de gran qualitat i exclusives per a cada client”):

“La botiga de roba Santa Eulalia presenta [...] una col·lecció de 25 vestits representatius com a homenatge a l’<Art de dissenyar i confeccionar peces de roba [femenina] de gran qualitat i exclusives per a cada client> entre 1926 i 1999.”

Els grans tipus de definicions existents en terminologia són les *definicions parafràstiques* (donen l'equivalència semàntica amb paraules i tenen equivalència sintàctica), les *definicions metalingüístiques* (donen l'equivalència semàntica amb paraules i no tenen equivalència sintàctica) i les *definicions ostensives* (donen l'equivalència semàntica amb imatges i no tenen equivalència sintàctica). L'esquema següent ho mostra, juntament amb un exemple il·lustratiu:

Tipus de definició	Equivalència semàntica	Equivalència sintàctica	Exemple
<i>Definició parafràstica</i>	Amb paraules	Sí	plana al·luvial <i>f</i> GEOLOGIA. Plana reblerda de sediments al·luvials o fluvials, que pot presentar un conjunt de terrasses fluvials esglaiades.

<i>Definició metalingüística</i>	Amb paraules	No	va de bo! <i>interj</i> PILOTA VALENCIANA. Expressió amb què el servidor indica que es disposa a fer el servei. ³⁸
<i>Definició ostensiva</i>	Amb una imatge	No	Portalada [Extret de Cabestany i Fort (2006).]

De totes tres definicions, en un diccionari textual és prioritària la definició parafràstica, que s'ha d'aplicar sempre que sigui possible. I la prova de la substitució, vista anteriorment, és bàsica per a comprovar que una definició parafràstica està ben construïda, ja que només dóna un resultat positiu amb definicions parafràstiques adequades.

Pel que fa a la definició metalingüística, cal reservar-la exclusivament als casos en què sigui imprescindible: interjeccions (és el cas de l'exemple del quadre) i determinats adverbis. No és acceptable, per contra, ni en noms, ni en adjectius, ni en verbs.

En canvi, la definició ostensiva és adequada per a diccionaris visuals i, de manera complementària (és a dir, sumada a una definició parafràstica), també per a diccionaris textuais. En aquest últim cas, resulta útil sobretot aplicada a termes amb definicions molt complicades que descriuen accions o processos i a termes comprensius, dels quals depenen molts altres termes partitius (vegeu el punt 2.4.6.b).

38. En començar una partida de pilota valenciana, el servidor diu «Cavallers, va de bo!». La prova de la substitució donaria: «Cavallers, <Expressió amb què el servidor indica que es disposa a fer el servei>!». Es tracta, doncs, tal com sol passar amb totes les definicions començades per *Nom / Adjectiu / Verb / Adverbi / Expressió*, etc., d'una definició metalingüística.

Ara bé, encara cal fer més distincions dintre les definicions parafràstiques, ja que s'hi distingeixen molts subtipus diferents segons l'estructura seguida. Aquí abordarem només els tres subtipus més importants per al treball terminològic:

- (1) *Definició parafràstica intensiva*: Consta d'un element inicial que porta el pes semàntic de la definició (*descriptor*) i d'uns trets característics afegits per diferenciar el terme definit del seu descriptor i dels termes coordinats. El descriptor coincideix amb el superordinat d'aquell terme. És la definició terminològica preferent. És especialment apropiada per als noms (sempre que no siguin termes partitius, ja que llavors els correspon una definició parafràstica partitiva) i els verbs, i s'ha d'assajar en primer lloc en adjectius i adverbis. Tot i això, en les dues últimes categories sovint no es pot trobar un superordinat, i llavors és impossible recórrer-hi.

Per exemple:

→ **ànec** *n m*

ZOOLOGIA. Ocell domèstic de la família dels anàtids, excel·lent nedador, de cos feixuc, potes curtes i bec aplanat.

Descriptor: Ocell

Trets característics: Domèstic / família dels anàtids / excel·lent nedador / cos feixuc / potes curtes / bec aplanat

- (2) *Definició parafràstica extensiva*: Consta d'un element inicial que porta el pes semàntic de la definició (*descriptor*) i d'una llista de les seves parts o fases. El descriptor coincideix amb un superordinat, sovint molt general, i les seves parts o fases, amb els partitius immediats, també anomenats *subordinats*. És preferible evitar aquest tipus de definicions en el treball terminològic, perquè no aporta informació sobre el concepte en si, fa caure fàcilment en la circularitat (s'hi cau si es defineix un tot com una suma de les seves parts

i cada part com un element d'aquest tot, vegeu el punt 2.4.6.c) i, a més, pot quedar invalidada per qualsevol canvi en una de les parts enumerades.

Per exemple:

cartutx *n m*

CAÇA. Conjunt d'una beina plena, un culot i un pistó.

Descriptor: Conjunt

Parts: Beina / culot / pistó

Davant dels problemes exposats, és preferible recórrer a una definició parafràstica intensiva i recollir els noms de les seves parts en una nota:

→ **cartutx** *n m*

CAÇA. Unitat de munició completa.

NOTA: El cartutx està format per una beina plena, un culot i un pistó.

- (3) *Definició parafràstica partitiva:* Consta d'una fórmula inicial que explica una relació de pertinença del definit a un compresiu (*Component de, Part de, Fase de, etc.*), d'un compresiu que és el tot a què pertany el definit i d'una sèrie de trets característics del definit. És la definició terminològica més adequada per a tots els termes que són un component, una part o una fase d'un objecte o d'una acció complexos.

Per exemple:

→ **atac** *n m*

NATACIÓ. Fase primera d'una braçada, corresponent al moviment del braç d'entrar a l'aigua.

Fórmula inicial: Fase primera de

Compresiu: Braçada

Trets característics: Moviment del braç d'entrar a l'aigua

Una definició parafràstica partitiva es complementa amb una definició parafràstica intensiva del tot a què pertany, si pot ser amb una nota que reculli totes les parts:

→ **braçada** *n f*

NATACIÓ. Cadascun dels moviments cíclics complets d'un braç efectuats dintre i fora de l'aigua en nedar.

NOTA: Una braçada es compon de les fases d'atac, empena i recuperació.

c) Característiques generals

Entre les característiques que han de complir totes les definicions terminològiques parafràstiques (és a dir, aquelles que són lingüístiques i que poden substituir la denominació en un discurs), cal destacar la unitat significativa i formal, l'absència de circularitat, la no-utilització de la denominació i l'evitació de la redundància.

Pel que fa a la unitat significativa i formal, ja hem avançat en el punt 2.4.6.a que la relació entre concepte i definició és d'un a un, de manera que a cada concepte li correspon una única definició, i a l'inrevés. Això fa que resulti inadequada la utilització de dos descriptors coordinats o doble descriptor (*Acció i efecte*, *Anar a buscar i recollir*, *Esportista i equip*, etc.), perquè vehiculen dos conceptes.

És un exemple de trencament de la unitat de significat la definició següent, amb tres descriptors:

saltar-se una base *v intr*

BEISBOL. *Arribar* (DESCRIPTOR 1) a una base, un corredor, no *trepitjar-la* (DESCRIPTOR 2) i *continuar corrent* [DESCRIPTOR 3] cap a la base següent.

El criteri de tenir un concepte únic per a cada definició fa preferible una solució com la següent:

→ **saltar-se una base** *v intr*

BEISBOL. Deixar de trepitjar una base, un corredor, en el transcurs d'un desplaçament cap a una altra base.

Formalment, també ha de quedar clara la unitat de la definició. És per això que no és recomanable la utilització de punts, dos punts i punts i coma en una definició. (És una excepció la utilització d'un punt i coma per a indicar una separació més gran entre elements en cas de definicions molt complexes i amb moltes comes.) Igualment, pel mateix criteri unitari, tampoc és recomanable la presència de parèntesis o guions, ja que comporten introduir un element deslligat de la sintaxi general de la definició. Els parèntesis, a més, tenen l'inconvenient que alguns diccionaris generals els fan servir per a indicar quins són els elements extrínsecs d'una definició (vegeu el punt 2.4.6.d), de manera que podrien portar a confusió.

Són exemples de trencament de la unitat formal les definicions següents:

– Per la presència de dos punts:

relleus 4 x 100 m estils *n m pl*

NATACIÓ. Cursa de relleus en què cada nedador d'un estil recorre una distància de 100 m nedant un estil diferent: esquena, braça, papallona i un altre que no pot ser cap d'aquests tres i que generalment és crol.

→ NATACIÓ. Cursa de relleus per equips de quatre en què un nedador neda 100 m d'esquena, un altre 100 m de braça, un altre 100 m de papallona i un altre 100 m en un estil diferent dels tres anteriors, generalment crol.

– Per la presència d'un incís:

cafeter -a *n m, f*

RESTAURACIÓ. Persona encarregada en un hotel de preparar i de servir els esmorzars i les begudes calentes en general (café, infusions, etc.), a més de mantenir i netejar les màquines i els estris que utilitzi.

→ RESTAURACIÓ. Persona encarregada en un hotel de preparar i de servir els esmorzars i les begudes calentes en general, a més de mantenir i netejar les màquines i els estris que utilitzi.

Pel que fa a l'absència de circularitat, fa referència a la possibilitat d'anar substituint les denominacions presents en les definicions per les definicions corresponents sense caure mai en un bucle. És a dir, es tracta que l'usuari no es trobi mai que una definició *a* el remeti a *b*, que la definició de *b* el remeti a *c* i que la definició de *c* (o *d*, *e*, etc.) l'acabi remetent altra vegada a *a*. Les definicions que contenen remissions mútues, anomenades *definicions circulars*, es consideren inadequades, perquè deixen l'usuari sense possibilitats d'interpretar una cadena de termes relacionats.

Com es pot veure, per a comprovar l'absència de circularitat també cal aplicar la prova de la substitució (vegeu el punt 2.4.6.a).

La circularitat es dóna sobretot en termes relacionats: si cadascun dels termes fa referència a la relació que té amb l'altre o els altres termes, es generen definicions circulars. L'esquema següent ho mostra.

Relació	Definicions circulars	Definicions adequades
ubicació	<i>a</i> és al costat de <i>b</i> <i>b</i> és al costat de <i>a</i>	<i>a</i> és a... <i>b</i> és al costat de <i>a</i>
tot - individu/ part/fase	<i>a</i> és un conjunt de <i>b</i> <i>b</i> és un membre de <i>a</i>	<i>a</i> és... <i>b</i> és un membre de <i>a</i> <i>a</i> és un conjunt de <i>b</i> <i>b</i> és...
pràctica - instrument	<i>a</i> s'efectua amb <i>b</i> <i>b</i> s'utilitza per a <i>a</i>	<i>a</i> s'efectua amb <i>b</i> <i>b</i> és...

És un exemple de circularitat el cas següent, amb dos termes relacionats:

línia davantera *n f*
ESPORTS DE PILOTA. Línia de jugadors formada pels davanterers.

davanter -a *n m, f*
ESPORTS DE PILOTA. Cadascun dels jugadors que formen la línia davantera.

Si, aplicant la prova de la substitució, substituïm «davanter», en la definició de *línia davantera*, per la seva pròpia definició, ens trobarem la mateixa denominació que definim:

* **línia davantera** *n f*
ESPORTS DE PILOTA. Línia de jugadors formada per <Cadascun dels jugadors que formen la línia davantera>.

Convé, doncs, definir un dels termes sense fer referència a l'altre. Tenim dues opcions:

Opció 1	→ línia davantera <i>n f</i> ESPORTS DE PILOTA. Línia de jugadors formada pels jugadors que actuen a la línia més pròxima a la porteria contrària, amb funcions preferentment ofensives. NOTA: Els jugadors de la línia davantera són els davanterers.	→ davanter -a <i>n m, f</i> ESPORTS DE PILOTA. Cadascun dels jugadors que formen la línia davantera.
Opció 2	→ línia davantera <i>n f</i> ESPORTS DE PILOTA. Línia de jugadors formada pels davanterers.	→ davanter -a <i>n m, f</i> ESPORTS DE PILOTA. Jugador que actua a la zona més pròxima a la porteria contrària, amb funcions preferentment ofensives. NOTA: Els davanterers d'un equip formen la línia davantera.

Pel que fa a la no-utilització de la denominació, és un principi bàsic en les definicions de qualsevol tipus que allò que es defi-

neix no pot sortir en la seva definició. Evidentment, si per definir *accés seqüencial* diem que és un *accés seqüencial*, no resollem gaire els dubtes de l'usuari. Podríem dir que la utilització d'una denominació a l'interior de la seva mateixa definició és un cas de circularitat de primer nivell.

És un exemple d'utilització d'una denominació en la seva mateixa definició el cas següent:

arreus *n m pl*

PENTATLÓ MODERN. Conjunt de correus, brida i muntura que es posen a un cavall per a muntar-lo amb arreus.

L'aplicació de la prova de la substitució donaria el resultat absurd següent:

arreus *n m pl*

PENTATLÓ MODERN. Conjunt de correus, brida i muntura que es posen a un cavall per a muntar-lo amb un <Conjunt de correus, brida i muntura que es posen a un cavall per a muntar-lo amb arreus>.

I així successivament.

Com que es tracta d'un problema semàntic i no d'un problema estilístic, sí que és possible, en canvi, utilitzar en una definició una denominació igual que la que estem definint però amb un significat diferent (és a dir, un homògraf). Igualment, també és possible utilitzar una denominació que coincideix només parcialment en la forma amb la que estem definint.

S'ha de tenir en compte que, en les denominacions sintagmàtiques (és a dir, denominacions formades per més d'una paraula), és aconsellable definir-les utilitzant la seva base com a descriptor, si realment aquell terme és un tipus d'aquest superiorinat.

Per exemple, és recomanable definir la denominació sintagmàtica *relé tèrmic* amb el descriptor *relé*, ja que un relé tèrmic és un tipus de relé.

Per a saber quan és correcte utilitzar en una definició una denominació igual que la denominació que estem definint, és

útil imaginar-se que les definicions contenen enllaços. D'aquesta manera, si la denominació coincident, en fer-hi clic, ens fes accedir a la fitxa d'un altre terme, voldria dir que es tracta d'un ús correcte. Per contra, si en fer-hi clic anéssim a la mateixa fitxa on som, es tractaria d'un ús incorrecte.

És un exemple d'utilització correcta, en una definició, d'un homògraf de la denominació definida el cas següent:

neutròfil *n m*

BIOLOGIA CEL·LULAR. Granulòcit amb grànuls citoplasmàtics neutròfils.

En la definició, *neutròfil* no fa referència a la denominació definida, sinó a aquesta altra:

neutròfil -a *adj*

BIOLOGIA CEL·LULAR. Dit de la cèl·lula o del component cel·lular que té afinitat i es tenyeix amb colorants neutres.

L'aplicació de la prova de la substitució demostra que no són definicions circulars:

neutròfil *n m*

BIOLOGIA CEL·LULAR. Granulòcit amb grànuls citoplasmàtics *<Que tenen afinitat i es tenyeixen amb colorants neutres>*.³⁹

I, finalment, pel que fa a l'evitació de la redundància, implica que no s'han de repetir en una definició aquells trets que ja figuren en la definició del descriptor que utilitzem. El motiu és que en terminologia regeix el principi d'herència dels trets, segons el qual tots els termes (els subordinats) que depenen d'un altre terme (el superordinat) són tipus d'aquest terme i, per tant, tenen els seus mateixos trets més uns trets específics que els singularitzen. Repetir en els subordinats alguns dels trets que ja havíem donat en el superordinat posaria en qüestió l'herència de trets i faria que l'usuari es demanés si és que el subordinat

39. En la substitució, hem prescindit de la part inicial de la definició, «Dit de la cèl·lula o del component cel·lular», perquè és un element extrínsec que no forma part pròpiament de la definició. (Vegeu el punt 2.4.6.d.)

no té els trets del superordinat que no repetim, en aquell terme concret i en tots els altres.

És un exemple de redundància el cas següent:

vol amb motor *n m*

AVIACIÓ ESPORTIVA. Esport aeri consistent a desplaçar-se per l'aire amb una aeronau autopropulsada.

[Definició de *esport aeri*: Cadascun dels esports consistents a desplaçar-se per l'aire amb un aparell volador com a mitjà de sustentació.]

Per a evitar-ho, n'hi ha prou de no repetir en el subordinat (*vol amb motor*) que hi ha un desplaçament per l'aire, ja que aquest tret ja figura en el superordinat (*esport aeri*):

→ **vol amb motor** *n m*

AVIACIÓ ESPORTIVA. Esport aeri practicat amb una aeronau autopropulsada.

D'altra banda, el mateix principi d'herència de trets obliga a evitar la contradicció que un subordinat negui trets d'un superordinat. Això només és admissible en comptades excepcions.

d) *Elaboració*

Un cop establerts els principis que convé que compleixin les definicions, en aquest últim punt abordarem pròpiament com s'han d'elaborar. L'elaboració de definicions és una tasca complexa, que exigeix un coneixement aprofundit tant de la matèria com de la tècnica terminològica. És per això que dividirem aquest punt en la delimitació semàntica del terme, la reflexió del comportament sintàctic i la redacció pròpiament dita.

Pel que fa a la delimitació semàntica, hi ha tres preguntes bàsiques que s'han de plantejar per aconseguir que una definició sigui equivalent semànticament al significat del terme:

- (1) *y és un tipus o una part de quin x?* O sigui, quin és el terme superordinat o el terme comprensiu de *y*?

Aquesta pregunta és bàsica per a trobar un descriptor adequat.

(2) *A més de y, quins altres termes són tipus o parts de x? O sigui, quins són els coordinats de y?*

Això ens permetrà establir de quins termes s'ha de distingir y i quins termes han de tenir un mateix descriptor x.

(3) *Què distingeix y dels altres tipus o parts de x?*

Així sabrem quins són els trets diferencials que han de constar en la definició de y.

A partir d'aquestes preguntes, podrem saber quin descriptor i quins trets característics ha de tenir la definició d'un terme, cosa que ens permetrà elaborar una definició parafràstica intensiva o una definició parafràstica partitiva, segons que la relació entre x i y sigui, respectivament, genèrica o partitiva (vegeu el punt 2.4.6.b).

Com a exemple de delimitació semàntica, agafarem el cas de *atac* (terme de natació), ja vist anteriorment. Hi apliquem les preguntes proposades:

- (1) *Y és un tipus o una part de quin X?* L'*atac* és una fase d'una braçada.
- (2) *A més de Y, quins altres termes són tipus o parts de X?* Les altres fases d'una braçada són l'*empenta* i la *recuperació*.
- (3) *Què distingeix Y dels altres tipus o parts de X?* Per distingir entre *atac*, *empenta* i *recuperació* es pot establir el quadre següent:

Característiques	atac	empenta	recuperació
<i>Moment</i>	Primera fase	Segona fase	Tercera fase
<i>Moviment del braç</i>	Entrada	Tracció enrere	Moviment endavant
<i>Localització del braç</i>	De l'aire a l'aigua	Dintre l'aigua	A l'aire

Pel que fa a la reflexió del comportament sintàctic, hi ha dos punts que s'han de tenir en compte per a aconseguir que la definició pugui substituir la denominació en un text determinat

(és a dir, que hi equivalgui sintàcticament, tal com correspon a una definició parafràstica):

- (1) *Quina categoria lèxica té x?* Tal com hem vist en el punt 2.4.4, cada terme té una categoria lèxica determinada, que li permet desenvolupar unes funcions en una oració i li impedeix de desenvolupar-ne unes altres.

La definició ha de tenir la mateixa categoria lèxica del terme: nom, adjectiu, verb o adverbi. (En deixem fora les interjeccions, que sempre tenen una definició metalingüística.) Per a aconseguir-ho, hi ha dues vies:

- a) Fer que el nucli semàntic de la definició (és a dir, l'element que aporta el significat principal) en sigui també el nucli sintàctic i tingui la mateixa categoria lèxica que el terme.

És l'opció preferible, sempre que sigui possible, sobretot en noms i verbs.

És un exemple de nucli semàntic i sintàctic amb la mateixa categoria lèxica el cas següent:

→ **buró** *n m*

FUSTERIA. Taula per a oficina o despatx, normalment proveïda de dos bucs amb calaixos i un calaix entre els dos bucs o, més petita, amb un buc i un calaix.

[El nucli semàntic i sintàctic, *taula*, és un nom, com *buró*.]

- b) Fer que un element quasi buit de significat (una *fórmula d'equivalència sintàctica*) doni a la definició la mateixa categoria lèxica del terme, per contrarestar el fet que el nucli semàntic de la definició té una categoria lèxica diferent.

És una opció lícita en noms i verbs (sobretot, per a indicar que deriva morfològicament d'un terme d'una altra categoria lèxica), i sovint és l'única possible en adjectius i adverbis.

És un exemple de fórmula d'equivalència sintàctica el cas següent:

→ **desacoblament** *n m*

INFORMÀTICA. Acció de *desconnectar* un ordinador portàtil d'una estació d'acoblament.

[La fórmula d'equivalència sintàctica *acció de* és un nom, i això permet que la definició tingui la categoria nom encara que el nucli semàntic sigui un verb (*desconnectar*).]

A continuació es recullen, en un quadre, quines són les fórmules d'equivalència sintàctica més habituals per a cada categoria lèxica de termes (columna 1), segons quina sigui la categoria del nucli semàntic de la definició (columna 2).

Categoria lèxica del terme	Categoria lèxica del nucli semàntic	Fórmula d'equivalència sintàctica	Exemple
Nom	Adjectiu	<i>Qualitat de Condicció de Estat de</i>	lleugeresa <i>n f</i> ART. <i>Qualitat de lleuger</i> (ADJ), especialment en relació als moviments i el volum.
	Verb	<i>Acció de Efecte de Acció i efecte de⁴⁰ Fet de</i>	tornejat <i>n m</i> INDÚSTRIA. <i>Efecte de tornejat</i> (VERB).
Adjectiu	Nom	<i>Relatiu a Pertanyent a De De la naturalesa de</i>	auricular <i>adj</i> CIÈNCIES DE LA SALUT. <i>Relatiu a l'audició</i> (NOM).
	Verb	<i>Que</i>	digital <i>adj</i> ENGINYERIA INDUSTRIAL. <i>Que expressa</i> (VERB) mesures en caràcters numèrics.

40. De manera estricta, *Acció i efecte de* es podria considerar un doble descriptor, com s'ha comentat abans (vegeu 2.4.6.c). Tot i això, la gran proximitat semàntica dels dos significats i la tradició fa que sovint s'accepti també com a fórmula.

Categoria lèxica del terme	Categoria lèxica del nucli semàntic	Fórmula d'equivalència sintàctica	Exemple
Verb	Nom	<i>Fer Tenir</i>	amargenar <i>v tr</i> CIÈNCIA FORESTAL. <i>Fer marges</i> (NOM) a un camp o un camí.
	Adjectiu	<i>Fer Fer esdevenir Ser</i>	entebeir <i>v tr</i> PROCEDIMENTS CULINARIS. <i>Fer esdevenir tebi</i> (ADJ) un aliment.
Adverbi	Adjectiu	<i>D'una manera De manera</i>	gastronòmicament <i>adv</i> GASTRONOMIA. <i>D'una manera gastronòmica</i> (ADJ).
	Nom	<i>Amb</i>	a mà dreta <i>adv</i> HÍPICA. <i>Amb el costat</i> (NOM) dret del concursant de cara al centre de la pista de doma.

(2) *Hi ha elements del context que calgui explicar en la definició de x?* De vegades és convenient recollir en una definició un element que pròpiament no en forma part però que sol acompanyar el terme definit en els contextos on surt, com a complement directe o subjecte d'un verb, com a antecedent d'un adjectiu, etc. Es tracta dels anomenats *elements extrínsecs*.

Els elements extrínsecs poden aparèixer en una definició per diferents motius:

- a) El terme definit no admet determinats complements que sí que admetria la definició si no hi hagués un element extrínsec que la restringís (sense elements extrínsecs, doncs, la definició seria massa àmplia).

És un exemple d'element extrínsec de subjecte necessari per a restringir la definició el cas següent:

→ **apilar-se** *v pron*

PESCA. Decantar-se, *el gall*, cap al damunt de les peces fins a desbaratar el calat de sardines.

[El subjecte *el gall* és necessari perquè la definició estricta («Decantar-se cap al damunt de les peces fins a desbaratar el calat de sardines») es podria aplicar a persones, embarcacions, etc., mentre que el terme definit, *apilar-se*, només admet com a subjecte *gall* (que és un element surador de l'ormeig).]

- b) El terme definit organitza els seus complements sintàctics d'una manera diferent de la definició, de manera que recollir-los permet mostrar aquestes diferències d'estructura.

És un exemple d'element extrínsec de complement directe necessari per a indicar un funcionament sintàctic diferent el cas següent:

→ **amonestar** *v tr*

ESPORTS. Comunicar, un àrbitre, *a un o més competidors* l'aplicació d'una sanció o un advertiment per la comissió d'una falta.

[El complement directe del terme definit *un o més competidors* és necessari perquè la definició estricta («Comunicar, un àrbitre, l'aplicació d'una sanció o un advertiment per la comissió d'una falta») podria fer pensar que el complement directe de *amonestar* és *una sanció o un advertiment*.]

- c) En la definició hi ha una referència a un complement del terme definit, sovint per mitjà d'un pronom feble, un díctic (*aquest, aquell*) o l'adjectiu *altre*.

És un exemple d'element extrínsec de subjecte que és necessari per a fer-hi referència en la definició el cas següent:

→ **atrapar** *v tr*

ATLETISME. Arribar, *un corredor o un grup de corredors*, a l'altura d'un altre corredor o grup de corredors que es trobava en una posició més avançada.

[El subjecte *un corredor o un grup de corredors* és necessari perquè la definició estricta («Arribar a l'altura d'un altre corredor o grup de corredors que es trobava en posició més avançada») presentaria un adjectiu *altre* que no se sabia a què es refereix.]

Els elements extrínsecs més habituals són el subjecte i els complements necessaris (sobretot, complement directe i complement de règim), en el cas dels verbs; el nom que es complementa, en el cas dels adjectius, i el verb que es complementa, en el cas dels adverbis. Hi ha dos sistemes per a incloure els elements extrínsecs en una definició:

- a) *Sistema formulari*: S'indica que un element és extrínsec per mitjà d'una frase que sempre té la mateixa funció.
- b) *Sistema gràfic*: S'indica que un element és extrínsec per mitjà d'un marcatge gràfic (comes, parèntesis, angles, claudàtors, etc.), sense cap element lèxic introductori.

El TERMCAT, seguint la tradició habitual en el món de la lexicografia i la terminologia catalanes, aplica un marcatge mixt als elements extrínsecs, ja que utilitza el sistema formulari i el sistema gràfic, a més del no-marcatge. El quadre següent mostra quin tractament dóna el TERMCAT als elements extrínsecs:

Categoria lèxica del terme	Funció de l'element extrínsec	Solució aplicada	Exemple
Verb	Subjecte	Sistema gràfic: Marcatge entre comes, sovint a continuació del verb.	amargar <i>v intr</i> PROCEDIMENTS CULINARIS. Tenir, una menja, un gust amarg.
	Complement fort	Sense marcatge	anivellar <i>v tr</i> REM. Donar a un bot de rem estabilitat de les bandes respecte a la línia de flotació.
Adjectiu	Nom complementat	Sistema formulari: <i>Dit de [NOM]</i>	silicícola <i>adj</i> GEOGRAFIA FÍSICA. Dit de l'organisme que es desenvolupa en sòls o substrats silícics.
Adverbi	Verb complementat	Sistema formulari: <i>Manera de [VERB]</i>	a l'oberta <i>adv</i> HÍPICA. Manera de cavalcar mantenint les cames obertes i en contacte amb els flancs del cavall.

En les definicions dels exemples, se'ns indica que amarguen les menges (és el subjecte), que s'anivellen els bots de rem (és el complement directe), que poden ser silícicoles els organismes (és el nom antecedent) i que el que es fa a l'oberta és cavalcar (és el verb antecedent).

Val la pena de remarcar que en aquest quadre no hi figuren els noms. Això vol dir que no hauríem de recollir mai entre comes el complement d'un nom, encara que aquest nom derivi d'un verb en el qual el complement fa de subjecte. El motiu és que el marcatge amb comes és reserva a un subjecte sintàctic, i un nom, sintàcticament, no té subjecte.

És un exemple de nom amb marcatge inadequat de complement el cas següent:

avançament *n m*

ESPORTS D'HIVERN. Acció de passar, un corredor, al davant d'un altre concursant.

Aquest terme deriva del terme *avançar* v tr («Passar, un corredor, al davant d'un altre concursant»), en què «un corredor» és efectivament el subjecte. En el nom, però, és més adequada la definició següent:

→ **avançament** *n m*

ESPORTS D'HIVERN. Acció d'un corredor de passar al davant d'un altre concursant.

Aquest sistema mixt (amb l'afegit, en el DIEC2, del marcatge gràfic del complement directe per mitjà de parèntesis) és el sistema més habitual en la tradició catalana i és també l'adoptat pel TERMCAT, que en valora l'extensió d'ús i la facilitat d'interpretació.

Tot i això, el sistema gràfic presenta uns avantatges innegables: (1) fa molt visibles els elements extrínsecs, (2) indica clarament quina és la definició estricta i (3) permet estalviar espai, perquè fa innecessàries les fórmules. S'hi pot afegir, a més, un quart avantatge de simplicitat, si s'opta per un marcatge únic, com podria ser aplicar parèntesis en tots els casos. Això donaria les solucions següents:

Categoria lèxica del terme	Funció de l'element extrínsec	Solució aplicada	Exemple
Verb	Subjecte	Sistema gràfic: Marcatge entre parèntesis	amargar <i>v intr</i> PROCEDIMENTS CULINARIS. (Una menja) tenir un gust amarg. ⁴¹
	Complement fort		anivellar <i>v tr</i> REM. Donar estabilitat de les bandes a (un bot de rem) respecte a la línia de flotació.
Adjectiu	Nom complementat		silicícola <i>adj</i> GEOGRAFIA FÍSICA. (Organisme) que es desenvolupa en sòls o substrats silícics.
Adverbi	Verb complementat		a l'oberta <i>adv</i> HÍPICA. (Cavalcar) mantenint les cames obertes i en contacte amb els flancs del cavall.

Finalment, pel que fa a la redacció, és important tenir en compte quina ha de ser la relació de la definició amb la denominació, l'àrea temàtica i l'estructura sintàctica, procurar no caure en els problemes de la riquesa lèxica i l'atracció lèxica, citar de manera completa i correcta les denominacions i assegurar la correcció de l'ús lingüístic. A continuació analitzem cada punt:

- (1) *Definició i denominació*: La definició no ha de pressuposar la denominació, encara que sigui una denominació molt informativa. De fet, una denominació pot ser transparent en una llengua i no en una altra, o bé ser transparent un

41. Optem per posar el subjecte davant del verb (a diferència de la definició «Tenir, una menja, un gust amarg») perquè, en cas que el verb tingués també un complement directe que calgués expressar, la definició presentaria dos elements entre parèntesis. La situació del subjecte sempre davant del verb i del complement directe sempre darrere del verb permetria distingir entre aquests dos elements.

sinònim i no un altre. És per això que la definició ha de ser completa per si sola.

És un exemple inadequat de definició que pressuposa la denominació el cas següent:

bandera groga *n f*

ESQUÍ ALPÍ. Bandera que indica un perill d'allaus moderat.

No es diu de quin color és la bandera, perquè es considera que això ja es desprèn de la denominació. És més adequada la definició següent:

→ **bandera groga** *n f*

ESQUÍ ALPÍ. Bandera de color groc que indica un perill d'allaus moderat.

- (2) *Definició i àrea temàtica*: La definició pressuposa l'àrea temàtica. L'àrea temàtica situa l'usuari i, per tant, resultaria redundant repetir aquesta informació.

Són exemples inadequats de definicions que no pressuposen l'àrea temàtica els casos següents:

accident *n m*

MÚSICA. En música, signe situat davant d'una nota que en modifica l'altura.

MÚSICA Signe musical situat davant d'una nota que en modifica l'altura.

És més adequada la definició següent:

→ **accident** *n m*

MÚSICA. Signe situat davant d'una nota que en modifica l'altura.

- (3) *Definició i estructura sintàctica*: L'estructura sintàctica de la definició s'ha d'emmotllar al terme definit i, a més, ha de reflectir l'estructura semàntica del concepte. Això vol dir, pel que fa al primer punt, que el primer complement del definit ha de quedar recollit en primer lloc en la definició, i, pel que fa al segon punt, que els trets característics del

definit no es poden acumular de qualsevol manera, sinó que s'han d'organitzar d'una manera jeràrquica.

Són exemples inadequats d'estructura sintàctica de definicions els casos següents:

– *Reflectiment del comportament sintàctic:*

encordar *v tr*

TIR AMB ARC. Posar la corda a les osques de les pales de manera que quedi en posició correcta per a ser tibada.

El complement directe de *encordar* és *arc*, cosa que no es pot deduir de la definició. És preferible:

encordar *v tr*

TIR AMB ARC. Posar la corda a un arc fixant-la a les osques de la pala, de manera que quedi en posició correcta per a ser tibada.

– *Reflectiment de l'estructura semàntica:*

purga *n f*

METEOROLOGIA. Allau que no desplaça prou neu per colgar una persona i que se sol produir en vessants molt inclinats després d'una nevada o en èpoques de calor forta.

El primer tret (no desplaçar prou neu) és essencial, mentre que el segon (en vessants pronunciats o amb calor forta), no. És preferible:

purga *n f*

METEOROLOGIA. Allau que no desplaça prou neu per colgar una persona, la qual sol produir-se en vessants molt inclinats després d'una nevada o en èpoques de calor forta.

(4)*Riquesa lèxica:* En terminologia es busca la màxima facilitat de comunicació. El recurs a la sinonímia per a evitar la repetició de paraules o per a buscar un determinat efecte estilístic (recurs bàsic de la retòrica) no s'hauria d'utilitzar

en diccionaris terminològics, a fi d'evitar possibles confusions.

Per tant, quan s'ha de fer referència a un terme, convé utilitzar sempre la denominació principal (en cas que n'hi hagi una de principal i una o més de secundàries) o bé la denominació primera alfabètica (en cas que hi hagi diverses denominacions principals). De la mateixa manera, quan s'utilitzen paraules de la llengua general, convé triar les formes més habituals i evitar també la sinonímia.

És un exemple inadequat de definició que no utilitza la denominació principal el cas següent:

croquis acotat *n m*

DIBUIX TÈCNIC. Dibuix fet generalment a pols, en el qual s'especifiquen les cotes que permetran de dibuixar ulteriorment el pla definitiu.

La fitxa corresponent a *a pols* mostra que no és aquesta la denominació principal:

a mà alçada *adj*

sin. compl. **a pols** *adj*

DIBUIX TÈCNIC. Dit del dibuix geomètric fet a mà, sense l'ajut de cap estri especial.

Hauria estat més adequada, per tant, la definició següent:

→ **croquis acotat** *n m*

DIBUIX TÈCNIC. Dibuix fet generalment a mà alçada, en el qual s'especifiquen les cotes que permetran de dibuixar ulteriorment el pla definitiu.

- (5) *Atracció lèxica*: En terminologia, la definició té un valor semàntic i sintàctic, però no etimològic. El fet que una denominació derivi d'una altra o bé en contingui una altra no implica necessàriament que s'hagi d'utilitzar aquella denominació en la definició. La tria d'un terme o altre en una definició ha de respondre a raons terminològiques generals d'adequació i, un cop triat el terme, la denominació utilitzada per a referir-s'hi ha de ser la principal o la primera alfabètica.

És un exemple inadequat de definició que recorre per raons etimològiques a un dels formants de la denominació el cas següent:

comptametres *n m*

SUBMARINISME. Instrument d'un aparell d'orientació que s'utilitza per a comptar la distància recorreguda per un submarinista.

Comptar la distància no és una expressió habitual; és probable que s'hagi utilitzat el verb *comptar* únicament perquè figura en la denominació. És més adequada la definició següent:

→ **comptametres** *n m*

SUBMARINISME. Instrument d'un aparell d'orientació que s'utilitza per a mesurar la distància recorreguda per un submarinista.

- (6) *Citació d'una denominació*: Quan es fa referència a una denominació d'un altre terme, s'ha de recollir completa, és a dir que no es pot escurçar ni modificar per raons estilístiques. Només es pot escurçar una denominació quan s'hi fa referència per segona vegada dintre la mateixa definició.

És un exemple inadequat de definició que escurça per raons estilístiques la denominació d'un terme el cas següent:

buirac d'arc *n m*

TIR AMB ARC. Buirac que es colla al cos de l'arc de politges.

Arc de politges és una denominació, però *cos* no; la denominació completa d'aquest segon terme, tal com mostra la fitxa corresponent, no és *cos* sinó *cos de l'arc*. És més adequada, per tant, aquesta altra definició:

→ **buirac d'arc** *n m*

TIR AMB ARC. Buirac que es colla al cos de l'arc d'un arc de politges.

(7) *Ús lingüístic*: Tots els textos públics han de ser molt curosos en l'ús que fan de la llengua. Aquesta exigència, però, encara és més gran en un text escrit que ha de servir de referència, com és un diccionari. I, sent com és un camp de text més o menys lliure, en la definició l'ús de la llengua es fa especialment visible.

La cura en l'ús lingüístic implica, a grans trets, les qüestions següents:

- a) Correcció lingüística: La llengua utilitzada s'ha d'adequar a la normativa (ortografia, flexió de noms i verbs, pronoms febles, construccions sintàctiques, etc.).
- b) Coneixement de les convencions pròpies de l'àmbit del diccionari (ús d'abreviacions, usos especials de la lletra cursiva, etc.).
- c) Registre formal: La llengua utilitzada ha de ser alhora formal i general. S'han de desestimar formes i construccions col·loquials, però això no implica ni utilitzar cultismes molt marcats com a tals (*àdhuc*, *nogensmenys*, etc.) ni recórrer per sistema a les paraules i formes més allunyades de les castellanques (els plurals *riscos* i *riscs* són igualment vàlids). El territori a què s'adreça el diccionari i el grau de formalitat volgut determinen també la tria de les formes.
- d) Supradialectalitat: En cas de no haver-hi una forma utilitzada a tot el domini lingüístic, és convenient utilitzar aquella que s'utilitza en més dialectes, amb independència de l'ús que tingui en català central. (Des d'aquest punt de vista, *arena* i *aturar* són preferibles a *sorra* i *parar*.)

2.4.7 Nota

De tots els camps inclosos en la fitxa d'un terme, la nota és, sense cap mena de dubte, el camp que té uns continguts i uns límits menys clars. De fet, es podria considerar que no vehicula una informació amb característiques específiques, sinó que sol aportar una informació complementària a un altre camp: a les

denominacions en la llengua principal, a les denominacions en la llengua d'equivalència, a la categoria lèxica o a la definició.

És un exemple de nota que aporta una informació complementària el cas següent:

victron *n m*

INDÚSTRIA QUÍMICA. Plàstic de poliestirè utilitzat per a imitar l'ambre.

NOTA: 1. El victron va ser fabricat inicialment als EUA.

2. *Victron* era originalment un nom comercial.

[Tal com es pot observar, la nota 1 complementa la definició, i la nota 2, la denominació.]

A més d'aquest valor complementari habitual respecte a algun dels camps, la nota també pot servir per a fer referència a altres termes, donar exemples, etc.

Segons la naturalesa de la informació que contenen, doncs, podem distingir bàsicament els tipus de notes següents:

- (1) Notes conceptuals: Aporten informació sobre qüestions conceptuals, sovint de tipus enciclopèdic.
- (2) Notes exemplificadores: Aporten exemples dels referents a què al·ludeix el terme.
- (3) Notes relacionals: Aporten informació sobre termes que tenen relació amb la denominació o el significat del terme en qüestió.
- (4) Notes lingüístiques: Aporten informació lingüística sobre les denominacions o les categories lèxiques.

A continuació, recollim de manera més detallada les característiques de cadascun dels tipus de notes establerts (punt 2.4.7.a) i la manera de presentar-les en un diccionari (punt 2.4.7.b).

a) Tipologia

D'acord amb l'esquema presentat, abordarem en primer lloc les notes conceptuals, és a dir les notes lligades al camp de la definició.

La **nota conceptual** sol recollir informació enciclopèdica complementària, que no té un valor distintiu en la caracterització del terme però que sí que serveix per a completar-la. Es pot tractar, per tant, d'un tret característic que no afecta tots els referents d'aquell terme, d'un tret que explica l'origen o les conseqüències dels referents, etc.

Els exemples següents són casos de notes conceptuais que aporten matisos diferents a les definicions:

(1) *Tret que no afecta tots els referents:*

abundància-dominància *n f*

GEOGRAFIA FÍSICA. Paràmetre ecològic que indica l'espai relatiu ocupat pel conjunt d'individus d'una espècie en una àrea d'inventari.

NOTA: L'abundància-dominància s'expressa per mitjà d'escales d'índexs que varien segons els autors i les escoles. En la metodologia fitosociològica sigmatista s'estableixen sis graus [...].

[La informació de la nota no figura a la definició perquè no hi ha una escala única per a mesurar aquest paràmetre i no és, doncs, un tret característic.]

(2) *Tret sobre la procedència dels referents*

α -bungarotoxina *n f*

BIOQUÍMICA. NEUROLOGIA. Neurotoxina que s'uneix de manera irreversible als receptors nicotínics i n'impedeix l'obertura.

NOTA: L' α -bungarotoxina s'obté a partir d'extractes del verí de la serp *Bungarus multicinctus*.

[La informació de la nota no figura a la definició perquè no s'ha considerat que servís per a caracteritzar el terme en els àmbits estudiats.]

Altres vegades, la nota conceptual no se suma a la definició sinó que té un valor supletori. Es tracta, sobretot, de notes posades en els homògrafs de diccionaris sense definicions. La finalitat d'aquestes notes és aclarir, amb una mena de definició molt general, a quin concepte apunta el terme i, doncs, garantir el bon ús dels equivalents.

Són un exemple de notes posades als homògrafs, en un diccionari sense definicions, els casos següents:

adob *n m*

es lote; partida

fr lot

en pack

INDÚSTRIA DE LA PELL.

NOTA: Quantitat de cuir que pot adobar-se en una vegada.

adob *n m*

es adobo; curtiente

fr produit tennant

en tanning material

INDÚSTRIA DE LA PELL.

NOTA: Ingredient que serveix per a adobar.

[L'absència d'aquestes notes hauria pogut portar a un mal ús dels equivalents.]

En les notes conceptuals, és important tenir en compte que no haurien de servir per a donar cabuda a un significat diferent de l'apuntat per la definició, d'acord amb la idea que cada terme correspon únicament a un concepte. Això implica, doncs, que no són adequades notes del tipus «Per extensió...» o bé «També es denomina...», etc. En aquests casos, convé o bé donar d'alta un nou terme o bé suprimir la nota.

És un exemple de nota que vehicula un significat diferent el cas següent:

jugada *n f*

ESCACS. Moviment d'una peça que fa un jugador cada vegada que intervé en el joc.

NOTA: Per extensió, designa cadascun dels moviments de les blanques i el moviment de resposta corresponent de les negres.

És preferible fer-ne dos termes diferents:

→ **jugada** *n f*

ESCACS. Moviment d'una peça que fa un jugador cada vegada que intervé en el joc.

→ **jugada** *n f*

ESCACS. Cadascun dels conjunts d'accions formats pel moviment d'una peça blanca en cada intervenció en el joc del jugador corresponent i pel moviment de resposta consegüent d'una peça negra.

Pel que fa a les **notes exemplificadores**, són un cas clar dels múltiples usos que pot tenir el camp de la nota. Aquest tipus de nota es justifica per la utilitat que pot tenir per a l'usuari el fet de disposar d'un exemple que aclareixi el significat o el comportament sintàctic d'un terme quan no resulten evidents. Ara bé, si en un diccionari s'opta per posar exemples a tots o gairebé tots els termes, probablement resulta preferible dedicar-hi un camp específic de la fitxa del terme, en comptes d'aprofitar el camp de la nota.

D'acord amb les finalitats de precisar el significat o de mostrar la construcció sintàctica, podem distingir dos tipus possibles de notes exemplificadores:

- (1) *Nota exemplificadora de referents apuntats pel terme*: La nota proporciona una llista d'un o més elements a què s'aplica la denominació.

És un exemple de nota que recull alguns dels elements a què s'aplica el terme el cas següent:

abreviatura *n f*

LINGÜÍSTICA. Representació gràfica reduïda d'un mot o d'un sintagma per una o algunes de les seves lletres.

NOTA: Per exemple, són abreviatures *av.* per *avinguda*, o *op. cit.* per *opus citatum* 'obra citada'.

S'ha de tenir present que aquesta informació no hauria d'aparèixer a la definició, perquè no forma part del concepte sinó del grup dels referents. Tal com es pot observar, el que es fa no és una caracterització d'un grup prototípic, sinó que s'apunta directament a referents concrets. Per tant, s'han d'evitar construccions del tipus «per exemple»,

«com ara», etc. en les definicions i recollir, en tot cas, aquests referents en la nota.⁴²

És un exemple d'utilització inadequada del camp de la definició per a incloure exemples el cas següent:

aigües històriques *n f pl*

GEOGRAFIA FÍSICA. Conjunt d'espais marítims tradicionalment considerats part del territori d'un estat determinat, per exemple les embocadures de rius, els espais entre illes, els espais entre les illes i la costa, i les badies.

És preferible la solució següent:

→ **aigües històriques** *n f pl*

GEOGRAFIA FÍSICA. Conjunt d'espais marítims tradicionalment considerats part del territori d'un estat determinat.

NOTA: Per exemple, són aigües històriques les embocadures de rius, els espais entre illes, els espais entre les illes i la costa, i les badies.

(2) *Nota exemplificadora de comportament sintàctic*: La nota recull una de les frases usuals en què surt el terme.

Aquest tipus de nota, com a conseqüència de la seva naturalesa, s'ha de considerar dependent d'una nota lingüística, ja que el que fa és exemplificar amb un context un determinat ús lingüístic.

42. Aquest cas d'exemplificació present de manera inadequada en la definició no s'ha de confondre amb la referència a un conjunt prototípic d'elements. En aquest altre cas, és precisament el camp de la definició el més adequat per a recollir-los. Són adequats en una definició, doncs, els elements encapçalats amb una expressió del tipus «sobretot», «especialment», «generalment», etc.

És un exemple d'utilització adequada del camp de la definició per a incloure referents prototípics el cas següent:

→ **capsulament** *m*

VINIFICACIÓ. Operació de revestir amb una càpsula el tap i part del coll de les ampolles, especialment de vi i xampany, per protegir-los de la pols i aïllar-los de l'exterior.

Sembla convenient, per tant, fer en primer lloc una indicació de tipus lingüístic i, a continuació, posar-hi la nota exemplificadora. A efectes d'ordenació, això implica situar les notes exemplificadores de construcció sintàctica en el bloc de les notes lingüístiques.

És un exemple de nota que il·lustra un comportament sintàctic el cas següent:

apel·lar *v prep*

DRET. ADMINISTRACIÓ PÚBLICA. Recórrer davant el jutge o el tribunal superior perquè revoqui, esmeni o anul·li una sentència, que es creu injusta, dictada per l'inferior.

NOTA: El verb *apel·lar* regeix la preposició *contra*. Per exemple, *part contra la qual s'apel·la*.

[Hi ha una primera nota lingüística («El verb *apel·lar* regeix la preposició *contra*») i una segona nota exemplificadora que en depèn («Per exemple, *part contra la qual s'apel·la*»)].

Les **notes relacionals**, de la seva banda, serveixen per a fer referència a altres termes del mateix producte estretament relacionats, sigui pel significat o per la forma de la denominació. Sobre la base del significat o de la forma, però, s'hi poden incloure menes ben diverses de relacions. Entre les principals, podem destacar les següents:

- (1) *Relació per significat*: Recull tots els casos en què se cita un altre terme perquè les definicions respectives estableixen algun tipus de relació. Aquesta relació es pot deure a motius diferents:
 - a) *Relació jeràrquica partitiva*: Tal com s'ha exposat en el punt 2.4.6.c, en cas d'haver-hi una relació partitiva convé evitar que la definició del tot (*braçada*) inclogui les parts o fases que el componen (*atac*, *empenta*, *recuperació*) i que les definicions de les parts o fases facin referència al tot, ja que llavors es cau en un problema de circularitat.

Una bona solució és que no sigui la definició del tot qui faci referència a les seves parts o fases, sinó la nota. Aquesta solució dóna lloc a una nota relacional.

És un exemple de nota relacional amb una relació partitiva el cas següent:

braçada *n m*

NATACIÓ. Cadascun dels moviments cíclics complets d'un braç efectuats dintre i fora de l'aigua en nedar.

NOTA: Una braçada es compon de les fases d'atac, empenya i recuperació.

- b) Relació jeràrquica genèrica: La relació prototípica entre termes en un diccionari terminològic és la relació genèrica, que estableix que diversos subordinats (*buró*, *banc de fuster*) són un tipus concret d'un superordinat compartit (*taula*). La utilització del superordinat com a descriptor dels subordinats, a més, posa de manifest l'existència d'aquesta relació.

Per a completar una relació d'aquesta mena, sovint resulta útil indicar en la fitxa del superordinat, per mitjà d'una nota relacional, quins són els seus subordinats, ja que això permet localitzar-los fàcilment.

És un exemple de nota relacional amb una relació genèrica el cas següent:

vela *n f*

VELA. Tros de tela de mides i formes diferents fixat ben estès en el pal d'una embarcació, que serveix com a mitjà de propulsió de l'embarcació gràcies a l'augment de superfície exposada a la força del vent que comporta.

NOTA: Són veles l'espínàquer, les veles de tallant, la vela major i la vela llatina.

[*Espínàquer*, *vela de tallant*, etc. tenen al seu torn una definició que comença «Vela...».]

- c) Relació d'associació: Hi ha uns quants termes que mantenen entre si una relació de causa-efecte, acció-

lloc, matèria-producte, etc. que fa que cadascun dels termes de la parella pugui sortir en la definició de l'altre. Tal com s'ha explicat en el punt 2.4.6.c, però, convé evitar fer referència a la relació d'associació en la definició de tots dos termes, perquè això provocaria un problema de circularitat.

Una solució a la circularitat és fer constar l'existència d'aquesta relació en la definició d'un dels termes de la parella i en la nota de l'altre. La nota que en resulta és una nota relacional d'associació.

És un exemple de nota relacional amb una relació d'associació el cas següent:

parapent *n m*

VOL LLIURE. Planador constituït per una vela corba rectangular, sense armadura, i un arnès que en penja per al pilot, que permet l'enlairament des d'un lloc elevat.

NOTA: El parapent s'utilitza en la pràctica del parapent i el parapent de muntanya.

parapent *n m*

VOL LLIURE. Modalitat de vol lliure practicada amb un parapent.

- d) Relació de semblança: De vegades dos o més termes no es relacionen entre si de manera jeràrquica ni tampoc per cap lligam que els associï en el temps o en l'espai, sinó només per la proximitat de significats. No hi ha cap necessitat, doncs, que un dels termes surti en la definició de l'altre, però, en canvi, l'autor del diccionari pot considerar convenient de destacar les semblances o les diferències entre els dos termes per evitar que es confonguin, per precisar l'ús de cadascun, etc.

De totes les notes relacionals, doncs, les basades en una relació de semblança són, sens dubte, les més subjectives.

És un exemple de nota relacional amb una relació de semblança el cas següent:

vitrina *n f*

MOBLES.

NOTA: No s'ha de confondre el terme *vitrina*, que designa un moble íntegre amb la paret frontal de vidre, amb *es-caparata*, que fa referència a un tipus de vitrina que sol anar integrada damunt d'un altre moble i té les parets laterals i frontal de vidre.

(2) *Relació per forma*: Recull tots els casos en què se cita un altre terme perquè hi ha un alt grau de proximitat formal entre tots dos. La proximitat formal porta a associar-los en una nota relacional per remarcar-ne les diferències de significat. En aquest cas, doncs, la nota relacional té un valor clarament didàctic per a l'usuari.

Com en les notes conceptuais i les notes relacionals per relació de semblança, l'absència de definicions en un diccionari és un punt clarament a favor d'aquest tipus de notes.

És un exemple de nota relacional deguda a la proximitat formal el cas següent:

bescuit *n m*

INDÚSTRIA ALIMENTÀRIA.

NOTA: Convé no confondre la denominació *bescuit*, que designa el pa cuit per segona vegada, amb *biscota*, que fa referència al pa que es cou en motlles amb tapa, es talla a llesques, es torra i s'envasa.

Les **notes lingüístiques**, per acabar, donen informació sobre qualsevol aspecte de les denominacions que es consideri necessari explicitar, tant de les denominacions en la llengua principal com de les denominacions en les llengües d'equivalència.

Aquesta informació pot fer referència a punts molt diversos de les denominacions:

(1) *Procedència*: Es tracta de notes que justifiquen la forma de la denominació amb una explicació sobre la seva procedència (és a dir, l'etimologia).

És freqüent en el cas de denominacions procedents de topònims (noms d'una ciutat, un país, etc.) i antropònims

(noms de persona), i també en el cas de sigles formades sobre denominacions en una altra llengua.

Són exemples de notes lingüístiques amb indicació de procedència els casos següents:

(1) *Indicació de procedència d'un topònim:*

romanita *n f*

GEMMOLOGIA. Varietat d'ambre de color groc, verd o blau.

NOTA: La denominació *romanita* prové del lloc de procedència, Romania.

(2) *Indicació de procedència d'una sigla:*

arbre BSP *n f*

INFORMÀTICA. Arbre resultant d'una partició binària de l'espai.

NOTA: La sigla *BSP* correspon a la denominació anglesa *binary space partitioning* ('partició binària de l'espai').

- (2) *Flexió*: Es tracta de notes que fan observacions sobre una forma o un ús morfològic d'una denominació no habituals en la seva categoria lèxica, com ara el plural d'un nom o un adjectiu, el caràcter invariable d'un adjectiu, etc.

Són exemples de notes lingüístiques amb indicació de flexió els casos següents:

(1) *Indicació per a un plural no habitual:*

assegurança combinada *n f*

sin. **assegurança multirisc** *n f*

ASSEGURANCES. Assegurança que cobreix, en un sol contracte i respecte al mateix interès, riscos que pertanyen a diversos rams.

NOTA: En català, el plural de *assegurança multirisc* és *assegurances multirisc*.

(2) *Indicació per a un adjectiu invariable:*

antirovell *adj*

ENGINYERIA MECÀNICA. Que evita la formació de rovell.

NOTA: En català, *antirovell* té la mateixa forma en singular i en plural.

S'ha de tenir en compte que, tal com s'ha argumentat en el punt 2.4.4.a, no sembla adequat fer constar ni a la nota ni a cap altre camp la freqüència de l'ús plural d'un nom. El motiu és que es tracta d'una informació subjectiva, difícil de sistematitzar i de naturalesa no lingüística (la flexió habitual en plural no té causes lingüístiques, sinó d'ús del referent).⁴³

És un exemple de nota lingüística inadequada per a un ús plural freqüent el cas següent:

acció de primera n f

MERCATS FINANCERS. Acció emesa per una empresa de gran notorietat, reputació i solidesa, la qual actua en sectors econòmics importants i té molta capacitat per a generar beneficis.

NOTA: La denominació *acció de primera* s'utilitza generalment en plural.

D'acord amb el criteri exposat, és preferible prescindir d'aquesta nota:

→ **acció de primera n f**

MERCATS FINANCERS. Acció emesa per una empresa de gran notorietat, reputació i solidesa, la qual actua en sectors econòmics importants i té molta capacitat per a generar beneficis.

- (3) *Comportament sintàctic*: Es tracta de notes que fan observacions sobre el comportament sintàctic no evident d'un terme, sovint amb relació a les preposicions que exigeix un verb al seu complement.

Tal com s'ha indicat en l'apartat de les notes exemplificadores, es dona amb certa freqüència que una nota lingüística de comportament sintàctic es completi amb una nota exemplificadora, de manera que resulti més fàcil per a l'usuari interpretar la informació gramatical.

43. Aquest cas de referència innecessària a la freqüència del plural no s'ha de confondre amb el cas dels plurals lexicalitzats, en què és impossible utilitzar una denominació en singular (*raigs X* no té un singular *raig X*). Un plural lexicalitzat tampoc no té repercussió en la nota, però sí en la denominació, la categoria lèxica i la definició. (Vegeu el punt 2.4.4.a.)

És un exemple de nota lingüística amb indicació de comportament sintàctic el cas següent, en què també hi ha una nota exemplificadora:

recórrer *v prep*

DRET. ADMINISTRACIÓ PÚBLICA. Interposar un recurs davant una instància superior contra una resolució dictada per un òrgan administratiu o judicial inferior.

NOTA: El verb *recórrer* regeix habitualment la preposició *contra*. Per exemple, *part contra la qual es recorre*.

(4) *Restricció d'ús*: Es tracta de notes que indiquen que una de les denominacions de qualsevol llengua té un ús més restringit que les altres, per dos motius:

- a) S'aplica a un concepte que és un subconjunt del concepte del terme, com a conseqüència de la no-concordança estricta entre llengües i cultures diferents.

És un exemple de nota lingüística amb una restricció d'ús per raons conceptuals el cas següent:

llançador -a *n m, f*

es lanzador

fr lanceur

en putter; thrower

ATLETISME. Atleta especialitzat en llançament.

NOTA: Els equivalents anglesos no tenen un valor genèric, sinó que distingeixen entre un llançador de disc, de javelina o de martell, *thrower*, i un llançador de pes, *putter*.

- b) Pertany a un registre determinat de la llengua (per exemple, a un registre col·loquial) i no és apta, doncs, per als altres (per exemple, no és adequada a un registre formal).

És un exemple de nota lingüística amb una restricció d'ús per raons de registre el cas següent:

neu granulada *n f*

sin. compl. **neu sal** *n f*

es nieve granulada; nieve granulosa

fr granuleuse; neige granulée; neige granuleuse; neige gros sel

en granular snow

METEOROLOGIA. Neu vella formada per grans grossos i arrodonits a conseqüència d'un procés de regel i d'una nova fusió a la part superficial del mantell nival.

NOTA: La denominació *neu sal* és pròpia d'un registre col·loquial.

b) Presentació

Quan es recullen notes de naturalesa diferent referides a un mateix terme, és convenient no acumular-les en una sola oració. En general es considera adequat, a efectes de claredat, separar en oracions diferents les notes de tipus diferents. Tipogràficament, aquesta separació entre notes diverses es pot marcar amb un punt i a part o, fins i tot, numerant les notes d'un mateix terme.

De la mateixa manera, també és convenient que hi hagi un ordre per a les notes segons la seva naturalesa i que aquest ordre es respecti al llarg d'un mateix diccionari terminològic. Això garanteix que es mostrin juntes les notes del mateix tipus i, a més, facilita a l'usuari la consulta i la interpretació de la informació.

D'altra banda, és recomanable que cada nota contingui una referència a la denominació principal del terme (si apunta al conjunt del terme) o bé una referència a la denominació afectada (si apunta a una sola denominació). En aquest segon cas, és bo que la nota indiqui també a quina de les llengües possibles es fa referència, sobretot si hi ha una denominació coincident en diverses llengües, siguin llengües principals o d'equivalència. Si és possible, a més, aquestes referències s'han de situar al començament de la nota.

Aquesta pràctica té dos beneficis clars:

- (1) Evita les ambigüitats que es poden generar en la consulta.
- (2) Garanteix que el terme on es fa constar la nota és el terme més adequat. (La dificultat de fer sortir la denominació en una nota pot ser una mostra que no és la fitxa més indicada perquè hi consti.)

Quan es fa referència al conjunt del terme (i es recull, doncs, la denominació principal), es tracta d'una referència al significat, de manera que la denominació s'escriu amb lletra rodona; en canvi, quan es fa referència a una de les denominacions, es tracta d'una referència a la forma, de manera que la denominació s'escriu amb lletra cursiva.

El TERMCAT ordena les notes d'acord amb l'esquema següent:

- (1) Notes conceptuals
- (2) Notes exemplificadores de referents apuntats
- (3) Notes relacionals
- (3) Notes lingüístiques + Notes exemplificadores de comportament sintàctic

Tal com vol indicar la numeració, les notes exemplificadores de comportament sintàctic no tenen un paràgraf propi sinó que s'integren en el paràgraf de les notes lingüístiques.

L'avantatge d'aquesta ordenació és que preserva la unitat en la lectura de la informació d'un terme, ja que posa les notes conceptuals (molt lligades a la definició) just a continuació del camp de la definició.

És un exemple d'ordenació de les notes segons aquests criteris el cas següent:

migtub *n m*

SURF DE NEU. Pista de forma semicilíndrica excavada a la neu, amb un doble pendent que permet al surfista fer salts i trucs en el transcurs del desplaçament d'un extrem a l'altre.

NOTA: 1. El migtub està format per dues parets i un pla.

2. És un migtub el quart de tub.

3. El migtub s'utilitza en la pràctica del migtub.

4. En un registre col·loquial, també es denomina *u*, en al·lusió a la seva forma.

[Les notes 1-3 són notes relacionals, en què 1 expressa una relació jeràrquica partitiva, 2 una relació jeràrquica genèrica i 3 una relació d'associació; la nota 4 és una nota lingüística.]

És un exemple d'una nota encapçalada per una referència al terme i d'una nota encapçalada per una referència a una denominació el cas següent:

equivalent-habitant *n m*

GESTIÓ AMBIENTAL. Paràmetre que permet quantificar la càrrega contaminant de les aigües residuals d'un indret determinat durant un període concret.

NOTA: 1. **L'equivalent-habitant** queda quantificat en la Directiva 91/271/CEE sobre el tractament de les aigües residuals urbanes com la càrrega orgànica biodegradable amb una demanda biològica de cinc dies i 60 g d'oxigen per dia.

2. En català, el plural de **equivalent-habitant** és *equivalents-habitant*.

[La nota 1, que és una nota conceptual, fa referència al terme, fet que justifica la lletra rodona; la nota 2, que és una nota lingüística de restricció d'ús, fa referència a una denominació concreta, fet que justifica la lletra cursiva perquè es tracta d'un ús metalingüístic.]

D'altra banda, com la definició, la nota ha de tenir un caràcter sintètic; a diferència de la definició, però, no ha de presentar equivalència semàntica respecte a cap element (és a dir, no ha d'estar preparada per substituir cap element d'un discurs). Això explica que, en aquest camp, sí que siguin adequats els incisos marcats amb parèntesis o guions, ja que permeten donar la informació amb més brevetat.

És un exemple de nota que conté incisos el cas següent:

kyu *n m*

JUDO; KARATE. Cadascun dels graus oficials corresponents al nivell de coneixements bàsics d'un judoka o un karateka, en ordre creixent de l'últim al primer, reconeguts per les escoles i identificats per un cinturó d'un color determinat.

NOTA: El pas d'un kyu a un altre es produeix mitjançant un examen de l'entrenador (fins al segon kyu) o d'un mestre estatal (fins al primer kyu).

Per acabar, moltes notes relacionals amb una relació de semblança de significat (*vitrina* / *escaparata*) o notes relacionals amb una relació per forma (*bescuit* / *biscota*) es podrien posar en tots els termes relacionats sense canviar-ne la redacció. En aquests casos, convé distingir entre l'edició en paper i l'edició electrònica:

- (1) En l'edició en paper, per raons d'espai resulta aconsellable no repetir la nota, sinó posar-la en el terme situat en primer lloc i fer constar una remissió en la resta, per mitjà d'una fórmula del tipus «Vegeu la nota a *x*». Això, a més, garanteix la unitat conceptual i de redacció de la nota.

És un exemple de nota d'un terme de diccionari en paper que remet a la nota d'un terme anterior el cas següent:

advertència *n f*

DRET PROCESSAL I PENITENCIARI.

NOTA: Cal distingir *advertència* de *advertiment*: una advertència és un avís perquè algú faci o no faci alguna cosa sota l'amenaça d'una pena; un advertiment, en canvi, és un avís sense l'amenaça d'una pena.

advertiment *n f*

DRET PROCESSAL I PENITENCIARI.

NOTA: [Vegeu la nota a *advertència*.](#)

- (2) En l'edició electrònica, en què no hi ha condicionant d'espai, es pot distingir encara entre els diccionaris construïts amb enllaços interns i els diccionaris construïts sense enllaços interns. En cas que hi hagi enllaços, es podria mantenir la fórmula pròpia de l'edició en paper («Vegeu la nota a *x*») i convertir *x* en un enllaç, ja que això garanteix la unitat de la nota; en cas que no hi hagi enllaços, sembla més útil per a l'usuari recollir la nota desenvolupada en cada terme afectat i adaptar la redacció posant en primer lloc el terme al qual pertany la nota.

Són exemples de notes de diccionaris electrònics que remet a la nota d'un terme anterior els casos següents:

(1) *En un diccionari electrònic amb enllaços:*

advertència *n f*

DRET PROCESSAL I PENITENCIARI.

NOTA: Cal distingir *advertència* de *advertiment*: una advertència és un avís perquè algú faci o no faci alguna cosa sota l'amenaça d'una pena; un advertiment, en canvi, és un avís sense l'amenaça d'una pena.

advertiment *n f*

DRET PROCESSAL I PENITENCIARI.

NOTA: Vegeu la nota a [advertència](#).

(2) *En un diccionari electrònic sense enllaços:*

advertència *n f*

DRET PROCESSAL I PENITENCIARI.

NOTA: Cal distingir *advertència* de *advertiment*: una advertència és un avís perquè algú faci o no faci alguna cosa sota l'amenaça d'una pena; un advertiment, en canvi, és un avís sense l'amenaça d'una pena.

advertiment *n f*

DRET PROCESSAL I PENITENCIARI.

NOTA: Cal distingir *advertiment* de *advertència*: un advertiment és un avís sense l'amenaça d'una pena; una advertència, en canvi, és un avís perquè algú faci o no faci alguna cosa sota l'amenaça d'una pena.

3. Preparació

Els dos primers capítols d'aquesta obra han servit per a caracteritzar els diccionaris terminològics: d'una banda (capítol 1), enfront dels altres tipus de diccionaris i, de l'altra (capítol 2), pel que fa a l'estructura general del diccionari (és a dir, les grans parts que el formen) i pel que fa a la microestructura (és a dir, les diverses menes d'informacions que es donen per a cada fitxa o article).

Justament, la llargada i el grau de detall d'aquest capítol 2 mostren per si sols la complexitat d'un diccionari terminològic. A aquesta complexitat de la informació recollida i de la manera de donar-la, a més, cal sumar-hi una segona característica essencial dels diccionaris terminològics, ja vista en el capítol 1: la naturalesa híbrida, a cavall de l'àmbit d'especialitat i de l'àmbit lingüístic. Un diccionari terminològic és evidentment un producte lingüístic, però també és un producte d'àmbit d'especialitat, fins al punt que només es pot considerar una obra reeixida si arriba a la comunitat d'especialistes a què va destinat.

Totes dues característiques (la complexitat i la naturalesa híbrida) provoquen que el procés per a elaborar un diccionari terminològic inclogui moltes i molt diverses tasques, que requereixen tant coneixements lingüístics i coneixements especialitzats com coneixements de gestió. En aquest punt, doncs, comença un segon bloc d'*El diccionari terminològic*, dedicat pròpiament a l'elaboració d'un diccionari. Cada capítol està concebut com una fase diferent, amb l'objectiu que, llegint-los successivament des d'aquest capítol 3, es pugui seguir amb una certa exhaustivitat el procés complet d'elaboració, des dels inicis fins al producte final. Des d'aquest punt de vista, el capítol 2 actua com a model de les característiques que haurà de complir el diccionari terminològic final.

Abans de començar la recerca de termes per a un diccionari terminològic, hi ha una feina important de definició del projecte i de planificació. Sense aquesta feina prèvia, es corre el perill de

descobrir a mitja elaboració que els recursos de què es disposa no són els més adequats per a portar a terme el projecte, de produir un diccionari descompensat per l'excés de temps destinat a una de les fases o bé, fins i tot, de no poder enllestir-lo i, per tant, de no treure cap rendiment dels esforços que ja s'hi han dedicat.

En aquest capítol sobre la preparació, doncs, ens referirem a l'estudi sobre la motivació i els objectius d'un diccionari (punt 3.1), la delimitació dels usuaris a qui s'adreça (punt 3.2), la definició de les característiques que tindrà (punt 3.3), la recerca documental i institucional necessària per a establir el corpus i acotar els sectors d'especialitat d'aquell àmbit (punt 3.4), la determinació dels recursos de què es disposa (punt 3.5), la delimitació de les tasques (punt 3.6) i, finalment, la planificació del projecte (punt 3.7).

Tal com es pot observar, es tracta d'una aproximació progressiva al projecte d'elaboració, des de l'estudi de l'àmbit fins a les necessitats estrictament de gestió. L'objectiu establert és que, al final d'aquesta fase, el diccionari quedi prou delimitat per a poder començar, en la fase següent, l'elaboració pròpiament dita.

3.1 Motivació i objectius

Idealment, els coneixements i els recursos de qualsevol àmbit de les ciències i la tècnica s'estructuren per un procés de suma. Les diverses aportacions que s'hi fan, doncs, han de tenir aquest valor complementari de cobrir un espai que encara no s'havia cobert. També pot passar, evidentment, que tinguin un valor de substitució, perquè cobreixin amb més eficàcia un espai que ja estava cobert. En tot cas, el que és indubtable és que no hi ha lloc per a la simple acumulació de coneixements i recursos que no facin sinó reproduir alguna cosa que ja existia.

Aquesta constatació, que resulta òbvia, s'ha de tenir molt en compte a l'hora de preparar el projecte d'un diccionari terminològic. Així, si no hi ha l'evidència que a l'àmbit a què ens dirigim hi convé el producte que volem elaborar, és més prudent reorientar el projecte.

Quan hem de considerar que està motivada la creació d'un diccionari terminològic, per tant? Es pot fer una llista de les causes bàsiques que ho indiquen, les quals sovint estan relacionades entre si:

- (1) *Àmbit d'aparició més o menys recent*: L'establiment d'un àmbit determinat com a disciplina independent implica generalment que no disposi de recursos terminològics propis.

Això val tant si l'origen del nou àmbit és la delimitació d'un espai fins llavors no previst com si és la separació respecte d'un àmbit amb el qual tradicionalment havia anat lligat. En el primer cas, és probable que una bona part de les denominacions siguin d'origen anglès o ens hagin arribat a través de l'anglès, com a conseqüència del pes actual del món anglosaxó en la comunitat internacional; en el segon cas, és probable que coexisteixin diverses denominacions, per l'aparició de conceptes fins llavors no individualitzats.

Sigui com sigui, l'establiment de la terminologia bàsica d'un àmbit, a més del valor de normalització lingüística que pot tenir, proporciona una xarxa fixada de denominacions als especialistes i, a la vegada, atorga en certa manera una patent d'existència a una disciplina. Dit d'una altra manera, una terminologia fixada visibilitza la disciplina i ajuda, per tant, a fer-ne créixer el coneixement.

- (2) *Àmbit amb canvis teòrics o metodològics recents importants*: Els canvis teòrics o metodològics d'una certa envergadura produïts en un determinat àmbit del coneixement sovint provoquen que els productes terminològics de referència quedin desfasats i resulti necessari, per tant, actualitzar-los o refer-los. El desfasament dels productes terminològics tant es pot deure a canvis conceptuals produïts en els termes com a l'aparició d'un nombre important de nous termes.

És un exemple d'això el cas de la fotografia. En aquest àmbit, la irrupció de les càmeres digitals va comportar un desfasament quasi immediat dels productes terminològics existents, perquè estaven dedicats només a la fotografia de rodet.

- (3) *Àmbit amb una forta interferència lingüística*: Circumstàncies com la novetat (o relativa novetat) d'un àmbit, sigui novetat absoluta o bé novetat en la nostra cultura, provoquen que la seva terminologia tingui una presència elevada de denominacions procedents d'altres llengües, és a dir d'interferència lingüística.

Probablement la terminologia de nova creació cada vegada té un caràcter més universal, que fa que les diverses llengües tendixin de manera creixent a recórrer a una mateixa denominació i a adaptar-la poc o gens al sistema propi. I és que l'objectiu inicial de la terminologia de facilitar la comunicació entre especialistes no només és més vàlid que mai, sinó que ara té l'afegit que sovint la comunicació s'estableix entre especialistes pertanyents a cultures ben diverses. Evidentment, la globalització i un coneixement de llengües més gran per part dels especialistes tenen molt a veure amb aquesta situació.

Aquest valor de similitud entre llengües no es pot menystenir, doncs, però tampoc no pot comportar l'assumpció en bloc de la terminologia procedent d'una altra llengua, perquè hi ha un bon grapat de termes que, per la seva proximitat al llenguatge comú, per la seva àmplia divulgació o per la variació de denominacions que tenen en diverses llengües, és recomanable adaptar.

Una bona tasca terminològica, per tant, ha de tenir en compte tant el valor global de la terminologia com les circumstàncies que n'aconsellen l'adaptació. (Vegeu, amb relació a la discussió entre la recerca de formes alternatives a un manlleu, l'adaptació i l'adopció, l'obra del TERMCAT *Manlleus i calcs lingüístics en terminologia*.)

L'existència d'una o més d'una d'aquestes causes sol generar dubtes i divergències en l'ús terminològic dels mateixos especialistes i pot arribar a dificultar l'intercanvi de coneixements dintre la comunitat d'usuaris o l'accés de públic no especialitzat als conceptes bàsics d'un àmbit.

La importància que pot tenir una mancança terminològica en un àmbit es posa de manifest amb el fet que, a més d'elaborar els diccionaris que responen a la planificació pròpia, el TERMCAT també procura atendre les demandes externes que rep en aquest sentit. Es tracta de demandes procedents de sectors d'especialistes que, per algun dels motius exposats, creuen necessària l'existència d'un diccionari terminològic actualitzat en el seu àmbit. I és que un organisme de terminologia disposa alhora dels recursos tecnològics necessaris per a elaborar un diccionari, del coneixement dels principis terminològics i de l'experiència en aplicar-los.

Davant d'una d'aquestes propostes de creació de nous diccionaris, la Direcció del TERMCAT i l'Àrea de Recerca Sectorial s'encarreguen de valorar-ne la idoneïtat i d'establir juntament amb els interessats, en cas de considerar adequat d'afegir-se al projecte, quin ha de ser el grau d'intervenció de cadascuna de les parts.

Un diccionari terminològic, per tant, s'ha de plantejar com a objectiu respondre a la motivació que en justifica l'elaboració. És a dir, l'objectiu d'un diccionari ha de ser aconseguir, fins allà on sigui possible, cobrir les mancances terminològiques detectades en l'àmbit.

És important formular de manera explícita en el document del projecte quins són els objectius del diccionari, ja que les valoracions finals del producte i del seu impacte s'hauran de fer a partir dels objectius que s'havien plantejat. Per això també és convenient, al llarg del procés d'elaboració, anar controlant que no hi hagi desviacions respecte als objectius inicials tal com s'havien redactat. O bé, si hi ha una modificació dels objectius durant el procés d'elaboració, que quedi reflectida també en la redacció.

És un exemple d'explicitació dels objectius el cas següent, extret del projecte del *Diccionari d'arqueologia*:¹

El nostre objectiu principal en elaborar aquest diccionari és contribuir a la fixació d'una terminologia arqueològica en català a fi de facilitar la comunicació entre les persones que es dediquen a aquesta ciència i entre elles i la resta de la societat. Amb això també volem fer una modesta aportació a l'enfortiment alhora de l'arqueologia i la nostra llengua.

3.2 Destinataris

Un diccionari terminològic és, abans que res, una eina de treball. Com tota eina de treball, doncs, prèviament a l'elaboració cal valorar quins són els coneixements, les necessitats, els recursos i les expectatives dels destinataris a qui anirà dirigit. Si no es tenen en compte aquestes qüestions, es corre el perill de malgastar molts esforços en un producte inútil. Un diccionari resulta inútil, per exemple, quan no s'ajusta als coneixements dels usuaris potencials (perquè és massa complex o massa bàsic) o quan es limita a repetir informació que els destinataris potencials ja consulten en altres recursos existents.

Amb relació als destinataris, els diccionaris terminològics presenten dues singularitats destacables enfront dels diccionaris generals:

- (1) *L'homogeneïtat dels destinataris*: Els usuaris d'un diccionari general tenen nivells de formació molt diferents i estan especialitzats o interessats en àmbits molt diversos, mentre que els usuaris a qui va adreçat un diccionari terminològic estan especialitzats en una mateixa matèria i en tenen un nivell de coneixement més o menys similar (almenys, pel que fa als conceptes bàsics).

1. GARCIA PETIT, Lluís [et al.]. *Diccionari d'arqueologia*. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2002. ISBN 84-393-5800-8

- (2) *La presència dels destinataris com a autors*: En un diccionari general hi ha una distinció clara entre el conjunt de tècnics lingüistes que elaboren el diccionari (els *lexicògrafs*) i la comunitat variada i plural a qui s'adreça; en canvi, en un diccionari terminològic hi ha una representació dels mateixos destinataris (els *especialistes*) que també són autors del producte (vegeu el punt 3.5.1). D'aquesta manera, la coincidència d'unes mateixes persones com a destinataris del producte i com a membres de l'equip de treball garanteix l'adequació del diccionari a la comunitat d'especialistes a qui s'adreça.

Pel que fa a cada diccionari en concret, es pot considerar que els destinataris d'un diccionari són tots els especialistes que integren la comunitat d'aquell àmbit. Tot i això, d'una banda és bo precisar a través de quins mitjans s'hi accedirà, en comptes de limitar-se a fer-hi referència de manera genèrica, i, de l'altra, determinats diccionaris poden ser adequats també a àmbits pròxims o, fins i tot, segons la temàtica, al públic en general. La correcta delimitació dels destinataris permetrà establir quin ha de ser el grau d'especialització de la nomenclatura (o conjunt de denominacions en la llengua principal) i també de la definició i les notes, en cas d'haver-n'hi.

És un exemple d'explicitació dels destinataris el cas següent, extret del projecte del *Diccionari general de l'esport*:

Els destinataris d'aquest projecte són els esportistes i tècnics, els organitzadors de competicions i activitats esportives, les escoles i federacions esportives, i tots els qui utilitzen aquesta terminologia com a eina de treball en la seva activitat professional (periodistes i comentaristes esportius, correctors i traductors, etc.). El Diccionari serà d'utilitat per a la Secretaria General de l'Esport, l'INEFC en les seves activitats de docència i formació en educació física i esport, la UFEC (Unió de Federacions Esportives de Catalunya), etc. Per tal com l'esport és una àrea d'activitat d'àmbit social general i d'influència creixent, tota la societat podrà disposar també d'aquesta terminologia de manera global i de fàcil consulta.

3.3 Característiques

La motivació d'un diccionari i l'objectiu que se'n deriva, d'una banda, i la delimitació del conjunt de destinataris a qui s'adreça, de l'altra, són les coordenades en què s'inscriurà el diccionari terminològic. Un cop resoltes aquestes qüestions (vegeu els punts 3.1 i 3.2), el pas següent és establir quines característiques ha de tenir el diccionari dintre l'espai delimitat per aquestes coordenades.

Entenem per característiques del diccionari tant les qüestions d'estructura i extensió relatives al contingut (3.3.1) com la tria d'un format de suport que en permeti la difusió (3.3.2).

3.3.1 Contingut

En aquest punt, quan parlem de contingut del diccionari no ens referim als termes concrets que contindrà, sinó a l'estructura (en sentit molt ampli) que hauran d'omplir aquests termes quan comenci la fase de buidatge del corpus. El que toca fer en aquesta fase inicial, doncs, és procedir, d'una banda, a delimitar el diccionari i, de l'altra, a caracteritzar-lo.

Pel que fa a la delimitació del diccionari, es tracta d'establir quin ha de ser el seu abast conceptual (apartat *a*) i quin ha de ser el seu abast físic (apartat *b*); pel que fa a la caracterització, es tracta de fixar l'estructura general del diccionari mateix (apartat *c*) i l'estructura de cadascun dels articles que el configuraran (apartat *d*).

a) Abast de l'arbre de camp

L'abast conceptual d'un diccionari el determina l'arbre de camp: des del punt de vista conceptual, un diccionari terminològic ha de cobrir tot l'espai d'un àmbit d'especialitat que queda inclòs en el seu arbre de camp i ha de prescindir de tot l'espai que no hi ha estat recollit.

Podem entendre l'arbre de camp, doncs, com un esquema jerarquitzat de les diverses àrees d'un àmbit que es tindran en

compte per a elaborar el diccionari (vegeu el punt 2.3.2 per a una explicació més detallada).

Aquest esquema previ servirà de guia per a dues fases diferents lligades al corpus:

- (1) Per a decidir quins materials han de formar part del corpus (vegeu el punt 4.1).
- (2) Per a distingir entre els termes que cal extreure del corpus de buidatge i els que no (segons que es puguin atribuir a una de les branques de l'arbre de camp o no s'hi puguin atribuir).

Dintre l'equip de treball, és convenient que l'arbre de camp sigui elaborat per un especialista o, almenys, que s'hagi elaborat amb l'assessorament d'un especialista, ja que és ell qui té un coneixement aprofundit i real de l'àmbit. En cas que l'elaboració recaigui en un terminòleg, és útil consultar un manual d'especialitat que faci una presentació de l'àmbit estudiat. L'estructura d'aquests manuals (visible en l'índex) ja funciona, generalment, com un esquema de la matèria.

La complexitat del procés d'elaboració pot comportar que hi hagi diferències entre aquest arbre de camp inicial i l'arbre de camp finalment publicat en el diccionari. Si es dóna aquest cas, però, les diferències no haurien d'afectar els principis teòrics en què es basa la divisió, sinó únicament qüestions d'estil i qüestions menors de contingut.

És un exemple d'arbre de camp el cas següent, extret del *Diccionari de mercats financers*,² en què es comparen l'arbre de camp previst en un principi (amb exemples orientadors) i l'arbre de camp que finalment es va acabar utilitzant:

(1) *Versió inicial de l'arbre de camp:*

1. Conceptes generals

2. CATALUNYA. DEPARTAMENT D'ECONOMIA I FINANCES; TERM CAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Diccionari de mercats financers*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Economia i Finances: TERM CAT, Centre de Terminologia, 2009. ISBN 978-84-393-8052-8

2. Valors mobiliaris (actius que s'hi negocien): *deute públic, fons públics, obligacions, actius empresarials, financers, accions, fons d'inversió, societats d'inversió*
3. Operacions borsàries (maneres d'operar): *operacions, opcions, futurs, ampliacions de capital, obligacions o bons convertibles en accions, ofertes públiques de venda (OPV), ofertes públiques d'adquisició (OPA)*
4. Contractació a la borsa (procés): *contractació oficial, mercat continu, segon mercat, índexs borsaris*
5. Anàlisis: *PER, cash-flow per acció, beta, valor d'una acció (comptable, real, econòmic), resultats per acció, anàlisi tècnica, odd lot theory*
6. Persones

(2) *Versió definitiva de l'arbre de camp:*

1. Organització
2. Estructura i funcionament
3. Persones i entitats
4. Actius
5. Operacions
6. Procés de contractació
7. Anàlisi d'actius i d'emissors

Aparentment hi ha moltes diferències, però en realitat són, sobretot, de formulació. Es poden establir les relacions següents entre una versió i l'altra:

Versió inicial	Versió final
1. Conceptes generals	1. Organització 2. Estructura i funcionament
2. Valors mobiliaris	4. Actius
3. Operacions borsàries	5. Operacions
4. Contractació a la borsa	6. Procés de contractació
5. Anàlisis	7. Anàlisi d'actius i d'emissors
6. Persones	3. Persones i entitats

b) Extensió

A més de l'abast conceptual que tindrà el diccionari, és important també determinar prèviament quina serà l'extensió aproximada del diccionari. De fet, no es tracta d'establir l'extensió del conjunt del diccionari (és a dir, la introducció, l'arbre de camp, la taula d'abreviacions, etc.) sinó l'extensió del nucli, que és el cos del diccionari o conjunt de termes que el componen (vegeu el punt 2.3.4). La magnitud que prendrem com a referència de l'extensió del diccionari, doncs, és el nombre aproximat de termes que contindrà.

El nombre aproximat de termes permetrà determinar el grau de detall del buidatge (només termes molt bàsics, també termes bàsics, també termes específics, etc.) i alhora permetrà fer una planificació més acurada pel que fa al temps que caldrà invertir-hi i, doncs, el cost aproximat que tindrà.

Aquest últim punt afecta especialment l'edició en paper, ja que el preu d'edició pot canviar molt segons quin sigui el nombre de pàgines d'una obra. Tot i això, també afecta les obres en línia, ja que una extensió considerablement més gran de la prevista allargarà el temps de totes les fases: el buidatge, la revisió de les dades extretes del buidatge, la compleció i les diverses revisions finals.

c) Estructura general

D'acord amb el punt 2.3, per estructura general d'un diccionari entenem el conjunt de les grans parts que el componen, ja sigui com a nucli (és el cas del cos del diccionari) o com a textos complementaris o explicatius (la introducció, la bibliografia, etc.).

En aquesta obra hem considerat que les parts que més habitualment integren l'estructura general d'un diccionari són les següents (estan explicades en el punt esmentat):

- Introducció
- Arbre de camp
- Taula d'abreviacions
- Cos del diccionari

- Índexs
- Bibliografia

A més d'aquestes parts, que convé que figurin en qualsevol diccionari terminològic, també es pot considerar convenient d'incloure'n d'altres, com ara una presentació a càrrec d'una personalitat o una institució rellevants en l'àmbit, il·lustracions que esquematitzin el significat dels termes o les relacions existents entre termes diversos i annexos que aportin informació més aprofundida o complementària (vegeu el punt 2.3.7).

d) Microestructura

Un cop establert quines parts ha d'integrar l'estructura general d'un diccionari, és necessari fixar també quins han de ser els camps d'informació de cada fitxa de terme. És a dir, d'acord amb la denominació que hem fet servir en el punt 2.4, quina ha de ser la microestructura del diccionari que volem elaborar.

En una fitxa de terme màximament desenvolupada, és més o menys habitual trobar-hi els camps següents (vegeu el punt 2.4):

- Número d'ordre (només per a diccionaris en paper)
- Denominacions en la llengua principal
- Denominacions en les llengües d'equivalència
- Categoria lèxica
- Àrea temàtica
- Definició
- Nota

En la preparació del projecte és necessari acordar quins d'aquests camps mostrarà la fitxa, ja que la presència d'uns camps o altres determinarà, i molt, totes les tasques d'elaboració, des de la constitució mateixa del corpus.

Per la seva repercussió, s'han de valorar sobretot els camps següents:

- (1) *Llengües d'equivalència*: Tal com s'ha comentat en el punt 2.1, és freqüent que els diccionaris terminològics indiquin

quines són les denominacions equivalents de cada terme en una o més llengües diferents (les anomenades *llengües d'equivalència*). Aquest punt s'haurà de tenir molt en compte tant a l'hora d'explotar el corpus com a l'hora de constituir-lo (vegeu el punt 4.1), perquè s'hi han d'incloure obres en totes les llengües objecte de treball.

Sovint els diccionaris terminològics catalans que són plurilingües recullen com a llengües d'equivalència el castellà i, en menor mesura, el francès (per la importància d'aquestes llengües en el domini català), i també l'anglès (pel pes que té actualment aquesta llengua en moltíssims àmbits). Altres llengües incloses amb certa freqüència són l'italià, el portuguès i l'alemany.

Sigui com sigui, la presència d'unes llengües d'equivalència o altres dependrà sobretot dels objectius i dels destinataris previstos per al diccionari (vegeu els punts 3.1 i 3.2) i també de la matèria, ja que en certs àmbits una llengua determinada pot tenir molt de pes.

Són exemples del pes en alguns àmbits de determinades llengües diferents del castellà i l'anglès els casos següents:

Àmbit	Llengües de referència
Esgrima	Francès
Filosofia	Alemanys
Gastronomia	Francès, italià (de manera creixent, també l'àrab)
Música clàssica	Italià
Pilota basca	Basc
Taekwondo	Coreà

- (2) *Camps de text*: L'aparició de camps de text més o menys lliure (bàsicament, definició i notes) en un diccionari terminològic és facultativa, ja que l'únic element imprescindible són les denominacions en la llengua principal. Tot i ser facultatiu, però, convé determinar prèviament quins d'aquests camps mostrarem en la publicació final del diccionari, ja que això ens pot portar a abordar amb més precisió determinats punts i, fins i tot, a recollir

elements del corpus que, si no, potser no hauríem recollit. Per exemple, no és el mateix redactar una definició sabent que és només de treball, per assegurar el valor dels equivalents i distingir els homògrafs, que redactar-la sabent que s'ha de publicar i, doncs, que ha de ser del tot precisa i ha d'incloure els elements extrínsecs, en cas d'haver-n'hi.

Entre aquests camps de text lliure, els més freqüents són, sens dubte, la definició i la nota. Ara bé, també se'n poden recollir d'altres, com ara contextos d'ús o exemples (reals o amb intervenció de l'autor).

- (3) *Classificació temàtica*: Finalment, és convenient també establir en aquest punt si els termes mostraran o no l'àrea temàtica a què estan assignats. El motiu és que aquesta qüestió pot afectar molt la redacció de les definicions: tal com s'ha exposat en el punt 2.4.6.d, la definició pressuposa l'àrea temàtica, cosa que vol dir que, en cas d'haver-hi àrea temàtica, aquesta informació ja no surt en la definició; en canvi, si no es publica quina és l'àrea temàtica dels termes, en uns quants casos pot ser necessari que la definició hi faci referència.

Aquesta qüestió, en menor mesura, també pot afectar el camp de la nota.

És un exemple de la repercussió de la publicació de les àrees temàtiques el cas següent, extret del *Diccionari general de l'esport*:

→ **de cap** *adj*

FUTBOL Dit de l'acció de jugar la pilota efectuada amb un cop de cap.

Aquesta definició, en un diccionari d'esports, és adequada perquè hi ha l'àrea temàtica. Si no hi fos, caldria explicitar a la definició que fa referència al futbol, per a evitar que s'apliqui a un altre esport de pilota (bàsquet, handbol, voleibol, etc.).

→ **de cap** *adj*

Dit de l'acció d'un futbolista de jugar la pilota efectuada amb un cop de cap.

3.3.2 Format de suport

Per a acabar de fixar quin serà el contingut del diccionari, és molt important qüestionar-se sota quin format es difondrà, és a dir quin serà el format de suport que permetrà consultar-lo.

A grans trets, hi ha dos formats de suport possibles: el format en paper i el format electrònic. Per format en paper s'entén, habitualment, un llibre, però les dimensions del producte també poden fer aconsellable la plasmació en tríptics, cartells, etc. Igualment, els diccionaris en format electrònic generalment són consultables en línia, tot i que també existeixen en dispositius d'emmagatzematge; a més, el format electrònic pot ser senzillament un PDF (que és un format d'intercanvi que reproduïx la imatge d'un document) o bé pot funcionar, en més o menys grau, com un diccionari amb enllaços interns.

Des de fa uns anys, el format electrònic s'ha anat imposant al format en paper, gràcies als avantatges que presenta per a la producció i la consulta:

- En la producció, abarateix molt els costos (sempre que es disposi de la infraestructura necessària) i facilita l'actualització de les dades.
- En la consulta, augmenta molt les possibilitats d'accedir-hi i, a més, sovint té un caràcter gratuït.

Al costat d'aquests grans avantatges, però, el format en paper continua tenint vigència. Hi ha diversos motius:

- El valor simbòlic associat als llibres, ja que un diccionari plasmat en un llibre fa molt més visible el resultat dels esforços i, alhora, pot tenir un valor d'obsequi per a qui hi ha intervingut o qui pugui estar-hi interessat.
- La possibilitat que ofereix de fer-se ràpidament una idea global del producte.
- La facilitat de consulta en qualsevol circumstància, a diferència del que succeeix amb un producte en línia.
- En formats diferents del llibre (sobretot, cartells i tríptics), per la seva visibilitat i rapidesa de consulta.

Valorant els avantatges d'un i altre format, doncs, la conclusió que se n'extreu és que probablement tot diccionari terminològic hauria de tenir un format electrònic consultable en línia, ja que això facilita enormement la consulta, i, a més, que determinats diccionaris poden tenir també una edició en paper. En cas que les dimensions del producte terminològic siguin molt reduïdes, l'edició com a cartell o com a tríptic ja pot ser suficient.

Sigui com sigui, la tria del format pot determinar algunes decisions sobre el diccionari, ja que en format electrònic la redacció, de manera general, acostuma a ser més sintètica i directa. Això implica que un diccionari electrònic sovint no tingui pròleg o presentació (apartats freqüents en un diccionari en paper), que tingui una introducció més breu, que tingui també notes més breus, que tingui menys il·lustracions, etc.

(Vegeu, per a una explicació més aprofundida i matisada sobre els suports, el capítol 7.)

3.4 Recerca documental i recerca institucional

Encara dintre la preparació del diccionari terminològic, s'ha de considerar imprescindible fer una recerca de referències bibliogràfiques d'obres publicades en qualsevol suport sobre aquell àmbit (és la *recerca documental*) i també d'institucions que hi treballen o s'hi dediquen (és la *recerca institucional*).

Cadascuna d'aquestes dues recerques té unes característiques i unes finalitats diferents:

- La recerca documental té com a objectiu principal la configuració del corpus en què es basarà el diccionari, tant pel que fa a les obres especialitzades (incloent-hi les normes i la legislació), com pel que fa a les obres terminològiques i les obres lexicogràfiques.

Per a localitzar tota mena de títols és útil recórrer a Internet. Concretament, acostuma a aportar molta informació la consulta del CCUC (el Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya, <http://ccuc.cbuc.cat>). En aquest catàleg es poden fer cerques per format (revistes i material electrò-

nic) i per camp (paraula, títol, autor, matèria i ISBN/ISSN) i ordenar els resultats segons diversos criteris (data, títol i rellevància).

- La recerca institucional té com a objectius principals la recerca d'especialistes que puguin fer d'autors o assessors puntuals i també la recerca d'institucions que vulguin col·laborar d'alguna manera en l'elaboració del diccionari, ja sigui oferint treballs propis, referències bibliogràfiques, suport econòmic o suport de difusió.

En la recerca institucional es poden considerar entitats i persones vinculades a l'administració pública (Generalitat, diputacions, ajuntaments), centres docents (universitats, escoles universitàries, centres de formació professional, etc.), acadèmies i societats, col·legis professionals, gremis, museus, empreses, biblioteques, etc.

Per a accedir-hi, en l'administració pública és útil utilitzar els seus mateixos cercadors, i en les universitats es pot recórrer al web de la Xarxa Lluís Vives que les agrupa (www.vives.org). Altres cerques s'han de fer de manera més puntual.

3.5 Recursos

Per a afrontar amb garanties d'èxit l'elaboració d'un diccionari terminològic és quasi imprescindible haver planificat de manera adequada el temps i els recursos que es destinaran a cadascuna de les fases de treball.

És per això que en aquest punt exposarem diverses qüestions sobre els recursos humans que exigeix un projecte d'aquestes característiques (és a dir, l'equip de treball del diccionari, punt 3.5.1) i sobre els recursos informàtics necessaris (de manera especialment recomanable, una eina de gestió terminològica, tal com s'explica en el punt 3.5.2). Així, un cop fixades aquestes qüestions, ja estarem en condicions d'abordar, en el punt següent, com podem fer una planificació correcta del procés complet d'elaboració.

3.5.1 Equip de treball

Ja des d'aquest punt mateix de concepció del diccionari terminològic és necessari establir l'equip de treball que s'encarregarà d'elaborar-lo. El motiu és que l'equip de treball ha de tenir un paper determinant en la constitució del corpus, i no únicament en les fases posteriors de buidatge i completació.

Tal com ja hem comentat, els diccionaris terminològics tenen una naturalesa híbrida, alhora lingüística i d'especialitat. Això fa que sigui molt recomanable, en conseqüència, que l'equip de treball inclogui experts en terminologia (o *terminòlegs*) d'una banda i experts en el camp en qüestió (o *especialistes*) de l'altra.

Cadascun d'aquests dos col·lectius hauria de tenir un responsable propi amb funcions de coordinació, que supervisés la feina del seu àmbit per garantir la coherència del conjunt i el compliment de totes les fases. En el cas del responsable dels especialistes, a més, és habitual que seleccioni ell els especialistes per a l'elaboració o la revisió d'àrees temàtiques concretes, perquè cadascun s'encarregui d'una àrea temàtica o un conjunt d'àrees.

El TERMCAT, en els seus productes, sol anomenar *coordinador executiu* o *coordinador tècnic* el responsable dels terminòlegs i *coordinador científic* el responsable dels especialistes.

Tot i que haguem situat en aquest punt la constitució definitiva de l'equip de treball, en realitat és molt convenient que algun especialista ja hagi intervingut decisivament en la fixació de l'arbre de camp (punt 3.3.1.a). I, en general, també és bo que un especialista hagi contribuït a fixar el conjunt de característiques del diccionari.

D'altra banda, la divisió que hem fet entre terminòlegs i especialistes no vol dir que hagin de ser sempre persones diferents, ja que també es pot donar el cas d'autors de diccionari que tinguin tots dos perfils. És molt recomanable, però, que en un moment o altre del procés d'elaboració hi puguin intervenir tots dos col·lectius. D'aquesta manera, el terminòleg hi aporta la formació lingüística i l'experiència en aquesta disciplina (és a dir, el coneixement de les eines d'emmagatzematge i codificació

de les dades i el coneixement de la metodologia) i l'especialista hi aporta el coneixement de la matèria, que li permet estructurar-la conceptualment, distingir entre el que és fonamental i el que és complementari i validar l'ús real de les denominacions i el significat dels termes.

La suma d'aquests dos perfils permet completar les aptituds de cadascun, tot i que, sense cap mena de dubte, com en qualsevol treball d'equip, el resultat serà més satisfactori com més s'acostin l'un i l'altre. O sigui, com més s'esforci l'especialista a introduir-se en la disciplina terminològica i com més s'esforci el terminòleg a introduir-se en la matèria abordada.

Partint de la base que el cas més freqüent correspon a aquesta presència de terminòlegs i especialistes, encara cal remarcar que uns i altres poden implicar-se en l'elaboració del diccionari en proporcions diferents, des d'un diccionari fonamentalment obra d'especialistes fins a un diccionari fonamentalment obra de terminòlegs.

En el cas del TERMCAT, se solen distingir quatre grans possibilitats de relació entre terminòlegs i especialistes:

- (1) Elaboració principalment d'especialistes, amb un assessorament terminològic limitat a la fase final de revisió.

És un exemple d'aquest cas el *Diccionari d'arquitectura romànica catalana*, tal com mostra la pàgina amb l'equip de treball:

Autors

Joan-F. Cabestany i Fort
Doctor en Història Medieval

M. Teresa Matas i Blanxart
Doctora en Història de l'Art

Directors del Centre d'Art Romànic Català (ARCAT)

Suport tècnic

Josep M. Palau i Baduell
Licenciat en Humanitats
Ajudant d'investigació del Centre
d'Art Romànic Català (ARCAT)

Assessors

Joan Ainaud de Lasarte (†)
Historiador de l'art

Rafael M. Bofill i Fransí
Historiador de l'art

Montserrat Casas i Nadal
Filòloga italiana

Cristina Gelpí i Arroyo
Filòloga catalana

Albert López i Mullor
Arqueòleg

**Aquesta obra ha estat elaborada amb
l'assessorament terminològic del TERMCAT**

Direcció

Rosa Colomer i Artigas

Coordinació

Jordi Bover i Salvadó

Revisió terminològica

Montserrat Serra Figueras
Cristina Torrent i Cortés

- (2) Elaboració principalment d'especialistes, amb un assessorament terminològic present al llarg de tot el procés, des de la fase inicial.
- (3) Elaboració principalment de terminòlegs, amb un assessorament d'especialistes present al llarg de tot el procés, des de la fase inicial.
- És un exemple d'aquest cas el *Diccionari de psiquiatria*, tal com mostra la pàgina amb l'equip de treball:

DIRECCIÓ	
ROSA COLOMER I ARTIGAS TERMCAT	
RECERCA TERMINOLÒGICA TERMCAT	
Coordinació executiva JORDI BOVER I SALVADÓ	
Coordinació tècnica M. ANTÒNIA JULIÀ I BERRUEZO	
Elaboració MARIA CORTÉS I JORDANA VIOLANT JUAN I LATORRE	Documentació MARIONA TORRA I GINESTA
Normalització XAVIER FARGAS I VALERO DOLORS MONTES I PÉREZ	Edició PILAR HERNÁNDEZ I ABELLÁN
ASSESSORAMENT CIENTÍFIC	
Coordinació JOSEP M. PERICAY I HOSTA Servei de Psiquiatria Hospital de la Santa Creu i Sant Pau	
ANTONI CARDONA I TORRAS Centre de Salut Mental Corporació Sanitària Parc Taulí	ALEX PONS I VILLANUEVA Servei de Psiquiatria Hospital Clínic i Provincial de Barcelona
RAMON CORONAS I BORRI Centre de Salut Mental Corporació Sanitària Parc Taulí	JUDIT USALL I RODÍE Centre de Salut Mental de Cornellà Unitat de Recerca i Desenvolupament Sant Joan de Déu, Serveis de Salut Mental

- (4) Elaboració principalment de terminòlegs, amb un assessorament d'especialistes limitat a tasques puntuals.

En tot cas, sigui quina sigui la responsabilitat de cada part en el producte final, és bàsic haver establert prèviament a l'inici de les tasques els límits de la intervenció de cadascuna, per a assegurar la bona marxa del projecte. En aquest aspecte el punt 3.6, que mostra quines són les tasques principals que cal fer al llarg del procés d'elaboració, pot servir de guia per a decidir com cal repartir-les entre els uns i els altres.

A més de terminòlegs i especialistes, els organismes dedicats específicament a la feina terminològica, com és el TERMCAT, sovint inclouen en l'equip de treball dos perfils més:

- (1) Documentalistes: S'encarreguen de fer la recerca documental i institucional, que és bàsica per a l'establiment del corpus (vegeu els punts 3.4 i 4.1).
- (2) Informàtics: S'encarreguen del manteniment i el desenvolupament de l'eina de gestió i de resoldre totes les dificultats tècniques que puguin sorgir durant el buidatge, l'exportació de dades, la generació d'impressions, etc.

3.5.2 Eines de gestió

El món de la terminologia (diccionaris especialitzats) i la lexicografia (diccionaris de llengua general) ha canviat enormement en el transcurs dels últims vint o trenta anys. Actualment, ja no sols resulta inimaginable elaborar un diccionari sense un suport informàtic sinó que, fins i tot, resulta molt difícil elaborar-lo sense una eina de gestió adequada. La complexitat de la tasca i els grans avantatges de control i revisió que proporcionen les eines específiques de gestió de terminologia fan que un simple editor de textos sigui, en aquests moments, netament insuficient. Per a anar bé, doncs, convé que un diccionari terminològic s'elabori amb l'ajuda d'una eina de gestió adequada, és a dir, una base de dades amb una interfície ajustada a les necessitats terminològiques.

Els organismes que es dediquen a elaborar terminologies acostumen a disposar d'eines de gestió pròpies, que estan

adaptades a la metodologia que segueixen els seus productes habituals. De manera particular, però, es poden trobar a Internet unes quantes eines de gestió accessibles, sigui de franc o de pagament, amb enfocaments diversos.

En aquest punt explicarem amb detall els avantatges d'utilitzar una eina de gestió adequada (apartat *a*), els requisits que hauria de complir l'eina de gestió triada (apartat *b*) i les característiques d'algunes de les principals eines de gestió que estan a disposició de les persones interessades (apartat *c*).

a) Avantatges

Els avantatges d'utilitzar una eina de gestió adequada (en altres paraules, una base de dades amb un desenvolupament específic) per a elaborar un diccionari són múltiples. Tant que, com ja hem dit, l'alternativa d'utilitzar un simple processador de textos resulta molt poc viable, sobretot a partir d'un determinat volum d'informació. Entre aquests múltiples avantatges, podem citar els següents:

- (1) Permet localitzar les fitxes a partir de camps diferents (segons si conté una determinada forma en la denominació, si té una categoria lèxica, si té un equivalent concret, etc.). De fet, aquest avantatge és, probablement, l'avantatge principal d'una base de dades de qualsevol matèria respecte a un document no ordenat per camps.
- (2) Permet controlar que s'hagi donat un mateix tractament a una mateixa qüestió, gràcies a la possibilitat de fer cerques sobre un camp determinat en totes les fitxes. Per exemple: En les denominacions, es pot mirar com s'ha resolt l'expressió del femení dels noms i els adjectius amb formes masculina i femenina diferenciades o si es recull la partícula *to* en els verbs anglesos; en les definicions, com s'han expressat els elements extrínsecs; en les notes, si s'han utilitzat les mateixes fórmules per a les mateixes informacions, etc.
- (3) Permet aplicar de manera sistemàtica i ràpida canvis o correccions que afectin un nombre elevat de fitxes, ja

sigui de manera totalment automàtica o automatitzant-ne almenys la recerca (segons que el resultat del canvi hagi de ser sempre el mateix o tingui variants).

(4) Redueix enormement els errors, per dos motius diferents:

a) Perquè en determinats camps no s'introdueix el text picant-lo sinó que se selecciona una de les possibilitats que ofereix un menú emergent o llista predeterminada.

Per exemple, es poden establir llistes predeterminades en les àrees temàtiques, les abreviacions de les categories lèxiques i les fonts.

b) Perquè deixa per a l'edició la majoria de qüestions tipogràfiques i de format, de manera que l'autor del diccionari es pot concentrar únicament en qüestions de contingut.

Per exemple, l'introduïdor de les dades no s'ha de preocupar pel cos de lletra de cada part de la fitxa, ni per les negretes, ni per les tabulacions i les columnes, etc.

(5) Redueix enormement el temps d'introducció de les dades, per aquesta mateixa circumstància d'automatitzar en el moment de l'edició l'atribució del format i les marques tipogràfiques.

(6) Sovint permet donar sortides diferents a l'edició de les dades, segons que interressi veure un determinat camp per a fer-hi comprovacions i no fer-ne visibles d'altres, etc.

b) Requisites

Per a fer possibles tots els avantatges citats, convé, en primer lloc, que l'eina de gestió faci una codificació correcta de les dades i, en segon lloc, que permeti explotar-les de manera eficaç.

Pel que fa a la codificació de les dades, és necessari que les informacions que volem fer constar per a cada terme es

recullin en camps diferents. És a dir que cada fitxa de terme tingui establerts un camp per a la denominació, un camp per a la definició en cas d'haver-n'hi, etc. El grau de necessitat dels diversos camps és variable:

- (1) És imprescindible que hi hagi un camp per a cada *denominació* en la llengua principal i per a cada denominació de les diverses llengües d'equivalència previstes, si és que hi ha d'haver equivalents.
- (2) És convenient que hi hagi un camp per a l'*àrea temàtica* i un altre per a la *categoria lèxica*, en tant que elements de presència recomanable en el producte final.
- (3) És molt aconsellable que hi hagi un camp per a la *nota* i, sobretot, un camp per a la *definició*. Com s'ha comentat al punt 2.4.6, és bo que tots els termes tinguin definició, ni que sigui de treball, per a evitar confusions conceptuals.

De manera general es pot afirmar que, per a cada diccionari, els camps necessaris seran aquells que hagin estat previstos en la definició de la microestructura (vegeu el punt 3.3.1.d). Això pot fer imprescindible, per exemple, que l'eina de gestió permeti recollir il·lustracions o exemples.

A més de tots aquests camps corresponents a les dades que han de ser públiques, però, també hi ha altres camps complementaris o d'ús sovint intern que són molt útils en les bases de dades terminològiques:

- (1) *Font*: Camp associat a un camp de text (denominació, definició, nota, etc.), perquè quedi constància de la procedència de la informació. La font de procedència es dóna per mitjà d'un codi associat a una referència bibliogràfica.
Idealment, hi ha una llista predeterminada de codis de fonts i se'n selecciona un o altre en un menú emergent. D'aquesta manera es garanteix que no s'utilitzen dos codis diferents per a la mateixa font i s'eliminen els errors tipogràfics.

En els diccionaris del TERMCAT, les obres en línia més consultades com a fonts, tant lexicogràfiques com terminològiques d'abast general, són les següents:

Multilingües:

Codi	Font
IATE	<i>IATE: Inter Active Terminology for Europe</i> [en línia]. [Luxembourg]: European Communities, cop. 2007. < http://iate.europa.eu/iatediff/SearchByQueryLoad.do?method=load >
LGDT francès, anglès	<i>Le grand dictionnaire terminologique</i> [en línia]. [S.I.]: Gouvernement du Québec. Office québécois de la langue française, 2008. < http://www.granddictionnaire.com >
TERMIUM francès, anglès	<i>Termium</i> [En línia]. [Ottawa]: Canada. Public Works and Government Services. Translation Bureau, 2008. < http://www.termiumplus.gc.ca/ >

Català:

Codi	Font
CTILC	INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. <i>Corpus textual informatitzat de la llengua catalana</i> [en línia]. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2008. < http://ctilc.iec.cat/ >
DIEC2-E	INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. <i>Diccionari de la llengua catalana</i> [en línia]. 2a ed. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2008. < http://dlc.iec.cat/ >< http://www.granddictionnaire.com >
GEC-E	<i>L'Enciclopèdia</i> [en línia]. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2008. < http://www.enciclopedia.cat/ >
NEOL	TERMCAT, Centre de Terminologia. <i>Neoloteca</i> [en línia]. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, cop. 1999-2008. < http://www.termcat.cat/neoloteca/ >
OPTIMOT	<i>Optimot, consultes lingüístiques</i> [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya, cop. 1995-2007. http://www20.gencat.cat/portal/site/Llengcat

Castellà:

Codi	Font
DRAE-E	REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. <i>Diccionario de la lengua española</i> [en línia]: Real Academia Española, 2008. < http://www.rae.es/ >

Francès:

Codi	Font
CILF	CONSEIL INTERNATIONAL DE LA LANGUE FRANÇAISE. <i>Base de terminologie</i> [en línia]. [S.l.]: Conseil international de la langue française, 2008. < http://www.cilf.org/bt.fr.html >
TLFI-E	<i>Le trésor de la langue française informatisé</i> [en línia]. Paris: ATILF: Centre National de la Recherche Scientifique, 2008. < http://atilf.atilf.fr/ >

Anglès:

Codi	Font
BRIT-E	<i>Encyclopaedia Britannica online</i> [en línia]. Chicago: Encyclopaedia Britannica, cop. 2007. < http://www.britannica.com/ >

- (2) *Context*: Camp generalment d'ús intern que recull els passatges dels textos del corpus de buidatge en què surt el terme, per documentar-ne el significat i el valor sintàctic.
- (3) *Observacions*: Camp d'ús intern amb un valor doble:
- Valor de bloc de notes, per a deixar-hi constància de fonts consultades significatives en què no s'ha documentat aquell terme, decisions preses, comprovacions pendents, etc.
 - Valor de quadre de diàleg, per a plantejar qüestions a altres membres de l'equip de treball i donar-hi resposta.
- (4) *Data i autoria de les modificacions*: Camp d'ús intern on es registra automàticament quin usuari ha introduït modi-

ficacions en una fitxa i en quina data. Aquesta informació permet rastrejar la història dels termes.

Pel que fa a l'explotació de les dades, convé que l'eina de gestió que utilitzem ens permeti les accions següents:

- (1) Fer cerques per a cadascun dels camps (inclòs el camp de l'àrea temàtica), per poder treballar sobre totes les fitxes que tenen un determinat valor o contenen un segment determinat en un camp concret.
- (2) Canviar els valors dels elements de les llistes predeterminades, com ara les fonts, les categories lèxiques, etc.
- (3) Gestionar en general les fitxes: crear fitxes i suprimir-ne.
- (4) Generar llistes de termes, tant del conjunt dels termes d'un diccionari com d'un subgrup seleccionat, i tant mostrant tots els camps com mostrant-ne només uns quants.

c) Eines de gestió disponibles

Sovint els centres de recerca tenen eines de gestió pròpies, que són bases de dades i interfícies desenvolupades expressament per a adequar-les al treball terminològic. Tot i això, en el mercat es poden trobar diverses eines de gestió terminològiques, tant de lliure accés com de pagament, amb enfocaments diferents. A més, unes quantes d'aquestes eines de gestió són, precisament, versions públiques de les eines que utilitzen alguns d'aquests organismes terminològics i centres terminològics universitaris, cosa que en garanteix les prestacions i la solidesa.

Entre les diverses possibilitats existents, en aquest punt hem seleccionat les eines de gestió SDL Multiterm (de SDL), tITERM (de TshwaneDJe), Terminus (de la UPF) i GesTerm (del TERMCAT),³ basant-nos en la seva representativitat en el món

3. S'ha de tenir en compte que, per a grups de treball, el TERMCAT també ofereix la possibilitat de treballar en línia amb un gestor amb més prestacions, el GdTWeb.

terminològic i en les diferències d'enfocament —i, doncs, d'accés i de prestacions— que ofereixen.

A continuació analitzem en un quadre, amb un cert deteniment, les possibilitats de cadascuna d'aquestes eines de gestió, perquè aquells que es proposin de fer un diccionari terminològic puguin triar-ne una o altra segons les seves necessitats.

	SDL Multiterm	tlTERM	Terminus	GesTerm
Diccionaris que pot incloure	1	Diversos	Diversos	1
Usuaris que hi poden treballar	Diversos	Diversos	Diversos	1
Arbre de camp	Sí	No	Sí	Sí
Camps previstos en cada terme	Model obert de fitxa (nombre quasi il·limitat de camps)	Denominació, equivalents, categoria lèxica, definició, observacions	Àrea temàtica, denominació, sinonímia, equivalents, categoria lèxica, definició, contextos ⁴	Àrea temàtica, denominació, sinonímia, equivalents, categoria lèxica, definició, nota, observacions, contextos
Llista de fonts modificable	Sí	Sí	Sí	Sí

4. Vegeu, amb relació als camps de Terminus, les observacions de l'apartat 2 d'aquest mateix punt.

	SDL Multiterm	tlTERM	Terminus	GesTerm
Llista de tipus de sinonímia modificable	No	No	No	Sí
Llista de categories lèxiques modificable	Sí	No	No	Sí
Mapa de símbols disponible per a les denominacions	Sí	Sí	Sí	Sí
Arxius d'imatge	Sí	Sí	Sí	No
Arxius de so	No	Sí	No	No
Seleccions parcials de termes	Sí	Sí	Sí	Sí
Compatibilitat de formats	Múltiple	Múltiple	Múltiple	Només amb documents GesTerm
Tipus d'accés	Pagament	Pagament	Restringit	Lliure

A part d'aquestes característiques posades en comparació, s'han de tenir en compte algunes especificitats:

- (1) El GesTerm és un gestor de terminologia pur, és a dir que es limita de manera estricta a la gestió dels termes, mentre que SDL Multiterm, tlTERM i Terminus també inclouen eines d'extracció de termes d'un corpus de buidatge.

D'aquesta manera, en aquestes tres eines els termes dels diccionaris poden ser introduïts manualment o bé poden provenir d'una recerca automatitzada en el corpus de buidatge (vegeu el capítol 4). En el cas de Terminus, són eines incorporades com un mòdul més; en canvi, SDL Multiterm i tTERM les venen com a eines separades.

- (2) Pel que fa a la fitxa dels termes, SDL Multiterm —com ja indica el quadre— té una estructura de fitxa de terme completament oberta, que permet introduir-hi qualsevol camp, i Terminus, a més dels camps mencionats, en proporciona uns altres no tinguts en compte en aquesta obra perquè són poc habituals en les obres terminològiques, i que fan referència al tipus de text on es documenta el terme, l'organisme que ha normalitzat la denominació, la procedència geogràfica (central, mallorquí, valencià) i les col·locacions (paraules que solen acompanyar la denominació en els discursos).

Les adreces electròniques per accedir a aquestes eines de gestió són les següents:

- (1) SDL Multiterm:
<http://www.sdl.com/en/products/terminology-management/multiterm.asp>
- (2) tTERM
<http://tshwanedje.com/terminology>
- (3) Terminus
<http://melot.upf.edu/Terminus2009>
- (4) GesTerm
<http://www.termcat.cat>

3.6 Tasques

Per poder planificar adequadament quant de temps requerirà l'elaboració completa d'un diccionari terminològic i quins costos

comportarà (vegeu el punt 3.7), a més de saber quins recursos humans i tecnològics utilitzarem, també és imprescindible saber quines són les tasques que s'han de dur a terme. D'aquesta manera, es podran distribuir entre els diversos membres de l'equip de treball i se'ls podrà assignar una data de finalització.

De fet, la segona part d'aquest llibre s'ha estructurat seguint el procés d'elaboració d'un diccionari terminològic, de manera que la consulta de l'índex (des del capítol 3 fins al capítol 7) ja pot servir com a mostra de quines són les tasques que cal preveure. Per facilitar-ne la consulta, però, reproduïm aquí l'esquema, una mica adaptat:

1. *Preparació del diccionari*
 - 1.1 Establiment de la motivació i els objectius
 - 1.2 Establiment dels destinataris
 - 1.3 Establiment de les característiques del diccionari
 - 1.4 Recerca documental i institucional
 - 1.5 Constitució de l'equip de treball
 - 1.6 Tria de l'eina de gestió
 - 1.7 Planificació
2. *Elaboració del diccionari*
 - 2.1 Constitució del corpus
 - 2.2 Buidatge del corpus
 - 2.3 Revisió del buidatge
 - 2.4 Compleció de les dades
3. *Revisió del cos del diccionari*
 - 3.1 Revisió temàtica
 - 3.2 Revisió alfabètica
 - 3.2.1 Estudi dels termes que requereixen una atenció especial
 - 3.3 Revisió dels índexs d'equivalència
4. *Elaboració de les parts complementàries*
5. *Edició i difusió*

3.7 Planificació

És molt important, abans de començar els treballs d'elaboració del diccionari pròpiament dits, fer una planificació correcta del projecte que posi en correspondència els recursos humans i tecnològics, les fases previstes i el temps necessari, que són les tres variables que determinen els costos.

Per tant, un cop establert, d'una banda, quin és el nostre equip de treball i quina eina de gestió utilitzarem (vegeu el punt 3.5) i, de l'altra, quines són les fases que haurem de complir en el projecte (vegeu el punt 3.6), hem de fer la planificació del conjunt. Es tracta de decidir quants recursos hem d'assignar a cada fase i extreure'n, com a resultat, el temps que necessitem. A partir dels recursos esmerçats i el temps de durada, podrem determinar també quin serà el cost de cada fase.

D'aquesta manera, la planificació s'organitza com un conjunt de fases o etapes, cadascuna de les quals té assignats els recursos necessaris, el moment d'inici i el moment d'acabament, i el cost que representa. Lògicament, la suma de tots els temps i de tots els costos ens donarà la durada i el cost total del conjunt del projecte.

Aquesta triple correspondència entre recursos, tasques i temps es representa sovint en un *cronograma*, que és un esquema que organitza les tasques a partir del temps i els atribueix també els recursos i la responsabilitat necessaris. Per a elaborar cronogrames és especialment útil recórrer a una eina de planificació (per exemple, Microsoft Project o bé, d'accés lliure, OpenProj). La utilitat de les eines de planificació és triple: en primer lloc, ajuden a perioditzar adequadament les fases, tant les que són successives com les que poden encavalcar-se; en segon lloc, serveixen per a pressupostar el projecte de manera detallada i completa, i, en tercer lloc, permeten detectar ràpidament les desviacions i, si és necessari, recalcular amb facilitat la planificació per adaptar-s'hi.

La planificació és una tasca complexa, sobretot si no se'n té experiència. Com a compensació, però, una planificació correcta permet controlar el ritme d'execució, corregir els desajustos que es presentin i, finalment, assegurar l'èxit de l'empresa. Si no es fa aquesta tasca, es corre el perill que una sola de les fases

consumeixi pràcticament tot el temps previst per al conjunt del projecte o que les fases finals no es puguin portar a terme per falta de recursos.

En tot cas, la falta d'experiència es pot corregir a partir d'unes quantes indicacions:

- (1) Pel que fa al temps, a primera vista es podria pensar que la fase d'elaboració (constituïció del corpus, buidatge i compleció de dades) és especialment llarga i que totes les altres són molt més breus. La realitat, però, sol ser diferent: sovint la fase més llarga és la fase de revisió, seguida de prop (ara sí) per la fase d'elaboració i, ja a una distància considerable, per la resta.

És un exemple del temps que comporta cada fase el cas següent, corresponent al projecte d'un diccionari d'uns dos mil termes:

- (1) *Fase de preparació*: 3 mesos a partir de la data d'inici del projecte [setembre 2009 – novembre 2009]
- (2) *Fase d'elaboració*: 9 mesos [desembre 2009 – setembre 2010]
- (3) *Fase de revisió*: 11 mesos [octubre 2010 – setembre 2011]
Revisió temàtica: 6 mesos [octubre 2010 – març 2011]
Revisió alfabètica: 3 mesos [abril 2011 – juny 2011]
Estudi particular de termes: 1 mes [juliol 2011]
- (4) *Fase d'elaboració de parts complementàries*: 1 mes [setembre 2011]
- (5) *Fase d'edició i difusió*: 4 mesos [octubre 2011 – gener 2012]

- (2) Pel que fa als costos, s'ha de tenir en compte que, en cas que s'hagi de remunerar l'equip de treball, la partida més gran correspondrà als recursos humans. Així, un

organisme terminològic com és el TERMCAT considera que habitualment es destina més d'un 80% dels recursos totals a la remuneració de terminòlegs i especialistes. El valor d'aquest factor, evidentment, està directament lligat al nombre d'hores previstes per a portar a terme el projecte i, com ja hem dit, al caràcter remunerat o no d'aquestes hores.

A part dels recursos humans, també cal tenir en compte el cost que pot tenir l'adquisició prèvia de materials bibliogràfics per al corpus, el cost dels recursos tecnològics necessaris (les màquines i també els programes, si no són de lliure accés) i, finalment, el cost de l'edició (sobretot si es tracta d'una edició en paper).

És un exemple dels recursos necessaris per a elaborar un diccionari terminològic l'esquema següent, en què falta l'assignació del valor previst per a cada fase:

1. Preparació del diccionari

- a) Establiment de l'equip de treball
- b) Constitució del corpus

Recursos humans:

1 coordinador terminològic
1 terminòleg col·laborador
1 coordinador científic
Especialistes assessors

Altres recursos:

Adquisició de materials específics per al corpus

2. Elaboració del diccionari

- a) Buidatge del corpus
- b) Compleció d'informacions

Recursos humans:

1 coordinador terminològic
1 terminòleg col·laborador
1 coordinador científic
Especialistes assessors

Altres recursos:

Maquinari de suport
Programari de suport

3. Revisió temàtica del diccionari

- a) Adequació conceptual, formal i metodològica
- b) Procés de normalització de termes

Recursos humans:

1 coordinador terminològic
1 terminòleg col·laborador
Especialistes assessors

4. Revisió alfabètica del diccionari

Recursos humans:

1 coordinador terminològic
1 terminòleg col·laborador
Especialistes assessors

5. Edició i difusió

Recursos humans:

1 tècnic d'edició

Altres recursos:

Maquinari de suport

Programari de suport

TOTAL

S'ha de tenir en compte, igualment, que també les fases 3 i 4 requereixen maquinari i programari de suport, però que no s'ha comptat perquè s'entén que és el mateix que ja consta en la fase 2.

- (3) De manera general, es poden prendre com a model el temps i els recursos requerits per les primeres fases en comparació amb les previsions que havíem fet. Les diferències que hi observem ens ajudaran a reajustar, en un estadi encara bastant inicial, el conjunt de les altres previsions.

Finalment, s'ha de tenir en compte que aquí hem partit d'una situació ideal en què la data de finalització de la feina resulta de la suma dels temps requerits per a cada fase. Ara bé, també pot passar que, pels motius que sigui, la data final estigui establerta d'entrada i sigui inferior a la que hauríem previst. En aquest cas, caldrà ajustar-hi la planificació, ja sigui augmentant els recursos (i, per tant, els costos), redefinint els objectius (reduint, per exemple, l'abast de l'arbre de camp) o reduint el temps dedicat a cada fase (i, per tant, probablement també la qualitat).

4. Extracció i compleció de les dades

Només després d'haver establert quines seran les línies principals del diccionari terminològic que volem fer (vegeu el capítol 3), comença la feina de recollir els termes. Seguint aquest ordre assegurarem que la recerca i l'elaboració dels termes s'ajusten des del començament al producte que volem obtenir. Per tant, ens estalviarem en bona mesura la necessitat de tornar a consultar materials que ja hem consultat o d'anar refent constantment les dades.

D'acord amb l'ordre cronològic de les diverses fases, en aquest capítol distingirem entre la constitució del corpus (punt 4.1), la localització i l'extracció de termes en les obres especialitzades del corpus (punt 4.2), la revisió sistemàtica de totes les dades un cop acabat el buidatge (punt 4.3) i la compleció de la informació amb les obres terminològiques i les obres lexicogràfiques del corpus (punt 4.4).

4.1 Establiment del corpus

El corpus és el conjunt de textos d'on es traurà la informació del diccionari. Segons la fase d'elaboració en què es fa servir, s'hi poden distingir dues funcions diferents, com veurem més endavant:

- (1) Servir de base per a l'extracció dels termes que constituïran el nostre diccionari (parlem, llavors, de *corpus de buidatge*, *corpus d'estudi* o *corpus de partida*, i els textos que el formen són els documents primaris).
- (2) Servir de suport per a la compleció dels termes extrets de la fase de buidatge (és l'anomenat *corpus de referència*, i els textos que el formen són els documents secundaris).

Per a poder complir adequadament aquestes dues funcions, el corpus ha de contenir tres tipus d'obres diferents:

- a) *Obres especialitzades* o manuals: Textos sobre un àmbit amb una estructura de discurs.

Són els textos del corpus que integren el corpus de buidatge i, doncs, els textos que ens proporcionaran els termes del diccionari. Generalment es tracta de manuals, textos legals, catàlegs, reglaments i programes universitaris.

Tot i que aquests textos tant poden ser escrits com orals, generalment hi ha un predomini clar dels textos escrits. Això és degut a l'existència dels sistemes de buidatge automàtic (que treballen sobre textos escrits) i també al control més gran de denominacions i conceptes dels textos escrits respecte dels orals. A més, els textos escrits proporcionen també la grafia de les denominacions, fet especialment important quan es tracta de manlleus o, en general, formes de grafia no evident.

L'ús que es fa actualment dels sistemes de buidatge automàtic, però, s'ha de relativitzar: en primer lloc, pel que fa a l'extensió, perquè encara és freqüent el buidatge manual; en segon lloc, pel que fa a l'abast, perquè la tecnologia de reconeixement de la veu probablement acabarà portant també a l'aplicació de buidatges automàtics sobre textos orals.

- b) *Obres terminològiques*: Textos sobre un àmbit amb una estructura de diccionari.

Són els textos del corpus que, juntament amb les obres lexicogràfiques, integren el corpus de referència. Aquests textos, per tant, serviran de suport per a delimitar els conceptes i establir la forma de les denominacions, les relacions de sinonímia, etc., un cop acabat el buidatge (vegeu el punt 4.4).

- c) *Obres lexicogràfiques*: Diccionaris de llengua general. Juntament amb les obres terminològiques, integren el corpus de referència i tenen, per tant, la mateixa finalitat (vegeu el punt 4.4).

Evidentment, tots els textos del corpus, tant els del corpus de buidatge com els del corpus de referència, han de ser textos de referència i vigents. En el cas de les obres lexicogràfiques, això vol dir recórrer a les últimes edicions dels diccionaris de l'acadèmia (DIEC2 per al català, DRAE22 per al castellà) o amb una autoritat semblant reconeguda, a més de totes els altres diccionaris que es creguin convenients (GDLC i GD62 per al català, etc.); en el cas de les obres terminològiques, solen ser determinants la data de publicació, el nombre de termes, la informació proporcionada per a cada terme i el rigor de l'estructura. I queden, encara, les obres especialitzades, les quals per la seva especificitat, abordarem a part.

Així, convé que totes les obres especialitzades siguin vigents, amb autoritat reconeguda, metodològicament rigoroses i terminològicament coherents.

- (1) Pel que fa a la vigència, es pot constatar amb la data de publicació, les referències a actualitzacions o edicions posteriors i les dates de la bibliografia utilitzada.
- (2) Pel que fa a l'autoritat, és recomanable que l'autor tingui un prestigi reconegut en l'àmbit, que hagin col·laborat amb ell especialistes en subàrees determinades i que el text estigui avalat per una entitat.
- (3) Pel que fa al rigor metodològic, és bo que hi hagi una introducció, que s'explicitin els criteris d'elaboració i que se segueixi un esquema convenientment segmentat.
- (4) Finalment, pel que fa a la coherència terminològica, convé que no s'utilitzin un gran nombre de denominacions per a un mateix concepte al llarg del text i que les denominacions mantinguin el mateix significat.

Igualment, és convenient que hi hagi obres especialitzades de totes les llengües de treball, tant de la llengua principal com de les llengües d'equivalència, tenint present que, a igualtat de condicions, són preferibles les obres originals a les traduccions, ja que les denominacions d'una traducció poden estar condicionades per les denominacions originals. (Tot i això, per a assegurar

l'equivalència dels conceptes és útil poder disposar d'obres que ofereixin versions fiables en llengües diferents del mateix text, com ara reglaments en diversos idiomes, textos legals, etc.)

Per a facilitar la localització de tots aquests textos, és bo establir una llista dels materials del corpus a partir de la seva referència bibliogràfica i classificar-los segons que siguin especialitzats, terminològics o lexicogràfics.

D'aquesta manera, la llista del corpus té el mateix format que la bibliografia del diccionari (vegeu el punt 2.3.6). La diferència és que la bibliografia constitueix la llista final del material efectivament utilitzat, mentre que el corpus recull tots els materials que es preveu d'utilitzar, cosa que no vol dir que finalment no se'n descartin alguns o se n'hi afegeixin d'altres.

En cas que l'equip de treball sigui mixt entre terminòlegs i especialistes, és del tot convenient que sigui un especialista qui assessori la tria de les obres especialitzades i terminològiques que configuraran el corpus. El motiu és que només des d'un coneixement acurat del camp es pot determinar quines són les obres considerades canòniques i no superades per d'altres.

És un exemple d'un corpus en format de bibliografia el cas següent, extret (i molt resumit) de la *Terminologia dels videojocs*:¹

Obres especialitzades

4Players.de: : *das spielmagazin* [en línia]. Hamburg: 4Players, 2009.

<<http://www.4players.de/>>

ALONSO ALONSO, J. (dir.). *Disseny i creació de videojocs: màster* [en línia]. 4a ed. Barcelona: Fundació UPC, [2008].

<<http://www.fundacio.upc.edu/presentacio.php?id=20801200>>

1. TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Terminologia dels videojocs* [en línia]. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, cop. 2008. (Diccionaris en Línia) <<http://www.termcat.cat/dicci/videojocs/index.html>> [Consulta: 03 febrer 2010]

MeriStation: de videoadictos para videoadictos [en línia]. Llagostera: Meristation Magazine, 2008.
<<http://www.meristation.com/>>

SONY. *PlayStation2: instruction manual = mode d'emploi = manual de instrucciones = Bedienungsanleitung* [recurs electrònic]. [S.l.]: Sony Computer Entertainment, cop. 2003. Document PDF.

Obres terminològiques

LEO: Ein Online-Service der LEO [en línia]. Sauerlach: LEO, cop. 2006-2008.
<http://www.leo.org/index_de.html>

Nebulared.com: términos [en línia]. [S.l.]: Grupo Nebula, cop. 2005-2008.
<<http://www.nebulared.com/Terminosppal.php>>

QUÉBEC. OFFICE QUÉBÉCOIS DE LA LANGUE FRANÇAISE. *Clic sur le jeu vidéo* [en línia]. [S.l.]: Gouvernement du Québec, 2008.
<http://www.olf.gouv.qc.ca/ressources/bibliotheque/dictionnaires/terminologie_jeuxvideo/lex_jeuxvideo.html>

Videogame glossary [en línia]. New York: Atari, [2008].
<<http://www.atari.com/us/glossary>>

Obres lexicogràfiques

Clave: diccionario de uso del español actual. 6a ed. Madrid: SM, 2003.
ISBN 84-348-7606-X

ROBERT, P.; REY-DEBOVE, J.; REY, A. *Le Nouveau Petit Robert: dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. Nouvelle éd. Paris: Dictionnaires Le Robert, 2008.
ISBN 978-2-84902-321-1

SOANES, C.; STEVENSON, A. (eds.). *Oxford dictionary of English*. 2nd ed. Oxford [etc.]: Oxford University Press, 2003.
ISBN 0-19-861347-4

Viquipèdia: l'enciclopèdia lliure [en línia]. St. Petersburg, FL: Wikimedia Foundation, 2008.
<<http://ca.wikipedia.org/>>

4.2 Buidatge terminològic del corpus

La concepció tradicional estableix que la base de la terminologia és el concepte, idealment universal, i que, un cop delimitat el concepte, cal buscar les denominacions que utilitzen les diverses llengües per a fer-hi referència. És el que es denomina *orientació onomasiològica*, que hem utilitzat per a distingir els diccionaris terminològics dels diccionaris lexicogràfics (vegeu el punt 1.2).

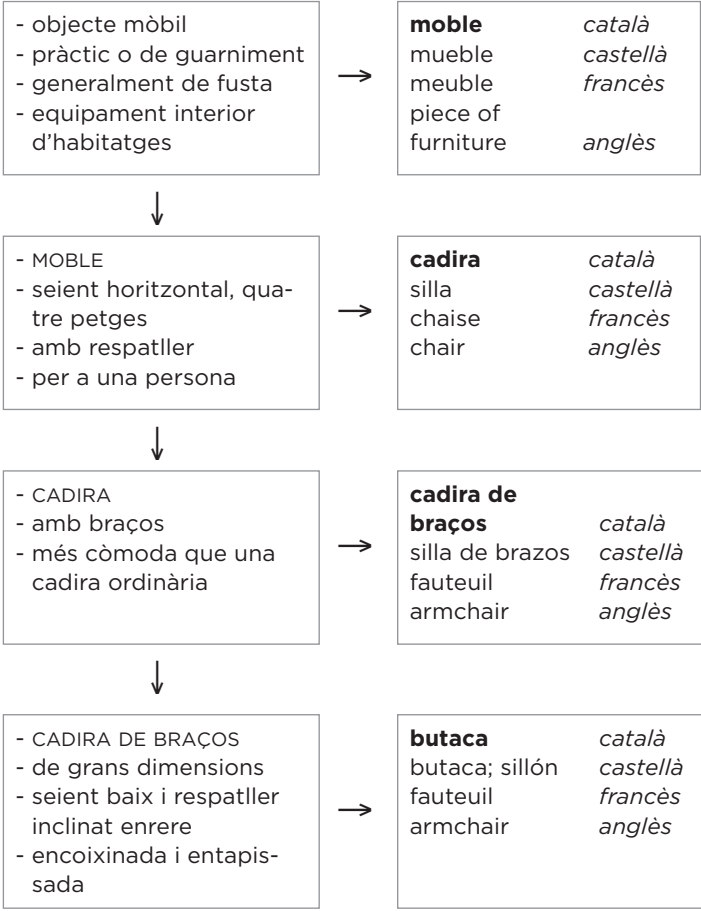
En realitat, però, això és vàlid quan un recull terminològic ja ha arribat a un cert estadi d'elaboració, que permet fer un esquema conceptual de l'àmbit i detectar-hi mancances o incoherències. En canvi, no és vàlid en el començament de tot del recull, quan la tasca consisteix, justament, a fer l'operació inversa: detectar denominacions en el corpus de buidatge i assignar-los una primera definició que les caracteritzi semànticament i una primera categoria lèxica que n'expliqui el funcionament sintàctic.

És un cop individualitzades les denominacions en la llengua principal i assignades les primeres definicions i categories lèxiques que es pren la definició com a nucli, per a buscar en el corpus de buidatge quines són les denominacions corresponents en totes les llengües de treball.

Per a una explicació detallada sobre les característiques i la presentació de tots aquests camps relacionats amb el buidatge, vegeu el punt 2.4.2 pel que fa a les denominacions en la llengua principal; el punt 2.4.6 pel que fa a les definicions; el punt 2.4.4 pel que fa a les categories lèxiques, i el punt 2.4.3 pel que fa a les denominacions en les llengües d'equivalència.

El buidatge, per tant, consisteix a localitzar les denominacions de l'àmbit delimitat per l'arbre de camp en els textos especialitzats del corpus i a introduir-les en una base de dades adequada com a eina de gestió (vegeu el punt 3.5.2). Per a fer aquesta tasca, d'una banda s'ha de decidir quins criteris s'utilitzaran, sols o combinats, i, de l'altra, si la portarà a terme una persona o bé un programa informàtic. A continuació exposarem quines estratègies es poden posar en joc per a identificar les denominacions (punt 4.2.1) i quins avantatges i inconvenients tenen el buidatge manual i el buidatge automàtic (punt 4.2.2).

És un exemple d'aproximació onomasiològica a partir d'una primera elaboració del material el cas següent, en què la individualització dels conceptes porta a buscar-hi les denominacions que utilitzen les diverses llengües per a designar-los:

4.2.1 Estratègies

Hi ha diverses estratègies possibles per a extreure els termes que conté un text especialitzat. Evidentment, en un buidatge manual es poden combinar totes les estratègies i, fins i tot, es

poden utilitzar de manera una mica intuïtiva; en canvi, un buidatge automàtic difícilment pot tenir-les en compte totes i, a més, les ha d'utilitzar de manera sistemàtica. Aquesta sistematicitat exigeix que la programació sigui molt curosa i, tot i això, gairebé sempre fa necessària una validació humana posterior dels termes.

A continuació presentem les diverses estratègies que es poden utilitzar, agrupades en tipus de criteris segons la seva naturalesa, amb independència que les executi una persona o una màquina. Evidentment, però, l'aplicació d'uns mateixos criteris té unes característiques específiques en el buidatge manual i en el buidatge automàtic, fet que abordarem en el punt següent (4.2.2).

a) Criteris formals

Els criteris formals es basen en la constatació que determinades categories lèxiques i determinades estructures sintàctiques són especialment habituals en els productes terminològics. Es tracta, doncs, d'establir quines categories i quines estructures són i de buscar-les en els textos.

Així, pel que fa a les categories lèxiques es dóna prioritat als noms (que són, de molt, la categoria més abundant en terminologia) i, pel que fa a les estructures sintàctiques, se seleccionen aquells noms que van seguits d'un complement adjectival (un adjectiu, un participi, etc.) o d'un complement preposicional (una preposició i un nom).

L'aplicació dels criteris formals, per tant, comporta localitzar els noms existents en un text i, en cas que vagin seguits d'una estructura adjectival o preposicional, incloure-la també com a part de la denominació.

Com a exemple d'aplicació dels criteris formals, prendrem el passatge següent de *Codi tècnic de l'edificació*² (obra especialitzada):

Es denominen pantalles els elements de contenció de terres que s'utilitzen per realitzar excavacions verticals en els casos en què el terreny, els edificis o altres estructures fonamentades als voltants de l'excavació no serien estables sense subjecció, o bé es tracta d'eliminar possibles filtracions d'aigua a través dels talussos de l'excavació [...]. Es construeixen des de la superfície del terreny prèviament a l'execució de l'excavació i treballen fonamentalment a flexió. Queden excloses les pantalles que tenen únicament per objecte la impermeabilització o estanquitat. [Pàg. 197]

En aquest text podem aïllar els elements següents, a partir del criteri formal de buscar noms, noms seguits de complements adjectivals i noms seguits de complements preposicionals:

Nom	Nom + compl. adjectival	Nom + compl. preposicional
- pantalla - terreny - edifici - subjecció - flexió - impermeabilització - estanquitat	- excavació vertical - estructura fonamentada	- element de contenció de terres - voltant de l'excavació - filtració d'aigua - talús de l'excavació - superfície del terreny - execució de l'excavació

La lectura d'aquesta llista planteja problemes diversos:

- (1) Límits de les denominacions: No hi ha elements formals que indiquin on comencen i on acaben algunes denominacions. Com s'han de segmentar *elements de contenció de terres* i *execució de l'excavació*?

2. *Codi tècnic de l'edificació (CTE)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Secretaria d'Habitatge, 2009. ISBN 978-84-39382-36-2

- (2) Grau d'especialització: No hi ha elements formals que indiquin quines denominacions són especialitzades i quines pertanyen a la llengua general. *Terreny, subjecció, voltant de l'excavació i talús de l'excavació* són termes?
- (3) Exhaustivitat del buidatge: Que la majoria de termes siguin noms, no vol dir que tots els termes hagin de ser noms. S'haurien de recollir també com a termes els verbs *construir i treballar* o el sintagma adverbial *a flexió*?

b) Criteris estadístics

Els criteris estadístics, també anomenats *criteris quantitativus*, es basen en la idea que les denominacions surten de manera repetida en un mateix text, amb variacions només de flexió (singular o plural, masculí o femení, etc.).

Per tant, davant d'un text especialitzat, s'han de buscar els elements que hi apareixen amb una freqüència elevada. La llista resultant presenta els elements ordenats segons el nombre d'ocurrències o aparicions en el text, de més a menys.

Evidentment, s'han de descartar molts elements pertanyents a la llengua general, des dels que tenen una funció bàsicament d'unió (conjuncions, preposicions, articles, pronoms) fins als noms, adjectius i verbs utilitzats exactament amb el mateix significat que en llengua general.

Com a exemple d'aplicació dels criteris estadístics, hem comptat les aparicions de cadascun dels elements del passatge anterior. Evidentment, aquest criteri s'aplica sobre textos de moltes unitats i no a un sol paràgraf, de manera que no es pot considerar un recompte representatiu. Valgui, però, com a il·lustració.

Nombre ocurrències	Paraula
12	el
9	de
4	es, excavació

Nombre ocurrències	Paraula
3	a, o
2	en, pantalla , per, que, terreny
1	aigua, al, altre, bé, cas, construir, contenció, del, denominar, des, edifici, element, eliminar, estable, estanquitat, estructura, exclòs, execució, filtració, flexió, fonamentalment, fonamentar, i, impermeabilització, no, objecte, possible, prèviament, què, quedar, realitzar, sense, ser, subjecció, superfície, talús, tenir, terra, tractar, través, treballar, únicament, utilitzar, vertical, voltants

Entre les paraules amb més d'una ocurrència, únicament les que estan en negreta poden ser preses com a denominacions, ja que les altres (*el, de*, etc.) fan funcions bàsicament gramaticals.

Aquesta llista planteja uns problemes paral·lels als dels criteris formals:

- (1) Límits de les denominacions: En un document llarg, no es compten paraules repetides (com hem fet aquí) sinó segments repetits, formats per una o més paraules. Tot i això, hi ha un perill evident de trencar denominacions, sobretot quan la freqüència és baixa. Com podem saber, amb criteris únicament estadístics, que *a flexió* o *excavació vertical* són denominacions?
- (2) Grau d'especialització: No hi ha elements estadístics que permetin desestimar les denominacions no gramaticals pertanyents a llengua general. És segur que *terreny* forma part d'aquest àmbit?
- (3) Exhaustivitat del buidatge: Amb aquest recompte, desestimariem *contenció, estanquitat, estructura, talús*, etc., per raons de freqüència. Com més gran és el corpus buidat, més baix és aquest perill. Tot i això, mai no desapareix del tot, perquè es pot fer referència a una denominació per mitjà de pronoms, reducció d'un sintagma a la seva base, etc.

c) *Criteris textuais*

Els criteris textuais parteixen del supòsit que, en un text especialitzat escrit, hi ha determinades circumstàncies que afavoreixen o fins i tot indiquen la presència de denominacions.

Pel que fa a les circumstàncies que afavoreixen que hi hagi més denominacions, es tracta de la presència de camps de l'estructura d'un text amb un caràcter poc o gens discursiu. Són camps que, tot i contenir text, són molt sintètics i sovint ni tan sols contenen verbs. Es poden citar com a exemples els peus d'il·lustració, les il·lustracions mateixes (en sentit ampli, inclosos quadres, taules i esquemes) i els títols. A més, encara que en aquest cas sí que estiguin estructurades com un discurs, s'hi poden afegir les conclusions, per la necessitat de recollir el màxim nombre de conceptes en el mínim espai. Podríem anomenar *criteris textuais estructurals* aquests criteris basats en la pertinença a un camp o altre del text.

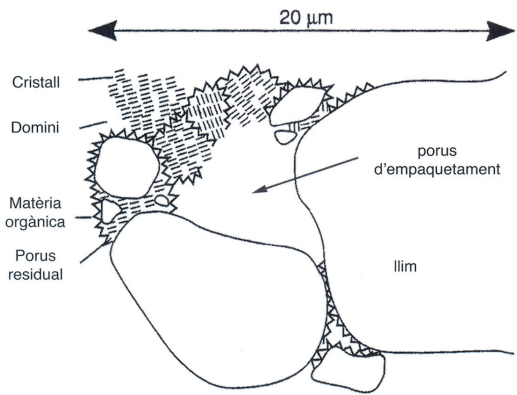
Tal com es pot observar, el criteri textual estructural és necessàriament un criteri complementari, ja que no tot allò que figura en aquests camps són denominacions. Cal, per tant, completar l'aplicació d'aquest criteri amb altres criteris.

Finalment, pel que fa a les circumstàncies que indiquen que una o més paraules formen una denominació, es tracta de l'aplicació de recursos tipogràfics. Segons aquests criteris, que podríem anomenar *criteris textuais tipogràfics*, les paraules d'un text destacades amb negreta, cursiva, majúscules o cometes tenen un elevat nombre de possibilitats de ser denominacions.

Com en el cas dels criteris textuais estructurals, però, els criteris textuais tipogràfics tampoc no tenen un valor definitiu sinó només un valor indicador. D'una banda, perquè no sempre hi ha una delimitació correcta de les denominacions; de l'altra, sobretot, perquè és obvi que una gran majoria de termes dels textos especialitzats no tenen cap marca tipogràfica especial.

Són exemples d'aplicació dels criteris textuais els casos següents, extrets de l'obra *Introducció a l'edafologia: Ús i protecció de sòls*.³

a) *Criteris textuais estructurals:*

Agregat observat al microscopi electrònic de rastreig (SEM).
Augment $\times 3000$.

A partir d'aquesta il·lustració i del seu peu de foto, podem individualitzar les denominacions següents:

Il·lustració	Peu d'il·lustració
cristall, domini, matèria orgànica, porus residual, porus d'empaquetament, llim	agregat, microscopi electrònic de rastreig

Aquesta llista planteja el problema del grau d'especialització: hem hagut de descartar com a denominacions les formes del peu *observat*, *al* i *augment*, basant-nos en criteris formals i semàntics.

3. PORTA CASANELLAS, Jaume; LÓPEZ-ACEVEDO REGUERÍN, Marta; POCH CLARET, Rosa M. *Introducció a l'edafologia: Ús i protecció de sòls*. Madrid; Barcelona; Mèxic: Mundi-Prensa, 2009.

b) *Criteris textuals tipogràfics:*

Les **necessitats d'esmena** (popularment anomenades *necessitats de calç*) indiquen la quantitat d'esmena que cal aplicar per hectàrea i per a un gruix determinat de sòl. Es calculen a partir dels *mols càrrega de catió basificant per quilo de sòl* necessaris per a disminuir l'acidesa total a un valor considerat acceptable per a la funció que es vol que desenvolupi el sòl. [Pàg. 263.]

A partir dels elements tipogràficament destacats, podem extreure els candidats a denominació següents:

Lletra negreta	Lletra cursiva
- necessitat d'esmena	- necessitat de calç - mol carregat de catió basificant per quilo de sòl

Aquesta llista presenta dos problemes greus, especialment el segon:

- (1) Límits de les denominacions: És dubtós que la tipografia indiqui sempre amb claredat els límits dels termes. En aquest cas, s'ha de considerar un sol terme *mol carregat de catió basificant per quilo de sòl*?
- (2) Exhaustivitat del buidatge: La majoria de termes d'un text especialitzat no tenen cap marca tipogràfica especial. Aquí, hem desestimat *esmena*, *hectàrea*, *sòl* o *acidesa*, paraules que es podrien considerar denominacions en un recull de termes bàsics.

d) *Criteris semàntics*

Els criteris semàntics són l'aplicació pràctica dels coneixements que es tenen sobre aquell àmbit i sobre la terminologia, cosa que dificulta molt d'utilitzar-los automàticament. Així, es busquen les paraules o conjunts de paraules que o bé concorden amb els coneixements que es tenen sobre la matèria o bé responen de manera positiva a les proves sobre el seu grau de fixació (en el cas de les denominacions sintagmàtiques o denominacions formades per més d'una paraula).

Pel que fa al coneixement de la matèria, es tracta de la gran aportació de l'especialista, que pot discriminar fàcilment quins conjunts de paraules dels textos buidats s'han de considerar denominacions d'aquell àmbit. En canvi, el terminòleg no especialista, que no té aquest coneixement, ha de recórrer sovint a dos recursos de suport: les obres terminològiques del corpus i l'arbre de camp.

El grau de precisió a què permeten arribar aquests criteris en la detecció de les denominacions de l'àmbit és molt elevat. A més, els criteris semàntics de coneixement de la matèria permeten descartar denominacions de termes que no s'ajusten als objectius de l'obra perquè són massa específics o perquè són interdisciplinaris, a més de permetre descartar les paraules de llengua general.

Pel que fa al grau de fixació interna d'una possible denominació formada per diverses paraules, es pot avaluar per mitjà d'algunes proves lingüístiques, que són les que utilitzen sobretot els terminòlegs. Així, considerem que una denominació està fixada i no és una combinació lliure de paraules quan compleix una o més de les condicions següents:

- (1) El significat de la denominació no es pot deduir de la suma de significats de les diverses paraules que la formen.

És un exemple de significat no coincident amb la suma dels formants el cas següent:

gratacel *n m*

CONSTRUCCIÓ. Casa de pisos que ateny una alçària molt superior a l'habitual.

+

horitzontal *adj*

DIBUIX TÈCNIC. Perpendicular a la direcció vertical.

gratacel horitzontal *n m*

CONSTRUCCIÓ Edifici de grans dimensions, muntat sobre pilars, dissenyat per a reduir la sobredensificació de les ciutats.

El significat de *gratacel horitzontal* no és una suma del significat de *gratacel* i el significat de *horitzontal*, ja que no és una casa horitzontal de gran alçària. Per tant, *gratacel horitzontal* no és una combinació lliure de paraules, sinó una denominació.

- (2) No es pot interferir en una denominació ni inserint-hi altres paraules entremig ni afegint-hi un complement que afecti només una de les paraules, ja que el resultat no té sentit

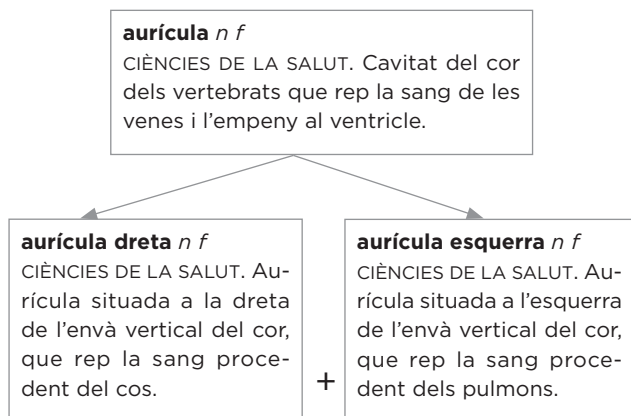
Són exemples d'elements que interfereixen en una denominació els casos següents:

Inserció d'una paraula	Afegiment d'un complement
llet pasteuritzada llet molt pasteuritzada	angina de pit angina de pit excavat

La impossibilitat d'interferir en els sintagmes *llet pasteuritzada* i *angina de pit* (*pit excavat* és una denominació d'una patologia) demostra que es tracta de denominacions.

- (3) La denominació comparteix base amb altres denominacions i el terme que designa té una relació de coordinació amb els termes designats per aquestes altres denominacions. (Com hem explicat al punt 2.4.6.a, termes coordinats són aquells que són tipus d'un mateix terme, anomenat *terme superordinat*, o parts d'un mateix terme, anomenat *terme partitiu*.)

És un exemple de denominació que comparteix base amb d'altres i designa un terme coordinat amb els altres el cas següent:

Aurícula dreta queda justificada com a denominació perquè també existeix *aurícula esquerra*, que té la mateixa base *aurícula*, i perquè entre *aurícula dreta* i *aurícula esquerra* hi ha una relació de coordinació.

- (4) El terme designat per la possible denominació també es pot designar amb una denominació formada per una paraula única, en la mateixa llengua o en una llengua d'equivalència. (Entenem com a paraula única qualsevol suma de caràcters sense blancs entremig, cosa que inclou les sigles i els símbols.)

Són exemples de denominacions sintagmàtiques amb denominacions sinònimes o equivalents formades per una sola paraula els casos següents:

oferta pública d'adquisició d'accions *n f*

sigla **OPA** *n f*

MERCATS FINANCERS. Operació de comprar de manera pública i indiscriminada les accions d'una societat determinada a un preu fix dintre un termini determinat, amb la finalitat de controlar aquesta societat o bé d'aconseguir una participació significativa en el seu capital social.

coixí de seguretat *n m*

en airbag

COMPONENTS D'AUTOMOCIÓ. Dispositiu de seguretat d'un vehicle consistent en un coixí que s'infla automàticament en produir-se una col·lisió frontal o frontolateral forta, el qual serveix per a esmorteir el moviment dels ocupants.

Els segments *oferta pública d'adquisició d'accions* i *coixí de seguretat* poden ser considerats denominacions perquè coexisteixen amb denominacions formades per una paraula (una sigla de la mateixa llengua en el primer cas, un equivalent en el segon).

4.2.2 Tipologia

Com ja hem avançat en la introducció d'aquest punt, el buidatge es distingeix segons que l'executi una persona (*buidatge manual*) o una màquina (*buidatge automàtic*). Tot i això, s'ha de tenir en compte que el resultat d'un procés de buidatge, s'efectuï com s'efectuï, sempre és el mateix: l'alimentació d'una eina de gestió amb dades corresponents a termes.

Igualment, gairebé mai no es dona un buidatge completament automàtic des dels inicis fins a l'alimentació de l'eina de gestió, però l'envergadura de la feina feta per la màquina justifica que rebí aquesta denominació.

En els punts següents s'indica quins dels criteris exposats en el punt 4.2.1 són utilitzats en un buidatge manual i quins en un buidatge automàtic.

a) Buidatge manual

El buidatge manual és el procediment clàssic en terminologia per a localitzar denominacions en els textos especialitzats del corpus. Es tracta, senzillament, de llegir aquests textos del corpus i de detectar-hi les denominacions, tasca que tant pot fer un especialista en la matèria com un terminòleg que disposi de material complementari de suport.

En el buidatge manual l'humà expert utilitza totes les estratègies de manera força intuïtiva, prioritzant uns criteris o altres segons el cas. La base del buidatge manual, però, la formen clarament els criteris semàntics, tant pel que fa a l'apartat dels coneixements previs com pel que fa a l'aplicació dels criteris terminològics per a establir si un grup de paraules està fixat com a denominació o és el resultat d'una combinació lliure (vegeu el punt 4.2.1.d).

Totes les altres menes de criteris, per tant, fan un paper complementari. Aquesta complementarietat dels criteris sumats, però, és doble: han de servir perquè el buidador pari una atenció especial a determinades paraules o determinades parts del text i també perquè tingui més elements per a prendre una decisió sobre una possible denominació.

Així, dels criteris formals s'ha de retenir que els patrons de *nom + adjectiu* o *nom + preposició feble + nom* són especialment abundants en terminologia. En aquests casos de denominacions sintagmàtiques, a més, el buidador expert té unes habilitats molt difícilment implementables en una màquina per a decidir on s'acaba una denominació, si la utilització de la mateixa base sense cap complement indica l'existència d'un altre terme o és únicament un escurçament estilístic, etc.

És un exemple de les habilitats del buidador humà enfront del buidador automàtic el passatge següent, extret de l'obra *Introducció a l'edafologia. Ús i protecció de sòls*:

A més d'estudiar com varia l'energia lliure, per a conèixer com progressarà una reacció redox entre dues espècies, una oxidada (Ox) i una reduïda (Red) [...], es pot estudiar com afecta el valor del pH i l'activitat dels electrons lliures (e^-) en la reacció. [Pàg. 287]

En el passatge destacat, un buidador humà establirà que hi ha les denominacions *espècie oxidada* i *espècie reduïda*, ja que se sobreentén aquest nom; aquesta recuperació del nom sobreentès, en canvi, resulta molt difícil d'implementar automàticament.

Els criteris estadístics, de la seva banda, solen utilitzar-se de manera molt aproximada: quan una possible denominació es repeteix al llarg d'un text, tot indica que és una combinació fixada i que és important en aquell àmbit. (Vegeu el punt 4.2.1.b.)

Finalment, pel que fa als criteris textuais, han de servir sobretot de crida a l'hora de buidar determinats camps d'un text i de trobar-se paraules amb una tipografia diferent del seu context. (Vegeu el punt 4.2.1.c.)

Un cop establert que un segment del corpus de buidatge pot ser una denominació, s'ha de transferir a una base de dades (tradicionalment, s'havien utilitzat fitxes de paper), amb tanta informació com sigui possible sobre els diversos camps associats: sinònims, categoria gramatical, definició, context, etc. Aquest transferiment pot ser manual o bé semiautomàtic o automàtic, en cas que es pugui fer un marcatge del segment sobre el text per a permetre'n el processament (opció especialment factible en la consulta de documents electrònics).

S'ha de tenir en compte, però, que, al costat de l'avantatge de gestionar ràpidament grans quantitats de dades, la transferència automàtica té l'inconvenient de no poder arribar al mateix grau de precisió que la transferència manual. El recurs a l'una o l'altra, doncs, dependrà tant de les nostres possibilitats com de les nostres necessitats.

Pel que fa a les denominacions (tant les que considerem principals com aquelles que constin com a sinònimes), en aquest estadi s'ha de guardar la màxima fidelitat al text d'origen. Per tant, l'única intervenció que es fa sobre les denominacions és reduir-les a la forma canònica (forma singular en els noms, forma masculina singular en els adjectius, forma d'infinitiu en els verbs). En aquest estadi, tal com se sol dir, el terminòleg es limita a fer d'escrivà.

b) Buidatge automàtic

El buidatge automàtic ha anat guanyant terreny de manera molt important en els últims anys. D'aquesta manera, en terminologia s'ha passat d'un estadi en què l'únic buidatge possible era el buidatge manual a un altre en què diverses eines de gestió ja incorporen programes de buidatge automàtic en un dels mòduls que les integren.

A diferència del buidatge manual, en aquest cas els criteris implementats s'apliquen de manera rigorosa i sistemàtica. Per tant, convé que els criteris utilitzats siguin màximament afinats

i és molt recomanable que hi hagi, a continuació, una fase de validació humana dels candidats a terme.

Un cop feta aquesta validació de les dades, la informació sol transferir-se automàticament a una eina de gestió. Evidentment, l'usuari pot modificar a voluntat en qualsevol moment la informació transferida a l'eina.

Pel que fa als criteris utilitzats, la complexitat d'automatitzar els criteris semàntics provoca que la base del buidatge automàtic hagin de ser uns altres tipus de criteris. Els criteris semàntics, doncs, hi són del tot absents o bé tenen, com a màxim, una funció correctora posterior.

En canvi, són particularment apropiats al buidatge automàtic els criteris formals i els criteris estadístics, fins al punt que els programes de buidatge utilitzen gairebé sempre els uns o els altres (i, de vegades, també una combinació de tots dos).

Pel que fa als criteris formals, com ja hem dit es tracta de cercar en el corpus els segments que s'ajusten a una estructura sintàctica concreta, en general amb un nom com a nucli. Aquestes estructures solen ser *nom + adjectiu*, *nom + preposició + nom*, etc. Per tant, com es pot deduir, l'aplicació d'aquest criteri exigeix que els textos tinguin indicada quina és la categoria lèxica de cada paraula. Per a aconseguir-ho, és necessària l'aplicació prèvia sobre els textos d'un programa de lematització o etiquetatge. Aquests programes actuen en dues fases:

- (1) Associen cada paraula del text a la seva forma canònica, anomenada *lema* (és a dir, associen els noms plurals al corresponent nom singular, els adjectius femenins plurals a l'adjectiu masculí singular corresponent, els verbs conjugats en formes personals a l'infinitiu corresponent, etc.).
- (2) Atribueixen la categoria lèxica del lema a la paraula que hi està associada.

D'aquesta manera, un cop establerta la categoria de totes les paraules d'un text, el programa de buidatge automàtic pot buscar els segments que compleixin una determinada estructura sintàctica.

Davant d'aquesta complexitat d'aplicació associada als criteris formals, els criteris estadístics resulten d'aplicació molt més senzilla, ja que no necessiten cap informació suplementària al text ni, per tant, cap aplicació d'un programa previ. Els programes que actuen d'acord amb aquests criteris calculen les freqüències de quantitats ingents de text, sobre la base que les repeticions dels segments (més que no de paraules) indiquen la presència de termes.

Per a afinar els resultats, es poden establir filtres de tipus lèxic sobre els segments resultants. Per exemple, que es busquin segments que continguin *de* en segona posició, que es desestimïn els segments que continguin *i* o *o*, etc. Aquests criteris, corregits per condicions així, són els que actualment donen uns resultats millors en el buidatge automàtic.

A part dels filtres comentats, també és habitual netejar els resultats del buidatge automàtic per mitjà dels anomenats *corpus d'exclusió*, que no són sinó reculls de formes que convé desestimar. Generalment els corpus d'exclusió estan formats per les paraules dels diccionaris de llengua general, els diccionaris d'altres àmbits, etc. La confrontació de les llistes de denominacions possibles amb el corpus d'exclusió permet afinar força els resultats.

Finalment, pel que fa als criteris textuais, també resulten d'aplicació difícil pel que fa a l'estructura del text, ja que, com en el cas dels criteris formals, obliguen a etiquetar prèviament cadascun dels camps del text buidat. En el cas dels codis tipogràfics, en canvi, sembla més fàcil que puguin ser reconeguts pel mateix programa.

En tot cas, s'apliquin els criteris que s'apliquin, ara mateix sembla imprescindible que hi hagi una tasca humana posterior de revisió dels resultats. En aquesta revisió posterior, caldrà decidir quins dels candidats a denominacions presentats per la màquina poden ser considerats, efectivament, denominacions.

Això, doncs, planteja una disjuntiva ineludible en el buidatge automàtic: és millor automatitzar criteris de buidatge molt restrictius o criteris de buidatge poc restrictius? En el primer cas, hi ha el perill de no incorporar determinades denominacions que s'hi haurien hagut d'incorporar (per baixa freqüència, perquè no responen al patró esperat, etc.); en el segon cas, es permetrà l'entrada de denominacions que d'una altra manera haurien

passat per alt però, en conseqüència, també augmentarà molt la feina de revisió posterior.

Finalment, és bo recordar que el buidatge automàtic no estableix relacions de sinonímia, cosa que obligarà també a una revisió més atenta en les fases posteriors.

4.3 Revisió del buidatge

Un cop completada la tasca del buidatge (inclosa la validació de formes candidates a denominacions en el cas del buidatge automàtic) i transferides totes les dades a l'eina de gestió terminològica, és convenient llegir tota la informació extreta per a fer-ne una revisió. Les finalitats d'aquesta revisió de les dades procedents del buidatge són diverses:

- (1) Assegurar que les dades contingudes a l'eina de gestió corresponen a la informació que es pot extreure del corpus de buidatge.

Evidentment, no es tracta de comprovar cadascuna de les informacions, sinó de contrastar aquelles informacions que ens puguin sorprendre perquè aparentment contenen errors d'alguna mena (errors gramaticals, afirmacions que semblen falses, etc.).

- (2) Resoldre les contradiccions existents entre dades.

La diversitat dels materials especialitzats que formen el corpus de buidatge i la complexitat mateixa del procés de buidatge poden provocar fàcilment que s'hagin introduït dades contradictòries en l'eina de gestió.

Per tant, en aquest estadi hem d'assegurar que no hi hagi dades diferents per a un mateix camp d'un mateix terme (per exemple, categories lèxiques divergents).

El primer pas és mirar si les diferències es deuen a una mala interpretació nostra de les dades, a la incoherència d'una mateixa obra o a una divergència de fons entre els diferents textos. A continuació, com a segon pas, es tracta de desfer les contradiccions, tenint en compte les diverses possibilitats:

- a) En cas de contradiccions degudes a errors de buidatge, evidentment s'ha d'aplicar la correcció de manera immediata.
- b) En cas de contradiccions degudes a incoherències d'una mateixa obra, convé prioritzar l'ús majoritari en aquella obra.
- c) En cas de contradiccions degudes a una divergència dels textos, s'ha de prendre una decisió per a prioritzar un text o un altre, segons els criteris de correcció lingüística i terminològica del conjunt del text o de rellevància en el corpus. (Vegeu, amb relació als elements de valoració dels textos d'un corpus, el punt 4.1.)

Tot i això, abans d'aplicar correccions que no siguin degudes a un error d'interpretació de les dades, s'ha de tenir present que en aquest estadi és recomanable conservar encara el màxim d'informació possible. D'aquesta manera evitarem haver de recuperar informació ja eliminada en cas que estudis o informacions posteriors ens puguin fer canviar les decisions preses.

- (3) Assegurar que les fitxes de termes establertes corresponen a conceptes diferents.

Una manera de comprovar si les delimitacions entre termes coincideixen amb les delimitacions entre conceptes és redactar una primera definició dels termes (ni que sigui una definició esquemàtica de treball). Així, la impossibilitat de definir de manera diferent dos termes ens indicarà que no haurien de ser dos termes sinó un de sol.

- (4) Establir quines relacions hi ha entre els termes.

Tal com hem exposat en el punt 2.4.6.a, dos o més termes poden mantenir entre ells tres tipus de relacions:

- a) *Relació jeràrquica genèrica*: Un terme superordinat serveix per a definir diversos termes subordinats, els quals són tipus del superordinat.
Per exemple, el superordinat *taula* té com a subordinats *buró* i *banc de fuster*, que són tipus de taules.

b) *Relació jeràrquica partitiva*: Un terme comprensiu engloba diversos termes partitius, els quals són parts o fases del comprensiu.

Per exemple, el comprensiu *braçada* té com a partitius *atac*, *empena* i *recepció*, que són fases d'una braçada.

c) *Relació d'associació*: Dos o més termes estan lligats entre si per una relació de causa-efecte, acció-lloc, matèria-producte, activitat-instrument, etc.

Per exemple, els termes *parapent* (esport que es practica amb un parapent) i *parapent* (planador que serveix per a practicar l'esport del parapent) mantenen una relació d'associació d'activitat-instrument.

L'establiment d'aquestes relacions és fonamental per a aconseguir que l'estructura de definicions del diccionari terminològic reflecteixi adequadament l'estructura del camp conceptual.

- (5) Establir quines relacions hi ha entre les denominacions dels termes.

Es tracta de determinar si hi ha diverses denominacions d'una mateixa llengua que apuntin a un mateix referent (és a dir, denominacions sinònimes) i, en cas d'haver-n'hi, establir quines denominacions són principals i quines secundàries.

Entre les denominacions diferents que apunten a un mateix terme ens podem trobar, d'una banda, el cas de les sigles (*FOD*, respecte a *febre d'origen desconegut*), les abreviatures (*ad lib.*, respecte a *ad libitum*) i els símbols (*m*, respecte a *metre*), i, de l'altra, el cas dels sinònims. Tots dos casos es resolen incloent les diverses denominacions en el mateix terme, bé que en el primer cas, a més, sol marcar-se que es tracta d'una sigla, una abreviatura o un símbol. (Vegeu el punt 2.4.2.a.)

Pel que fa al marcatge com a denominacions principals o denominacions secundàries, cal tenir en compte que s'entén que són principals totes aquelles que es poden utilitzar amb la mateixa validesa en tots els contextos. S'han de valorar, doncs, l'adequació lingüística, l'adequa-

ció conceptual, l'adequació a la terminologia de l'àmbit, l'analogia amb els equivalents i l'extensió d'ús (vegeu el punt 2.4.2.d). En canvi, una denominació menys adequada des dels punts de vista lingüístic, conceptual o terminològic o amb menys extensió haurà de ser denominació secundària.

- (6) Detectar les mancances d'informació de les dades.
- Per a preparar la fase següent del procés d'elaboració, convé detectar ja en la revisió del buidatge quines dades ens falten per a completar la informació dels termes: símbols, equivalents, categories lèxiques, qüestions de significat, etc. Aquests buits hauran de ser omplerts en la fase de compleció.

4.4 Compleció de les dades

El buidatge de termes s'efectua a partir dels textos especialitzats del corpus, que són textos discursius sobre una determinada matèria. L'avantatge d'aquestes obres és que són mostres d'un ús real dels termes en aquell àmbit. Això assegura que els termes procedents del buidatge es poden considerar, en general, realment existents, bàsics i no obsolets. A més, aquests textos evidencien també a quines àrees de la matèria pertanyen els termes, quines relacions conceptuals hi ha establertes i quin comportament gramatical tenen.

Aquests avantatges exposats són prou importants per a fer del tot recomanable el buidatge de textos especialitzats com a base de qualsevol diccionari terminològic, enfront de la possibilitat de basar-se en diccionaris ja existents.

Ara bé, l'ús dels textos especialitzats també té inconvenients. Bàsicament, que no estan pensats per a fer una caracterització completa dels termes sinó per a presentar un aspecte concret de la matèria. Per tant, la informació que s'extreu d'aquests textos pot tenir un grau més o menys elevat d'imprecisió i d'incompleció i pot estar decantada per un ús de l'autor del text que no sigui majoritari en l'àmbit.

Per a compensar les mancances derivades de basar un diccionari terminològic en el buidatge de textos especialitzats, hi ha tres estratègies complementàries que convé aplicar en estadis diferents. Són les següents:

- (1) Abans de començar la fase de buidatge, assegurar que els textos especialitzats del corpus són representatius de l'àmbit i que n'hi ha un nombre prou elevat per a reduir al mínim les imprecisions i incomplecions.
Tal com ja hem comentat, la confecció del corpus ha de ser revisada i avalada pels especialistes de l'equip de treball, ja que són ells els coneixedors de l'àmbit.
- (2) En la fase de compleció, revisar i completar les dades procedents del buidatge per comparació amb informació procedent de textos no especialitzats.
Aquesta és la via que correspon pròpiament a aquest capítol.
- (3) En la fase de revisió, en cas que el buidatge l'hagin portat a terme terminòlegs no especialistes, fer que un especialista de l'equip garanteixi la bondat general de les dades.
La revisió dels especialistes forma part de la fase següent del procés (vegeu el capítol 5).

En aquesta etapa de compleció de les dades entren en joc les obres que configuren el corpus de referència: les obres lexicogràfiques i, molt especialment, les obres terminològiques. Es tracta, en tots dos casos, d'obres no discursives que tenen, a grans trets, el mateix esquema que el diccionari terminològic que estem elaborant. Resulta molt més senzill, doncs, trobar-hi la informació codificada tal com la necessitem: denominacions, equivalents, relacions de sinonímia, categoria lèxica, definició. La informació, a més, sol ser més estable (és a dir, presenta menys problemes de coherència al llarg del text).

En principi, en les obres lexicogràfiques no hauríem d'esperar trobar-hi gaires termes sinó només els més bàsics, ja que el seu àmbit és la llengua general. Tot i això, tenint en compte que hi ha una tendència creixent en les obres lexicogràfiques a incloure terminologia especialitzada, és recomanable contrastar

totes les dades del buidatge amb els diccionaris lexicogràfics de referència. Com a conseqüència del seu caràcter general, és probable que les definicions que hi trobem no siguin prou específiques o prou especialitzades per al nostre diccionari; en canvi, la grafia que utilitzin per a les denominacions hauria de tenir un pes important en el nostre producte.

Pel que fa a les obres terminològiques, ens poden ser d'ajuda per a tots els termes i tots els camps, de manera que és molt aconsellable contrastar totes les dades, tant en els casos que considerem incomplets com en aquells que ja donem per completats amb el buidatge. En cas de contradicció, però, hauríem de donar prioritat a les dades dels textos especialitzats buidats.

És important remarcar aquest últim punt sobre la prioritat dels textos especialitzats en la confecció d'un diccionari terminològic. Hem de tenir present que l'objectiu del diccionari és recollir i codificar l'ús actual real de la terminologia en un determinat àmbit. Això implica, en primer lloc, que la base del diccionari siguin els textos especialitzats (és, doncs, la part del corpus buidada) i, en segon lloc, que la informació que contenen s'hagi de considerar en general preferent. Si no fos així, no es podria dir que les obres terminològiques i les obres lexicogràfiques del corpus han tingut només un paper complementari en la confecció del diccionari.

5. Revisió del cos del diccionari

En aquest punt, es podria considerar que la part principal del procés d'elaboració d'un diccionari ja s'ha completat i, com a conseqüència, que la fase de revisió ocuparà un temps relativament curt. Aquesta visió, però, està molt allunyada de la realitat, ja que per aconseguir un diccionari terminològic homogeni i ben treballat és indispensable revisar a fons totes les dades procedents del buidatge i de la compleció. Com a mostra de la importància d'aquesta penúltima fase, es pot citar la dada aproximada de duració ja donada en el punt 3.7: sovint el temps dedicat al conjunt de revisions és igual o fins i tot més gran que el temps dedicat a l'elaboració pròpiament dita, és a dir el buidatge dels textos del corpus i la compleció de les dades.

Per a entendre la complexitat i la importància de la fase de revisió s'ha de tenir en compte que aquesta fase engloba tres subfases diferenciades: la revisió per àrees temàtiques o revisió temàtica, la revisió seqüencial o alfabètica del conjunt de termes i la revisió seqüencial o alfabètica dels índexs de denominacions en les llengües d'equivalència.

S'ha de tenir ben present, a més, que cadascuna d'aquestes subfases (sobretot, però, les dues primeres) porten sovint a fer cerques selectives de casos semblants a un cas problemàtic o complex detectat. Així, l'expressió del femení d'un adjectiu o la necessitat de comprovar que s'han definit de la mateixa manera una sèrie de noms semblants pot portar a seleccionar un grup de termes semblants per analitzar-los en bloc. En aquestes fases, per tant, la revisió es fa de manera seqüencial, però entenent que cada terme pot funcionar com a crida de tot un altre grup de termes, sense respectar l'ordre alfabètic.

A continuació abordem les característiques i els objectius de la revisió temàtica (punt 5.1), la revisió alfabètica del cos del diccionari (punt 5.2) i la revisió alfabètica dels índexs d'equivalents (punt 5.3).

5.1 Revisió temàtica

Dintre de les diverses subfases de la fase de revisió, la revisió temàtica és, sens dubte, aquella que requereix més temps i que més canvis comporta en les informacions de la base de dades. És, també, l'estadi que més pot garantir que les relacions jeràrquiques i d'associació existents entre els diversos termes quedin correctament reflectides en el diccionari (vegeu el punt 2.4.6.a).

En aquesta subfase, es tracta de revisar el conjunt del diccionari seguint l'agrupació de fitxes establerta en l'arbre de camp. És a dir, s'han de revisar conjuntament tots aquells termes que tenen la mateixa àrea temàtica, descendant des dels primers nivells fins als últims. Per qüestions pràctiques, dintre cada àrea se solen revisar les fitxes seguint l'ordre alfabètic.

L'arbre de camp que il·lustra el punt 2.3.2, procedent del *Diccionari de la neu*, és un exemple de quin ordre caldria seguir en la revisió temàtica d'aquest diccionari:

Arbre de camp	Termes de cada àrea
Nivologia	—
Meteorologia	<i>aiguaneu, anticicló, blizzard, boira, boira gebradora, boirina, etc.</i>
Neu i mantell nival	<i>ablació, acreció, acumulació d'obstacle, advecció, agulla, aigua de fusió, etc.</i>
Allaus	<i>aerosol, allau, allau bruta, allau confinada, allau d'aerosol, etc.</i>
Seguretat i protecció	<i>abalisar, allau desencadenada artificialment, ancoratge, etc.</i>
Cadastre i cartografia	<i>cadastre d'allaus, enquesta, estereoscopi, exposició del vessant, fitxa d'allaus, etc.</i>
Geomorfologia	<i>alta muntanya, altitud, azimuth, baixada, bamp, banyera, etc.</i>
Etc.	

Els arbres de camp, per tant, a més de facilitar la consulta de l'usuari, també són molt útils per als autors del diccionari. Així, gràcies a l'establiment d'un arbre de camp i a l'assignació de tots els termes a una o altra de les branques o àrees temàtiques de l'arbre, podem disposar d'uns conjunts de termes que són alhora manejables, homogenis i separables:

- (1) Manejables perquè el nombre de termes d'una àrea temàtica sempre és més baix que el nombre total de termes d'un diccionari.
- (2) Homogenis perquè les àrees temàtiques es basen en afinitats conceptuals. Això fa que en la revisió temàtica puguem trobar fàcilment a l'interior d'una mateixa àrea temàtica tots els termes que comparteixen un determinat tret característic i, per tant, que puguem donar-los una solució conjunta.
- (3) Separables perquè cada àrea temàtica reuneix termes més lligats entre si que amb la resta de termes del diccionari. D'aquesta manera, cada àrea pot ser revisada amb més precisió per un especialista en aquell subàmbit d'especialitat.

Al llarg d'una revisió temàtica, les condicions que cal comprovar que compleixin els termes del diccionari són les següents:

- (1) Adequació conceptual
- (2) Adequació formal i metodològica
- (3) Detecció de termes que requereixen un estudi aprofundit

Els punts següents expliquen i exemplifiquen el significat de les diverses condicions.

5.1.1 Adequació conceptual

D'acord amb l'orientació onomasiològica de la terminologia (vegeu el punt 2.1), l'objectiu primer de la revisió temàtica és assegurar l'adequació conceptual dels termes d'una mateixa

àrea temàtica. En altres paraules, es tracta de garantir que la divisió en conceptes que s'ha fet és adequada.

L'adequació conceptual és especialment visible en els diccionaris terminològics que contenen definicions, però de fet és una condició que han de complir tots els termes de tots els diccionaris, tinguin o no tinguin definició. Fins al punt que un terme que no és adequat conceptualment no hauria de figurar en el diccionari. La definició actua sovint com una prova d'adequació conceptual, i això és el que justifica que es recomani fer definicions de treball també en aquells diccionaris que no hagin de presentar definicions en el format final (vegeu el punt 2.4.6).

Es considera que en una àrea temàtica hi ha adequació conceptual quan es compleixen els principis següents:

- (1) Els termes existents són pertinents (és a dir, corresponen a aquella àrea temàtica) i estan ben delimitats.

És un exemple de terme no pertinent en una àrea temàtica el cas següent:

caminadors *n m pl*

LACTÀNCIA. Estri que serveix per a aguantar un infant quan aprèn de caminar.

Aquest terme seria adequat en un diccionari dedicat als nadons i els infants, però l'àrea temàtica que li correspondria no hauria de ser la de lactància, sinó, més aviat, una àrea de desenvolupament psicomotor. La solució, doncs, hauria de ser semblant a la següent:

→ **caminadors** *n m pl*

DESENVOLUPAMENT PSICOMOTOR. Estri que serveix per a aguantar un infant quan aprèn de caminar.

- (2) No hi falten termes fonamentals, ni tampoc no n'hi ha que es puguin considerar sobrers perquè són massa específics tenint en compte el grau d'especialització del diccionari.

Així, en un diccionari de l'àmbit de la fusteria, la presència d'un terme com el següent

pern de mà dreta *n m*

FERRAMENTA PER A ACCIONAR PORTES I FINESTRES.

Pern que sosté el batent d'una porta que, en obrir, gira en el sentit de les agulles del rellotge.

fa necessària també la presència d'un altre terme coordinat:

pern de mà esquerra *n m*

FERRAMENTA PER A ACCIONAR PORTES I FINESTRES.

Pern que sosté el batent d'una porta que, en obrir, gira en el sentit contrari al de les agulles del rellotge.

- (3) Totes les paraules o sintagmes que surten en les definicions i que no són ni paraules de llengua comuna ni termes interdisciplinaris molt generals tenen una fitxa pròpia en el mateix diccionari.

És un exemple de definició que inclou un terme no recollit en la nomenclatura del diccionari el cas següent:

rematada de cullera *n f*

FUTBOL. Rematada en què el jugador controla i llança la pilota acompanyant-la amb l'empenya, amb el peu enlaire.

Aquest diccionari no recull el verb *acompanyar* com a terme. Sembla convenient, doncs, afegir-lo a la nomenclatura:

→ **acompanyar** *v tr*

FUTBOL. Prolongar el contacte d'una part del cos amb la pilota després de l'impacte per assegurar-ne la possessió en rebre-la o la direcció en llançar-la.

- (4) Les definicions reflecteixen adequadament les relacions jeràrquiques i les relacions d'associació, és a dir que es fan referències entre els diversos termes relacionats sense caure en el problema de la circularitat. (Amb relació a la manera de reflectir les relacions jeràrquiques i les relacions d'associació i amb relació a la circularitat, vegeu el punt 2.4.6.c.)

Pel que fa a les *relacions jeràrquiques genèriques* (*y* és un tipus de *x*), les definicions dels termes subordinats (*y*) utilitzen com a descriptors o element semàntic principal el terme superordinat o terme del qual són un tipus (*x*).

Pel que fa a les *relacions jeràrquiques partitives* (*y* és una part o una fase de *x*), les definicions dels termes partitius (*y*) utilitzen com a descriptors el terme compresiu o terme del qual són una part o fase (*x*).

Pel que fa a les *relacions d'associació* (*x* i *y* mantenen una relació de causa-efecte, acció-lloc, matèria-producte, activitat-instrument, etc.), les definicions de tots els termes associats menys un han de fer referència entre elles (*y* és un producte fet amb *x*; *x* és...). La restricció que un dels termes associats no faci referència als altres evita el problema de la circularitat.

- (5) Les àrees temàtiques tenen una representació equilibrada, de manera que el nombre de termes és relativament semblant entre les unes i les altres.

5.1.2 Adequació formal i metodològica: resum de criteris metodològics

Estrictament, l'adequació formal fa referència a la correcta representació dels diversos camps de la fitxa d'un terme i l'adequació metodològica fa referència al compliment dels criteris terminològics generals i dels criteris específics adoptats en un diccionari concret.

Tot i això, com que tant l'adequació formal com l'adequació metodològica afecten el conjunt dels camps d'una fitxa, ens ha semblat que seria més útil tractar-les conjuntament. A continuació, doncs, indicarem per a cada camp de la fitxa d'un terme

quines són les qüestions que hem de revisar, amb independència que siguin qüestions formals o qüestions metodològiques.

D'aquesta manera, els punts següents funcionaran una mica com un resum dels criteris continguts en l'apartat 2.4, relatiu a la microestructura d'un diccionari terminològic. Tota informació que es vulgui ampliar, per tant, haurà de ser consultada en aquest apartat 2.4.

a) Denominació en la llengua principal

Les denominacions en la llengua principal han d'estar escrites en la forma canònica, han de complir uns determinats criteris gràfics, han de tenir una forma fixada correctament i han d'estar agrupades en cas de sinonímia.

Pel que fa a la forma canònica, cal distingir segons la categoria lèxica de què es tracti. El quadre següent recull quines són les formes canòniques per a cada categoria, en alguns casos amb diverses possibilitats, i en dóna exemples:

Categoria lèxica	Forma canònica		Exemples
Nom	Noms amb una sola forma singular: Forma única singular		<i>estufa de camp</i>
	Noms amb un plural lexicalitzat: Forma única plural		<i>raigs X</i>
	Noms de formes singulars diferenciades per gènere	OPCIÓ 1: Forma masculina i forma femenina	<i>ecòleg, ecòloga</i>
		OPCIÓ 2: Forma masculina i terminació femenina	<i>auditor -a ambiental ecòleg -òloga roig roja¹</i>

1. Per a una explicació sobre els criteris de representació de la terminació femenina dels noms en català, vegeu el punt 2.4.2.c.

Adjectiu	<i>Adjectius amb una mateixa forma per a masculí i femení:</i> Forma única singular	<i>incipient</i>
	<i>Adjectius amb formes diferenciades per al masculí i el femení:</i> Forma masculina singular i terminació femenina	<i>antropològic -a</i> <i>al·lèrgogen</i> <i>-ògena</i> <i>claudi clàudia²</i>
Verb	<i>Verbs no pronominals:</i> Forma d'infinitiu	<i>abrillantar</i>
	<i>Verbs pronominals:</i> Forma d'infinitiu + pronom	<i>tallar-se</i>
Adverbi	Forma única	<i>reglamentària-ment</i>
Interjecció	Forma única	<i>vol interior!</i>

Pel que fa als criteris gràfics, les denominacions s'han d'escriure en l'ordre seqüencial (tal com s'utilitzen, amb independència que a l'inici hi hagi un article, una preposició, etc.) i, generalment, en lletra rodona i minúscula.

Són excepció a la lletra rodona els casos de les denominacions que s'escriuen amb cursiva per normes específiques d'aquell àmbit (per exemple, els noms científics de plantes i animals), i són excepció a les minúscules els casos de paraules que han d'anar amb majúscules per regles de llengua general (noms propis, sigles, etc.) o per convencions internacionals (certs símbols).

Pel que fa a la fixació de la forma, convé revisar que les denominacions sintagmàtiques no presentin variació en algun dels seus components i que les denominacions simples no siguin en realitat una part d'una denominació fixada més àmplia.

En les denominacions sintagmàtiques, s'ha de tenir en compte que la variació tant pot afectar un complement del nucli de la denominació, com un article, una preposició o, fins i tot, el mateix nucli. El fet que una denominació presenti molta variació és un argument en contra de la seva fixació. En aquests casos, si hi ha poques variants i estan formalment diferenciades, ben fixades

2. Per a una explicació sobre els criteris de representació de la terminació femenina dels adjectius en català, vegeu el punt 2.4.2.c.

i ben documentades, s'ha d'estudiar la possibilitat de crear una denominació sinònima; en canvi, si hi ha moltes variants i no n'hi ha cap que tingui un nombre d'ocurrències significativament més rellevant, s'ha de procurar fixar una denominació que pugui servir per al màxim nombre possible de variants.

Són exemples de denominacions sotmeses a variació els casos següents:

(1) *Variació que afecta un complement:*

enderrocar un obstacle *v intr* HÍPICA. Fer caure a terra totalment o parcialment un obstacle en intentar franquejar-lo.

El complement de la denominació té diverses variants: *enderrocar l'obstacle, enderrocar dos obstacles, obstacle enderrocat...*

És preferible considerar *un obstacle* no com una part de la denominació sinó com un complement directe de *enderrocar*, que pot prendre formes diverses i admet la construcció passiva. Això dóna lloc a la solució següent:

→ **enderrocar** *v tr* HÍPICA. Fer caure a terra totalment o parcialment un obstacle en intentar franquejar-lo.

(2) *Variació que afecta el nucli:*

passada de taló *n f* FUTBOL. Passada efectuada amb un cop de taló.

El nucli de la denominació té diverses variants: *rematada de taló, centrada de taló, driblatge de taló, gol de taló...*

És preferible considerar *passada* no com una part de la denominació sinó com un nom al qual s'aplica l'adjectiu *de taló*. (L'alternativa de crear els termes *rematada de taló, centrada de taló*, etc. generaria molts termes, difícilment recolliria totes les possibilitats i limitaria l'ús futur d'aquest adjectiu.) Això dóna lloc a la solució següent:

→ **de taló** *adj* FUTBOL. Dit de l'acció de jugar la pilota efectuada amb un cop de taló.

En canvi, en les denominacions simples el procés és just a la inversa: convé assegurar que no ometin parts del discurs que sempre les acompanyin i que presentin una forma invariable, ja que podrien indicar que, en realitat, es tracta d'una denominació sintagmàtica. Així mateix, en cas d'haver-hi variació i ser considerada rellevant, caldrà fer denominacions sinònimes.

I, finalment, pel que fa a l'agrupació dels sinònims, cal tenir en compte que ens podem trobar sinònims que no haguéssim detectat abans i, per tant, que hagin estat tractats com a termes independents, amb diferències conceptuals ínfimes. En aquest cas, caldrà unificar les diverses fitxes de terme en una de sola i establir quina ha de ser la denominació que encapçali aquesta fitxa unificada i quines les denominacions sinònimes.

b) Denominació en les llengües d'equivalència

Les denominacions de les llengües d'equivalència també han d'estar escrites en la forma canònica, han de complir uns determinats criteris gràfics i han de tenir una forma correctament fixada.

Pel que fa a la forma canònica, se segueixen els criteris establerts en les denominacions de la llengua principal per als noms amb una única forma singular, per als noms amb plurals lexicalitzats, per als adjectius amb una única forma en masculí i en femení, per als verbs, per als adverbis i per a les interjeccions.

En canvi, en els noms i els adjectius amb formes diferenciades segons el gènere ja intervenen altres criteris. Els motius, com s'indica a l'apartat corresponent (vegeu el punt 2.4.3.a), són que és una pràctica habitual no recollir mai la forma femenina i que, en cas de recollir-la, és recomanable seguir les convencions de cada llengua per a la representació de la terminació femenina, en comptes d'aplicar-hi les convencions de la llengua principal.

Per tant:

- (1) En els equivalents, no és imprescindible recollir les formes femenines dels noms i els adjectius amb formes diferenciades segons el gènere (tot i que és preferible, perquè aporten informació al consultant).

- (2) En cas de recollir-les, podem optar per les mateixes dues opcions indicades en les denominacions en llengua principal:
- a) En els noms, donar la forma masculina i la forma femenina completes; en els adjectius, donar la forma masculina i la terminació femenina.
 - b) En els noms i en els adjectius, donar la forma masculina i la terminació femenina.
- (3) En tots els casos en què indiquem la terminació femenina (en comptes de la forma femenina completa), convindrà aplicar-hi les convencions pròpies de la llengua de la denominació. (Per a una explicació detallada sobre els criteris de representació de la terminació femenina en les llengües d'equivalència, vegeu el punt 2.4.3.a.)

Pel que fa als criteris gràfics, se segueixen els mateixos que en les denominacions de la llengua principal (vegeu el punt 5.1.2.a): rodona i minúscula, excepte en els casos que les regles pròpies de determinats àmbits imposin l'ús de la lletra cursiva i excepte en els casos que les normes generals d'una llengua d'equivalència imposin l'ús de les majúscules. Amb relació a aquest punt s'ha de tenir molt en compte que l'ús de les minúscules i les majúscules varia segons cada llengua, de manera que convindrà conèixer els criteris d'ús en totes les llengües d'equivalència. (Vegeu el punt 2.4.3.a.)

Com a excepcions a la presentació seqüencial dels mots que integren un terme, val la pena de destacar que els verbs pronominals francesos se solen recollir posposant el pronom a l'infinitiu (*joindre, se*), i els infinitius anglesos, posposant la partícula *to* a la forma verbal (*joint, to*).

Finalment, pel que fa a la fixació de les denominacions, són d'aplicació els mateixos criteris que en les denominacions de la llengua principal. A més, però, és important tenir en compte que hi ha d'haver correspondència entre les unes i les altres, de manera que no és possible que una denominació principal reculli un complement que no recullin els equivalents, o a l'inrevés. Si no hi hagués aquesta harmonització, les denominacions no serien intercanviables en textos paral·lels i, a més, podria passar que la definició no fos adequada a totes les denominacions.

És un exemple de denominacions en llengües d'equivalència amb criteris de fixació diferents de la denominació en la llengua principal el cas següent:

controlar *v tr*

es controlar el balón

fr contrôler la balle

en control the ball, to

ESPORTS DE PILOTA. Deixar, un jugador, la pilota, la bola o el disc procedent d'una passada, un llançament, una intercepció o un rebot dintre el propi abast per efectuar una acció de joc.

En la denominació en la llengua principal, es va eliminar el complement «la pilota» del nucli per permetre que el complement directe pogués ser una bola o un disc. Aquest canvi, però, també s'ha d'efectuar sobre els equivalents, perquè *controlar* no equival a *controlar el balón*, *contrôler la balle* i *control the ball*, to sinó a *controlar*, *contrôler* i *control*, to. Es podria resoldre així:

→ **controlar** *v tr*

es controlar

fr contrôler

en control, to

c) Categoria lèxica

Les categories lèxiques previstes en el treball terminològic són *nom*, *adjectiu*, *verb*, *adverbi* i *interjecció*. D'aquesta llista, els noms són molt habituals, els adjectius i els verbs en general són bastant menys habituals, i els adverbis i les interjeccions són molt poc habituals.

D'acord amb el punt 2.4.4, proposem no fer referència en cap cas en la categoria lèxica al caràcter locutiu d'una denominació (excepte en el cas molt especial de les locucions llatines amb valor oracional; vegeu 2.4.4.a). Els motius de prescindir del marcatge com a locució són els següents:

- (1) No aporta cap informació que no sigui evident a simple vista amb la denominació mateixa, ja que *locució* significa,

segons el DIEC2, «Grup de mots que té el valor semàntic o sintàctic d'un sol mot».

- (2) Emmascara l'autèntica categoria lèxica, perquè dona prioritat a la forma (el fet de ser un grup de mots) per sobre de la funció sintàctica (*nom*, *adjectiu*, etc.).
- (3) No és coherent amb el tractament donat als noms en terminologia, en què no se sol distingir mai entre noms i locucions nominals.

Per tant, per a una locució nominal el codi recomanat és *nom*; per a una locució adjectival, *adjectiu*, etc.

A part de la categoria lèxica estricta, sovint els noms, els adjectius i els verbs també inclouen informació de tipus morfològic o sintàctic, que explica peculiaritats de flexió o peculiaritats de funcionament dintre el discurs, respectivament.

En el punt 2.4.4 hem plantejat un model de codis de categoria lèxica i informació morfològica o sintàctica que difereix una mica del que és més habitual en la tradició lexicogràfica i terminològica catalana. Les novetats principals d'aquesta proposta, doncs, són les següents:

- (1) Eliminació de les locucions.
- (2) En els noms, creació d'un codi únic que hi ha de ser sempre: *n*. Aquest codi es completa amb les característiques morfològiques que siguin necessàries (*n f*, *n m pl*, etc.).
- (3) En els verbs, distinció entre *verbs transitius* (amb *complement directe* o complement necessari sense preposició), *verbs preposicionals* (amb *complement de règim* o complement necessari introduït amb preposició) i *verbs intransitius* (sense complement).
- (4) En els verbs, eliminació de la categoria *verb pronominal*, a favor de considerar que cadascuna de les categories anteriors (verbs transitius, verbs de règim i verbs intransitius) pot ser pronominal.

El conjunt de codis que proposem per a cada categoria lèxica d'un diccionari terminològic es pot consultar en el quadre següent:

Categoria lèxica	Trets morfològics o sintàctics	Exemple	Codi proposat
nom	— [sense gènere]	<i>accumulator ring</i> [anglès]	n
	masculí	<i>accés seqüencial</i>	n m
	masculí amb plural lexicalitzat	<i>platerets</i>	n m pl
	femení	<i>glicina</i>	n f
	femení amb plural lexicalitzat	<i>deixalles</i>	n f pl
	neutre	<i>Kind</i> [alemany]	n n
	masculí i femení	<i>pivot mitjà, pivot mitjana modista</i>	n m, f
	masculí o femení	<i>dolor</i>	n m/f
adjectiu	— [no s'indica cap tret]	<i>incipient antropològic -a</i>	adj
verb	transitiu	<i>teledirigir</i>	v tr
	transitiu pronominal	<i>arrogar-se</i>	v tr pron
	preposicional	<i>accedir</i>	v prep
	preposicional pronominal	<i>anticipar-se</i>	v prep pron
	transitiu o preposicional	<i>arremetre</i>	v tr/prep
	intransitiu	<i>renunciar a un intent</i>	v intr
	intransitiu pronominal	<i>ofegar-se</i>	v intr pron
adverbi	— [no s'indica cap tret]	<i>notarialment</i>	adv
interjecció	— [no s'indica cap tret]	<i>no molesteu</i>	interj

De manera general, a més, sembla bo que s'utilitzin els mateixos codis per a totes les llengües, en cas d'optar per atribuir també categoria lèxica als equivalents. El fet de prescindir de les especificitats de representació habituals en les diverses llengües facilita la comparació de dades i redueix notablement el nombre de codis que han de dominar tant l'usuari del diccionari com l'autor.

d) Àrea temàtica

La classificació en àrees temàtiques necessita una revisió específica, que sigui independent de la revisió temàtica. Bàsicament, per dos motius:

- (1) Perquè està lligada a un element de l'estructura general del diccionari com és l'arbre de camp (vegeu els punts 2.3.2 referit a l'arbre de camp i el punt 2.4.5 referit a les àrees temàtiques).
- (2) Perquè es tracta d'un element transversal del diccionari, que afecta tots els termes.

És en l'establiment de l'arbre de camp, doncs, que cal assegurar que hi hagi una divisió adequada en nivells i subnivells i que el nom de cadascuna de les àrees sigui adequat.

Hi ha un altre aspecte bàsic, però, que sí que cal controlar en la revisió temàtica: que l'àrea temàtica assignada a cada terme sigui correcta. Com ja hem comentat, la classificació temàtica es basa en afinitats conceptuals, de manera que la mala atribució temàtica d'un terme és més fàcil de veure en la revisió específica d'una àrea que no pas en una revisió alfabètica del cos del diccionari.

e) Definició

En la definició, cal assegurar que es compleixin els criteris metodològics que haguem previst per al diccionari. Això vol dir comprovar que totes les definicions mantinguin la unitat signifi-

cativa i formal, que no estableixin relacions de circularitat, que no utilitzin la mateixa denominació que estan definint, que evitin la redundància i la contradicció en l'herència de trets, que tinguin la mateixa categoria lèxica que la denominació, que incloguin adequadament els elements extrínsecs, que no pressuposin la denominació, que pressuposin l'àrea temàtica, que s'emmotllin a l'estructura sintàctica del definit i a l'estructura semàntica del concepte, que evitin la riquesa lèxica i l'atracció lèxica i que citin adequadament les denominacions que utilitzen. A continuació exposarem de manera esquemàtica cadascuna d'aquestes qüestions, que han estat més desenvolupades al punt 2.4.6:

Pel que fa a la unitat significativa i formal, implica que una definició no tingui dos descriptors o paraules que li donen el significat bàsic (*Acció i efecte, Esportista i equip, Individu i conjunt d'individus*, etc.; això garanteix la unitat significativa) i que no contingui un punt entremig, dos punts, un punt i coma,³ parèntesis i guions (això garanteix la unitat formal).

Són exemples de trencament de la unitat significativa i formal els casos següents, a continuació dels quals donem la solució que proposem:

Trencament de la unitat significativa:

saltar-se una base *v intr*

BEISBOL. *Arribar* (DESCRIPTOR 1) a una base, un corredor, no *trepitjar-la* (DESCRIPTOR 2) i *continuar corrent* (DESCRIPTOR 3) cap a la base següent.

→ **saltar-se una base** *v intr*

BEISBOL. Deixar de trepitjar una base, un corredor, en el transcurs d'un desplaçament cap a una altra base.

Trencament de la unitat formal:

relleus 4 x 100 m estils *n m pl*

NATACIÓ. Cursa de relleus en què cada nedador d'un estil recorre una distància de 100 m nedant un estil diferent: esquena, braça, papallona i un altre que no pot ser cap d'aquests tres i que generalment és crol

3. Tot i això, un punt i coma pot ser adequat en definicions de sintaxi complicada i amb moltes comes en què calgui indicar que una de les separacions sintàctiques entre elements és més gran que les altres.

relleus 4 x 100 m estils *n m pl*

→ NATACIÓ. Cursa de relleus per equips de quatre en què un nedador neda 100 m d'esquena, un altre 100 m de braça, un altre 100 m de papallona i un altre 100 m en un estil diferent dels tres anteriors, generalment crol.

Pel que fa a l'absència de circularitat, es tracta que l'usuari no es trobi mai que una definició *a* contingui *b*, que la definició de *b* contingui *c* i que la definició de *c* (o *d*, *e*, etc.) contingui una altra vegada *a*. La circularitat és freqüent en casos d'ubicació (no podem dir que *a* és al costat de *b* i *b* al costat de *a*), de tot i individu, part o fase (no podem dir que *a* és un conjunt de *b*, o de *b*, *c*, *d*, etc., i *b* una part o una fase de *a*) i de pràctica i instrument (no podem dir que *a* es fa amb *b* i que *b* s'utilitza per a fer *a*).

És un exemple de circularitat el cas següent:

línia davantera *n f*

ESPORTS DE PILOTA. Línia de jugadors formada pels **davanters**.

davanter -a *n m, f*

ESPORTS DE PILOTA. Cadascun dels jugadors que formen la **línia davantera**.

Per a evitar la circularitat, convé definir independentment o bé el conjunt o bé els individus:

Opció 1

→ **línia davantera** *n f*

ESPORTS DE PILOTA. Línia de jugadors formada pels jugadors que actuen a la línia més pròxima a la porteria contrària, amb funcions preferentment ofensives.

NOTA: Els jugadors de la línia davantera són els davanters.

→ **davanter -a** *n m, f*

ESPORTS DE PILOTA. Cadascun dels jugadors que formen la línia davantera.

Opció 2

→ **línia davantera** *n f*

ESPORTS DE PILOTA. Línia de jugadors formada pels davanterers.

→ **davanter -a** *n m, f*

ESPORTS DE PILOTA. Jugador que actua a la zona més pròxima a la porteria contrària, amb funcions preferentment ofensives.

NOTA: Els davanterers d'un equip formen la línia davantera.

Pel que fa a la no-utilització de la denominació, es tracta que la denominació que estem definint no surti en la mateixa definició. En canvi, com que en realitat són denominacions diferents, sí que podem fer servir un homògraf (una denominació igual però pertanyent a un altre terme) o una denominació molt semblant.

És un exemple d'utilització d'una denominació en la seva mateixa definició el cas següent:

arreus *n m pl*

PENTATLÓ MODERN. Conjunt de correus, brida i muntura que es posen a un cavall per a muntar-lo amb **arreus**.

Pel que fa a l'evitació de la redundància i la contradicció, implica no repetir en una definició els trets que ja figuren en la definició del seu descriptor, i tampoc no contradir-los perquè s'entén que un terme hereta totes les característiques que tingui el descriptor. Qualsevol terme, doncs, és igual al seu descriptor més una sèrie de característiques pròpies que el diferencien del descriptor.

És un exemple de redundància el cas següent, en què es repeteix informació que ja figura en el descriptor:

vol amb motor *n m*

AVIACIÓ ESPORTIVA. Esport aeri consistent a desplaçar-se per l'aire amb una aeronau autopropulsada.

[Definició de *esport aeri*: Cadascun dels esports consistents a desplaçar-se per l'aire amb un aparell volador com a mitjà de sustentació.]

Es pot evitar així:

→ **vol amb motor** *n m*

AVIACIÓ ESPORTIVA. Esport aeri practicat amb una aeronau autopropulsada.

Pel que fa a la categoria lèxica, és necessari que la definició d'un nom tingui categoria de nom, la definició d'un adjectiu categoria d'adjectiu, etc. Per a aconseguir-ho, cal que el nucli semàntic de la definició tingui la mateixa categoria lèxica del definit o bé que hi hagi un conjunt de paraules inicials (o *fórmula d'equivalència sintàctica*) que doni aquesta categoria al conjunt de la definició.

Són exemples de definicions amb la mateixa categoria lèxica que la denominació els casos següents:

Amb un nucli semàntic que té la mateixa categoria lèxica que el definit:

→ **buró** *n m*

FUSTERIA. **Taula** [NUCLI SEMÀNTIC, CATEGORIA NOM] per a oficina o despatx, normalment proveïda de dos bucs amb calaixos i un calaix entre els dos bucs o, més petita, amb un buc i un calaix.

Amb una fórmula d'equivalència sintàctica:

→ **desacoblament** *n m*

INFORMÀTICA. **Acció de** [FÓRMULA, CATEGORIA NOM] *desconnectar* [NUCLI SEMÀNTIC, CATEGORIA VERB] un ordinador portàtil d'una estació d'acoblament.

Pel que fa a la inclusió adequada dels elements extrínsecs, es tracta de recollir en determinades definicions elements del context. Això es deu a la necessitat d'indicar peculiaritats del terme definit que la definició sola no indica (que el definit imposa unes restriccions de significat sobre algun complement que la definició no imposa o que el definit té un comportament sintàctic diferent de la definició) o bé a la conveniència de fer apreciacions en la definició sobre aquests complements.

Són exemples d'elements extrínsecs presents en definicions els casos següents:

(1) *Per a restringir el significat d'un complement del definit:*

→ **apilar-se** *v intr pron*

PESCA. Decantar-se, *el gall*, cap al damunt de les peces fins a desbaratar el calat de sardines.

[La presència del subjecte, *el gall* (element surador d'un ormeig), és necessària perquè el terme definit, *apilar-se*, només admet aquest subjecte i la definició, en canvi, es podria aplicar a persones, embarcacions, etc.]

(2) *Per a indicar un comportament sintàctic diferent del definit:*

→ **amonestar** *v tr*

ESPORTS. Comunicar, un àrbitre, *a un o més competidors* l'aplicació d'una sanció o un advertiment per la comissió d'una falta.

[La presència del complement *a un o més competidors* és necessària perquè la definició sola podria fer pensar que el complement directe de *amonestar* és *una sanció o un advertiment*.]

(3) *Per a poder fer una apreciació:*

→ **atrapar** *v tr*

ATLETISME. Arribar, *un corredor o un grup de corredors*, a l'altura d'un altre corredor o grup de corredors que es trobava en una posició més avançada.

[La presència del subjecte *un corredor o un grup de corredors* és necessària perquè la definició pugui referir-s'hi utilitzant l'adjectiu *altre*.]

Els elements extrínsecs més habituals són el subjecte i els complements necessaris (sobretot, complement directe i complement de règim), en el cas dels verbs; el nom que es complementa, en el cas dels adjectius, i el verb que es complementa, en el cas dels adverbis.

L'ús més tradicional, i encara més utilitzat, per a indicar que un grup de paraules d'una definició són un element extrínsec és l'indicat en el quadre següent:⁴

Categoria del terme	Element extrínsec	Solució aplicada	Exemple
Verb	Subjecte	Marcatge entre comes, sovint a continuació del descriptor	amargar <i>v intr</i> PROCEDIMENTS CULINARIS. Tenir, una menja, un gust amarg.
	Complement fort	Sense marcatge	anivellar <i>v tr</i> REM. Donar a un bot de rem estabilitat de les bandes respecte a la línia de flotació.
Adjectiu	Nom complementat	<i>Dit de [NOM]</i>	silicícola <i>adj</i> GEOGRAFIA FÍSICA. Dit de l'organisme que es desenvolupa en sòls o substrats silícics.
Adverbi	Verb complementat	<i>Manera de [VERB]</i>	a l'oberta <i>adv</i> HÍPICA. Manera de cavalcar mantenint les cames obertes i en contacte amb els flancs del cavall.

Pel que fa a la no-pressuposició de la denominació, s'ha de tenir present que la denominació i la definició són independents, de manera que la definició no pot deixar de donar mai cap informació pertinent per més que es pugui deduir de la denominació.

4. Al costat d'aquest sistema formulari habitual, també es pot fer servir el sistema gràfic, consistent a marcar l'element extrínsec. Dintre aquesta segona opció, aquí hem proposat, per la simplicitat i l'estalvi que comporta, el marcatge de tots els extrínsecs amb parèntesis (vegeu el punt 2.4.6.d).

És un exemple de definició que pressuposa la denominació el cas següent, a continuació del qual donem una solució possible:

bandera groga *n f*

ESQUÍ ALPÍ. Bandera que indica un perill d'allaus moderat.

→ **bandera groga** *n f*

ESQUÍ ALPÍ. Bandera de color groc que indica un perill d'allaus moderat.

Pel que fa a la pressuposició de l'àrea temàtica, el fet que l'àrea temàtica actuï com a element classificador del conjunt del terme fa que no s'hagi d'explicitar en la definició.

Són exemples de definicions que no pressuposen l'àrea temàtica els casos següents, per als quals proposem també una solució:

accident *n m*

MÚSICA. **En música**, signe situat davant d'una nota que en modifica l'altura.

MÚSICA. Signe **musical** situat davant d'una nota que en modifica l'altura.

→ **accident** *n m*

MÚSICA. Signe situat davant d'una nota que en modifica l'altura.

Pel que fa al reflectiment de l'estructura sintàctica del definit i de l'estructura semàntica del concepte, comporta que els primers complements del definit apareguin també com a primers complements de la definició i que els trets característics estiguin convenientment jerarquitzats, i no només acumulats.

És un exemple de definició que no reflecteix l'estructura sintàctica el cas següent:

encordar *v tr*

TIR AMB ARC. Posar la corda a les osques de les pales de manera que quedi en posició correcta per a ser tibada.

→ **encordar** *v tr*

TIR AMB ARC. Posar la corda a un arc fixant-la a les osques, de manera que quedi en posició correcta per a ser tibada.

Pel que fa a la riquesa lèxica, es tracta d'evitar la utilització de sinònims com a recurs estilístic, tant pel que fa als termes del mateix diccionari com pel que fa a paraules de la llengua general. Idealment, al llarg de tot el diccionari hi hauria d'haver una sola manera de dir o anomenar una mateixa cosa.

És un exemple de definició que no utilitza la denominació principal el cas següent (en què s'utilitza la denominació *a pols* tot i ser un sinònim complementari de *a mà alçada*):

croquis acotat *n m*

DIBUIX TÈCNIC. Dibuix fet generalment a pols, en el qual s'especifiquen les cotes que permetran de dibuixar ulteriorment el pla definitiu.

Hauria estat més adequada la definició següent:

→ **croquis acotat** *n m*

DIBUIX TÈCNIC. Dibuix fet generalment a mà alçada, en el qual s'especifiquen les cotes que permetran de dibuixar ulteriorment el pla definitiu.

Pel que fa a l'atracció lèxica, s'ha de tenir present que en la definició s'han d'utilitzar els termes o les paraules que compleixin els criteris terminològics generals i no els que s'assemblin més a la denominació que estem definint.

És un exemple d'atracció lèxica el cas següent, per al qual proposem també una solució:

comptametres *n m*

SUBMARINISME. Instrument d'un aparell d'orientació que s'utilitza per a **comptar** la distància recorreguda per un submarinista.

→ **comptametres** *n m*

SUBMARINISME. Instrument d'un aparell d'orientació que s'utilitza per a mesurar la distància recorreguda per un submarinista.

Finalment, pel que fa a la citació de les denominacions, convé tenir present que les denominacions, a més de ser les principals dels seus termes, s'han de recollir completes i exactes. És a dir, es poden flexionar però no es poden escurçar ni modificar per raons estilístiques. Només es pot escurçar una denominació quan s'hi fa referència per segona vegada dintre la mateixa definició.

És un exemple de definició mal citada el cas següent (ja que les denominacions completes són *cos de l'arc* i *arc de politges*), a continuació del qual presentem una proposta de solució:

buirac d'arc *n m*

TIR AMB ARC. Buirac que es colla al cos de l'arc de politges.

→ **buirac d'arc** *n m*

TIR AMB ARC. Buirac que es colla al cos de l'arc d'un arc de politges.

f) Nota

També en les notes, com en les definicions, hem de comprovar que es compleixin els criteris metodològics previstos per al diccionari. Per tant, convé assegurar que les diverses notes d'un mateix terme estan distingides tipogràficament i estan ordenades segons un mateix criteri; que contenen una referència a la denominació o el terme afectats (generalment, situada a l'encapçalament de la nota); que recullen en cursiva les referències a les denominacions i en rodona les referències als termes, i que les notes que afecten més d'un terme estan desenvolupades en el terme que apareix en primer lloc i remeten a aquest terme en els termes següents (en cas que s'hagi optat per aquest criteri). (Vegeu el punt 2.4.7.)

Pel que fa a la distinció i l'ordre, és convenient separar en oracions diferents les notes de tipus diferents d'un mateix terme (a més de separar-les, també es poden numerar) i ordenar-les segons la seva naturalesa. Aquí, com a criteri d'ordenació, hem proposat posar en primer lloc les notes conceptuals, en segon lloc les notes relacionals, en tercer lloc les notes exemplificadores i en quart lloc les notes lingüístiques.

És un exemple d'ordenació de les notes segons aquests criteris el cas següent:

migtub *n m*

SURF DE NEU. Pista de forma semicilíndrica excavada a la neu, amb un doble pendent que permet al surfista fer salts i trucs en el transcurs del desplaçament d'un extrem a l'altre.

NOTA: 1. El migtub està format per dues parets i un pla.

2. És un migtub el quart de tub.

3. El migtub s'utilitza en la pràctica del migtub.

4. En un registre col·loquial, també es denomina *u*, en al·lusió a la seva forma.

[Les notes 1-3 són notes relacionals; la nota 4 és una nota lingüística.]

Pel que fa a la referència a la denominació o el terme afectats, és bo que consti en cada nota i, si pot ser, al començament. Aquesta referència ha de ser a la denominació principal del terme (si s'apunta a aquesta denominació o al conjunt del terme) o bé a la denominació afectada (si s'apunta a una sola denominació).

Són exemples de notes que contenen referències al conjunt del terme les notes de l'exemple anterior:

migtub *n m*

NOTA: 1. El **migtub** està format per dues parets i un pla.

2. És un **migtub** el quart de tub.

3. El **migtub** s'utilitza en la pràctica del migtub.

4. En un registre col·loquial, també es denomina *u*, en al·lusió a la seva forma.

Pel que fa a l'ús de la cursiva, quan es fa referència al conjunt del terme s'ha d'escriure la denominació amb lletra rodona; en canvi, quan es fa referència a una de les denominacions, s'ha d'escriure amb lletra cursiva.

És un exemple d'ús de les cursives el cas següent, amb una nota 1 referida al terme i una nota 2 referida a dues denominacions concretes:

equivalent-habitant *n m*

GESTIÓ AMBIENTAL. Paràmetre que permet quantificar la càrrega contaminant de les aigües residuals d'un indret determinat durant un període concret.

NOTA: 1. L'**equivalent-habitant** queda quantificat en la Directiva 91/271/CEE sobre el tractament de les aigües residuals urbanes com la càrrega orgànica biodegradable amb una demanda biològica de cinc dies i 60 g d'oxigen per dia.

2. En català, el plural de **equivalent-habitant** és *equivalents-habitant*.

I, en últim lloc, en el cas de notes vàlides per a més d'un terme, en el cas dels diccionaris editats en paper (i, potser, dels diccionaris electrònics que contenen enllaços interns d'uns termes a uns altres) és adequat posar-les al primer terme alfabètic i deixar remissions a aquell terme en els altres termes afectats. Això assegura la unitat de la nota i permet estalviar espai.

És un exemple d'una nota d'un terme que remet a la nota d'un terme anterior el cas següent:

advertència *n f*

DRET PROCESSAL I PENITENCIARI.

NOTA: Cal distingir *advertència* de *advertiment*: una advertència és un avís perquè algú faci o no faci alguna cosa sota l'amenaça d'una pena; un advertiment, en canvi, és un avís sense l'amenaça d'una pena.

advertiment *n m*

DRET PROCESSAL I PENITENCIARI.

NOTA: **Vegeu la nota a *advertència*.**

En canvi, en els diccionaris en línia que no contenen enllaços interns, es pot considerar preferible repetir la nota en cada terme afectat per a evitar segones consultes a l'usuari.

5.1.3 Detecció de termes que cal estudiar

A més de l'adequació conceptual i l'adequació formal i metodològica, durant la revisió temàtica també hem de detectar si hi ha termes que presentin dificultats de fixació en la definició o en la denominació. No es tracta, per tant, de qüestions metodològiques, perquè no poden ser resoltes amb l'aplicació de criteris; es tracta de delimitacions imprecises pel que fa al concepte i de propostes diverses o poc adequades en les denominacions, que no permeten prioritzar-ne cap de manera clara.

Davant de termes així, és convenient separar-los de la resta i dedicar-los un estudi individualitzat, que inclogui la consulta del màxim nombre de fonts i especialistes.

Per a aquests casos de solució no evident, el TERMCAT ofereix el Cercaterm (en el seu web, www.termcat.cat), que és una eina de consulta multilingüe pensada com a ajuda per a l'elaboració, la revisió o la traducció de textos especialitzats en català. Actualment bona part dels termes del Cercaterm presenten un marcatge (*Font*) que indica la procedència de la informació. D'aquesta manera l'usuari pot decidir si la solució trobada s'ajusta al seu cas, segons l'àmbit de la fitxa, l'any de publicació del terme, el fet de ser un terme normalitzat o no (vegeu més avall), etc.

Les qüestions que no queden resoltes amb la informació obtinguda al Cercaterm es poden adreçar, per mitjà de la mateixa interfície, al Servei de Consultes del TERMCAT, que atén i es compromet a resoldre els dubtes terminològics de qualsevol sector d'especialitat que li adrecen els usuaris.

En els casos de més complexitat, la consulta es pot derivar al Consell Supervisor, que és un òrgan permanent i col·legiat del TERMCAT format per representants de l'Institut d'Estudis Catalans i el TERMCAT mateix i per especialistes dels diversos àmbits del coneixement. El Consell Supervisor es reuneix quinzenalment amb un doble objectiu: en primer lloc, prendre decisions sobre termes amb problemes de fixació detectats en diccionaris que s'estan elaborant al centre o sobre termes procedents de consultes externes; en segon lloc, aprovar documents de criteris lingüístics relacionats amb el treball terminològic.

Prèviament a les decisions del Consell Supervisor, l'Àrea de Neologia i Normalització del TERMCAT s'encarrega d'elaborar un dossier de normalització per a cada terme. El dossier de normalització és un estudi aprofundit del terme amb la màxima informació trobada en diverses llengües i amb els resultats de les consultes específiques fetes a un mínim de cinc especialistes d'institucions diferents. És sobre aquest estudi previ que el Consell Supervisor estableix una definició i una denominació catalana normalitzades per al terme.

Així com les paraules aprovades per l'Institut d'Estudis Catalans es consideren normatives i es difonen en el diccionari normatiu (DIEC), els termes aprovats pel Consell Supervisor es consideren normalitzats i es difonen a la Neoloteca i el Cercaterm i també, amb una periodicitat aproximadament quadrimestral, al *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*. Els termes normalitzats, a més, es fan arribar a l'IEC perquè pugui valorar l'oportunitat d'incloure els termes amb més difusió en el diccionari general.

Per a més detalls sobre el procés complet de normalització de termes, vegeu l'obra del TERMCAT *Recerca terminològica: El dossier de normalització*, amb una primera part dedicada al procés de recerca, una segona part dedicada al procés de fixació i difusió dels termes i una última part de material complementari, inclòs un dossier de normalització model i extractes d'actes del Consell Supervisor.

A continuació exposarem breument els punts principals d'aquest estudi detallat, com a complement al tractament general que hem proposat per a tots els termes. Prendrem com a model l'obra *Recerca terminològica: El dossier de normalització*, que exposa la metodologia de recerca que utilitza el TERMCAT en els termes que es volen normalitzar. El lector interessat hi trobarà desenvolupades les qüestions que aquí només apuntem.

En primer lloc, pot resultar útil com a guia tenir una classificació de la mena de termes que es considera que s'han d'estudiar. El TERMCAT té en compte els casos següents:

- (1) Termes de nova aparició que es difonen amb una denominació que és un manlleu o un calc (és a dir, una traducció literal) d'una altra llengua.

Exemple: *snowboarding* («Esport d'hivern consistent a lliscar mantenint l'equilibri sobre una planxa de neu per un terreny nevat»). [Decisió: *surf de neu*.]

- (2) Termes més o menys consolidats que es difonen amb una denominació que presenta variacions formals.

Exemple: *dofinari-delfinari* («Lloc destinat a la cria i l'exhibició de dofins»), *burca-burka* («Vestit de teixit rígid utilitzat per algunes dones musulmanes que cobreix completament el cap i el cos i que té una reixeta o una obertura a l'altura dels ulls per a veure-hi»). [Decisió: *delfinari, burca*.]

- (3) Termes que es difonen amb diverses denominacions, cap de les quals no està fixada o comunament acceptada.

Exemple: *marcador-topall* («Disc de goma o de silicona que s'utilitza per a marcar la profunditat màxima a què es pot inserir un instrument endodòntic a través del conducte d'una arrel dental»). [Decisió: *topall*.]

- (4) Termes de nova aparició que no tenen cap denominació establerta.

Exemple: Com es denominen els aparcaments de gran capacitat connectats amb mitjans de transport públic a l'exterior de les ciutats grans, que tenen l'objectiu de disminuir el trànsit de vehicles privats per l'interior de la població? [Decisió: *aparcament d'enllaç*.]

- (5) Termes que no tenen un concepte ben delimitat.

Exemple: Quina distinció conceptual hi ha entre *reciclatge*, *recuperació*, *reutilització* i *valorització*? [Decisió: *valorització* («Procés pel qual un residu o un component d'un residu torna a ser útil»); *reciclatge* («Valorització consistent a transformar un residu per a reutilitzar-lo, no necessàriament en la seva forma original ni per al mateix ús»); *recuperació* («Valorització consistent a aprofitar les substàncies o els recursos energètics valuosos continguts en un residu»); *reutilització* («Valorització consistent a utilitzar novament un residu en la seva forma original per al mateix ús o per a un altre»)].

- (6) Termes de nova aparició que es difonen amb una denominació que és el nom d'una marca comercial.

Exemple: *Velcro* ("Sistema de subjecció consistent en dues tires de teixit diferent que s'enganxen per pressió i se separen per tracció"). [Decisió: *veta adherent*.]

En segon lloc, en cas de dubte és bo recórrer a especialistes externs al diccionari. D'acord amb el criteri general, és convenient que els especialistes no només siguin experts sinó que, a més, formin part d'alguna institució. Aquesta premissa garanteix, d'una banda, que la seva opinió sigui representativa i, de l'altra, facilita la difusió posterior de la decisió que es prengui.

En tercer lloc, també s'ha d'ampliar el corpus de buidatge utilitzat per al diccionari. És bo tenir present que, a igualtat de condicions, convé prioritzar les obres més recents i les obres d'autors o entitats de prestigi en l'àmbit. Com que ens han d'ajudar a resoldre termes concrets, poden ser obres d'un abast més reduït que el nostre diccionari.

Igualment, la consulta a Internet sol ajudar sempre a trobar resultats. Ara bé, en aquest cas és especialment important saber valorar la fiabilitat de la font de referència, ja que les cerques a Internet ens presenten barrejades les adreces fiables i representatives i les que no ho són. I, en últim terme, és important anotar sempre la data en què s'ha fet la consulta, perquè la informació continguda a la xarxa està especialment subjecta als canvis i les supressions.

En quart lloc, s'ha de valorar el terme en el conjunt de la terminologia de l'àmbit. És a dir, s'ha de parar una atenció especial a assegurar que mantenim en la mesura que sigui possible els paral·lelismes i les semblances amb els altres termes de l'àrea i amb les denominacions de les llengües d'equivalència. L'analogia amb la resta de denominacions en la mateixa llengua i amb les llengües d'equivalència és un argument poderós a favor d'una determinada denominació.

Finalment, cal estructurar i analitzar la nova informació recollida dels especialistes i de les noves fonts, juntament amb la informació de què ja disposàvem, per a elaborar unes propostes de denominació i de definició. És bo que aquestes propostes vagin acompanyades d'una argumentació escrita que justifiqui les

decisions preses. D'aquesta manera garantim que hem tingut en compte tot el material recollit i que hem pres la millor decisió.

A més, convé desar els punts bàsics de l'argumentació en un apartat no públic de la fitxa (Observacions, Decisions, etc.), per a poder entendre més endavant quins criteris hem seguit, en cas d'haver de tornar a estudiar un terme concret, i estalviar-nos de tornar a fer recerques que ja havíem fet.

5.2 Revisió alfabètica

En la revisió alfabètica del cos del diccionari es torna a mirar el conjunt del producte, com en la revisió temàtica, només que ara amb un criteri d'ordenació diferent: els termes no estan ordenats per l'àrea temàtica a què pertanyen, sinó que estan ordenats alfabèticament —és a dir, d'acord amb l'ordenació final de la majoria de diccionaris. Això pot donar lloc a tres tipus d'intervencions diferents dels autors sobre els termes al llarg d'aquesta segona revisió:

- (1) Aplicació d'esmenes sobre qüestions ja abordades en la revisió temàtica.

Com a conseqüència de la gran complexitat d'un diccionari, és habitual detectar en la revisió alfabètica problemes que havien passat per alt en la revisió temàtica, sobretot de qüestions formals i metodològiques.

És molt convenient, per tant, tenir també ben presents en aquest estadi tots els criteris sobre denominacions en la llengua principal, denominacions en les llengües d'equivalència, definicions, etc. que ja hem exposat en el punt 5.1.2.

- (2) Aplicació d'esmenes sobre qüestions noves que no són visibles en la revisió temàtica. La invisibilitat d'aquestes qüestions es deu a la impossibilitat de la revisió anterior de comparar termes corresponents a àrees temàtiques diferents o bé a la no-atribució de cap àrea temàtica a un terme determinat.

Podem citar com a qüestions noves els casos següents:

- a) Detecció de termes procedents d'àrees temàtiques diverses amb una mateixa denominació i amb unes diferències conceptuals mínimes, tan petites que no justifiquen que siguin tractats com a termes diferents.

Són un exemple de termes amb unes diferències conceptuals insuficients els casos següents d'un diccionari d'esports:

aplegapilotes *n m, f*

PILOTA BASCA. Auxiliar encarregat de recollir les pilotes que han sortit de la canxa.

aplegapilotes *n m, f*

VOLEIBOL. Persona encarregada de recollir la pilota que cau fora de la pista, i de retornar-la-hi.

aplegapilotes *n m, f*

TENNIS. Cadascun dels sis auxiliars, situats dos a cada fons de pista i un a cada costat de la xarxa, que tenen la funció de recollir les pilotes i tornar-les als jugadors al final de cada jugada.

Aquests tres termes serien adequats en diccionaris restringits a cadascun dels esports a què pertanyen (pilota basca, voleibol i tennis), però tenen una delimitació poc clara en un diccionari únic d'esports, ja que el concepte fonamental és el mateix. Es podria optar per una solució com la següent:

→ **aplegapilotes** *n m, f*

ESPORTS DE PILOTA. Persona encarregada de recollir les pilotes que cauen fora del camp de joc i de retornar-les als jugadors.

- b) Detecció de termes que no tenen cap àrea temàtica assignada.

Hi ha eines de gestió que no permeten crear una fitxa sense àrea temàtica, circumstància que ja impedeix que es doni aquest problema. En cas que no sigui

així, però, o bé haurem de fer una consulta a l'eina sobre termes sense àrea temàtica (per exemple, el GesTerm té aquesta opció de consulta) o bé, si no és possible fer aquesta consulta, haurem d'aprofitar la revisió alfabètica per assegurar-ho. Aquests termes no poden ser detectats en la revisió temàtica perquè, en no tenir una àrea temàtica assignada, no surten en cap dels llistats per àrees temàtiques.

- c) Detecció de termes amb denominacions semblants resoltes de maneres diferents.

Són un exemple de termes amb denominacions que resolen de manera diferent una mateixa qüestió els casos següents:

carretó d'equipatge *n m*

TRANSPORTS. Carretó que serveix per a transportar les maletes i els objectes que es porten en els viatges, que sol estar disponible en les estacions, els aeroports, etc.

mosso d'equipatges *n m, f*

ALLOTJAMENT. Persona d'un establiment hotel·ler que s'encarrega de portar l'equipatge dels clients quan hi arriben o en marxen, entre l'entrada o el seu vehicle i l'habitació assignada.

Davant de casos així, s'han d'estudiar amb atenció les diverses solucions, decidir si estan justificades les diferències i, en cas que es consideri que no hi ha motius que les avalin, homogeneïtzar el tractament.

- (3) Marcatge dels homògrafs per a garantir-ne l'ordenació volguda. És en aquest estadi, amb una llista completa dels termes i amb una informació en un estat ja força definitiu, que convé decidir i establir l'ordenació dels homògrafs, en cas que n'hi hagi en el nostre diccionari.

Tal com hem indicat en el punt 2.3.4.d, els criteris d'ordenació dels homògrafs poden ser els següents:

- a) Ordenació segons la categoria lèxica, d'acord amb l'ordre nom, adjectiu, verb, adverbi i interjecció.
- b) En cas d'homògrafs amb la mateixa categoria lèxica i amb remissions de l'un a l'altre, prioritat per a l'homògraf definit de manera independent.
- c) En cas d'homògrafs amb la mateixa categoria lèxica i sense remissions entre ells, prioritat per a l'homògraf amb una àrea temàtica més general (davant de l'homògraf d'àrea més restringida) i per a l'homògraf amb un sentit recte (davant d'un homògraf amb un sentit figurat).

(Vegeu, pel que fa als sistemes que es poden seguir per a donar als homògrafs l'ordre desitjat, el punt 2.4.2.e.)

5.3 Revisió alfabètica dels índexs d'equivalents

L'última revisió que és recomanable de fer en un diccionari terminològic és la revisió alfabètica dels índexs d'equivalents. Es tracta de llistar tots els equivalents d'una llengua determinada (el castellà, l'anglès, etc.) i repassar-ne cadascuna de les denominacions.

La revisió alfabètica del cos del diccionari, vista en el punt anterior, aporta com a novetats respecte de la revisió temàtica algunes qüestions puntuals (sobretot, un mateix terme en àrees diferents, termes sense àrea temàtica i solucions diferents a problemes semblants en les denominacions) i el tractament dels homògrafs; per a la resta, no fa sinó revisar els mateixos criteris formals i metodològics ja aplicats en la revisió temàtica. El cas de la revisió alfabètica dels índexs d'equivalents encara és més extrem, perquè no hi ha cap informació que no hagi pogut ser revisada abans.

Tot i això, el fet de tenir juntes i ordenades alfabèticament totes les denominacions d'una mateixa llengua aporta uns beneficis

clars, prou perquè puguem considerar també necessària aquesta revisió. De manera semblant a la revisió temàtica, l'avantatge bàsic consisteix en el fet que, prioritzant un criteri d'ordenació diferent del seguit en el cos del diccionari (en aquest cas, la llengua), l'atenció es focalitza sobre aquest aspecte. Es fan molt més evidents, doncs, qüestions que en una revisió general poden passar fàcilment per alt, com a conseqüència de la complexitat mateixa del diccionari.

En aquesta revisió s'han de destacar sobretot tres punts d'actuació:

- (1) *Correcció ortogràfica i gramatical*: El fet que només es revisin les denominacions d'una llengua concreta permet veure més fàcilment els errors d'escriptura, els errors ortogràfics i els errors gramaticals que poden contenir.
- (2) *Incoherències en sèries sobre una mateixa base*: L'ordenació alfabètica permet tenir agrupades totes les denominacions d'aquella llengua que comparteixen el mateix element de l'esquerra, sovint un nom que fa de base de la denominació.

Això fa que siguin molt visibles els casos en què s'ha optat per solucions diferents en la mateixa paraula (presència de guionets, majúscules, diferències en una lletra...). Tot i que les diverses solucions puguin estar documentades i que en els equivalents se segueixin criteris descriptius i no prescriptius, sembla preferible donar prioritat a l'harmonització de formes. És a dir, procurar en la mesura que sigui possible escriure de la mateixa manera les mateixes paraules.

És un exemple d'incoherència en una sèrie d'equivalents el cas següent:

score card , 5624		
score indicator , 7464		score indicator , 7464
score list , 5639	→	score list , 5639
score-card , 11471		scorecard , 5624, 5637,
scorecard , 5637, 11745,		11741, 11745, 11746,
11746, 11747		11747

- (3) Representació de les marques de flexió en noms i adjectius, en cas que haguem optat per mostrar aquestes marques en el diccionari. (No és obligatori recollir aquestes marques de flexió en les denominacions dels equivalents. Vegeu el punt 5.1.2.b.)

En cas d'haver decidit representar les formes femenines en els noms i els adjectius, recordem que, de manera general, recomanem les dues opcions següents, per ordre de preferència:

- a) En els noms de formes diferenciades segons el gènere, recollir la forma masculina i la forma femenina completes (*chirurgien, chirurgienne*); en els adjectius amb formes diferenciades segons el gènere, recollir la forma masculina i la terminació femenina (*généreux, euse*).
- b) Tant en els noms com en els adjectius de formes diferenciades segons el gènere, recollir la forma masculina i la terminació femenina (*chirurgien, ienne; généreux, euse*).

En els casos que s'escrigui la terminació femenina, sembla adequat seguir els criteris que adopta cada llengua. Caldrà, doncs, tenir-los en compte a l'hora d'abordar la revisió dels índexs d'equivalents. (Vegeu el punt 2.4.3.a.)

6. Elaboració de les parts complementàries

El cos del diccionari és el nucli d'un diccionari terminològic, però no és el diccionari terminològic. Per tant, un cop revisat a fons el conjunt dels termes, es pot considerar superada la part bàsica del procés d'elaboració, i no el procés complet.

El motiu és que un diccionari terminològic s'ha d'entendre com un treball de recerca elaborat d'acord amb una determinada metodologia. En conseqüència, com en tot treball de recerca, un cop acabada l'exposició del nucli del treball s'han de facilitar la documentació en què s'ha basat la recerca, la metodologia que s'ha seguit, i les claus i les eines necessàries per a aproximar-s'hi. Traslladat a un diccionari, això significa elaborar les parts complementàries, que són aquelles que acompanyen els termes: la bibliografia (aporta la documentació de base), la introducció i l'arbre de camp (exposen criteris metodològics), i la taula d'abreviacions i els índexs (proporcionen claus i eines necessàries per a la interpretació).

Tal com s'ha comentat en el punt 2.3, aquestes parts semblen adequades tant a una obra editada en paper com a una obra electrònica, tot i que en l'obra electrònica solen tenir un valor funcional molt més marcat, cosa que n'abreuja l'exposició i la limita als punts bàsics.

A continuació fem constar les característiques principals de cadascuna d'aquestes parts. (Per a una discussió sobre les diferències entre l'estructura d'una edició electrònica i d'una edició en paper i per a una ampliació de la informació sobre cada part complementària, vegeu el punt 2.3 i els diversos apartats que conté.)

- (1) *Introducció*: Text inicial que serveix per a presentar l'àmbit de coneixement en què s'inscriu el diccionari, per a justificar-ne l'oportunitat, per a indicar-ne les característiques

bàsiques, per a explicar els criteris metodològics que s'hi han seguit, per a indicar si s'han fet estudis lingüístics específics d'alguns termes o s'ha rebut l'assessorament d'algun organisme i per a donar a conèixer l'equip de treball. (Vegeu el punt 2.3.1.)

- (2) *Arbre de camp*: Esquema jerarquitzat de les diverses àrees d'una matèria que s'han tingut en compte a l'hora d'elaborar el diccionari. Es presenta com una llista de noms o sintagmes nominals estructurats per nivells, els quals es poden marcar per mitjà de codis numèrics o bé per una disposició tipogràfica especial que diferenciï el primer nivell, el segon nivell, etc.

Les àrees temàtiques en què es classifiquen els termes en el cos del diccionari són les branques de l'arbre de camp. (Vegeu el punt 2.3.2.)

- (3) *Taula d'abreviacions*: Quadre que recull totes les abreviacions utilitzades en el diccionari i el significat que tenen, ordenades alfabèticament o bé per camps de la fitxa. Inclou, principalment, els codis de categoria lèxica, les indicacions de remissió i els indicadors de llengua. (Vegeu el punt 2.3.3.)

- (4) *Índexs*: Reculls ordenats de denominacions, que van seguides del número del terme corresponent en el cos del diccionari (en les obres en paper) o bé estan habilitades com a enllaç (en les obres electròniques). Els índexs estan concebuts com a eines per a facilitar la consulta dels termes a partir de criteris diferents del criteri que s'ha utilitzat per a ordenar el cos del diccionari.

Els índexs poden ser alfabètics (recullen per ordre alfabètic les denominacions de la llengua principal o d'una llengua d'equivalència) o bé temàtics (recullen classificades per àrees temàtiques les denominacions d'una llengua, sovint la llengua principal). (Vegeu el punt 2.3.5.)

- (5) *Bibliografia*: Llista sintètica i ordenada de les obres buidades o consultades per a elaborar el diccionari. S'hi pot distingir entre obres especialitzades (obres de text seguit utilitzades per al buidatge), obres terminològiques (diccio-

naris terminològics utilitzats sobretot en la compleció) i obres lexicogràfiques (diccionaris de llengua general, utilitzats sobretot en la compleció).

Les dades que convé que constin en cadascuna de les obres són, per aquest ordre, responsabilitat principal de l'obra, títol, designació general del tipus de material (si no és un llibre o una publicació periòdica en paper), edició, publicació, descripció física (optatiu), col·lecció, número normalitzat, adreça electrònica (en documents en línia) i data de consulta (en documents en línia). (Vegeu el punt 2.3.6.)

Pràcticament totes aquestes parts complementàries s'han hagut d'anar desenvolupant prèviament, al llarg del procés d'elaboració del diccionari terminològic. Així, l'arbre de camp, la bibliografia o molts dels criteris de selecció de termes (exposats a la introducció del diccionari) s'han de fixar abans de començar el buidatge dels textos. De fet, només els índexs han de ser confeccionats, per força, al final de tot el procés.

Ara bé, igual com han quedat establertes abans, també és veritat que totes aquestes parts complementàries estan subjectes a possibles canvis introduïts durant l'elaboració del cos del diccionari. Per exemple, a mig procés es pot decidir jerarquitzar d'una altra manera algunes àrees temàtiques, retocar determinats criteris de selecció o presentació dels termes o ampliar amb noves obres el corpus, ja sigui per al buidatge o per a la consulta.

Cal assegurar, per tant, que tots els criteris exposats a la introducció siguin vàlids i que no n'hi faltin; que l'arbre de camp sigui realment l'utilitzat finalment; que les taules d'abreviacions recullin totes les abreviacions utilitzades (i només les abreviacions utilitzades, ja que és innecessari i pot portar a confusió recollir-ne algunes que no surtin al diccionari); que els índexs incloguin totes les denominacions definitives, i que la bibliografia citi totes les obres buidades i consultades —i únicament les obres buidades i consultades.

Per a aconseguir, doncs, que les versions d'aquestes parts complementàries siguin del tot actualitzades (és a dir, no superades en cap punt per decisions posteriors) i, alhora, per a evitar que confeccionar-les representi una inversió de temps molt gran, convé tenir en compte aquests tres punts:

- (1) Cadascuna de les parts complementàries s'ha d'elaborar en primera versió en el punt que correspongui del procés. El quadre següent mostra, amb relació a l'apartat del manual on se'n parla, quin és el punt del procés en què han de quedar establertes:

Part complementària	Element de part complementària	Punt del manual
Introducció	Àmbit del coneixement	3.1, 3.2
	Oportunitat	3.1
	Característiques	3.3
	Criteris metodològics	4, 5
	Estudis lingüístics específics o assessorament extern	5.1.3
	Equip de treball	3.5.1
Arbre de camp	—	3.3.1.a
Taula d'abreviacions	—	4, 5
Índexs	—	[Al final del procés]
Bibliografia	—	3.4

- (2) Cadascuna d'aquestes parts s'ha d'anar actualitzant a mesura que en el procés d'elaboració es vagin fent canvis sobre decisions ja adoptades. Per tant, convé que aquestes parts constin en documents d'accés fàcil i que l'equip de treball tingui ben presents quines són les decisions preses i on han d'acudir per a anotar-hi canvis de criteris.
- (3) Al final de tot el procés (és a dir, arribats en aquest capítol 6), s'han de reprendre els documents de les parts

complementàries amb les actualitzacions corresponents i fer-ne la redacció definitiva.

A banda d'aquestes parts complementàries comunes a molts diccionaris, també es pot decidir que el diccionari editat n'inclogui d'altres. Així, per exemple, en l'edició en paper és habitual recórrer a un pròleg o presentació elaborat per una personalitat de l'àmbit a què s'adreça el diccionari o bé per un representant institucional, amb la finalitat d'avaluar de cara als consultants la terminologia que es presenta. Igualment, s'hi poden afegir il·lustracions (dibuixos, fotografies, esquemes, quadres o taules) i annexos. (Vegeu, amb relació a les parts accessòries d'un diccionari, el punt 2.3.7.)

En aquest punt es pot donar per tancat, ara sí, el procés d'elaboració d'un diccionari terminològic, exposat al llarg dels capítols 3 (preparació), 4 (extracció i compleció de les dades), 5 (revisió) i aquest mateix capítol 6. Ara bé, el resultat de tot aquest procés és un conjunt de termes recollits en una base de dades i un conjunt de documents explicatius diversos. Dificilment es pot afirmar, per tant, que es tracta d'un diccionari terminològic.

Perquè un diccionari té un component social inherent i el que ara falta, justament, és preparar l'obra per editar-la i inserir-la en algun canal que la posi a disposició del públic interessat. Ara bé, com que les tasques d'edició difereixen molt, d'una banda, segons que es tracti d'una edició electrònica o d'una edició en paper i, de l'altra, es poden considerar comunes a molts altres productes escrits, a continuació exposarem només algunes consideracions finals sobre la sortida que es pot donar al producte acabat. Es tracta d'apunts molt generals que incideixen sobre les singularitats dels diccionaris en la difusió i sobre les oportunitats que ofereix en aquest àmbit, tant per als autors del diccionari com per als usuaris, l'enorme xarxa d'intercanvi de coneixements en què estem instal·lats.

7. Consideracions finals

Des de fa un cert temps la societat ha anat articulant-se com una xarxa a tots els nivells, en un procés que no només encara és ben viu sinó que cada vegada és més intens, ja que la xarxa continua creixent enfora i espessint-se endintre. Com a conseqüència, tot producte cultural, tot producte científic i tot producte tecnològic hauria de tenir com a ambició la inserció en un punt o altre d'aquesta xarxa, per a aconseguir tenir una repercussió real sobre l'àmbit a què s'adreça. El que en queda fora, tindrà una difusió complicada. Això, evidentment, també val per als diccionaris terminològics, en tant que productes que són alhora culturals i científics o bé culturals i tecnològics.

En aquest capítol final d'*El diccionari terminològic*, doncs, farem referència a les diverses opcions que tenen els diccionaris per a inserir-se en la xarxa esmentada i a les exigències sobre el format que els imposa cadascuna d'aquestes opcions. Es tractarà forçosament d'una aproximació genèrica i poc detallada, perquè els canvis tecnològics són molt ràpids i, sobretot, perquè un tractament aprofundit d'aquesta qüestió requeriria un espai massa extens per a les característiques d'aquest manual.

Per començar, resulta indispensable encarar la fase de difusió partint de la base que un diccionari no és un format concret —no és, per tant, ni un llibre, ni un recurs electrònic, encara que sigui consultable sota un format o altre— sinó que és coneixement. La difusió d'un diccionari no és comparable a la difusió d'un producte amb unes característiques físiques definides (com podria ser un cotxe, una taula d'ordinador o un bloc de notes), ja que allò que es difon, *que es transfereix*, és intangible. Més que de difusió d'un diccionari, que seria la manera tradicional de referir-s'hi, en realitat hauríem de parlar de *transferència de coneixement*. De com els autors d'un diccionari transfereixen a la zona de la xarxa més adequada la recerca que han portat a terme. El format que es doni finalment al diccionari, per tant, ha de tenir una funció merament vehicular i en cap cas es pot

considerar una característica inherent al producte. Si no, actuaria com una armadura que impediria treballar sobre les dades, més que no pas les protegiria.

La inserció d'un diccionari en la malla que compon la xarxa cultural i científica de la societat obliga els autors a actuar tenint en compte dos principis que són, en aparença, contradictoris: d'una banda, s'ha de preveure amb la màxima precisió possible quins usos específics tindrà un diccionari, amb l'objectiu de seleccionar el format i els mitjans de difusió que s'hi adequin més; de l'altra, se li ha d'atribuir un format prou flexible i unes llicències prou generoses perquè el producte pugui servir també per a usos terminològics i no terminològics no previstos (vegeu Millán, 2005).

I és que l'articulació del món social i cultural en una estructura de xarxa augmenta exponencialment el nombre d'usuaris potencials de cada producte i, alhora, en difumina els límits i els contorns. D'una banda, aquesta articulació facilita enormement l'accés dels especialistes de l'àmbit a un producte i, en conseqüència, en multiplica la difusió; de l'altra, fa que resulti accessible també des de fora d'aquell àmbit. Així, a part del públic diana a qui s'adreça volgudament l'obra (delimitat ja en la fase de preparació del projecte, punt 3.2, i analitzat en la fase de recerca institucional, punt 3.4), també hi ha un grup heterogeni d'usuaris, compost per perfils professionals ben diversos, que s'hi acostaran o s'hi podrien acostar tot i no pertànyer al públic diana previst. És impossible, en conclusió, acotar de manera precisa a qui arribarà el diccionari. I potser fins i tot és innecessari.

Ara bé, de manera molt general hauríem de distingir almenys tres grans sectors professionals per a qui pot resultar útil un diccionari terminològic. Cadascun d'aquests tres sectors farà un ús diferent del diccionari i, doncs, demanarà també que s'ajusti a necessitats diferents:

- (1) *Especialistes d'aquell àmbit del coneixement* (que tant poden ser metges, com cuiners, arquitectes o dissenyadors, per a citar alguns dels quasi infinits perfils possibles). Es tracta d'uns usuaris molt selectius i del tot focalitzats en el seu àmbit, per a qui ja sol ser suficient l'accés únic a aquell diccionari. A més, deixant de banda les modifi-

cacions que puguin proposar-hi, l'ús bàsic que en faran serà com a eina de consulta.

És el públic diana que s'ha d'haver analitzat abans de començar l'elaboració pròpiament dita del diccionari (vegeu el punt 3.2); el diccionari s'hi ha d'adreçar de manera prioritària.

(2) *Professionals lingüístics i professionals de la comunicació.*

Més que la disponibilitat d'un repertori temàtic aïllat, a aquests usuaris els resulta sobretot útil un repertori centralitzat que agrupi temàtiques molt diverses. El seu interès principal també sol ser la consulta, en aquest cas sobre qüestions molt diverses (denominació, categoria lèxica, definició, relació amb altres termes, etc.).

(3) *Desenvolupadors de continguts web i d'eines de base lingüística.*

De manera semblant al segon grup, els desenvolupadors tampoc no solen estar focalitzats en un sol àmbit. En aquest grup, però, el que preval no és la consulta sinó la manipulació directa de les dades com a material per a crear nous continguts web o noves eines de base lingüística.

De les diferències entre aquests tres sectors, i especialment entre el primer i el tercer, neix la paradoxa esmentada abans: el sector dels especialistes, que és el sector a qui s'adreça en primer terme el diccionari, demana facilitat de consulta, en general com a recurs per si sol; el sector dels desenvolupadors de continguts web i d'eines de base lingüística, en canvi, demana facilitat tecnològica i legal per a treballar sobre les dades per a usos que els autors del diccionari desconeixen. A mig camí entre un sector i l'altre, el sector dels professionals lingüístics i professionals de la comunicació vol una eina de consulta que formi part d'un repertori més ampli o bé que pugui integrar-se en les seves eines de treball habituals (per exemple, un programa de traducció assistida o un corrector ortogràfic i gramatical).

Tot això fa que, a l'hora de donar a un diccionari terminològic ja elaborat un format o subformat entre tots els formats possibles, calgui valorar les necessitats del sector d'especialistes a qui s'adreça de manera prioritària però també les necessitats dels altres sectors que hi poden accedir. Igualment, com veurem

més endavant, també convé haver decidit quina relació es vol establir amb els usuaris de l'obra. En el punt 3.3.2 —i, en general, en el conjunt d'aquest manual— hem distingit sobretot entre l'edició en paper i l'edició electrònica, com a dos dels grans formats que poden prendre els diccionaris. En aquesta fase de difusió o transferència, però, convé afinar més les distincions i les caracteritzacions:

L'edició en paper té com a valor principal el seu alt valor simbòlic, lligat justament a la materialitat del suport. Una obra en paper es pot ensenyar, es pot consultar en qualsevol circumstància i es pot datar amb exactitud. La banalitat d'aquestes constatacions no els treu rellevància, ja que per a un àmbit concret del coneixement o de la tècnica pot ser important aduir un diccionari per certificar la pròpia existència com a àmbit independent i reconegut. Alhora, de vegades l'autoritat d'una obra en paper pot ser més fàcilment reconeguda que no pas l'autoritat d'un recurs electrònic.

Com a contrapartides, una obra en paper és del tot estàtica fins a l'aparició d'una nova edició, té un cost elevat, limita les possibilitats d'aproximació als criteris d'ordenació previstos pels autors i, sobretot, atribueix als usuaris un rol exclusivament de consultants. És veritat que les possibilitats d'aproximació es poden millorar per mitjà d'índexs complementaris i que el rol de consultants dels usuaris es pot matisar facilitant-los la possibilitat de dirigir-se a una adreça dels responsables o dels editors de l'obra per fer-los suggeriments. Això, però, no són sinó correccions aplicades a unes restriccions de base que continuen sent-hi.

Al costat d'això, l'edició electrònica té un valor simbòlic menor, però, per contra, abarateix molt els costos d'edició i pot augmentar de manera significativa les vies d'aproximació al producte mitjançant una interfície que permeti fer-hi consultes des de múltiples punts de vista (delimitant la cerca a un camp de terme concret, utilitzant comodins, etc.).

Si, a més, l'edició electrònica és una edició en línia (és a dir, consultable en línia), es podrà garantir als usuaris el manteniment actualitzat de les dades publicades, se'ls podrà oferir l'opció de configurar-se els continguts sota una presentació o una altra segons quines siguin les seves necessitats i, a l'extrem, se'ls podran donar opcions d'edició per a incidir ells directament sobre les

dades. Aquesta darrera circumstància donaria lloc a un diccionari de tipus interactiu, en què l'usuari podria modificar directament les dades que cregués errònies, superades o millorables, i les seves modificacions resultarien visibles per a tots els altres usuaris. Es tracta del sistema wiki, conegut sobretot, en català, per l'enciclopèdia en línia *Viquipèdia* i al qual es poden aplicar filtres d'un nivell restrictiu diferent segons que es vulgui facilitar més o menys l'accés dels usuaris a l'edició de les dades. Cal tenir en compte, però, que aquest sistema és complicat de gestionar i de controlar, fet que explica que no s'utilitzi de manera general.

Tot i això, el vessant col·laborador dels usuaris sempre té una importància enorme en la gestió d'un diccionari terminològic, tant per a esmenar possibles errors i assegurar-ne l'actualitat (que és difícil de garantir en una obra d'aquesta complexitat), com per a crear vincles de comunitat que permetin als gestors conèixer de primera mà les necessitats dels seus usuaris. Per això, a banda dels diccionaris configurats com un recurs wiki, és especialment recomanable aprofitar les facilitats que dona l'edició en línia per a preveure una interfície des d'on els usuaris puguin fer arribar als gestors els suggeriments que creguin oportuns amb relació a les dades i des d'on els gestors els puguin respondre.

Finalment, pel que fa a l'edició electrònica consultable en línia, encara cal fer esment de la possibilitat de descàrrega dels continguts. Es tracta d'oferir als usuaris d'un lloc web la possibilitat de disposar localment, des del seu ordinador, de totes les dades terminològiques que se'ls ofereixen en línia. Aquest punt lliga especialment amb el sector dels desenvolupadors de continguts web i d'eines lingüístiques abans explicat, però també amb el sector dels professionals lingüístics i professionals de la comunicació i, fins i tot, amb el sector dels especialistes, que en poden tenir necessitat per a usos molt concrets.

Els avantatges que pot tenir la descàrrega de continguts són bàsicament dos: en primer lloc, la possibilitat de consultar les dades fora de línia en llocs o circumstàncies en què no és possible la consulta en línia, tant en pantalla com sobre una còpia impresa del document o d'una part del document; en segon lloc, la integració d'aquestes dades en eines d'enginyeria lingüística, sigui per a un ús exclusivament personal (com ara un programa de traducció assistida, ja que a un traductor li resulta molt útil tenir incorporat a la seva eina un diccionari sobre l'àmbit del text que

tradueix), sigui per a un ús en darrer terme col·lectiu (és el cas dels desenvolupadors de contingut web o d'eines lingüístiques, que posen a disposició pública cabals lèxics de procedència aliena i eines d'anàlisi o gestió que els consulten).

El primer dels avantatges citats pot fer aconsellable posar a disposició dels usuaris un format compaginat de manera semblant a una edició en paper per a facilitar-ne la lectura (per exemple, un PDF d'una versió maquetada). Contràriament, el segon avantatge porta a formats com ara XML, que no estan pensats per a ser llegits sinó per a alimentar recursos de base lingüística.

Per poder cobrir tots els usos i requeriments esmentats, el TERMCAT sovint dona solucions diferents a l'edició electrònica dels seus diccionaris. Hi podem distingir les vies següents:

- (1) *Consulta des d'un repertori multitemàtic*: La majoria d'obres del TERMCAT s'aboquen al Cercaterm, que és una eina de consulta pública. Les consultes dels usuaris al Cercaterm es fan sobre tots els termes de les diverses obres que conté, amb la possibilitat d'establir restriccions en la consulta.
- (2) *Consulta des d'un repertori temàtic*: Periòdicament, el TERMCAT prepara conjunts de termes d'un àmbit concret i els difon des del seu web, dintre la col·lecció anomenada *Diccionaris en Línia*. (Alguns títols: *Diccionari d'homeopatia*, *Diccionari d'arqueologia*, *Diccionari general de l'esport*, *Lèxic de fàrmacs*, *Lèxic multilingüe de la indústria*, etc.). Es tracta de versions només de consulta.
- (3) *Descàrrega lliure*: El TERMCAT ofereix als usuaris la possibilitat de descarregar-se en un format màximament compatible amb diverses eines lingüístiques gairebé tots els títols de la col·lecció *Diccionaris en Línia* i altres repertoris terminològics.

(Es pot accedir al Cercaterm, als diccionaris en línia i als repertoris descarregables des del web del TERMCAT: www.termcat.cat.)

Dèiem en la introducció que *El diccionari terminològic* es publica amb motiu dels vint-i-cinc anys de la fundació del TERMCAT, amb el doble objectiu de reflexionar sobre la pràctica terminològica del mateix centre i d'oferir a tothom un manual per a la interpretació i l'elaboració dels diccionaris terminològics. Al llarg d'aquests vint-i-cinc anys d'existència del TERMCAT, el món ha canviat molt. La metodologia terminològica també. I la difusió dels productes terminològics també. De la mateixa manera que els manuals de llavors contenien indicacions que ara han quedat obsoletes, és evident que també aquest manual quedarà superat d'aquí a un temps, a remolc de les innovacions tecnològiques que vagin apareixent.

Tanmateix, les idees bàsiques haurien de continuar sent vàlides: en la part de descripció de l'estructura d'un diccionari, les parts que la componen i la informació principal que ha d'aportar cada camp d'una fitxa terminològica; en la part d'elaboració d'un diccionari terminològic, la seqüenciació de les diverses fases, i en aquesta part de difusió, la necessitat d'arribar als destinataris previstos, la importància de posar les bases perquè siguin possibles usos no previstos del diccionari i la conveniència de mantenir ben viu el producte per mitjà de l'atenció a les aportacions i les necessitats dels usuaris. Pel que fa a la resta, el futur ens dirà cap on evolucionen la terminologia i els productes terminològics.

8. Bibliografia

- Alpízar (1992) = ALPÍZAR CASTILLO, Rodolfo. «Descripción y prescripción en diccionarios terminológicos». *Anuario L/L: Estudios Lingüísticos* (1992), núm. 23, p. 1-11.
- BOVER i SALVADÓ, Jordi; JULIÀ i BERRUEZO, M. Antònia; SERRA FIGUERAS, Montserrat. «El paper de l'especialista en l'elaboració d'obres terminològiques». *Llengua i Ús* (2004), núm. 30, p. 26-34.
- CABRÉ, M. Teresa. *La terminologia: La teoria, els mètodes, les aplicacions*. Barcelona: Empúries, 1992. (Les Naus d'Empúries) ISBN 84-7596-363-3
- COL9 = *Collins dictionary*. 9th ed. Glasgow: Collins, 2007. ISBN 978-0-00-722899-7
- Cuenca (2002) = CUENCA, Maria Josep. «Els connectors textuais i les interjeccions». A: SOLÀ, Joan [et al.] (dir.). *Gramàtica del català contemporani*. Vol. 3, *Sintaxi (17-31)*. *Índexs*. Barcelona: Empúries, 2002, p. 3173-3237. ISBN 84-7596-909-7
- DIEC2 = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Diccionari de la llengua catalana*. 2a ed. Barcelona: Edicions 62: Enciclopèdia Catalana, 2007. ISBN 978-84-412-1454-5; 978-84-297-5977-8
També disponible en línia a: <<http://dlc.iec.cat/>> [Consulta: 17 setembre 2010]
- DRAE22 = REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *Diccionario de la lengua española*. 22a ed. Madrid: Espasa-Calpe, 2001. 2 v. ISBN 84-239-6814-6
També disponible en línia a: <<http://buscon.rae.es/drael/>> [Consulta: 17 setembre 2010]
- GD62 = LÓPEZ DEL CASTILLO, Lluís (ed.). *Gran diccionari 62 de la llengua catalana*. Barcelona: Edicions 62, 2000. ISBN 84-297-4701-X
- GDLC = *Gran diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1998. (Diccionaris de l'Enciclopèdia) ISBN 84-412-2790-X

- ISO 639-1:2002 = INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION, ISO. *Codes for the representation of names of languages* = *Codes pour la représentation des noms de langue*. Part 1, *Alpha-2 code* = *Code alpha-2*. ISO 639-1:2002(E/F). Geneva: ISO, 2002.
- ISO 704:2009 = INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION, ISO. *Terminology work: Principles and methods*. ISO 704:2009. Geneva: ISO, 2009.
- Junyent (2008) = JUNYENT FIGUERAS, M. Carme. «Gènere, sexe, llengua» [en línia]. A: MORENO SANDOVAL, Antonio (ed.). *Actas del VIII Congreso de Lingüística General*. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid, 2008.
ISBN 978-84-691-4124-3
<<http://www.lluf.uam.es/clg8/actas/pdf/paperCL60.pdf>> [Consulta: 17 setembre 2010]
- Millán (2005) = MILLÁN, José Antonio. *La lengua en el medio digital: Un reto político* [en línia]. [S.l.]: JAM jamillan.com, 2005.
<<http://jamillan.com/lenmedi.htm>> [Consulta: 21 setembre 2010]
- OXFDE2 = SOANES, Catherine; STEVENSON, Angus (ed.). *Oxford dictionary of English*. 2nd ed. Oxford [etc.]: Oxford University Press, 2003.
ISBN 0-19-861347-4
- PAVEL, Silvia; NOLET, Diane. *Précis de terminologie = Handbook of terminology*. [Canada]: Terminologie et Normalisation. Bureau de la Traduction, 2001.
ISBN 0-660-61616-5
- RAFEL i FONTANALS, Joaquim. *Lexicografia*. Barcelona: UOC, 2005.
ISBN 84-9788-318-7
- ROB2008 = ROBERT, Paul; REY-DEBOVE, Josette; REY, Alain. *Le nouveau Petit Robert: Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. Nouvelle éd. Paris: Dictionnaires Le Robert, 2008.
ISBN 978-2-84902-321-1
- Rousseau (2008) = ROUSSEAU, Louis-Jean. *Norme terminographique pour les travaux de REALITER: Indicateurs de grammaire* [projecte presentat a la reunió del Comitè de Realiter a Gatineau el 6 d'octubre de 2008].

- Rull (2007) = RULL MURUZÀBAL, Xavier. *Els substantius d'acció i efecte en català*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 2007. Tesi doctoral.
ISBN 978-84-691-9863-6
- SVENSÉN, Bo. *A handbook of lexicography: The theory and practice of dictionary-making*. Cambridge [etc.]: Cambridge University Press, 2009.
ISBN 978-0-521-88180-7
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Bibliografia: Criteris de presentació en els treballs terminològics*. Vic: Eumo Editorial; Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2009. (En Primer Terme; 6. Criteris i Mètodes)
ISBN 978-84-9766-304-5; 978-84-393-7938-6
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *L'ordenació de termes*. Vic: Eumo Editorial; Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2008. (En Primer Terme; 4. Criteris i Mètodes)
ISBN 978-84-9766-263-5; 978-84-393-7746-7
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *La definició terminològica*. Vic: Eumo Editorial; Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2009. (En Primer Terme; 7. Criteris i Mètodes)
ISBN 978-84-9766-327-4; 978-84-393-8144-0
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *La normalització terminològica en català: Criteris i termes 1986-2004*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; TERMCAT, Centre de Terminologia, 2006.
ISBN 84-8415-778-4; 84-393-7025-3
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Manlleus i calcs lingüístics en terminologia*. Vic: Eumo Editorial; Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2005. (En Primer Terme; 1. Criteris i Mètodes)
ISBN 84-9766-134-6; 84-393-6898-4
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Metodologia del treball terminològic*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1990.
ISBN 84-393-1497-3
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Recerca terminològica: El dossier de normalització*. Vic: Eumo Editorial; Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2006. (En Primer Terme; 2. Criteris i Mètodes)
ISBN 84-9766-180-X; 84-393-7149-7

UNE-ISO 1087-1:2000 = ASOCIACIÓN ESPAÑOLA DE NORMALIZACIÓN Y CERTIFICACIÓN, AENOR. *Treball terminològic: Vocabulari: UNE-ISO 1087-1:2000. Part 1, Teoria i aplicació*. Madrid: AENOR, cop. 2010.

ZING2008 = ZINGARELLI, Nicola. *Lo Zingarelli 2008: Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli, 2007.

ISBN 978-88-08-04455-6

9. Índex analític

- abast conceptual d'un diccionari, 200
- abreviatura, 80
- accepció, 16
- acrònim, 79
- adaptació, 83
- adequació conceptual, 259
- adequació formal, 262
- adjectiu, 124
- adjectiu defectiu, 126
- adjectiu invariable, 126
- adopció, 83
- adreça electrònica, 65
- adverbi, 139
- annex, 70
- arbre de camp, 40, 142, 271
- àrea temàtica, 171, 271
- article, 14
- atracció lèxica, 173, 279
- base de dades, 214
- bibliografia, 55
- buidatge, 234
- buidatge automàtic, 248
- buidatge manual, 246
- calc, 284
- caràcter específic, 50
- categoria gramatical, 107
- categoria lèxica, 107, 268, 275
- Cercaterm, 39
- circularitat, 157, 273
- citació de denominació, 174, 280
- codificació de les dades, 216
- col·lecció, 64
- complement de règim, 129
- complement directe, 129
- complement preposicional, 129
- composició, 82
- concepte, 146
- conversió, 82
- coordinador científic, 210
- coordinador executiu, 210
- coordinador tècnic, 210
- corpus d'estudi, 229
- corpus d'exclusió, 250
- corpus de buidatge, 38, 55, 229
- corpus de partida, 229
- corpus de referència, 56, 229, 255
- cos del diccionari, 45
- críteris estadístics, 238, 247, 249
- críteris formals, 236, 247, 249
- críteris gràfics de les denominacions, 85, 106, 264, 266
- críteris quantitius, 238
- críteris semàntics, 242, 247, 249
- críteris textuais, 240, 248, 250

criteris textuais estructurals, 240
 criteris textuais tipogràfics, 240
 cronograma, 225
 data de consulta, 65
 data de publicació, 62
 definició, 34, 145, 179, 271
 definició circular, 157
 definició metalingüística, 151
 definició ostensiva, 30, 152
 definició parafràstica, 151
 definició parafràstica extensiva, 153
 definició parafràstica intensiva, 153
 definició parafràstica participativa, 154
 denominació, 75, 170
 denominació complexa, 78
 denominació composta, 78
 denominació escurçada, 79
 denominació principal, 96
 denominació secundària, 96
 denominació simple, 78
 denominació sintagmàtica, 46, 78
 derivació, 82
 descàrrega de continguts, 303
 descripció física, 63
 descriptor, 153
 diacrític, 50
 diccionari, 13, 37
 diccionari alfabètic, 16
 diccionari amb definicions, 34
 diccionari amb enllaços interns, 24
 diccionari bilingüe, 17
 diccionari biogràfic, 20
 diccionari d'antònims, 17
 diccionari de la rima, 16
 diccionari de pronúncia, 17
 diccionari de sinònims, 17
 diccionari descriptiu, 17
 diccionari diacrònic, 18
 diccionari en línia, 24
 diccionari etimològic, 18
 diccionari exhaustiu, 34
 diccionari històric, 18
 diccionari ideològic, 17
 diccionari invers, 16
 diccionari monolingüe, 17
 diccionari ortogràfic, 17
 diccionari parcial, 34
 diccionari plurilingüe, 17, 32
 diccionari prescriptiu, 17, 32
 diccionari sense definicions, 34
 diccionari sincrònic, 18, 32
 diccionari terminològic, 27
 diccionari textual, 18, 30
 diccionari visual, 18, 30
 doble descriptor, 147, 155
 document primari, 229
 document secundari, 229
 edició, 61
 edició electrònica, 302
 edició en línia, 302
 edició en paper, 302
 editorial, 62
 eina de gestió, 214
 eina de planificació, 225
 entrada, 14
 entrada principal, 14, 72
 entrada secundària, 14, 72
 equivalència sintàctica, 150
 equivalent, 101
 especialista, 210

especialització, 82
 estructura general, 37
 explotació de les dades, 220
 fitxa, 14
 forma canònica de les denominacions, 86, 102, 263, 266
 format de suport, 207
 format electrònic, 207
 format en paper, 207
 fórmula d'equivalència sintàctica, 163, 275
 gènere en el nom, 115
 gènere en l'adjectiu, 125
 gènere no marcat, 118
 glossari, 36
 habilitació, 82
 herència dels trets, 160
 homògraf, 34, 51, 97
 il·lustració, 68
 índex, 52
 índex alfabètic, 53
 índex temàtic, 53
 indicació gramatical, 50
 indicació morfològica, 50
 interjecció, 140
 introducció, 38
 ISBN, 64
 lema, 249
 lematització, 249
 lèxic, 36
 llatínisme, 112
 llengua d'equivalència, 29, 101, 266
 llengua principal, 29, 75, 263
 lloc de publicació, 62
 locució, 110
 locució adjectival, 112, 127
 locució adverbial, 112, 139
 locució llatina, 112
 locució verbal, 111, 134
 macroestructura, 45
 majúscula, 50
 manlleu, 81
 microestructura, 71
 mot creuat, 80
 motivació d'un diccionari, 194
 Neoloteca, 39
 nom, 86, 115, 123
 nom adjectiu, 123
 nom femení, 117
 nom masculí, 117
 nom masculí i femení, 118
 nom masculí o femení, 118
 nom neutre, 117
 nom substantiu, 123
 nombre en el nom, 118
 nombre en l'adjectiu, 126
 nomenclatura, 14, 36, 38, 199
 nomenclatura científica, 85
 no-pessuposició de la denominació, 277
 nota, 175
 nota conceptual, 177
 nota exemplificadora, 179
 nota lingüística, 184
 nota relacional, 181
 no-utilització de la denominació en la definició, 158, 274
 número d'ordre, 54, 72
 número internacional normalitzat, 64
 objectiu d'un diccionari, 197
 obra especialitzada, 56, 230
 obra lexicogràfica, 56, 230
 obra terminològica, 56, 230

ordenació alfabètica, 16, 29
 ordenació alfabètica contínua, 48
 ordenació alfabètica discontinua, 48
 ordenació lletra per lletra, 48
 ordenació mot per mot, 48
 ordenació sistemàtica, 17, 29
 orientació onomasiològica, 17, 20, 22, 28, 234
 orientació semasiològica, 16, 28
 planificació de recursos, 225
 plural lexicalitzat, 119
 presentació, 67
 presentació de les denominacions, 85
 presentació dels equivalents, 101
 pressuposició de l'àrea temàtica, 278
 procedència de les denominacions, 81
 prova de la substitució, 151, 157, 159
 recerca documental, 208
 recerca institucional, 208
 recull, 36
 redundància, 160, 274
 referència bibliogràfica, 57
 relació d'associació, 148, 182, 262
 relació de semblança, 183
 relació jeràrquica genèrica, 148, 182, 262
 relació jeràrquica partitiva, 148, 181, 262
 responsabilitat principal, 57
 revisió alfabètica del cos del diccionari, 287
 revisió alfabètica dels índexs d'equivalents, 290
 revisió temàtica, 258
 riquesa lèxica, 172, 279
 ruta del coneixement, 144
 Servei de Consultes, 39
 sigla, 79
 símbol, 81
 sinònim absolut, 96
 sinònim complementari, 96
 sinonímia en els equivalents, 92
 sinonímia en les denominacions, 106
 sintagmació, 82
 substantiu, 123
 taula d'abreviacions, 42
 terme comprensiu, 148
 terme coordinat, 148
 terme partitiu, 148, 152
 terme subordinat, 148, 153, 160
 terme superordinat, 148, 153, 160
 terminòleg, 210
 terminologia, 32, 36
 tesaurus, 36
 tipologia de les denominacions, 78
 títol, 59
 transferència de coneixement, 299
 transitivitat, 128
 tret característic, 153
 truncament, 80
 unitat significativa i formal de la definició, 155, 272
 ús absolut, 128, 133

ús lingüístic, 175
verb, 128
verb de doble règim, 132
verb de règim, 130
verb intransitiu, 129, 131
verb preposicional, 130
verb transitiu, 129, 130
verb transitiu directe, 130
verb transitiu i intransitiu, 131
verb transitiu indirecte, 130
verb transitiu o preposicio-
nal, 131
vocabulari, 36
wiki, 303

10. Índex general

Introducció	9
1. Temàtica i finalitat d'un diccionari	13
1.1 Caracterització	13
1.2 Tipologia	15
1.2.1 Diccionaris lexicogràfics	16
1.2.2 Diccionaris enciclopèdics	20
1.2.3 Diccionaris terminològics	22
1.3 Avantatges i inconvenients	23
2. Presentació del diccionari terminològic	27
2.1 Característiques	27
2.2 Tipologia	29
2.3 Estructura general	37
2.3.1 Introducció	38
2.3.2 Arbre de camp	40
2.3.3 Taula d'abreviacions	42
2.3.4 Cos del diccionari i macroestructura:	
l'ordenació dels termes	45
a) Denominacions sintagmàtiques	48
b) Caràcters específics, caràcters diacrítics	
i majúscules	50
c) Indicacions gramaticals i morfològiques	50
d) Homògrafs	51
2.3.5 Índexs	52
2.3.6 Bibliografia	55
2.3.7 Parts accessòries	67
a) Presentació	67
b) Il·lustracions	68
c) Annexos	70
2.4 Microestructura	71
2.4.1 Número d'ordre	72
2.4.2 Denominacions en la llengua principal	75
a) Tipologia	78

b) Procedència	81
c) Presentació	85
d) Sinonímia	92
e) Homògrafs	97
2.4.3 Denominacions en les llengües d'equivalència	100
a) Presentació	101
b) Sinonímia	106
2.4.4 Categoria lèxica	107
a) Locucions	110
b) Noms	115
c) Adjectius	124
d) Verbs	128
e) Adverbis	139
f) Interjeccions	140
2.4.5 Àrea temàtica	142
2.4.6 Definició	145
a) Concepte i definició	146
b) Tipologia	150
c) Característiques generals	155
d) Elaboració	161
2.4.7 Nota	175
a) Tipologia	176
b) Presentació	188
3. Preparació	193
3.1 Motivació i objectius	194
3.2 Destinatari	198
3.3 Característiques	200
3.3.1 Contingut	200
a) Abast de l'arbre de camp	200
b) Extensió	203
c) Estructura general	203
d) Microestructura	204
3.3.2 Format de suport	207
3.4 Recerca documental i recerca institucional	208
3.5 Recursos	209
3.5.1 Equip de treball	210
3.5.2 Eines de gestió	214
a) Avantatges	215
b) Requisits	216
c) Eines de gestió disponibles	220

3.6 Tasques	223
3.7 Planificació	225
4. Extracció i compleció de les dades	229
4.1 Establiment del corpus	229
4.2 Buidatge terminològic del corpus	234
4.2.1 Estratègies	235
a) Criteris formals	236
b) Criteris estadístics	238
c) Criteris textuais	240
d) Criteris semàntics	242
4.2.2 Tipologia	246
a) Buidatge manual	246
b) Buidatge automàtic	248
4.3 Revisió del buidatge	251
4.4 Compleció de les dades	254
5. Revisió del cos del diccionari	257
5.1 Revisió temàtica	258
5.1.1 Adequació conceptual	259
5.1.2 Adequació formal i metodològica: resum de criteris metodològics	262
a) Denominació en la llengua principal	263
b) Denominació en les llengües d'equiva- lència	266
c) Categoria lèxica	268
d) Àrea temàtica	271
e) Definició	271
f) Nota	280
5.1.3 Detecció de termes que cal estudiar	283
5.2 Revisió alfabètica	287
5.3 Revisió alfabètica dels índexs d'equivalents	290
6. Elaboració de les parts complementàries	293
7. Consideracions finals	299
8. Bibliografia	307
9. Índex analític	311
10. Índex general	317

en primer terme

Un diccionari terminològic és una eina creada amb l'objectiu de facilitar la comunicació entre els especialistes d'un camp determinat del coneixement. Els termes que s'hi recullen s'estructuren com una xarxa que reflecteix l'estructura noció-pròpia d'aquesta àrea.

Una part important de la trajectòria del TERMCAT ha estat dedicada a la creació i la supervisió de diccionaris terminològics. Fruit d'aquesta experiència i coincidint amb els vint-i-cinc anys de la seva fundació, el TERMCAT presenta *El diccionari terminològic*. La intenció d'aquest manual és proporcionar les eines necessàries per a donar format de diccionari a un cabal de coneixements, per a optimitzar la consulta de dades terminològiques i, en definitiva, per a reflexionar sobre la mateixa pràctica terminològica.

Per a complir aquests objectius, *El diccionari terminològic* es divideix en una primera part que analitza detingudament cada element d'un diccionari (introducció, cos, índexs, etc.) i cada camp de la informació d'un terme (denominació, equivalents, categoria lèxica, definició, etc.), i una segona part que exposa, de manera successiva, les diferents fases del procés d'elaboració d'un diccionari terminològic.

ISBN 978-84-9766-394-6

9 788497 663946

25
ANYS